seria de autor

Amos

Oz

Iuda

roman

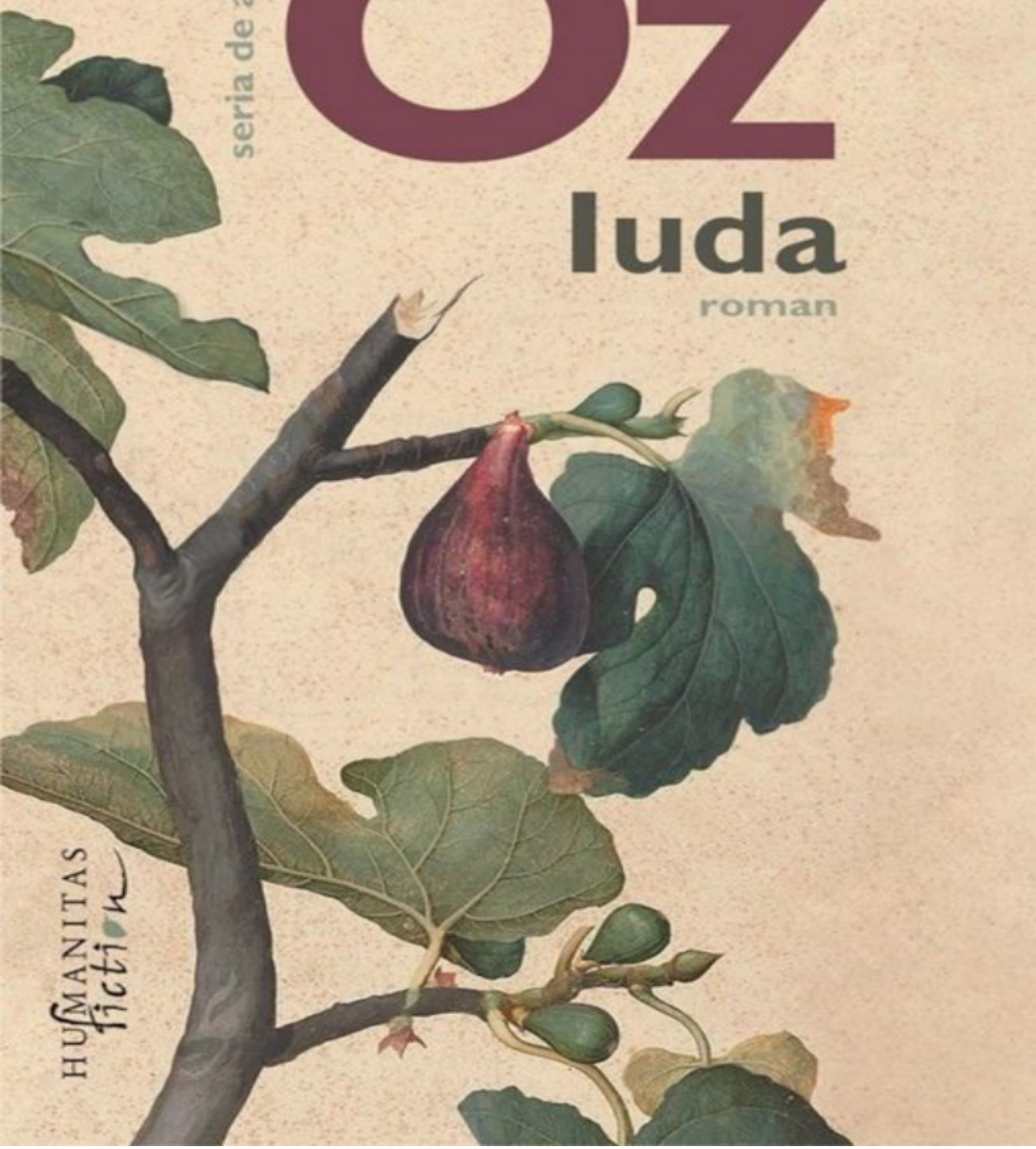

HUMANITAS fiction

Amos Oz

Iuda

Traducere din ebraică
de Marlena Braester

Pentru Deborah Owen

Iată cum aleargă trădătorul pe marginea câmpiei.
Nu cel viu, ci cel mort va arunca în el cu pietre.

Nathan Alterman[1], „Trădătorul”,
din volumul *Bucuria săracilor*

1

Iată o poveste petrecută în ultimele zile de iarnă ale anului 1959 şi în primele zile ale anului 1960. E o poveste încărcată de erori, pasiuni şi dezamăgiri, ce ridică însă şi o problemă religioasă rămasă încă nerezolvată. Câteva clădiri păstrează şi acum semnele războiului care a măturat oraşul în urmă cu zece ani. În depărtare se aude muzica difuză a unui acordeon sau melodia de dor a unei muzicuţe, răzbătând, pe înserate, de după un oblon închis.

În multe apartamente din Ierusalim, poţi vedea pe pereţii saloanelor vârtejurile înstelate ale *Nopţilor* lui Van Gogh sau învolburarea chiparoşilor lui, iar pe podelele odăilor mici sunt încă aşternute covoraşe din paie, şi câte un volum din *Zilele Ţiklagului*[2] sau poate *Doctor Jivago* a rămas deschis cu copertele în sus, pe marginea unei saltele din burete acoperite de o cuvertură cu model oriental, peste care sunt înşiruite pernuţe brodate. Seara, soba cu petrol arde cu o flacără albăstruie. Într-un colţ al camerei, dintr-un obuz gol iese un fel de ghirlandă de scaieţi împletită cu grijă.

La începutul lui decembrie, Shmuel Asch şi-a întrerupt studiile universitare, intenţionând să părăsească Ierusalimul din cauza unei poveşti de dragoste eşuate, a unui program de cercetare ajuns în impas, dar mai ales din cauză că starea materială a tatălui său se deteriorase, iar Shmuel era nevoit să-şi caute un loc de muncă.

Era un tânăr de vreo douăzeci şi cinci de ani, solid, cu barbă, timid, sentimental, socialist, astmatic, care se entuziasma cu uşurinţă, căzând însă pradă decepţiilor la fel de uşor. Avea umerii laţi, gâtul scurt şi gros, la fel şi degetele: scurte şi groase, de parcă le-ar fi lipsit câte o falangă. Din toţi porii feţei şi ai gâtului îi creştea o barbă cârlionţată, ca o lână sârmoasă. Aceasta se unea cu părul creţ care-i atârna sălbatic de pe cap şi îi acoperea pieptul. De departe, aveai întotdeauna impresia că, fie vară, fie iarnă, era mereu înfierbântat şi transpirat. Dar de-aproape erai plăcut surprins să constaţi că pielea lui Shmuel emana nu un miros acru de transpiraţie, ci dimpotrivă, un parfum fin, de talc pentru bebeluşi. Se îmbăta într-o clipă cu idei noi, cu condiţia ca acestea să fie ambalate într-un înveliş ingenios şi să conţină o oarecare urmă de viclenie. Dar avea tendinţa de a obosi repede, poate din cauza inimii mărite sau a problemelor pe care i le provoca astmul.

Ochii i se umpleau cu uşurinţă de lacrimi, ceea ce-l făcea să se simtă jenat sau chiar ruşinat. Într-o seară de iarnă, un pui de pisică mieuna lângă un gard, poate că se pierduse de mama lui; iar pisoiul

ăsta se uita la Shmuel cu o privire atât de înduioşătoare, frecându-se uşor de piciorul lui, încât iată că ochii i s-au înceţoşat pe dată. Sau la sfârşitul unui film mediocru despre singurătate şi disperare, la cinematograful Edison, când se dovedeşte dintr-odată că tocmai personajul cel mai dur e capabil să dea dovadă de măreţie sufletească, iată că lacrimile îi inundă imediat ochii şi i se pune un nod în gât. În faţa imaginii unei femei slabe, stând în picioare la ieşirea din spitalul Shaarei Tzedek şi îmbrăţişând un copil cu ochii în lacrimi, simte cum îi vine şi lui să plângă.

Pe atunci plânsul era considerat ca fiind apanajul exclusiv al femeilor. Un bărbat cu obrazul scăldat în lacrimi provoca repulsie, sau chiar un uşor dezgust, ca o femeie căreia i se văd fire de păr pe bărbie. Shmuel se ruşina din pricina slăbiciunii lui şi se străduia din răsputeri să se abţină, dar fără succes. În adâncul sufletului, împărtăşea el însuşi dispreţul provocat de propria-i hipersensibilitate, ba chiar se împăcase cu gândul că virilitatea îi era şi ea afectată din cauza asta, motiv pentru care viaţa avea să-i trecă inutil şi fără niciun rost.

Dar ce faci tu? se întreba uneori cu dispreţ; ce faci, de fapt, în afară de a-ţi plânge de milă? De exemplu, ai fi putut vârî pisoiul în haină şi l-ai fi putut aduce acasă. Cine te-a împiedicat? Iar pe femeia aceea care plângea împreună cu copilul, ar fi trebuit s-o întrebi dacă puteai s-o ajuţi cu ceva. Sau ai fi putut să iei copilul, să-i dai o carte şi câţiva biscuiţi şi să-l aşezi pe terasă, după care tu şi femeia aţi fi stat unul lângă celălalt pe marginea patului, în camera ta, vorbind în şoaptă despre ce i s-a întâmplat şi cum ai fi putut s-o ajuţi.

Cu câteva zile înainte de a-l părăsi, Yardena îi spusese: Tu eşti fie ca un căţeluş neastâmpărat, zgomotos şi agitat – chiar şi când stai pe scaun parcă te învârţi fără încetare în jurul cozii –, fie rămâi zile în şir nemişcat în pat, ca o plapumă neaerisită.

Yardena se referea, pe de o parte, la oboseala permanentă a lui Shmuel, iar pe de alta, la un fel de principiu delirant, descifrabil în chiar mersul lui, care ascundea parcă o alergare clandestină: urca treptele câte două, năpustindu-se. Traversa în diagonală străzi cu trafic intens, în viteză, fără frică, fără a se uita nici în dreapta, nici în stânga, aruncându-se în inima unui tumult, cu capul înainte, cu barba lui cârlionţată, ca la luptă, cu tot corpul aplecat în faţă. Părea mereu că picioarele îi aleargă din toată puterea după corpul care aleargă după cap, ca şi cum picioarele ar fi fost îngrijorate ca Shmuel să nu dispară după colţul străzii, lăsându-le în urmă. Alerga toată ziua, gâfâind, înfierbântat, nu pentru că se temea să întârzie la vreun curs sau la vreo şedinţă politică, ci pentru că în toate treburile pe care le avea de făcut şi să le şteargă de pe lista obligaţiilor zilnice, pentru ca apoi să se poată întoarce, în sfârşit, la liniştea camerei lui. Fiecare zi pe care o trăia i se părea o epuizantă cursă cu obstacole în drumul

circular de la somnul din care fusese smuls dimineaţa, înapoi sub plapumă.

Îi plăcea să ţină discursuri în faţa oricui îl asculta, în special în faţa colegilor de la Cercul de Renaştere Socialistă: îi plăcea să incite, să argumenteze, să contrazică, să nege şi să inoveze. Vorbea îndelung, cu plăcere, cu agerime şi clarviziune, dar când i se răspundea, când venea rândul lui să asculte ideile celorlalţi, Shmuel era imediat cuprins de nerăbdare, de neatenţie, de oboseală, până când pleoapele i se închideau şi capul hirsut îi cădea pe pieptul păros.

Îi plăcea să-i ţină tot felul de discursuri pasionate şi Yardenei, să desfiinţeze idei preconcepute şi să submineze convenţii, să tragă concluzii din ipoteze, şi ipoteze din concluzii. Dar când îi vorbea ea, pleoapele îi cădeau de cele mai multe ori după doar două-trei minute. Yardena îl acuza că nu o ascultă deloc, el nu recunoştea, ea îi cerea să repete ceea ce tocmai îi spusese, el schimba subiectul şi începea să-i vorbească despre greşeala lui Ben Gurion[3]. Era mărinimos, generos, plin de intenţii bune şi delicat ca o mănuşă de lână, făcea imposibilul ca să ajute întotdeauna pe oricine, dar, în aceeaşi măsură, era şi zăpăcit, şi lipsit de răbdare: uita unde tocmai îşi atârnase unul dintre ciorapi, ce voise de la el proprietarul sau cui îi împrumutase caietul cu însemnările de la conferinţe. Cu toate astea, nu se încurca niciodată când se ridica să citeze cu cea mai mare precizie cuvintele lui Kropotkin despre Neceaev în urma primei lor întâlniri, precum şi ce spusese acesta la doi ani după momentul respectiv. Sau care dintre ucenicii lui Isus propovăduise mai puţin decât toţi ceilalţi.

Cu toate că-i plăcea felul lui de-a fi – irascibil, neajutorat, asemenea unui câine prietenos, însufleţit şi dezlănţuit, câine mare care se lipeşte şi se freacă de tine fără încetare, cu balele curgându-i pe genunchii tăi –, Yardena luase hotărârea de a se despărţi de el, acceptând cererea în căsătorie a fostului ei iubit, un hidrolog harnic şi taciturn pe nume Nesher Sharshevski, specializat în rezervoare de apă de ploaie, care ştia aproape întotdeauna să prevadă cu exactitate următoarea ei dorinţă. Nesher Sharshevski îi cumpărase un batic drăguţ cu ocazia zilei ei de naştere, calculate după calendarul gregorian, pentru ca două zile mai târziu să-i cumpere şi un covoraş oriental verde, cu ocazia aceleiaşi aniversări, celebrate de data aceasta după calendarul ebraic. Ţinea minte până şi zilele de naştere ale părinţilor ei.

2

Cu vreo trei săptămâni înainte de nunta Yardenei, Shmuel şi-a abandonat definitiv disertaţia, „Isus prin ochii evreilor”, lucrare de care se apucase plin de entuziasm, însufleţit de puterea şi îndrăzneala viziunii care-i străfulgerase mintea în clipa în care alesese subiectul.

Dar când a început să caute detalii şi să cerceteze sursele, a descoperit imediat că strălucita lui idee nu avea de fapt nimic original, fusese deja abordată înainte ca el să se fi născut, la începutul anilor ’30, într-o notă de subsol la un mic articol scris de renumitul lui mentor, profesorul Gustav Yom-Tov Eisenshloss.

Cercul de Renaştere Socialistă era şi el în criză: în fiecare miercuri, la ora opt seara, participanţii se întâlneau într-o cafenea înghesuită şi plină de fum, situată pe una dintre străduţele dosnice ale cartierului Yaghia Kapaim. Meseriaşi, instalatori, electricieni, zugravi şi tipografi se întâlneau aici din când în când şi jucau table, motiv pentru care membrilor Cercului li se părea un loc destul de „proletar”. Deşi zugravii şi electricienii nu li se alăturau, uneori se găsea câte cineva la o masă vecină care să pună o întrebare sau să facă o observaţie, ori invers, unul dintre membrii Cercului se ridica şi se îndrepta fără teamă spre masa jucătorilor de table, ca să ceară de la clasa muncitoare un foc, pentru a-şi aprinde o ţigară.

După nesfârşite înfruntări, aproape toţi membrii Cercului au acceptat dezvăluirile celui de-al XX-lea Congres al Partidului Comunist Sovietic cu privire la guvernul de groază al lui Stalin, dar rămăsese încă un grup cât se poate de vocal, care le-a cerut tuturor membrilor să-şi verifice încă o dată nu numai fidelitatea faţă de Stalin, ci şi atitudinea faţă de principiile dictaturii proletariatului, aşa cum le concepuse Lenin. Doi dintre membri au ajuns până într-acolo încât s-au folosit de ideile tânărului Marx pentru a provoca teoria rigidă a bătrânului Marx. Când Shmuel Asch a încercat să calmeze spiritele, patru dintre cei şase membri ai Cercului au declarat scindarea şi înfiinţarea unei noi celule. Printre ei se numărau şi cele două membre fără de care Cercul nu mai avea rost.

În aceeaşi lună, tatăl lui Shmuel a pierdut recursul, după ce luptase timp de câţiva ani, în mai multe instanţe, împotriva fostului său asociat în cadrul companiei Shahaf Ltd., cartografie, grafică şi fotografii aeriene. Părinţii lui Shmuel nu i-au mai putut asigura acestuia ajutorul lunar din care tânărul se întreţinuse de la începutul studiilor. Aşa că Shmuel a coborât în curte, a luat din spatele ghenei trei-patru cutii de carton folosite, le-a dus în camera lui închiriată din cartierul Tel Arza şi a început să îngrămădească în ele la întâmplare cărţi, haine, obiecte personale. Dar încă nu avea nici cea mai vagă idee unde se va duce.

Uneori, seara, Shmuel se învârtea pe străzi, prin ploaie, ca un urs ameţit, enervat că fusese trezit din hibernare. Rătăcea fără ţintă, cu paşi care semănau mai mult cu o goană greoaie pe străzile din centrul oraşului, aproape pustii din cauza frigului şi a vântului. De câteva ori rămăsese nemişcat în ploaie, după căderea nopţii, pe una dintre străduţele cartierului Nahalat Shiva, zgâindu-se la poarta de fier a

clădirii în care Yardena nu mai locuia. Uneori paşii îl duceau prin cartiere înfrigurate şi izolate, de care nici nu auzise, Nahlaot, Beit Israel, Ahva sau Musrara, călcând prin bălţi şi ocolind coşurile de gunoi răsturnate de vânt. De vreo două sau trei ori, aproape că intrase brutal cu capul lui lunguieţ aplecat înainte, ca la atac, în zidul de beton care despărţea Ierusalimul israelian de Ierusalimul iordanian.

Rămânea să contemple, distrat, plăcuţele îndoite care apăreau dintre rotocoalele de sârmă ghimpată ruginită:

> STOP! GRANIŢĂ! ATENŢIE, MINE! PERICOL – ZONĂ NEUTRĂ!
> sau:
> AI FOST PREVENIT – TRAVERSEZI ZONA EXPUSĂ ŢINTAŞILOR INAMICI!

Shmuel ezita, ca şi cum s-ar fi aflat în faţa unui meniu variat, din care trebuia să aleagă după pofta inimii.

Rătăcea aşa aproape seară de seară, ud până la piele, cu apa de ploaie picurându-i din barba sălbatică, tremurând de frig şi disperare, până când, într-un sfârşit, se târa epuizat înapoi în patul lui, ghemuindu-se acolo până seara următoare: obosea repede, poate din cauza inimii lui mărite. Şi iar se ridica greoi când apunea soarele, îşi îmbrăca hainele care încă nu se uscaseră după hoinăreala precedentă, şi picioarele îl purtau încă o dată până la marginea oraşului – Talpiot sau Arnona. Numai când ajungea la bariera din faţa porţii kibbutzului Ramat Rahel şi un paznic bănuitor ridica spre el o lanternă de buzunar, îşi revenea şi o lua înapoi spre casă cu paşi nervoşi, repezi, ca şi cum ar fi fugit de ceva. Ajuns în camera lui, mânca în grabă două felii de pâine cu iaurt, îşi scotea hainele ude şi se ascundea iar sub plapumă, încercând în zadar să se încălzească. În cele din urmă îl cuprindea somnul, şi dormea până seara următoare.

Odată a visat că l-a întâlnit pe Stalin. Întâlnirea avusese loc într-o încăpere scundă, dosnică a cafenelei pline de fum în care se întrunea Cercul de Renaştere Socialistă. Stalin îl însărcinase pe profesorul Gustav Eisenshloss să-l scoată pe tatăl lui Shmuel din toate necazurile care se abătuseră asupra lui, în timp ce Shmuel îi arăta de departe, din punctul de observaţie amplasat pe acoperişul mânăstirii Adormirea Maicii Domnului, de pe culmea Muntelui Sion, colţul Zidului Plângerii rămas dincolo de graniţă, pe teritoriul Ierusalimului iordanian. Sub nicio formă nu a reuşit să-i explice lui Stalin, care rânjea pe sub mustaţă, de ce evreii nu-l acceptaseră pe Isus şi de ce, până în ziua de azi, se încăpăţânau să-l respingă. Stalin l-a numit pe Shmuel Iuda. La sfârşitul visului, a licărit pentru o clipă şi imaginea înceţoşată a lui Nesher Sharshevski, oferindu-i lui Stalin un căţeluş care scheuna într-o cutie de tablă. Din cauza schelălăitului, Shmuel s-a trezit cu sentimentul vag că explicaţiile lui confuze complicau şi mai mult

situaţia, pentru că treziseră şi dispreţul, şi bănuielile lui Stalin.

Ploaia şi vântul loveau în fereastra camerei. Spre dimineaţă, când furtuna se înteţise, o cadă din tablă, agăţată de gratiile balconului spre exterior, se izbea de balustradă cu un zgomot cavernos. Undeva departe de casa lui, poate şi departe unul de altul, doi câini nu se opriseră toată noaptea dintr-un lătrat care din când în când scădea într-atât de mult în intensitate, încât se transforma într-un schelălăit.

Îi veni aşadar ideea să plece departe de Ierusalim şi să încerce să-şi găsească un serviciu comod într-un loc izolat, poate paznic de noapte în zona munţilor Ramon, unde auzise că avea să se construiască un nou orăşel, în inima deşertului. Dar între timp primise invitaţie la nunta Yardenei: avea impresia că ea şi Nesher Sharshevski, hidrologul ei cel docil, responsabil cu rezervoarele de apă de ploaie, se grăbeau foarte tare să facă nuntă. Nu voiau să aştepte nici măcar până la sfârşitul iernii. Aşa că Shmuel a luat hotărârea să le facă o surpriză, lor şi întregului lor grup de prieteni, acceptând invitaţia: iată, contrar tuturor convenţiilor, pur şi simplu îşi va face apariţia acolo, vesel, zgomotos, împărţind zâmbete în dreapta şi-n stânga şi bătându-i pe toţi pe umăr, oaspete nepoftit, apărând chiar în mijlocul ceremonialului, la care participă doar cercul restrâns al familiei şi al prietenilor intimi, după care se va alătura, plin de voie bună, nuntaşilor, şi chiar va contribui la programul artistic cu faimosul său număr de imitare a accentului şi a manierelor profesorului Eisenshloss.

Însă în dimineaţa nunţii Yardenei, Shmuel a avut o criză gravă de astm, ajungând cu greu la infirmerie, unde au încercat în zadar să-l stabilizeze cu ajutorul unui inhalator şi diverse medicamente antihistaminice. Când situaţia s-a înrăutăţit, l-au transportat la spitalul Bikur Holim.

Şi-a petrecut aşadar orele în care se desfăşura ceremonia de nunta a Yardenei la secţia de urgenţe. Apoi toată noaptea nunţii a stat cu masca de oxigen pe faţă. A doua zi a luat hotărârea să părăsească Ierusalimul cât mai repede.

3

La începutul lui decembrie, în ziua în care la Ierusalim se pornise o ninsoare uşoară, amestecată cu stropi de ploaie, Shmuel Asch i-a anunţat pe Gustav Yom-Tov Eisenshloss şi pe ceilalţi profesori (de la Catedra de istorie şi de studii religioase) că hotărâse să-şi întrerupă studiile. Afară, în ued, se învălmăşeau pânze de ceaţă, care îi păreau lui Shmuel ca o vată murdară.

Profesorul Eisenshloss era mic de statură şi bine făcut, purta

ochelari cu lentile groase ca fundul unei halbe de bere şi avea mişcări unghiulare precise, care semănau cu cele ale unui cuc ieşit brusc din cutia orologiului. Rămase mut de uimire auzind intenţiile lui Shmuel Asch.

— Dar cum e posibil aşa ceva? Ce înseamnă asta?! Ce te-a apucat deodată?! „Isus prin ochii evreilor”! Cu siguranţă ni se deschide perspectiva unui domeniu fără asemănare! În Gemara[4]! în Tosefta[5]! În interpretările rabinice! În tradiţia populară! În Evul Mediu! Cu siguranţă vom aduce idei inovatoare! Ei! Ce spui? Poate totuşi continuăm cercetarea? Fără nicio îndoială, trebuie să renunţăm la ideea asta negativă de a dezerta la mijlocul drumului!

După ce a rostit aceste cuvinte, a suflat pe nări deasupra lentilelor şi le-a şters nervos cu o batistă mototolită. Dintr-odată, pe când întindea mâna spre Shmuel aproape violent, şi-a schimbat tonul vocii, puţin ruşinat:

— Dar dacă au apărut, Doamne fereşte, greutăţi materiale, nu s-ar putea găsi vreo cale discretă de a primi un ajutor modest?

Strânse din nou cu putere mâna lui Shmuel, până s-a auzit cum îi pocnesc uşor oasele, apoi declară furios:

— Nu vom renunţa aşa de repede! Nu la Isus, nu la evrei şi nici la tine! Te vom aduce înapoi, să-ţi respecţi obligaţia interioară.

Pe hol, în timp ce ieşea din biroul profesorului Eisenshloss, Shmuel zâmbi amintindu-şi de petrecerile studenţeşti la care el avea întotdeauna rolul lui Gustav Yom-Tov Eisenshloss, care sărea deodată ca un cuc cu resort prin uşiţa orologiului, adresându-i-se, după cum îi era obiceiul, la persoana întâi plural şi pe un ton didactic, chiar şi soţiei sale, în dormitor.

În aceeaşi seară, Shmuel Asch a scris la maşină un anunţ de vânzare urgenta, la preţ bun, ca urmare a plecării neprevăzute, a unui mic aparat de radio (din bachelită), marca Philips, a unei maşini de scris Hermes Baby şi a unui patefon vechi, împreună cu aproximativ douăzeci de discuri: muzică clasică, jazz şi şansonete. A agăţat anunţul pe panoul din lemn de plută de lângă scările cafenelei situate la subsolul clădirii Kaplan. Din cauza nenumăratelor afişe şi reclame, a fost nevoit să acopere complet un alt anunţ, mai mic: o foaie albăstruie pe care Shmuel a remarcat, chiar în timp ce o acoperea, cinci-şase rânduri scrise de mână, cu litere feminine sigure şi plăcute.

Apoi s-a îndreptat aproape galopând, cu capul lui de berbec cârlionţat trăgând cu putere înainte, ca şi cum ar fi încercat să scape de gâtul gros din care ieşea, spre staţia de autobuz din faţa porţilor campusului. Dar după vreo patruzeci-cincizeci de paşi, trecând prin faţa statuii realizate de Henry Moore – o femeie din fier bine legată, verzuie, greoaie, înfăşurată într-un fel de linţoliu dintr-o pânză groasă –, se întoarse dintr-odată cuprins de nelinişte, luând-o la goană înapoi

spre clădirea Kaplan, până la afişierul de lângă treptele cafenelei. Cu degetele lui groase şi scurte îndoi înfrigurat anunţul pe care tocmai îl lipise, pentru a citi de câteva ori ceea ce el însuşi ascunsese cu două minute înainte de propriii lui ochi:

Propunere de legătură personală

Student la ştiinţe umaniste necăsătorit; partener de conversaţie sensibil, cu înclinaţie spre istorie, ar putea primi gratuit locuinţă şi un modest salariu lunar, cu condiţia de a ţine companie câte cinci ore în fiecare seară unui bărbat infirm în vârstă de şaptezeci de ani, o persoană inteligentă, cu o cultură bogată. Bărbatul e capabil să se îngrijească singur, având nevoie doar de conversaţie. Pentru a face cunoştinţă personal, cei interesaţi sunt rugaţi să se prezinte de duminică până joi, între orele 4 şi 6 după-amiaza, la adresa aleea Rav Elbaz nr. 17, cartierul Shaarei Hesed (persoană de contact – Atalia). Având în vedere circumstanţele speciale, candidatul este rugat să se oblige în scris că va păstra confidenţialitatea.

4

Aleea Rav Elbaz, de pe colina Shaarei Hesed, dădea spre Emek Hamatzleva. Casa de la numărul 17 era ultima la capătul aleii, acolo unde se terminau pe atunci şi cartierul, şi oraşul şi începeau terenurile pietroase, care se întindeau până la rămăşiţele satului arăbesc Sheikh Bader. Şoseaua prost întreţinută se transforma, imediat după ultima casă, într-un coborâş stâncos, care se apleca nehotărât spre vale, începând să şerpuiască sinuos încoace şi încolo, ca şi cum s-ar fi răzgândit să se lase atras în pustietăţile acelea şi încerca acum să facă, într-un fel sau altul, cale întoarsă spre locuri ceva mai populate. Între timp, ploaia se oprise. Deasupra colinelor dinspre vest bătea lumina apusului, o lumină blândă şi ademenitoare ca o mireasmă. Departe, printre stâncile colinei opuse, se vedea o mică turmă de capre, cu păstorul lor înfăşurat într-o mantie de culoare închisă, stând drept şi aşteptând între o ploaie şi alta, în lumina serii înnourate, privind nemişcat de pe colina abandonată spre ultimele case de la marginea vestică a Ierusalimului.

Casa însăşi i se părea lui Shmuel Asch mai degrabă cavernoasă, construită sub nivelul străzii, scufundată parcă până aproape de ferestre în pământul pantei anevoioase. Privită de pe alee, casa aceea semăna cu un pitic cu umerii laţi şi cu o pălărie cu boruri de culoare închisă, care se lăsase în genunchi să caute ceva ce pierduse în noroi.

Cele două canaturi ale porţii de fier ruginite se îndoiseră de mult pe axele lor şi se scufundaseră în pământ sub propria greutate, ca şi cum ar fi prins rădăcini. Poarta rămăsese întredeschisă. Prin spaţiul dintre cele două canaturi blocate abia treceai fără a-ţi atinge umerii. Deasupra porţii se arcuia un semicerc de fier ruginit, cu steaua lui

David gravată în partea de sus şi şapte cuvinte scrise cu litere pătratice:

SE VA RIDICA ÎN SION MÂNTUITORUL IERUSALIMULUI ZILELOR NOASTRE, AMIN 5674 (1914)

De la poartă, Shmuel a coborât şase trepte de piatră roase şi crăpate, inegale, spre o curticică ce l-a fermecat din prima clipă, trezindu-i dorul după un loc de care nu reuşea nicicum să-şi aducă aminte. Umbra unei amintiri estompate îi trecu prin minte asemenea unei plutiri, reflexiile ascunse ale altor curţi interioare, de demult, pe care nu le putea localiza nici în spaţiu, nici în timp, dar despre care ştia vag că nu erau curţi iernatice ca aceea, ci dimpotrivă, scăldate de lumina verii. Această amintire i-a provocat o strângere de inimă, între tristeţe şi plăcere: ca un sunet de violoncel pierdut în întunericul nopţii.

Toată curtea era împrejmuită de un zid de piatră de înălţimea unui om şi pavată cu pietre roase şi tocite de ani, cu o strălucire roşiatică străbătută de vinişoare cenuşii. Din loc în loc reflectau pete de lumină. Un smochin bătrân şi o boltă din viţă-de-vie umbreau toată grădina. Crengile erau atât de bătrâne şi de încolăcite unele în jurul altora, încât chiar şi acum, toamna, doar câţiva stropi aurii de lumină reuşeau să se strecoare printre ele şi să danseze sclipind pe dale, ici şi colo. Ca şi cum nu ar fi fost o curte pietruită, ci un bazin ascuns, pe apa căruia se agita o mulţime de unde infime.

De-a lungul zidului din jurul curţii, la baza pereţilor casei şi pe pervazurile ferestrelor ardeau mici flăcări de muşcate roşii, albe, roz, mov şi purpurii. Muşcatele creşteau în diverse oale ruginite şi ceainice vechi care-şi încheiaseră misiunea, lămpi cu gaz ieşite din uz, găleţi, castroane, cutii de tablă şi un vas de toaletă crăpat. Toate fuseseră umplute cu pământ şi ridicate la rang de ghivece. Ferestrele casei erau apărate de gratii de fier şi obloane verzi, tot din fier. Zidurile erau din piatră de Ierusalim, lăsând la vedere partea neşlefuită. În spatele casei, dincolo de gard, se întindea o cortină deasă de chiparoşi, care în lumina amurgului păreau nu verzi, ci aproape negri.

Peste toate se aşternuse tăcerea serii reci de iarnă. Nu era o tăcere din acelea transparente, care te invită să i te alături, ci o tăcere indiferentă, antică, tăcere care-ţi întoarce spatele.

Acoperişul era înclinat, din ţiglă, iar în mijlocul lui răsărea o mansardă mică, triunghiulară care îi amintea lui Shmuel de forma unui cort tăiat. Şi mansarda era acoperită cu ţiglă decolorată. Deodată a simţit că îşi dorea foarte mult să locuiască acolo, în mansarda aceea, să se retragă înăuntrul ei cu un teanc de cărţi, o sticlă de vin roşu, o sobă, o plapumă, un patefon şi câteva discuri şi să nu mai iasă niciodată. Nici pentru conferinţe, nici pentru discuţii, nici măcar

pentru iubiri. Să rămână acolo şi să nu mai plece niciodată, măcar atât timp cât afară era încă iarnă.

De-a lungul faţadei se răsuceau ramurile unei pasiflore, ce se agăţau cu unghii ascuţite de piatra aspră a zidului. Shmuel a traversat curtea, cuprinzând lent cu privirea lumina care tremura prinsă în plasa de vinişoare cenuşii a dalelor de piatră roşietice. Acum se găsea în faţa uşii de fier cu două canaturi, vopsite în verde, pe care era fixat un cap orb de leu cioplit în loc de sonerie. Fălcile leului erau închise în jurul unui inel mare de fier. În centrul canatului din dreapta stătea scris cu litere în relief:

CASA YEOCHIN ABARBANEL DUMNEZEU SĂ-L APERE PENTRU A MĂRTURISI CĂ DOMNUL E DREPT

Dedesubt era un bileţel, lipit de uşă cu două bucăţele fine de bandă adezivă, pe care a recunoscut scrisul din anunţul afişat în clădirea Kaplan şi care propunea „o legătură personală”: un scris feminin, delicat şi precis, fără a lega cu un „şi” cele două nume despărţite de un spaţiu mare:

Atalia Abarbanel Ghershom Wald
Atenţie – treaptă spartă imediat în spatele uşii

5

— Mergi drept înainte, te rog. Apoi la dreapta. Apoi din nou înainte, spre sursa de lumină, şi ajungi la mine, îi spuse din fundul casei o voce de bărbat nu tocmai tânăr. Era o voce gravă, uşor amuzată, ca şi cum ar fi aşteptat să-l primească pe musafirul acela, şi nu pe un altul, chiar la ora aceea, şi nu la alta, iar acum sărbătorea faptul că avusese dreptate şi gusta plăcerea de a descoperi că aşteptările îi fuseseră îndeplinite. Uşa casei nu era încuiată.

Shmuel Asch s-a împiedicat la intrare, presupunând că va găsi o treaptă care urcă, nu una care coboară. De fapt nu era nicio treaptă, ci un fel de taburet stricat din lemn. În momentul în care piciorul musafirului a călcat pe marginea lui, taburetul s-a ridicat asemenea unei pârghii, aproape răsturnându-l pe tânărul care se lăsase pe el cu toată greutatea. Viteza de reacţie l-a salvat pe Shmuel, pentru că, în timp ce taburetul se ridica înclinându-se sub el, a şi aterizat cu un salt larg pe podeaua de piatră, cu buclele răzleţindu-i-se, cufundându-se în întunecimea aproape deplină a holului, pentru că uşile care dădeau spre acesta erau închise.

Pătrunzând din ce în ce mai adânc în inima casei, croindu-şi drumul cu fruntea asemenea unui cap de făt care vrea să iasă prin colul uterin, îl cuprindea o senzaţie din ce în ce mai puternică, şi

anume că podeaua holului nu era dreaptă, ci se înclina ca o pantă uşoară, ca şi cum ar fi fost albia secată a unui râu, nu un hol sumbru. În acelaşi timp, nările lui captau o boare plăcută, un miros de rufe proaspăt spălate, de curăţenie fină, de scrobeală şi aburi emanaţi dintr-un fier de călcat.

Din capătul holului se desprindea încă un culoar, mai scurt, iar undeva la marginea lui se vedea lumina promisă de vocea amuzată pe care o auzise în clipa în care intrase în casă. Lumina îl conduse pe Shmuel Asch într-o bibliotecă încălzită, cu tavanul înalt, cu obloanele de fier trase şi o sobă cu petrol ce încălzea încăperea cu flacăra ei albăstruie, plăcută. O lumină electrică răzbătea dinspre o veioză gheboasă, aşezată deasupra unor teancuri de cărţi şi hârtii, concentrându-se numai asupra lor, ca şi cum ar fi renunţat la restul bibliotecii.

În spatele cercului cald de lumină, între două cărucioare metalice încărcate până la refuz de cărţi, dosare, clasoare şi caiete groase, stătea un bătrân care vorbea la telefon. O pătura de lână îi acoperea umerii ca un *talit*[6]. Era un bărbat urât, cu un trup lung, bine legat, îndoit de spate, cu un nas ascuţit ca ciocul unei păsări însetate şi o curbă a bărbiei care aducea cu o seceră. Părul bogat, alb şi fin, aproape feminin, îi aluneca din creştet ca o cascadă amplă de apă argintie, acoperindu-i ceafa. Ochii îi erau ascunşi de linia sprâncenelor încărunţite şi dese, care păreau acoperite de chiciură sau vată. Şi mustaţa lui deasă, mustaţă-Einstein, semăna cu un morman de zăpadă. Fără a-şi întrerupe conversaţia telefonică, îl străpunse pe musafir cu o privire ageră, cu bărbia lui ascuţită aplecată spre umărul stâng, cu ochiul stâng mai închis, iar dreptul larg deschis, un ochi albastru, rotund şi mărit într-un mod aproape nenatural. Pe faţă i se citea o expresie de viclenie amuzată sau dezaprobare sarcastică, de parcă ar fi ghicit într-o clipă caracterul tânărului care stătea în faţa lui şi ar fi înţeles pe dată de ce era în stare. După câteva secunde, infirmul a stins reflectorul privirii şi, cu un semn uşor al capului, a încuviinţat prezenţa musafirului, apoi şi-a întors ochii de la el. În tot acest timp, nu şi-a întrerupt nicio clipă discursul pe care-l ţinea la telefon:

— Doar cine e întotdeauna bănuitor, cine pleacă mereu de la premisa că toţi îl mint, cine nu face toată viaţa decât să ocolească presupuse capcane – iartă-mă o clipă, uite, a apărut aici la mine un mesager? Sau poate vreun meşter pe care nici măcar nu l-am chemat?

Şi a acoperit receptorul cu palma, degetele devenindu-i rozalii şi aproape transparente în lumina veiozei, degete fantomatice. Dintr-odată, pe faţa zbârcită ca un trunchi de măslin a strălucit un zâmbet răutăcios, fulgerător, pe sub mustaţa aceea groasă şi căruntă, ca şi cum ar fi reuşit deja să-l atragă într-o capcană pe oaspetele care încă nu-şi dădea seama că fusese prins în cursă.

— Stai jos. Aici. Aşteaptă.

Şi-a luat palma de pe receptor şi a continuat, ţinându-şi capul, cu coama lui încărunţită, încă aplecat spre umărul stâng.

— Un om hăituit, fie pentru că el singur i-a transformat pe toţi în hăituitorii lui, fie pentru că în imaginaţia lui nenorocită mişună batalioane de duşmani care pun la cale comploturi, un astfel de om, pe lângă că se simte mizerabil, are şi un defect moral: fiindcă există o fundamentală lipsă de onestitate în chiar bucuria hăituirii. Apropo, e în natura lucrurilor faptul că suferinţa, şi singurătatea, şi accidentele, şi bolile sunt mai previzibile pentru un astfel de om decât pentru ceilalţi – adică pentru noi toţi. Prin natura lui, omul bănuitor e condamnat şi menit nenorocirii. Suspiciunea, ca un acid, mănâncă obiectul în care sălăşluieşte şi îl devorează pe suspicios: să te păzeşti zi şi noapte de toată specia umană, să plănuieşti fără încetare cum să te fereşti de intrigi, cum să împiedici uneltiri şi ce reacţie să ai ca să adulmeci de la distanţă plasa de salvare întinsă la picioarele tale – toate astea sunt cauzele principale ale prejudiciului. Ele îl rup pe om de lume. Fii bun şi scuză-mă o clipă – a acoperit din nou receptorul cu degetele lui cadaverice şi i s-a adresat lui Shmuel Asch cu o voce ironică, joasă, uzată, puţin hârâită:

— Aşteaptă, te rog, câteva minute. Între timp, ai dreptul să asculţi ce spun. Cu toate că un tânăr ca tine cu siguranţă îşi trăieşte viaţa pe o cu totul altă planetă, nu?:

Fără să aştepte răspunsul, bătrânul şi-a ridicat palma de pe receptor, reluându-şi predica:

— Deşi, în principiu, suspiciunea, bucuria obsedaţilor şi chiar ura întregii specii omeneşti, adunate la un loc, sunt mult mai puţin nimicitoare decât dragostea faţă de specia umană: dragostea pentru întreaga omenire emană un miros antic de râuri de sânge. Ura nefondată e, după părerea mea, mai puţin rea decât dragostea nefondată: cei care iubesc necondiţionat toată omenirea, cavalerii salvatori ai lumii, cei care cu fiecare generaţie sar să ne izbăvească, fără a se găsi cineva care să ne salveze din mâinile lor, în fine... Bine. Ai dreptate. Hai să nu ne lansăm acum în astfel de discuţii. În timp ce noi doi dezbatem pe tema diverselor izbăviri şi consolări, iată că în casa mea s-a întrupat un tânăr deşirat, cu o barbă de om preistoric, cu haină militară, poate şi cu bocanci militari. Oare a venit să mă recruteze şi pe mine? Aşa că hai să punem aici o virgulă. Tu şi cu mine vom continua să discutăm despre toate astea şi mâine, şi poimâine. Vorbim, vorbim, amice, sigur că vorbim. E obligatoriu să vorbim. Că doar ce altceva să facă oamenii ca noi, dacă nu să stea la discuţii? Să vâneze balene? S-o seducă pe regina din Saba? Apropo de regina din Saba, am o explicaţie personală, anti-romantică, o interpretare destul de criminală de fapt, a versetului „dragostea

acoperă toate greşelile”[7]. Iar versetul „Apele cele mari nu pot să stingă dragostea şi râurile n-ar putea s-o înece”[8] îmi aminteşte întotdeauna de sunetul sirenei prevestitoare de nenorociri a pompierilor. Transmite-i, te rog, salutările mele Jeniei celei dragi, îmbrăţişeaz-o şi sărut-o din partea mea, îmbrăţişeaz-o şi sărut-o pe Jenia a ta aşa cum ştiu eu, nu în felul tău funcţionăresc. Spune-i că tare îmi lipseşte strălucirea chipului ei. Nu, nu a chipului tău, scuteşte-mă, faţa ta e cea a generaţiei tale. Da. La revedere, va veni şi ziua aceea. Nu. Nu ştiu când se întoarce Atalia. Ea cu ale ei, iar eu tot cu ale ei. Da. La revedere. Mulţumesc. Amin, cum spui tu, aşa să-i fie voia.

Apoi s-a îndreptat spre Shmuel, care se aşezase între timp cu grijă, după îndelungi ezitări, pe un scaun din rafie care i se părea cam instabil, legănându-se sub greutatea corpului lui lipsit de siguranţă. Dintr-odată, bătrânul a strigat cu voce puternică:

— Wald!

— Poftim?

— Wald! Wald! Numele meu e Wald. Dar tu? Pionier? Pionier din kibbutz? Ai binevoit să cobori până la noi direct din înălţimile Galileii? Sau dimpotrivă, ai urcat din întinderile Negevului?

— Sunt de aici, din Ierusalim, adică – din Haifa, dar studiez aici. Adică nu studiez, am studiat. Până acum.

— Te rog, tinere amic: studiezi, sau ai studiat? Din Haifa, sau din Ierusalim? E albă, sau e neagră?

— Scuzaţi-mă. Am să mă explic imediat.

— Pe lângă toate astea, eşti desigur un personaj pozitiv? Nu? O minte luminată? Dezvoltată? Care luptă pentru îndreptarea lumii şi instaurarea valorilor eticii şi ale dreptăţii? Ideofil-idealist ca voi toţi? Nu-i aşa? Deschide gura şi clarifică-ţi spusele, simplu şi precis.

După ce a rostit toate acestea, s-a oprit să aştepte cu simplitate răspunsul, cu capul aplecat spre umărul stâng, cu un ochi micşorat şi celălalt larg deschis, ca cineva care aşteaptă răbdător să se ridice cortina şi să înceapă spectacolul de la care, de fapt, nu are niciun fel de aşteptări, dar nu-i rămâne decât să stea cuminte la locul lui, sperând să vadă tot ceea ce personajele îşi vor pricinui unul altuia: cum se vor târî unul pe altul până la limita cea mai de jos a mizeriei, dacă mizeria are vreo limită, în ce fel va reuşi fiecare să atragă asupra lui nenorocirea care îi e hărăzită.

Shmuel o luă deci de la capăt – dar de data asta cu o atenţie deosebită: îşi spuse prenumele şi numele de familie, nu, nu, din câte ştia, nu exista nicio legătură de rudenie cu Shalom Asch, cunoscutul scriitor, familia lui fiind una de funcţionari şi lucrători la cadastru, iar el studia, adică studiase aici, la Ierusalim, istoria, religia, deşi el nu era religios, chiar deloc, s-ar putea spune că din contră, dar într-un fel sau altul tocmai imaginea lui Isus creştinul... şi cea a lui Iuda

Iscariotul... şi lumea spirituală a clericilor şi a fariseilor care l-au renegat pe Isus şi felul în care, în ochii evreilor, creştinul s-a transformat cu repeziciune dintr-o figură hăituită în simbolul hăituirii şi al oprimării... avea o oarecare legătură, după părerea lui, cu destinul celor care vruseseră să îndrepte societatea în ultimele generaţii... bun, era o poveste mai lungă, spera că nu deranjează, venise în urma citirii anunţului care începea cu „Propunere de legătură personală", descoperit întâmplător la afişierul din clădirea Kaplan. La intrarea în cafeneaua studenţilor.

Ascultându-l, infirmul s-a îndreptat dintr-odată, lăsând să-i cadă de pe umeri pătura de lână scoţiană, şi-a ridicat din scaun trupul înalt şi contorsionat, şi-a aplecat cu mişcări complicate partea superioară a corpului într-o parte şi alta, a apucat strâns cu ambele mâini braţele scaunului şi chiar s-a ridicat în picioare într-un unghi ciudat, deşi se vedea că nu picioarele, ci doar braţele lui solide susţineau greutatea corpului prin forţa muşchilor lor. Nu s-a atins de cârjele sprijinite de marginea mesei. Era puternic şi diform, îndoit de spate, înalt, aproape atingând cu capul lustra care atârna destul de jos din tavan; odată ridicat, bărbatul părea complet deformat, ca trunchiul unui măslin bătrân. Era osos, rigid, cu urechile clăpăuge, şi cu toate astea înfăţişarea lui avea ceva aproape regesc, cu coama căruntă care-i cădea pe ceafă, cu smocurile ca de zăpadă ale sprâncenelor şi cu mustaţa strălucitor de albă. Când privirea lui Shmuel a întâlnit pentru o clipa ochii bătrânului, acesta a constatat cu uimire că, de fapt, în ciuda vocii amuzate şi a tonului ironic, ochii lui albaştri erau înceţoşaţi şi parcă apăsaţi de tristeţe.

Bătrânul îşi sprijini palmele de birou şi, lăsându-şi din nou toată greutatea corpului pe muşchii braţelor, înainta încet-încet de-a lungul mesei, depunând un efort uriaş, ca o caracatiţă mare aruncată pe uscat, care se luptă să se târască pe plajă înapoi spre apă. Astfel se târî de-a lungul mesei tremurând, sprijinindu-se numai în braţe, până ajunse la un fel de scaun din nuiele tapisat, un fel de fotoliu-canapea care-l aştepta lângă masă, sub fereastra bibliotecii. Aici, în afara cercului luminos al veiozei de pe birou, începu să facă tot felul de mişcări complicate, aplecându-se, îndoindu-se, schimbându-şi punctele de sprijin ale palmelor, până reuşi să-şi instaleze corpul greoi în fotoliu. Imediat după aceea spuse cu vocea lui glumeaţă:

— Ah! Anunţul! Deci chiar există un anunţ! Însă eu n-am nicio legătură cu asta – hm, de fapt, lucrurile trebuiau lămurite între tine şi ea. Eu n-am niciun amestec în secretele ei. Deocamdată, dacă asta ţi-e dorinţa, poţi să stai aici şi s-o aştepţi cât pofteşti. Şi ce comoară ascunzi acolo? Adică sub barba aceea deasă? Ei, poftim. A fost doar o glumă. Nu-mi da atenţie dacă aţipesc puţin, cu voia ta. După cum poţi vedea, sufăr de atrofierea muşchilor: mă atrofiez şi mă duc. Adică mă

atrofiez, dar încă nu mă duc. Te rog, stai jos, stai jos, tinere, nu te teme, nu ţi se va întâmpla nimic rău aici la mine, ia loc, poţi să-ţi alegi şi o carte, două, până se întoarce ea, sau poate preferi să aţipeşti şi tu puţin. Hai, ia loc deocamdată. Stai jos, stai odată jos.

Apoi tăcu. Poate chiar închise ochii, cufundat în fotoliul lui şi înfăşurat, ca larva enormă a unui vierme de mătase, într-o pătură de lână în carouri, asemănătoare cu cealaltă. Şi imediat luă forma unui morman de dâmburi vag şi tăcut.

Shmuel era destul de uimit de îndemnurile repetate de a se aşeza, deşi ar fi fost de-ajuns o singură privire pentru ca domnul Wald să-şi dea seama că musafirul stătea tot timpul aşezat în acelaşi loc, fără să se mişte de-acolo. O vale, coline, măslini, ruine şi o potecă şerpuind printre munţi se vedeau în reproducerea după Reuven[9] din calendarul agăţat puţin strâmb pe perete, în faţa biroului, între rafturile cu cărţi. Shmuel simţi deodată impulsul, pe care nu reuşi să şi-l stăpânească, de a se ridica şi de a îndrepta imaginea strâmbă. Apoi se întoarse, aşezându-se din nou la locul lui. Ghershom Wald n-a făcut niciun comentariu: poate că moţăia şi nu văzuse. Sau poate că ochii nu-i erau complet închişi sub sprâncenele cărunte şi groase şi văzuse, dar era şi el de-acord că imaginea trebuia îndreptată. Motiv pentru care tăcuse.

6

Ea îşi făcu apariţia pe o altă uşă, pe care Shmuel nici nu o remarcase. De fapt nu era o uşă, ci o deschizătură ascunsă după o perdea din şiraguri de mărgele orientale, dincolo de rafturile cu cărţi din colţul camerei. De cum intră, întinse mâna şi aprinse becul, iar într-o clipă biblioteca a fost invadată de o lumină electrică puternică. Umbrele se retraseră dincolo de şirurile de cărţi.

Era o femeie înaltă, de aproximativ patruzeci şi cinci de ani, şi se mişca prin cameră asemenea cuiva care cunoaşte bine puterea feminităţii. Purta o rochie uni de culoare deschisă, care-i ajungea până la glezne, şi un pulover roşu. Părul lung, brun îi aluneca moale până pe sânul stâng. Sub părul revărsat se legănau doi cercei mari din lemn. Corpul i se ghicea plin pe sub rochia strâmtă. Pantofii cu toc îi subliniau mersul uşor, în timp ce se îndrepta cu o mişcare lină spre fotoliul de nuiele al domnului Wald. Acolo s-a oprit cu o mână în şold, ca o ţărancă necizelată, care aşteaptă după o capră leneşă. Când şi-a îndreptat ochii căprui, migdalaţi spre Shmuel, care o privea fix, nu a zâmbit, dar pe faţă i se putea citi o expresie de simpatie curioasă, uşor provocatoare. Ca şi cum ar fi întrebat: şi tu? Ce cauţi aici? Ce sens are surpriza pe care ne-ai făcut-o astăzi? Şi mai părea să spună că deşi nu zâmbea încă, acest lucru era cu siguranţă posibil.

Intrând, aduse cu ea o boare uşoară de parfum de violete, de rufe

proaspăt spălate şi călcate, miros pe care nările lui îl simţiseră şi mai devreme, în timp ce înainta printre uşile închise de pe hol.

Shmuel se scuză:

— Poate am nimerit într-un moment nu tocmai potrivit?

Şi se grăbi să adauge:

— Am venit în legătură cu anunţul.

Îl privi din nou cu ochii ei căprui, siguri de puterea lor, studiindu-l cu interes şi cu plăcere, neluându-şi privirea de la el, până când tânărul fu obligat să-şi plece ochii. Îi cercetă cu privirea barba sălbatică, aşa cum contemplăm în linişte un animal adormit. Şi dădu din cap, nu spre el, ci spre domnul Wald, ca şi cum era de acord cu primele concluzii la care ajunsese. Shmuel Asch o privi din nou, după care îşi plecă iar repede ochii spre podea, dar avusese timp să remarce linia clară care-i cobora de la nas spre mijlocul buzei superioare. Avea impresia că linia aceea era mai adâncă decât ar fi fost normal, şi cu toate astea i se părea seducătoare şi frumoasă. Femeia luă un teanc de cărţi de pe unul dintre scaune şi se aşeză picior peste picior, aranjându-şi marginile rochiei.

Nu se grăbi să răspundă la întrebarea lui – dacă nimerise într-un moment nepotrivit –, ca şi cum hotărâse s-o analizeze din toate punctele de vedere înainte de a găsi un răspuns serios şi competent. În cele din urmă spuse:

— Aştepţi de mult timp. Cu siguranţă aţi discutat deja.

Shmuel fu surprins de vocea ei, greoaie şi leneş cântată, dar răspicată. Categorică. Lipsită de orice ton întrebător, rezumând parcă rezultatele calculelor făcute în minte.

Shmuel răspunse:

— Soţul dumneavoastră mi-a propus să vă aştept. Din anunţ, înţeleg că...

Domnul Wald deschise ochii şi interveni. I se adresă femeii:

— Spune că se numeşte Asch. Cu alef[10], să sperăm.

Şi apoi se întoarse spre Shmuel, rectificând, ca un profesor care îşi corectează elevul cu răbdare:

— Iar eu nu sunt soţul doamnei. Nu am onoarea şi plăcerea. Atalia e stăpâna mea.

Numai după ce îl lăsă pe tânăr să se zbată preţ de un moment într-o uimire deplină, binevoi să clarifice:

— Stăpână nu în sensul de clientă sau consumatoare, ci proprietară: ca în „stăpânul cerului şi-al pământului”[11]. Ca în „cel care îmi interzice”. Sau, dacă vrei, ca în „boul îşi cunoaşte stăpânul”[12].

Atalia spuse:

— Bine continuaţi cât poftiţi. Am impresia că vă distraţi de minune.

Pronunţase cuvintele fără niciun zâmbet şi fără virgulă între „bine” şi „continuaţi”. Dar vocea ei era caldă, şi de data asta părea să-i promită lui Shmuel că totul era posibil dacă nu exagera şi nu cădea în ridicol. Îi puse tânărului patru-cinci întrebări scurte, pe una dintre ele repetând-o ceva mai apăsat şi în cuvinte mai simple, nemulţumită de răspunsul iniţial. Apoi tăcu o clipă, după care adăugă că ar mai avea câteva lucruri de clarificat.

Domnul Wald spuse jovial:

— Cu siguranţă oaspetele nostru e flămând şi însetat! A venit la noi direct de pe înălţimile Carmelului! Două-trei portocale, o felie de prăjitură şi o ceaşcă de ceai vor face minuni.

— Continuaţi voi să faceţi minuni, eu mă duc să pun apa la fiert. Zâmbetul care nu reuşea să-i apară pe buze răzbătea acum din vocea ei.

Spunând asta, dispăru pe unde venise, prin deschizătura pe care Shmuel Asch nu o observase până la sosirea ei. Dar în clipa în care ieşi, şoldurile îi atinseră perdeaua de mărgele orientale care acoperea trecerea. Chiar şi după ce femeia s-a făcut nevăzută, perdeaua a continuat să se unduiască timp îndelungat, cu un fel de clipocit sau foşnet care, spera Shmuel, nu avea să se oprească prea curând.

7

Se întâmplă ca uneori cursul vieţii să-şi încetinească ritmul, să se bâlbâie ca un jet de apă curgând pe jgheabul streşinii, săpându-şi un şănţuleţ subţire în pământul reavăn din curte. Cursul acesta dă peste o movilă de pământ, se opreşte, se adună pentru o clipă într-o baltă micuţă, ezită, încearcă să străpungă dâmbul care-i stă în cale sau se căzneşte să treacă pe sub el. Din cauza obstacolului, uneori cursul se desparte în patru sau cinci fire de apă care continuă să înainteze, ca nişte antene minuscule. Sau abandonează şi se lasă înghiţite de pământul din curte. Shmuel Asch, ai cărui părinţi pierduseră într-o clipă toate economiile agonisite o viaţă, a cărui lucrare de cercetare fusese abandonată, ale cărui studii universitare fuseseră întrerupte şi a cărui iubită îl părăsise pentru a se căsători cu fostul ei prieten, luă deci hotărârea de a accepta propunerea care i se făcuse în casa de pe aleea Rav Elbaz. În ciuda „condiţiilor de pensionare” şi a salariului lunar, care era foarte modest, trebuia să-i ţină companie câteva ore pe zi bătrânului infirm, în restul timpului fiind liber să facă tot ce dorea. În plus, acolo locuia şi Atalia, o femeie de două ori mai în vârstă decât el, dar care-l făcea să se simtă puţin dezamăgit de fiecare dată când părăsea camera. Shmuel sesiza o oarecare distanţă, o deosebire între cuvintele pe care le rostea şi vocea ei. Vorbele îi erau puţine şi uneori sarcastice, dar vocea îi era caldă.

Două zile mai târziu eliberă camera din cartierul Tel Arza şi se instală în casa înconjurată de curtea pietruită şi umbrită de un smochin şi de viţă-de-vie, casă care-l atrăsese de la prima vedere. Îşi aduse în cinci cutii de carton şi un rucsac vechi hainele, cărţile, maşina de scris şi posterele cu imagini ale crucificatului agonizând în braţele mamei şi ale eroilor Revoluţiei Populare din Cuba. Sub braţ îşi ţinea patefonul, iar în mână, teancul de discuri. De data aceasta nu s-a mai clătinat pe taburetul de la intrare, ci a făcut un pas mare, ca să treacă peste el.

Atalia Abarbanel îi explică, în ordine, sarcinile care-i reveneau şi obiceiurile casei. Îi arătă treptele de fier în spirală, care urcau din bucătărie spre mansarda lui. Stând în picioare, la capătul de jos al scărilor, îl instrui pe Shmuel în privinţa orelor de lucru, a rutinei din bucătărie şi a spălării rufelor, cu o mână în şold, cu degetele răsfirate, pe când mâna cealaltă se apropie pentru o clipă de puloverul lui, curăţându-i de pe mânecă un pai sau o frunză uscată agăţată în firul de lână. Alegându-şi cuvintele cu atenţie şi precizie, dar cu o voce care îl făcea să se gândească la o încăpere întunecată şi călduroasă, spuse:

— Uite. Lucrurile stau în felul următor: Wald e un animal nocturn, doarme întotdeauna până la prânz, pentru că stă treaz până în zori. În fiecare seară, de la cinci până la zece sau unsprezece, ai să faci conversaţie cu el în bibliotecă. Acesta e, în linii mari, rolul tău. Vei coborî zilnic în bucătărie, la patru şi jumătate, să pui petrol şi să aprinzi soba. Vei hrăni şi peştii din acvariu. Nu e nevoie să faci niciun efort special pentru a găsi subiecte de conversaţie – el va avea grijă să-ţi furnizeze teme fără număr, deşi ai să descoperi cu siguranţă destul de repede că bătrânul face parte dintre cei care vorbesc, în primul rând, pentru că nu suferă nicio clipă de tăcere. Nu-ţi fie teamă să-l contrazici – dimpotrivă; Wald se trezeşte la viaţă tocmai când nu eşti de acord cu el. Ca un câine bătrân care încă mai simte nevoia să vadă că vine un străin, ca să aibă motiv să se înfurie şi să se pună pe lătrat, sau, mai rar, chiar să-şi arate colţii şi să muşte. Deşi numai în joacă. În schimb, o să aveţi ceai la discreţie: aici e ceainicul, aici sunt ceaiurile şi zahărul, iar aici, o cutie cu biscuiţi. În fiecare seară, la ora şapte, încălzeşti grişul cu lapte care va aştepta întotdeauna în bucătărie, pe plita electrică, acoperit cu folie de aluminiu, şi i-l serveşti. În general, el înghite mâncarea repede şi cu poftă, dar dacă se mulţumeşte cu o înghiţitură, două, sau refuză să mănânce, nu-l obliga. La sfârşit întreabă-l dacă poţi să iei tava şi pune totul aşa cum e pe masa din bucătărie. La toaletă merge singur, sprijinindu-se în cârje. La ora zece, aminteşte-i întotdeauna să-şi ia medicamentele. La unsprezece, sau chiar puţin înainte de unsprezece, îi laşi pe birou un termos plin cu ceai cald pentru noapte, după care poţi să pleci. După ce te desparţi de el, du-te în bucătărie şi clăteşte farfuria şi ceaşca şi pune-le la uscat pe

suportul de deasupra chiuvetei. Noaptea, în general, el citeşte şi scrie, dar aproape întotdeauna, dimineaţa rupe în bucăţi tot ce a scris în cursul nopţii. Când e doar el în cameră, îi place uneori să vorbească singur. Îşi dictează cu voce tare sau chiar se ceartă cu sine însuşi. Sau vorbeşte ore întregi la telefon cu unul din cei trei sau patru duşmani vechi. Dacă întâmplător îl vei auzi ridicând vocea în afara orelor tale de lucru, nu-i da atenţie. Foarte rar, se întâmplă să-l auzi plângând cu sughiţuri în timpul nopţii. Să nu te duci la el. Lasă-l în pace. În ceea ce mă priveşte – pentru o clipă s-a deschis în vocea ei o mică fisură de ezitare, care s-a închis în aceeaşi clipă – nu contează. Vino încoace. Uite, aici e aragazul. Aici, găleata de gunoi. Plita electrică. Aici, zahărul şi cafeaua. Biscuiţi. Fursecuri. Fructe uscate. În frigider, lapte şi brânzeturi şi câteva fructe şi legume. Aici sus sunt conserve, carne, sardele, mazăre şi porumb. Unele sunt acolo de pe vremea blocadei Ierusalimului. Acesta e dulapul cu vase. Astea sunt siguranţele electrice. Aici e pâinea. Avem o vecină vizavi, nu tânără, Sara de Toledo, care îi aduce domnului Wald, în fiecare zi, la ora prânzului, mâncare vegetariană, iar spre seară ne pune în bucătărie, pe plita electrică, griş cu lapte făcut de ea. E plătită pentru asta. Grişul pe care îl lasă seara în bucătărie ajunge şi pentru tine. La prânz te descurci, este un mic restaurant vegetarian în apropiere, pe strada Usishkin. Aici e coşul cu rufe murdare. Marţi vine o femeie care ne face curăţenie. Bela. Dacă îţi convine, poate să-ţi spele şi ţie rufele şi să-ţi facă puţină ordine în cameră. Nu trebuie să-i plăteşti pentru asta. Nu ştiu de ce, unul dintre cei care au locuit aici înaintea ta se temea foarte tare de Bela. N-am idee din ce motiv. Cei care te-au precedat se căutau probabil pe ei înşişi. Ce au găsit – nu ştiu, dar niciunul din ei nu a rezistat aici mai mult de câteva luni. Orele libere petrecute în mansardă li se păreau minunate la început, dar cu timpul ele deveneau apăsătoare. Sunt sigură că şi tu ai venit aici să te rupi de lume, să te cauţi pe tine însuţi. Sau poate ca să scrii poezii. Probabil crezi că s-a terminat cu omorurile şi cu torturile şi că lumea a devenit raţională şi complet lipsită de suferinţă şi aşteaptă cu nerăbdare să apară o poezie nouă. Uite, aici sunt întotdeauna prosoape curate. Şi asta e uşa mea. Să nu-ţi treacă prin cap să vii să mă cauţi. Niciodată. Dacă ai nevoie de ceva, dacă apare vreo problemă, îmi laşi un bilet aici, pe masa din bucătărie, iar eu îţi aduc tot ce-ţi lipseşte. Numai să nu începi să alergi la mine dacă te simţi singur sau mai ştiu eu ce, ca ăia care au fost aici înaintea ta. Casa asta inspiră probabil singurătate. Dar eu n-am nicio legătură cu asta. Nu am nimic de spus. Şi încă ceva – când e singur, nu numai că vorbeşte cu el însuşi, dar mai şi ţipă uneori: mă strigă noaptea, cheamă persoane care nu mai trăiesc, imploră, se roagă de ei. Poate o să te strige şi pe tine. Toate astea îl apucă în special noaptea. Să nu-i dai atenţie, te întorci pe cealaltă

parte şi îţi continui somnul. Unicul tău rol în această casă e foarte bine definit, de la cinci seara până la unsprezece; ţipetele nocturne ale lui Wald nu fac parte din serviciu. Nici alte lucruri care poate se petrec uneori aici. Ţine-te la distanţă de tot ceea ce nu te priveşte. Aproape uitasem, ia cheile astea. Să nu le pierzi. Asta e cheia de la casă, şi asta de la mansarda ta. Desigur, ai dreptul să intri şi să ieşi când vrei în afara orelor de serviciu, dar în niciun caz nu ai voie să aduci aici vizitatori. Sau vizitatoare. Asta nu. Nu este o casă deschisă. Dar tu, Asch? Strigi uneori noaptea? Umbli în somn? Nu? Nu contează. Ştergem întrebarea. Şi încă ceva: te rog să-mi semnezi aici că te obligi să nu vorbeşti cu nimeni despre noi. Niciodată. Nu dai nimănui niciun detaliu. Nici măcar rudelor tale. Pur şi simplu, nu povesteşti nimănui în ce constă slujba ta la noi. Dacă nu ai încotro, poţi să spui că păzeşti casa, drept care locuieşti aici gratis. Am uitat ceva? Sau tu, poate? Voiai să ceri sau să întrebi ceva? Poate te-am speriat puţin.

De două-trei ori încercase Shmuel, în timp ce ea îi vorbea, să se uite în ochii ei. Dar de fiecare dată s-a lovit de tăciunii unui avertisment sec, ce l-a obligat să-şi retragă imediat privirea. De data asta hotărî să nu renunţe. Ştia să le zâmbească femeilor cu o inocenţă adolescentină înflăcărată. Şi mai ştia să-i împrumute propriei voci un ton ruşinat, neajutorat, care contrasta înduioşător cu dimensiunile trupului lui şi cu barba aceea încâlcită, de Neanderthal. Se întâmpla des ca vocea lui ruşinată, un amestec de entuziasm irezistibil şi tristeţe permanentă, să cucerească fetele.

— O singură întrebare? Personală? Am voie? Care e de fapt relaţia sau legătura dintre domnul Wald şi dumneata?

— În legătură cu asta, ţi-a dat deja răspunsul: Wald se află în grija mea.

— Şi încă o întrebare? Nu trebuie să-mi răspunzi neapărat.

— Întreabă. Dar va fi ultima pe ziua de azi.

— Abarbanel? Nume regesc? Nu am dreptul să scormonesc, dar poate există, întâmplător, vreo legătură cu Shaltiel Abarbanel? Îmi amintesc că a trăit aici, la Ierusalim, un Shaltiel Abarbanel, cândva în anii ’40? A făcut parte din conducerea Sohnutului[13]? Sau din Comitetul Naţional? Dacă nu mă înşel, a fost singurul care s-a împotrivit înfiinţării statului? Sau era doar împotriva liniei impuse de Ben Gurion? Îmi aduc aminte vag: era jurist, orientalist? A noua generaţie în Ierusalim? Sau a şaptea? Era, cred, un fel de opoziţie formată dintr-un singur om? Pe care apoi Ben Gurion l-a dat afară din conducere, ca să nu-l incomodeze? Sau poate că fac o confuzie?

De data asta, Atalia nu se grăbi să răspundă. Îi făcu semn să urce scara în spirală, conducându-l până la intrarea în mansarda care îi era destinată, şi se opri rezemându-şi corpul de cadrul uşii, cu şoldul stâng mai ridicat, rotunjindu-se ca o colină micuţă, cu braţul întins, sprijinit

de latura cealaltă a cadrului, blocându-i cu trupul ieşirea spre spirala scărilor. Şi apărând parcă dindărătul unui nor jos, urcând din colţurile ochilor ei, întinzându-se şi înconjurându-i buzele, se ivi un zâmbet interiorizat, dureros, dar – aşa i se păru lui Shmuel în clipa aceea – poate în zâmbetul ei era şi puţină mirare şi chiar recunoştinţă? Însă zâmbetul fu alungat imediat, şi expresia i se stinse la fel de repede ca şi cum ai trânti o uşă.

I se părea frumoasă şi atrăgătoare, şi totuşi pe faţa ei era ceva ciudat, mutilat, ceva care îi aducea aminte de o mască de teatru palidă sau de faţa înălbită a unui pantomim. Fără să ştie de ce, lui Shmuel îi dădură lacrimile, dar se grăbi să-şi întoarcă privirea, pentru că îi era ruşine.

Cu spatele la el, îndreptându-se spre treptele de metal, spuse:

— A fost tatăl meu.

Trecură câteva zile până o văzu din nou.

8

Aşa începu o nouă pagină din viaţa lui Shmuel Asch. Uneori îl cuprindea dorinţa puternică de-a o căuta pe Yardena, de-a o smulge pentru o oră sau două din braţele soţului ei, responsabil cu rezervele de apă de ploaie, Nesher Sharshevski, şi de a-i povesti entuziast despre noua lui viaţă de ascet, atât de diferită de vechea lui viaţă, ca şi cum s-ar fi născut a doua oară: simţea nevoia să-i demonstreze Yardenei că reuşise să-şi corecteze toate defectele, entuziasmul nefondat, vorbăria, tendinţa lipsită de bărbăţie de a lăcrima şi nerăbdarea permanentă, că şi el devenise un om liniştit şi matur, cu nimic mai prejos decât soţul pe care şi-l găsise.

Sau mai bine să nu-i povestească nimic, ci s-o ia de mână şi s-o aducă aici, să-i arate curtea iernatică pavată cu pietre lucioase şi casa asta întunecoasă şi închisă, împrejmuită de chiparoşi, un smochin şi viţă-de-vie, să-i arate mica mansardă în care duce acum o viaţă retrasă şi meditativă, în umbra portretelor bărboase ale conducătorilor Revoluţiei Populare din Cuba, biblioteca domnului Wald, în care stăteau de vorbă câteva ore pe zi, iar el învăţa încet-încet să fie un om răbdător şi atent. Ar fi bine să i-l prezinte Yardenei şi pe infirmul pedagog, înalt, contorsionat, cu coama căruntă einsteiniană şi mustaţa deasă, ca de zăpadă, dar şi pe femeia aceea frumoasă şi distantă, ai cărei ochi pătrunzători te iau în râs în timp ce vocea ei caldă urcă şi alunecă lin, din adâncul pieptului, voce care contrazice ironia cuvintelor ei.

Cum ar putea Yardena să nu ne iubească?

Poate va simţi dintr-odată dorinţa să părăsească rezervorul cu apă de ploaie şi să vină la noi?

Dar Atalia l-a pus să semneze că se obligă să nu aducă vizitatori

şi să nu povestească nimănui despre natura activităţii pe care o desfăşura în casa aceasta.

Ochii i se umplură iar de lacrimi. Şi pentru că era supărat pe lacrimile şi pe imaginaţia lui, se hotărî să-şi scoată pantofii şi să se întindă pe pat îmbrăcat. Sunt atât de multe – orele libere. Iar afară, doar vânt şi ploaie. Singurătate deplină ţi-ai dorit, inspiraţie ţi-ai dorit, întinderi pustii de timp nemişcat, liber, iată că le ai pe toate aici. Totul e în mâinile tale. Iar pe plafonul mansardei, chiar deasupra patului, îţi apar mări şi continente în varul care a început să plesnească: poţi sta întins pe spate ore întregi, cu ochii ţintuiţi pe arhipelagul tencuielii care se scorojeşte, insule, recife, golfuri, vulcani, fiorduri. Din când în când se strecoară printre ele câte-un gândăcel. Poate că tocmai aici vei reuşi să te întorci la „Isus prin ochii evreilor”? La Iuda Iscariotul? Sau la cauza internă comună eşuării tuturor revoluţiilor? Vei porni chiar aici o cercetare temeinică? Sau poate, dimpotrivă, vei începe să scrii un roman? Noapte de noapte, după terminarea orelor de lucru, vei sta la o ceaşcă de ceai cu Ghershom Wald şi cu Atalia, uimită, în timp ce le vei citi capitol după capitol?

În fiecare zi, puţin după ora patru după-amiaza, Shmuel se ridica din amorţeala lui, se spăla, îşi pudra barba încâlcită cu puţin talc parfumat, cobora scările de fier în spirală, aprindea soba cu petrol din bibliotecă şi se aşeza în faţa biroului negru al lui Ghershom Wald, care stătea în fotoliul de nuiele tapisat cu perne orientale croşetate. Uneori se uita la peştişorii aurii care se holbau trist la el, aproape nemişcaţi, de dincolo de geamul luminat al acvariului rotund, ascultând cu multă atenţie predicile pe care domnul Wald i le ţinea cu mare plăcere. Din când în când se ridica şi turna ceai pentru amândoi. Sau potrivea flacăra sobei, ca să nu-şi stingă lumina albăstruie şi liniştitoare. Uneori întredeschidea puţin fereastra, dincoace de obloanele trase, ca să pătrundă înăuntru boarea subţire, cu miros de pini uzi de ploaie.

La cinci, apoi la şapte şi la nouă seara, bătrânul asculta ştirile la radioul cel mic de pe birou. Uneori se cufunda în lectura ziarului *Davar* şi îi explica lui Shmuel ce se ascundea în spatele ştirilor. Ben Gurion formează o nouă coaliţie. Se va asocia, sau nu, cu Partidul Mapam[14] şi Uniunea Muncii[15]? Nu are seamăn Ben Gurion, spunea Wald. Niciodată nu a avut poporul evreu un conducător mai clarvăzător decât Ben Gurion. Puţini sunt cei care înţeleg ca el că „poporul care locuieşte deoparte şi nu va fi numărat printre neamuri”[16] e un blestem, nu o binecuvântare.

Între o emisiune de ştiri şi alta, Ghershom Wald îi vorbeşte, de exemplu, despre nebunia lui Darwin şi a discipolilor lui:

— Cum e posibil să concepi că ochiul, sau nervul optic, s-a format treptat, ca reacţie la nevoia de a vedea, cu ajutorul a ceea ce ei numesc selecţie naturală? De fapt, atâta timp cât nu există în toată

lumea asta nici ochi şi nici nerv optic, nu există nici nevoia de a vedea, nici cineva sau ceva ce ar putea simţi nevoia de a vedea! În niciun caz nu se poate concepe că, neexistând vederea, în întunecimea infinită şi eternă care nu are nici cea mai mică idee că e întunecime, să-şi facă apariţia dintr-odată vreo celulă sau vreun grup de celule, fiinţă din nefiinţă, care să înceapă să se perfecţioneze şi să vadă forme, culori şi dimensiuni! Ca un condamnat eliberat din închisoare! Hm. În plus, teoria evoluţionistă nu are nici cea mai mică explicaţie în ceea ce priveşte apariţia primei celule vii sau a primei seminţe vegetale din tăcerea etern împietrită a lumii neînsufleţite. De fapt, cine putea să apară dintr-odată, fiinţă din nefiinţă, şi să înceapă să dea lecţii unei molecule răzleţe de materie neînsufleţită, explicându-i cum ar trebui să se trezească deodată din tăcerea universală şi să demareze procesul de fotosinteză, adică să înceapă să traducă lumina soarelui în carbohidraţi, iar mai apoi să folosească aceşti carbohidraţi în scopul creşterii şi dezvoltării?

Hm, doar nu există, şi nici nu poate exista un pretext darwinian pentru faptul minunat că o pisică, aproape din ziua în care s-a născut, ştie că trebuie să scormonească pământul pentru a-şi face nevoile într-o gropiţă, pe care s-o şi acopere apoi cu pământ. Se poate crede că în acest caz a fost vorba despre selecţie naturală? Toate pisicile care nu ştiu să facă această complicată operaţiune igienică au dispărut fără a da naştere altora, şi numai puii de pisici care ştiu să-şi îngroape excrementele au avut şansa să fie fertili şi să se înmulţească? Şi de ce tocmai pisica a ieşit din rotiţele zimţate ale mecanismului selecţiei naturale, înzestrată cu darul curăţeniei exemplare, şi nu câinele, şi nici vaca, şi nici calul? De ce nu şi-a bătut capul selecţia naturală a lui Darwin să facă în aşa fel încât nu numai pisica, să zicem, ci şi porcul să fie capabil să se cureţe şi să se şteargă? Şi cine, mă rog frumos, l-a învăţat deodată pe străMoşul strămoşilor tuturor pisicilor despre importanţa igienei, cine l-a instruit pe cel dintâi care şi-a îngropat excrementele cum să sape prima groapă şi cum s-o acopere cu pământ? Nu ne-au învăţat deja înţelepţii noştri din Antichitate că orice lucru e legat de altul?

Shmuel se uita la buzele bătrânului mişcându-se sub mustaţa groasă şi căruntă, observând iarăşi contrastul dintre jovialitatea incisivă a vorbelor şi profunda tristeţe ce-i umbrea ochii al căror albastru devenea cenuşiu: ochi tragici, pe o faţă de satir.

Alteori bătrânul vorbea, cum îi era obiceiul, îndelung, cu plăcere şi convingere despre frica obscură pe care imaginea evreului rătăcitor o exercită încă din Antichitate asupra imaginarului creştinilor:

— Nu oricine poate aşa, dintr-odată, să se scoale într-o bună dimineaţă, să se spele pe dinţi, să-şi bea cafeaua şi să-l omoare pe Dumnezeu! Ca să omoare un Dumnezeu, ucigaşul trebuie să fie şi mai

puternic decât El, nemăsurat de crud şi satanic. Cât despre ucigaşul lui Isus creştinul, divinitate afectuoasă şi emanând iubire, acesta a fost neapărat mai puternic decât el, viclean şi sângeros. Blestemaţii ucigaşi ai divinităţii nu-şi pot asuma acest rol decât cu condiţia de a fi dotaţi cu resurse monstruoase de forţă şi răutate. Şi, într-adevăr, aşa apar evreii în pivniţele imaginarului antisemitului. Suntem cu toţii Iuda Iscariotul. Chiar şi după optzeci de generaţii, suntem cu toţii Iuda Iscariotul. Adevărul, tânărul meu amic, adevărul adevărat este chiar aici, în Eretz Israel[17], în faţa ochilor noştri: exact ca evreul din vechime, niciun evreu de astăzi, care aparent s-a născut aici, nu e deloc puternic, şi nici odios, ci lacom, ingenios, zgomotos, înspăimântat şi ros de bănuieli şi de temeri. Aşa. Chaim Weizmann[18] a spus cândva, în disperarea lui, că un stat evreu nu va putea exista în vecii vecilor, pentru că el conţine o contradicţie: dacă va exista un stat – nu va fi evreu, iar dacă va fi evreu – cu siguranţă nu va fi un stat. Ca în scrierile noastre: „popor asemănător cu un măgar”.

Uneori începea să vorbească despre migraţia păsărilor şi a bancurilor de peşti, care se ghidează cu ajutorul unui sistem de orientare misterios, a cărui profunzime nu poate fi nici măcar bănuită de logica ştiinţifică. De cele mai multe ori, infirmul îşi întindea braţele larg deschise, odihnindu-se pe suprafaţa de sticlă a biroului, rămânând aproape nemişcat, în timp ce îi vorbea lui Shmuel, coama lui căruntă fiind luminată de veioză ca de-o aură. Din când în când îşi sublinia ideile ridicând vocea sau reducând-o până la şoaptă. Uneori degetele îi apucau un stilou sau o riglă, conturând în aer, cu mâna lui puternică, tot felul de forme şi linii. După câte o oră sau o oră şi jumătate se ridica greoi, târându-şi corpul diform de-a lungul marginii mesei, sprijinit numai de braţe, iar apoi, luându-şi cârjele, şchiopăta până la toaletă sau până la unul dintre rafturi. Uneori renunţa la cârje, trăgându-şi corpul cu ajutorul braţelor puternice, de la masă până la fotoliul lui de nuiele. Nu-i permitea cu niciun chip lui Shmuel să-l ajute. Şchiopătând pieziş şi dezordonat, domnul Wald semăna cu o insectă rănită sau cu un fluture de noapte gigantic cu aripile arse, zbătându-se inutil din tot corpul ca să-şi ia zborul.

Shmuel turna ceaiul în cești. Trăgea din când în când cu ochiul la ceas, pentru a nu întârzia servirea grişului cu lapte, care aştepta încălzindu-se încet pe plita electrică din bucătărie. Încercă de câteva ori să-i trezească interesul gazdei asupra dezbaterii care urmase spectacolului *Vizita bătrânei doamne*, sau asupra articolului controversat „Reflecţii asupra poeziei lui Alterman”[19], recent publicat de poetul Nathan Zach[20], în care condamna fără milă ceea ce, după părerea lui, reprezenta artificialitatea plină de zorzoane care domina imaginile lui Alterman. În ce-l priveşte pe domnul Wald, el vedea în asta o anumită acuitate deloc de neglijat, dar şi multă răutate,

fanfaronadă, lipsă de maturitate, ocolind subiectul cu expresia: „De la un Nathan la alt Nathan, tot acelaşi Nathan”[21]. Cu toate acestea, bătrânul nu a protestat când Shmuel i-a citit trei sau patru poezii de Dalia Ravikovitch[22], publicate cu câteva săptămâni înainte. Îşi plecă doar capul său troienit, ascultă concentrat şi rămase tăcut.

Din cauza gâtului îndoit deodată în unghi drept, faţa domnului Wald, în timp ce asculta poeziile acelea, părea ascunsă în podeaua camerei, aşa încât, pentru o clipă, Shmuel nu văzu decât un corp spânzurat, cu ceafa dislocată.

9

Josefus Flavius[23], adică Iosef Ben Matitiahu, prima dintre sursele evreieşti care au avut grijă să menţioneze existenţa lui Isus, ne spune povestea creştinului în două versiuni diferite. În *Antichităţi iudaice*, Ben Matitiahu îi consacră câteva rânduri, în mod vădit creştine, lui „Isus, om înţelept, dacă poate fi numit aievea om. El a fost autorul unor uluitoare minuni... şi a atras de partea lui o mulţime de iudei, dar şi o mulţime de păgâni. Acesta a fost Mesia. Chiar dacă Pilat l-a ţintuit pe cruce... li s-a arătat a treia zi iarăşi viu...”[24] Flavius încheie nota aceasta scurtă găsind de cuviinţă să adauge: „De atunci şi până azi dăinuie poporul creştinilor, care îşi trage numele de la dânsul”[25]. Însă câţiva cercetători contemporani nouă, printre care şi profesorul Gustav Yom-Tov Eisenshloss, pretind că un evreu ca Iosef Ben Matitiahu nu ar fi putut să scrie aşa ceva despre Isus şi că probabil fragmentul acesta a fost rescris în întregime de mâini creştine şi integrat mai târziu de falsificatori în *Antichităţi*.

O altă versiune despre Isus, complet diferită de aceea a lui Iosef Ben Matitiahu, apare într-adevăr în scrierile lui Agapius, autor arab creştin din secolul al X-lea. Conform lui Agapius, Iosef Ben Matitiahu nu vede în Isus un Mesia, iar învierea lui la trei zile după crucificare nu e prezentată de către acesta ca un fapt real, ci mai degrabă ca fiind rodul credinţei discipolilor lui Isus.

Ben Matitiahu s-a născut la câţiva ani după crucificare şi poate că faptul cel mai interesant din tot ce a scris despre Isus, atât în versiunea din *Antichităţi iudaice*, cât şi în cea discutată de Agapius, e modul neînsemnat, aproape neglijabil, în care e privit creştinul de istoricul care i-a fost aproape contemporan: în ambele versiuni, Ben Matitiahu consacră mai puţin de o duzină de rânduri întregii vieţi a lui Isus, cu tot cu vestirea, faptele exemplare, crucificarea, învierea şi noua religie a credincioşilor lui.

Chiar şi în ochii evreilor din generaţiile care i-au urmat lui Iosef Ben Matitiahu, personajul Isus ocupă un loc nesemnificativ, fiind privit mai degrabă ca o curiozitate: doar un mic număr dintre înţelepţii Hazal[26], a catadicsit să arunce ici şi colo, în locuri izolate,

aluzii obscure, menite poate să-l învinuiască pe Isus creştinul, sau poate fără nicio legătură cu el, ridiculizând o altă persoană: în general, înţelepţii Hazal se abţin de la menţionarea numelui lui Isus. Generaţiile următoare i-au atribuit, pentru a-l ridiculiza şi proscrie, porecla „omul acela".

În două sau trei scrieri, licăreşte printre rânduri un fel de ironie uşoară, care poate fi interpretată în diverse feluri. De exemplu, învăţatul Shimon ben Azzai[27] citează un arbore genealogic găsit în Ierusalim, unde apare scris: „un om oarecare, născut dintr-o femeie". O fi ascunsă aici vreo aluzie înfricoşată la credincioşii religiei concurente, sau poate că nu e decât o bârfa care circula prin Ierusalim şi al cărei erou putea fi un oarecare, una dintre bârfele anonime care plutesc şi acum în Ierusalim, emanând chiar de pe holurile universităţii.

În Tosefta, la capitolul *Sanhedrin*[28], apare o singură dată o acuzaţie la adresa unui Ben Stada, care a fost pedepsit în Lida [29] pentru că a incitat la idolatrie, unii dintre comentatori susţinând cu convingere că şi aici ar fi o vagă aluzie la Isus creştinul. În alt loc din Tosefta, la capitolul *Holin*, e amintit un doctor care vindeca muşcături de şarpe cu ajutorul numelui lui Isus ben Pantira. Dar cine era acel Isus şi cine era Pantira? Problema dă naştere unor presupuneri care nu sunt bazate decât pe intuiţie. Doar mai târziu, într-un capitol din *Yalkut Shimoni*[30] referitor la Numeri, apare un avertisment privitor la copilul „care pretinde a fi o divinitate, ca să schimbe cursul întregii lumi".

Cu toate acestea, în trei locuri diferite din Talmudul babilonian au apărut cândva acuzaţii clare la adresa lui Isus, descris ca un elev silitor care s-a abătut de la drumul cel bun, sau ca un vrăjitor care propagă idolatria, sau chiar ca un anarhist care a vrut să se întoarcă la religie, dar nu i s-a permis. Însă, de la o generaţie la alta, aceste pasaje s-au şters aproape fără urmă din toate versiunile imprimate ale Talmudului babilonian, pentru că evreii se temeau ca de moarte de ceea ce le-ar fi putut pricinui vecinii lor creştini când le-ar fi citit.

Poetul Yannay[31], care a trăit în Eretz Israel în secolul al V-lea sau al VI-lea, a scris în acrostih un poem anticreştin care ridiculizează şi-i ia în derâdere pe cei care „spun că ticălosul e om important/care îl aleg pe cel mai dezgustător/... care se adresează spânzuratului fără încetare".

Când Shmuel aduse câteva pagini din lucrarea lui abandonată despre „Isus prin ochii evreilor" în bibliotecă şi începu să-i citească lui Ghershom Wald versurile acelea cântate, bătrânul rânji acoperindu-şi ochii cu palma lui cea mare şi dizgraţioasă, asemenea unui om care refuză să privească un lucru indecent, şi spuse indignat:

— Gata, gata, cine e în stare să asculte asemenea vorbe de duh insipide? Eu te-am rugat să-mi spui cum e Isus văzut de evrei, nu cum e văzut de tot felul de imbecili. Ceaiul ăsta e prea slab şi prea dulce, şi, pe lângă toate astea, mai e şi călduţ. Reuşeşti să înghesui toate relele de pe lume într-o singură ceşcuţă, apoi le mai şi amesteci. Nu, nu e nevoie, nu te deranja să-mi pregăteşti alt ceai. Adu-mi numai, te rog, un pahar cu apă de la robinet, după care vom mai sta puţin fără să vorbim. Ben Stada sau Ben Pantira, ce importanţă au ei pentru noi? Odihnească-se în pace. Noi nu avem decât ceea ce vedem cu ochii. Dar şi asta, doar foarte rar. Acum hai să ascultăm ştirile.

10

Mansarda lui era joasă, dându-ţi senzaţia plăcută a unei vizuini pentru iarnă. Era un spaţiu alungit, cu acoperişul înclinat ca o pânză de cort. Singura fereastră dădea spre zidul grădinii, cu perdeaua de chiparoşi din spatele lui, şi spre curtea pavată cu dale din piatră, umbrite de viţa-de-vie şi de smochinul cel bătrân. Un motan negru ca tăciunele trecea pe-acolo din când în când, încet, ca un rege, cu coada ridicată, plutind parcă încoace şi încolo cu paşi catifelaţi, ca şi cum labele lui delicate nici măcar nu călcau, ci doar ştergeau cu lentoare şi plăcere dalele şlefuite de piatră sclipind în ploaie. Fereastra era adâncă, pentru că pereţii casei erau groşi. Shmuel îşi trase plapuma până la pervaz şi îşi căptuşi un fel de cuib în care-i plăcea să se ghemuiască din când în când câte o jumătate de oră sau chiar o oră întreagă, privind curtea goală. Într-un colţ al curţii descoperi, din punctul lui de observaţie, o groapă de apă acoperită cu un capac de fier ruginit. Curţile vechiului Ierusalim erau pline cu astfel de gropi, săpate cu scopul de a colecta apa de ploaie, obicei ce data dinainte de venirea britanicilor, care au tras conducte de apă de la bazinele Shlomo şi de la izvoarele de la Rosh Haayn, împânzind oraşul cu o reţea de canalizare. Gropile acelea vechi cu apă de ploaie i-au salvat pe evreii din Ierusalim în timpul secetei din 1948, când Legiunea Arabă a monarhiei de dincolo de Iordan a asediat oraşul şi a aruncat în aer toate pompele de la Latrun şi Rosh Haayn, în încercarea de a-i face pe locuitori să cedeze. Oare se mai număra încă Shaltiel Abarbanel, tatăl Ataliei, printre conducătorii aşezămintelor evreieşti în timpul invaziei armatelor arabe, sau fusese deja înlăturat de Ben Gurion din toate funcţiile de conducere? Pentru ce oare? Şi ce făcuse după aceea? În ce an a murit, de fapt, Shaltiel Abarbanel?

Într-o zi, îşi puse în gând Shmuel, mă duc câteva ore la Biblioteca Naţională şi mă documentez, fiindcă vreau să clarific ce se ascunde în spatele poveştii ăsteia.

Deşi, cu ce te ajută dacă ştii? Faptul că vei şti te va apropia de Atalia? Sau poate, dimpotrivă, o va face să fie şi mai distantă cu tine

decât e acum, închizându-se în cochilia secretelor ei?

Între colţul de servit cafeaua şi nişa cu toaletă şi duş, separate de o perdea, se găsea patul lui Shmuel. Lângă pat erau o masă, un scaun şi o veioză în faţa căreia se aflau o sobă şi un raft, pe care stăteau un dicţionar ebraic-englez şi unul arameic-ebraic, o Biblie legată în pânză neagră, pe care erau gravate litere aurite, cuprinzând şi Noul Testament, un atlas cu litere latine şi volumul *Istoria mişcării Hagana*, alături de câteva volume din *File de foc*. Lângă ele erau vreo zece manuale de matematică superioară şi logică matematică în limba engleză. Shmuel luă unul dintre ele şi-l răsfoi fără să înţeleagă nici măcar primele rânduri ale prefeţei. Pe raftul de sub cel pe care se aflau deja cărţi când ajunsese acolo, Shmuel îşi aranjă puţinele volume pe care le luase cu el, patefonul şi discurile. De uşă erau prinse câteva cârlige metalice, de care îşi agăţă hainele. Iar pe perete îşi lipi cu bandă adezivă chipurile eroilor Revoluţiei din Cuba, fraţii Fidel şi Raul Castro şi prietenul lor, doctorul argentinian Ernesto Che Guevara, înconjuraţi de o mulţime deasă de bărbaţi, şi ei cu bărbi mari, aproape ca a lui Shmuel, purtând cu toţii uniforme neglijente, semănând cu nişte poeţi vizionari în haine de război şi cu pistoale la şold. Figura sălbatică şi greoaie a lui Shmuel s-ar fi integrat perfect în grupul acela. Fiecare avea atârnată de umăr câte o puşcă. Armele câtorva dintre revoluţionari erau prăfuite şi agăţate cu o sfoară grosolană în loc de curea din piele.

Shmuel mai găsi în mansarda aceea o măsuţă metalică pe rotile, foarte asemănătoare cu cea pe care o văzuse la domnul Wald, în biblioteca de la parter. Doar că aici, pe măsuţa lui, erau aranjate cu grijă, în unghiuri drepte, ca nişte soldaţi la apel, stilouri, creioane, caiete, clasoare, dosare goale de carton, agrafe şi un morman de elastice, două radiere şi o ascuţitoare lucioasă. Oare se aşteptau ca el să se instaleze aici şi să copieze scrierile sfinte, ca un călugăr antic, în chilia lui? Sau să se adâncească într-o muncă de cercetare? Despre Isus? Despre Iuda Iscariotul? Despre amândoi? Sau poate despre misterioasa ruptură dintre Ben Gurion şi Shaltiel Abarbanel?

Stătea întins pe spate în pat, încercând să separe şi să combine formele complicate din crăpăturile tencuielii de pe tavan, până i se închideau ochii. Chiar şi închişi, ochii lui continuau să vadă sub pleoape plafonul înclinat al mansardei, care era ceva între celula unui prizonier şi camera de izolare a unui pacient suferind de o boală rară şi molipsitoare.

Mai apăruse acolo un obiect, căruia Shmuel Asch nu-i găsea nicio întrebuinţare. Nu apăruse imediat după instalarea lui în mansardă, ci patru-cinci zile mai târziu, observându-l în timp ce se aplecase să caute sub pat un ciorap ascuns acolo, în întuneric. Dar iată

că, în locul ciorapului, s-au căscat spre el din întunericul de sub pat colţii ascuţiţi şi strălucitori ai unei vulpi înrăite, cioplite la capătul unui baston negru, foarte elegant.

11

Zi de zi, Ghershom Wald se instala comod în scaunul lui din spatele biroului sau pe divan, servindu-le partenerilor de conversaţii telefonice predici pline de ironie. Îşi asezona ideile cu versete şi citate, cu aluzii şi jocuri agere de cuvinte, ale căror săgeţi erau îndreptate împotriva lui însuşi, nu mai puţin decât împotriva partenerului de dispută. De fiecare dată, Shmuel avea impresia că domnul Wald îl înţeapă cu un ac fin şi-l răneşte pe cel cu care discută – jigniri pe care numai cei cultivaţi puteau să le sesizeze. Spunea, de exemplu: „Dar de ce trebuie să te ocupi de profeţii, dragul meu? Oare nu după ce a fost distrus Templul, li s-a dat darul profeţiei celor ca tine şi ca mine?" Sau: „Chiar dacă mă pisezi cu pisălogul în piuliţă, n-am să-mi schimb părerea". Altă dată a spus: „Uite, tu şi cu mine, dragul meu, cu siguranţă nu semănăm cu niciunul dintre cei patru fii împotriva cărora se vorbeşte în *Haggadah*[32] de *Pesaf*[33]*,* însă uneori am impresia că cel mai puţin semănăm cu fiul cel mare". În acelaşi timp, faţa urâtă a lui Ghershom Wald exprima o anumită iritare şi maliţiozitate, iar vocea lui scotea nişte triluri de bucurie victorioasă, copilărească. Însă ochii lui albaştri-cenuşii, sub sprâncenele groase, cărunte contraziceau ironia, trădându-i detaşarea şi tristeţea, ca şi cum nu participau deloc la conversaţie, ci rămăseseră fixaţi pe ceva mai groaznic decât putea suporta. Shmuel nu ştia nimic despre partenerii de conversaţie de la capătul celălalt al firului, în afară de faptul că, aparent, acceptau cu răbdare ironiile lui Wald şi îi iertau ceea ce tânărului i se părea la limita dintre persiflare şi răutate.

Pe de altă parte, nu era exclus ca acei parteneri de conversaţie cărora Wald li se adresa întotdeauna cu „dragul meu" sau „dragă amice" să fie unul şi acelaşi, poate nu tocmai diferit de Ghershom Wald însuşi, poate şi el infirm şi bătrân, imobilizat în biroul lui, poate stând şi el împreună cu vreun student sărac – exact ca Shmuel, care încerca să ghicească cine se afla la celălalt capăt al firului.

Uneori domnul Wald se lăsa copleşit de tristeţe şi tăcere, cufundat în fotoliu, înfăşurat în pătura de lână scoţiană în carouri, căzut pe gânduri, sau poate moţăind, pentru ca apoi să se trezească şi să-i ceară lui Shmuel bunăvoinţa de a-i turna ceai, retrăgându-se din nou în el însuşi. Îngânând un sunet prelung şi înfundat, poate o urmă de cântec sau un bolborosit obsesiv.

Seară de seară, la şapte şi un sfert, după ştiri, Shmuel îi încălzea bătrânului grişul cu lapte pregătit de vecina Sara de Toledo. Peste griş, Shmuel presăra puţin zahăr brun şi praf de scorţişoară. Grişul le

ajungea amândurora. La nouă şi un sfert, după a doua ediţie a ştirilor de seară, îi punea în faţă tava cu medicamente, vreo şase sau şapte tablete şi capsule diferite, şi un pahar plin cu apă de la robinet.

Odată, bătrânul privi cercetător trupul lui Shmuel, din cap până-n picioare şi invers, fără politeţe, aşa cum priveşti un obiect suspect, pipăindu-şi parcă partenerul de conversaţie cu degetele lui aspre, timp îndelungat, curios, până ce găsi ceea ce căuta. Şi întrebă fără menajamente:

— Logica ne spune totuşi că ai o fată pe undeva? Sau ceva care să semene cu o fată? Sau poate ai avut? Nu? Nicio femeie? Nicio fată? Niciodată?

Apoi chicoti, ca şi cum ar fi auzit o glumă deocheată.

Shmuel se bâlbâi:

— Da. Nu. Am avut. Am avut câteva. Dar...

— Atunci de ce te-a părăsit doamna? Nu contează. Consideră că n-am întrebat nimic. S-a dus. Să-i fie ruşine. Dar Atalia noastră te-a fermecat deja. Fără să mişte un deget, femeia aceasta are puterea de a atrage străinii. Numai că ţine mult la singurătatea ei. Pe bărbaţii pe care i-a fermecat şi i-a apropiat, ca să-i îndepărteze după numai câteva săptămâni, sau chiar după o săptămână. „Trei lucruri sunt mai presus de puterile mele, şi chiar patru pe care nu le pot pricepe... dar cel mai mult, urma omului la o fată.”[34] Odată mi-a spus că oamenii străini o pasionează atâta timp cât rămân mai mult sau mai puţin străini. Un străin care a încetat să-i fie străin începe imediat să-i devină apăsător. Dar ce sens are cuvântul *leratek*, poate ştii tu, întâmplător? Nu? Ce-i asta, chiar nu se mai predă în universităţi etimologia cuvintelor şi evoluţia lor?

— Nu mai sunt student.

— Nu. Şi totuşi da. Te-au trimis deja în întunericul de afară, la urlet şi scrâşnet din dinţi. Deci originea cuvântului „a fermeca”, *leratek*, se află în Talmudul de la Ierusalim, în arameica din zona Israelului, *ratka* – adică parcelă înconjurată de un gard, de unde vine verbul *leratek*, adică a lega, a încătuşa, a interzice prin *retukot*, cătuşe. Cătuşele astea seamănă, poate, cu nişte lanţuri. Sau cu nişte lese. Şi părinţii? Cum? Ai părinţi? Sau ai avut cândva?

— Da. La Haifa. În Hadar HaCarmel.

— Fraţi?

— O soră. În Italia.

— Şi bunicul despre care mi-ai povestit, care a lucrat în Poliţie în perioada Mandatului Britanic şi care, pentru că purta uniformă britanică, a fost omorât de fanaticii noştri – bunicul acela era din Letonia?

— Da. Şi adevărul e că s-a înscris în poliţia britanică pentru a le

putea da informaţii partizanilor. Era de fapt un fel de agent dublu, luptător în mişcarea de partizani ai cărei membri l-au omorât. Hotărâseră că era trădător.

Ghershom Wald rămase pe gânduri. Ceru un pahar cu apă. Ceru să fie întredeschisă fereastra. După care spuse trist:

— Mare greşeală a făcut. Greşeală mare şi amară.

— Cine? Mişcarea partizanilor?

— Fata. Aceea care te-a părăsit. Tu eşti un tânăr cu suflet. Atalia însăşi mi-a spus acum câteva zile, şi ştiu, ca întotdeauna, că are dreptate; că doar nu se poate ca Atalia să nu aibă dreptate. S-a născut aşa, având dreptate. E alcătuită numai din dreptate. Însă dreptatea permanentă e de fapt pământ pârjolit? Nu?

12

În fiecare dimineaţă, Shmuel Asch se trezea la nouă sau la zece, cu toate că-şi promitea de multe ori ca în ziua următoare să fie în picioare înainte de şapte, să-şi facă o cafea tare şi să se aşeze la masa de lucru.

Se trezea, dar nu deschidea ochii. Se ghemuia şi mai bine în plapumă, începând să se certe cu voce tare: „Scoală-te odată, leneşule, e miezul zilei". Şi ajungea în fiecare dimineaţă la o concesie cu el însuşi, spunând: „Încă zece minute, ce-i rău în asta? Doar ai venit aici să te odihneşti, să scapi de fuga de afară, nu să fii iarăşi hăituit".

În cele din urmă se întindea, oftând de două-trei ori, smulgându-se cu forţa şi ridicându-se din pat în izmene, tremurând tot de frig, şi se îndrepta spre fereastră, să vadă prin ce era diferită noua zi de iarnă faţă de precedenta. Curtea casei, cu dalele de piatră strălucind de atâta ploaie, frunzele uscate care se tăvăleau pe jos, capacul de fier ruginit care acoperea groapa cu apă şi imaginea smochinului desfrunzit, toate îl îndemnau la calm şi tristeţe. Smochinul golaş îi amintea de cel din Noul Testament, din Evanghelia după Marcu, smochinul în care Isus, ieşind din Beit Haieni, căutase în zadar un fruct pe care să-l mănânce, dar negăsind, îl blestemase plin de mânie, făcând să se usuce şi să moară pe loc. Însă Isus ştia foarte bine că niciun smochin nu dă roade înainte de Pesah. În loc să-l blesteme, l-ar fi putut binecuvânta, ar fi putut face o mică minune, în aşa fel încât smochinul să-i dea fructe pe loc?

Tristeţea aduse cu ea un fel de bucurie secretă ciudată: parcă cineva înăuntrul lui se bucura de tristeţea aceea. Bucuria i-a dat energia necesară pentru a-şi vârî capul buclat şi barba sub robinet, lăsând să curgă apa rece ca gheaţa, care să-l spele de urmele somnului.

Acum se simţea destul de treaz încât să întâmpine ziua cea nouă, aşa că smulse prosopul şi se şterse cu putere, ca pentru a-şi curăţa

frigul de pe corp, se spălă pe dinţi plin de elan, făcând gargară şi scuipând cu un horcăit puternic, din fundul gâtului. Se îmbrăcă, punându-şi un pulover lăbărţat, aprinse soba şi ceainicul şi îşi făcu o cafea neagră. În timp ce cafeaua clipocea, aruncă o privire la conducătorii Revoluţiei din Cuba, care se uitau la el de pe peretele înclinat al mansardei, şi le spuse entuziast: „Bună dimineaţa, prieteni”.

Cu ceaşca de cafea în mâna dreaptă, luă bastonul şi se întoarse pentru câteva minute la fereastră, în compania vulpii sculptate la capătul acestuia. Dacă vedea vreo pisică strecurându-se în ceaţă printre tufele îngheţate, bătea cu bastonul în fereastră, ca şi cum ar fi provocat vulpea cu dinţi sclipitori să iasă din ascunzătoare şi să alerge după pradă, sau ca şi cum ar fi lansat mesaje SOS spre lumea exterioară, să fie observaţi amândoi – şi vulpea, şi el –, şi să le fie trimis cineva care să-i salveze din prizonieratul din mansardă. Uneori ochii i se umpleau de lacrimi, când şi-o imagina pe Yardena la cafeneaua universităţii, cu fusta ei moale de catifea reiată, cu părul strâns cu o clamă în vârful capului, împrăştiind în jurul ei hohote de râs, pentru că cineva de la masa alăturată se amuza pe seama felului în care apăruse Shmuel coborând scările, cu capul înfăşurat în barbă mereu înaintea corpului, cu picioarele alergând în urma lui, gâfâind.

După cafea, Shmuel îşi presăra talc parfumat pentru bebeluşi pe barbă şi pe părul cârlionţat, aruncând pe buclele sălbatice o cărunţeală timpurie, apoi cobora pe scara în spirală, care ducea de la mansarda lui la bucătărie. Avea grijă să nu facă zgomot, ca să nu-l deranjeze pe Ghershom Wald în timpul somnului dinaintea mesei de prânz. Cu toate acestea, fără să-şi dea seama de contradicţie, apariţia îi era precedată de patru-cinci accese de tuse forţată, eliberate cu speranţa ascunsă de-a o convinge pe Atalia să-i iasă în întâmpinare, făcând să se lumineze bucătăria pentru câteva minute.

De obicei femeia nu era acolo, deşi nările lui păreau că detectează boarea uşoară a parfumului ei de violete. Era copleşit de tristeţea de dimineaţă, dar de data aceasta ea nu mai avea nimic în comun cu bucuria de a fi trist, ci devenise o iritare astmatică, aşa că se grăbi să tragă adânc de două ori din inhalatorul pe care-l avea întotdeauna în buzunar. Apoi deschise frigiderul, contemplându-i interiorul timp de trei-patru minute, fără a avea nici cea mai vagă idee despre ce căuta de fapt.

Bucătăria era întotdeauna ordonată şi curată, ceaşca şi farfuria ei spălate erau aşezate la scurs pe uscător, pâinea împachetată într-o foiţă subţire, în cutia de pâine, nicio firimitură pe muşama, doar scaunul ei stătea puţin mai departe de masă, într-un unghi mic faţă de perete, ca şi cum ar fi plecat în grabă.

Să fi ieşit din casă? Sau iar s-a închis în tăcere în camera ei?

De câteva ori nu a reuşit să-şi stăpânească accesele de curiozitate

şi s-a strecurat din bucătărie spre hol, să tragă cu urechea la uşa ei. Nu se auzea niciun zgomot înăuntru, dar după câteva minute de concentrare, avea uneori impresia că aude dincolo de uşa închisă un fel de murmur sau foşnet slab, monoton şi neîntrerupt. Încercă să-şi imagineze ce era în camera aceea, în care nu fusese niciodată invitat şi în care nici nu reuşise să tragă cu ochiul, deşi de câteva ori stătuse destul de mult la pândă pe hol, sperând să se deschidă uşa.

După un minut sau două nu-şi mai putea da seama dacă foşnetul ori murmurul proveneau într-adevăr de dincolo de uşă sau răsunau doar în capul lui. Aproape că se lăsase tentat să apese mânerul clanţei în tăcere. Dar se stăpâni şi se întoarse la bucătărie, cu nările fremătând ca cele ale unui căţeluş, în căutarea unui ecou îndepărtat al mirosului ei. Deschise din nou frigiderul, şi de data asta găsi un castravete pe care-l mâncă în întregime, cu tot cu coajă.

Rămase vreo zece minute aşezat lângă masa din bucătărie, trecând în revistă titlurile din *Davar*: Noul guvern va depune jurământul peste două-trei zile. Din cine va fi format, încă nu e clar. Şeful opoziţiei, Begin, declară că problema refugiaţilor nu are soluţie între frontierele statului Israel, dar are o soluţie reală şi pozitivă pe pământul Israelului, atunci când acesta va trăi în unitate. Primarul oraşului Zefat a fost salvat de la moarte ca prin minune, când maşina lui s-a rostogolit într-o prăpastie de pe marginea drumului. Va continua să plouă în toată ţara, iar la Ierusalim e posibil să ningă.

13

Uneori urca înapoi în camera lui, citind timp de două sau trei ore, mai întâi lângă masă, apoi întins pe pat, până ce cartea îi cădea pe barba deasă, iar ochii i se închideau, hipnotizaţi de şuieratul vântului de la fereastră şi de picurii ploii căzând pe streşinile casei. Se gândea cu o vagă plăcere la ploaia neîntreruptă ce cădea la numai câteva degete de capul lui, pentru că plafonul mansardei era înclinat într-un unghi potrivit şi ar fi putut s-o atingă cu degetele atunci când stătea întins pe pat.

La prânz se ridica, se înfăşura în paltonul studenţesc zdrenţuit, care se încheia în brandenburguri cu nasturi mari din lemn. Pe cap purta un fel de caschetă pe care o numea şapcă. Refugiaţii din estul Europei aduseseră cu ei astfel de şepci ruseşti. Ieşea să se plimbe între o repriză de ploaie şi alta. Înconjura clădirea Casei de Cultură sau o lua spre est, spre strada Shmuel Hanaghid, înaintând de-a lungul zidurilor de piatră ale mânăstirii Ratisbonne, trecând prin faţa sinagogii Yeshurun şi întorcându-se spre cartierul Shaarei Hesed, pe străzile Keren Kaiemet şi Usishkin. Uneori lua, fără a-i cere voie Ataliei, şi bastonul-vulpe, lovind cu el dalele de piatră sau încercând porţile de fier. Spera din tot sufletul să nu întâlnească vreun cunoscut

de la universitate, pentru a nu fi nevoit să bălmăjească o explicaţie despre motivul pentru care dispăruse aşa deodată, ca şi cum l-ar fi înghiţit pământul. Unde anume plecase? Şi ce făcea exact în momentul de faţă? Şi de ce rătăcea pe străzi în plină iarnă, înfofolit ca o fantomă? Şi ce mai era şi cu bastonul ăsta elegant, cu cap de vulpe din argint?

În fond, nu are niciun răspuns. Niciun motiv. Şi a mai şi semnat că se obligă să nu povestească nimănui nimic despre noul lui loc de muncă.

Dar de ce? Nu face decât să-i ţină companie unui infirm bătrân câteva ore pe zi, adică un fel de muncă de îngrijire, primind în schimb masă, casă şi o mică sumă lunară. Ce au de ascuns Ghershom Wald şi Atalia Abarbanel de lumea din afară? Ce rost are tot efortul lor de a păstra secretul? Nu o dată s-a simţit cuprins de curiozitate şi de dorinţa de a-i chestiona, dar tristeţea reţinută a domnului Wald şi distanţa rece a Ataliei i-au blocat întrebările înainte de a le formula.

Odată, văzu sau avu impresia că-l vede, pe strada King George, lângă Beit Hamaalot, pe Nesher Sharshevski, specialistul în rezervoare de apă de ploaie. Străduindu-se să-şi ascundă jumătate de faţă în şapcă, Shmuel zâmbi în barbă, gândindu-se că iarna aceasta îi oferea stimatului Nesher Sharshevski multă apă de ploaie de colectat. Poate într-o zi va veni şi la noi, să verifice apa colectată în groapa acoperită cu capac de fier din curtea casei de pe aleea Rav Elbaz?

Altă dată, pe strada Keren Hayesod, aproape că dădu nas în nas cu profesorul Gustav Yom-Tov Eisenshloss, şi numai datorită ochilor miopi ai acestuia de după ochelarii cu lentile groase ca din sticlă armată reuşi Shmuel Asch să se ascundă în ultimul moment într-o curte.

La prânz se instala în micul restaurant unguresc de pe strada King George şi îşi comanda gulaş fierbinte şi iute, cu două felii de pâine albă şi compot la desert. Uneori traversa în grabă Parcul Independenţei, galopând cu paşii lui de evadat, cu capul buclat urmând bărbii, cu corpul aplecat oblic înainte, în urma capului, şi picioarele năpustindu-se după corp, de teamă că vor rămâne în urmă. Călca prin bălţi fără să-şi dea seama, crengile copacilor îi stropeau fruntea cu picături înţepătoare, şi gonea ca şi cum ar fi fost urmărit. Până ce ajungea pe strada Hilel, de unde intra pe Nahalat Shiva, se oprea gâfâind în faţa casei unde locuise Yardena înainte de a se mărita şi se uita, cu gulerul ridicat, spre intrare, ca şi cum nu Yardena, ci Atalia ar fi trebuit să apară acolo brusc îşi scotea din buzunar inhalatorul şi inspira adânc, de trei ori.

Ierusalimul avea un aer liniştit şi meditativ în iarna aceea. Din când în când, băteau clopotele bisericilor. Prin chiparoşi trecea o adiere dinspre vest, care pişca fără milă coroanele acestora, dar şi

inima lui Shmuel. Uneori, un ţintaş iordanian plictisit trăgea câte un foc de armă izolat dincolo de zonele minate şi de zona neutră care despărţea partea israeliană a oraşului de cea iordaniană. Împuşcătura aceea amplifica parcă şi mai mult tăcerea aleilor şi greutatea cenuşie a zidurilor înalte de piatră care încercuiau zone în care Shmuel nu ştia ce se ascunde, mânăstiri sau orfelinate, sau poate baze militare. În partea superioară a zidurilor erau îngropate în beton cioburi mari de sticlă şi, de multe ori, peste ele erau aşezate rotocoale de sârmă ghimpată ruginită. Odată a trecut în umbra zidului care înconjura azilul leproşilor din cartierul Talbieh, întrebându-se ce fel de viaţă duceau cei închişi înăuntru şi îşi răspunse că poate nu era cu mult diferită de viaţa lui, sechestrat în mansarda joasă a ultimei case de pe aleea Rav Elbaz, de la capătul Ierusalimului, în apropierea terenurilor bolovănoase abandonate.

După vreun sfert de oră făcea cale întoarsă, traversa cartierul Nahalat Shiva, îndreptându-se spre casă, făcând un ocol prin strada Agron, până ce ateriza într-un târziu lângă poarta de fier blocată a casei scunde din piatră şi ajungea gâfâind, cu o uşoară întârziere, să-şi ia în primire garda din biblioteca domnului Wald. Umplea şi aprindea soba cu petrol, dădea de mâncare peştişorilor aurii din acvariul de sticlă rotund şi pregătea ceai pentru amândoi. Schimbau între ei foile ziarului *Davar*. Din cauza ploilor de iarnă, o clădire veche din Tveria se prăbuşise, şi doi locuitori fuseseră răniţi. Preşedintele Eisenhower atrăgea atenţia asupra uneltirilor de la Moscova. În Australia fusese descoperit un mic sat ai cărui locuitori nu auziseră niciodată de existenţa omului alb. Iar Egiptul îşi umplea depozitele cu arme sovietice moderne.

14

Într-o dimineaţă coborî în bucătărie, unde o găsi pe Atalia şezând la masa acoperită cu muşama şi citind o carte. Cu palmele, cu toate cele zece degete, ţinea îmbrăţişată ceaşca de cafea aburindă. Shmuel tuşi slab, spunându-i:

— Scuză-mă. N-am vrut să deranjez.

Atalia replică:

— Ai deranjat deja. Stai jos.

Ochii ei căprui, fascinanţi îl cercetară cu o uşoară ironie, ca şi cum era sigură de puterea ei feminină, dar punea la îndoială calităţile tânărului care stătea în faţa ei. Sau ca şi cum l-ar fi întrebat fără cuvinte: Ei, poate ai în sfârşit o mică surpriză pentru mine, sau iar ai venit numai din plictiseală?

Shmuel îşi plecă privirea şi observă vârfurile pantofilor ei negri cu toc sub masa din bucătărie. Marginile rochiei de lână verzuie îi ajungeau aproape de glezne. Trase adânc aer în piept şi simţi o uşoară

ameţeală, provocată de parfumul de violete. După care îşi cântări gesturile, luă cu mâna stângă solniţa, iar cu dreapta, piperniţa, spunând:

— Nimic special. Am coborât în bucătărie ca să iau un cuţit pentru pâine, sau...

— Oricum te-ai aşezat deja. De ce mai inventezi scuze?

Şi se uită la el, încă fără niciun zâmbet, dar ochii îi erau deja luminoşi, promiţând că zâmbetul avea să vină cu siguranţă: pentru asta nu era nevoie decât de un mic efort din partea lui.

Puse jos solniţa şi piperniţa, smulse o foaie din carneţelul de pe masă şi o îndoi la jumătate. Făcu două urechi din foaia îndoită, de o parte şi de alta. Apoi îndoi marginea, trase şi iar îndoi, formând mai întâi un triunghi, apoi un dreptunghi, şi iar îndoi, obţinând două triunghiuri suprapuse şi un dreptunghi, trase în ambele părţi şi îi oferi în cele din urmă o bărcuţă de hârtie, spunând:

— Surpriză. Pentru tine.

Ea luă din mâna lui bărcuţa şi o împinse gânditoare de-a latul muşamalei, până îi găsi loc sigur de acostare între solniţa şi piperniţă. Şi dădu din cap, ca şi cum ar fi căzut la înţelegere cu ea însăşi. Shmuel se uită la şănţuleţul adânc şi clar care îi cobora de la nările mici până la mijlocul buzei superioare. Acum observă că buzele îi erau rujate discret, aproape imperceptibil. În replică, cedând privirii lui, Atalia îşi ridică ceaşca şi bău cafeaua rămasă. Apoi, adunându-şi parcă gândurile, îi spuse cu vocea ei gravă, cântată aproape indolent, ca şi cum ar fi mângâiat fiecare silabă înainte de-a o trimite în drumul ei:

— Tu ai venit aici să te izolezi, dar iată că au trecut doar trei săptămâni, şi singurătatea începe probabil să te apese.

Nu rosti aceste cuvinte sub forma unei întrebări, ci ca pe un diagnostic. În vorbele ei, Shmuel simţi ceva care amintea de o încăpere caldă, cu obloanele trase, cufundată într-un clarobscur, cu o veioză luminând slab, sub un abajur de culoare închisă. Încerca din toate puterile să-i trezească un sentiment oarecare, curiozitate, uimire sau compasiune maternă, sau măcar ironie, nu conta, esenţialul era s-o împiedice acum să se ridice şi să dispară în camera ei. Sau şi mai rău, să plece de acasă: pentru că uneori ieşea, şi nu se mai întorcea până seara târziu. De câteva ori ieşise şi se întorsese doar a doua zi. El spuse:

— Am trecut printr-o perioadă foarte dificilă înainte de a veni aici. Şi lucrurile nu s-au aranjat încă. Am trecut printr-o criză. Sau, mai bine zis, un eşec personal.

Acum zâmbetul ei tremură la colţurile buzelor, implorându-l parcă să se oprească din povestit. Ca şi cum era jenată în locul lui. Şi zise:

— Eu am terminat de băut. Tu? Căutai un cuţit de pâine, parcă?

Din sertarul mesei de lângă locul în care şedea, Atalia scoase un cuţit lung şi ascuţit, pe care i-l întinse cu grijă lui Shmuel. Moment în care apăru, în sfârşit, şi zâmbetul. De data asta nu era un zâmbet ironic, ci un zâmbet care-i lumină toată faţa cu o licărire de simpatie şi compasiune. Spuse:

— Vorbeşte, dacă vrei. Stau să te ascult.

Shmuel luă absent cuţitul din mâna ei. Uitase să aducă tava pentru pâine. Zâmbetul femeii îl ameţise, şi începu să-i povestească în şapte-opt fraze despre prietena lui, Yardena, care hotărâse brusc să se mărite, fără să-i dea nicio explicaţie, cu fostul ei iubit, un hidrolog uscat, pe care numai Dumnezeu ştie unde-l găsise. Apoi mută cuţitul dintr-o mână în alta, fluturându-l puţin, încercându-i lama cu unghia, şi spuse:

— Dar ce putem şti noi despre preferinţele misterioase ale femeilor?

Astfel spera Shmuel să prelungească această conversaţie, sau poate să deschidă un nou subiect de discuţie.

Atalia îşi luă zâmbetul înapoi şi încheie spunând:

— Nu există aşa ceva, preferinţe misterioase ale femeilor. Unde ai auzit prostiile astea? N-am nicio idee de ce se despart cuplurile, pentru că nu am nicio idee despre cum se unesc. Şi de ce se unesc. Cu alte cuvinte, pe mine n-ai ce să mă întrebi despre preferinţele feminine. Sau masculine. Nu am niciun fel de explicaţii feminine. Poate Wald, poate vorbeşti cu el despre asta. El e specialist în toate.

Apoi adună de pe muşama vreo patru-cinci firimituri, pe care le puse în barca de hârtie a lui Shmuel, o împinse delicat spre el şi se ridică: femeie frumoasă, de vreo patruzeci şi cinci de ani; cerceii din lemn se legănară uşor când se ridică, iar corpul îi mângâia rochia pe dinăuntru; trecu prin faţa lui împrăştiind o boare de parfum fin de violete. Dar lângă uşă se opri, cu o mână în şold:

— Încet-încet, poate reuşim să te amorţim un pic, ca să doară mai puţin. Pereţii ăştia sunt obişnuiţi să înghită durere. Numai să nu pui mâna pe ceaşca mea. Mă întorc la bucătărie şi o spăl mai târziu. Dar tu să nu mă aştepţi aici. Sau da. Aşteaptă, de ce nu, dacă nu ai altceva mai bun de făcut. Wald ar spune, cu siguranţă: fericit cel ce-aşteaptă, şi cel aşteptat va veni. Nu am nici cea mai vagă idee cât timp.

Shmuel apropie cuţitul de muşama, dar negăsind ce să taie, se răzgândi, îl puse cu grijă lângă solniţă şi spuse:

— Da.

După o clipă se corectă:

— Nu.

Dar ea se strecurase deja afară. Lăsându-l să taie în bucăţele barca de hârtie pe care i-o făcuse.

Cam pe la mijlocul secolului al IX-lea, sau poate puţin înainte, un evreu al cărui nume nu-l cunoaştem a scris un text în care îi ridiculiza pe Isus şi credinţa creştină. Nu e nicio îndoială că autorul, care a scris acel text în limba arabă, trăia într-o ţară musulmană, altfel nu ar fi îndrăznit să ia în derâdere creştinismul. Textul se intitulează *Katze Madgeadla el-askaf*, adică „Povestea polemicii preotului". Autorul este un preot care a trecut la iudaism, explicându-le creştinilor de ce credinţa lor este una falsă. E limpede că acesta cunoaşte scrierile sfinte ale creştinismului, fiindu-i familiare şi câteva interpretări creştine târzii.

În perioada Evului Mediu, acest text a fost tradus de evrei din arabă în ebraică, sub titlul *Polemica preotului Nestor* (poate făcând aluzie la biserica nestoriană, sau poate pur şi simplu pentru că Nestor era numele preotului). De-a lungul anilor, au apărut diferite versiuni ale textului. În unele dintre ele au fost inserate citate în greacă şi latină, altele au circulat dinspre zona sefardă spre cea aşkenazâ, ajungând până în ţările bizantine.

Interesul suscitat de *Polemica preotului Nestor* constă în faptul că atrage atenţia asupra unor contradicţii clare în poveştile evanghelice, asupra falsităţii ideii de Trinitate şi prezintă reflecţii pe marginea caracterului divin al lui Isus. În acest scop, povestitorul foloseşte diverse mijloace, dintre care unele se contrazic reciproc: pe de-o parte, Isus e descris ca fiind un evreu ca toţi ceilalţi, credincios, care nu avea intenţia să creeze o nouă religie sau să fie considerat Dumnezeu. Abia după moartea lui, creştinismul i-a deformat imaginea în conformitate cu propriile interese, ridicându-l la rang de divinitate. În al doilea rând, textul batjocoreşte cu aluzii grosolane, sau chiar dezgustătoare, circumstanţele naşterii şi evoluţiei ciudate a lui Isus. Autorul ia în derâdere patimile şi moartea lui Isus, însingurat pe cruce. În al treilea rând, apar justificări logice şi teologice, care au scopul de a contrazice baza credinţei creştine.

Shmuel Asch a cercetat cu atenţie aceste contradicţii, însemnându-şi pe o foaie anexată ciornelor sale faptul că autorul evreu anonim al acestei polemici dubioase pretinde, aproape concomitent, că Isus era un evreu curat şi onest, că era un bastard născut ca urmare a infidelităţii mamei lui şi, deci, obligatoriu contaminat, ca orice făt din carne şi oase viu de pe lume, de impurităţile viscerelor mamei sale; că primul om nu s-a născut din trupul unei femei, şi cu toate astea nimeni nu vede în el o divinitate; că nici Enoh, nici Ilie nu au murit, ci au fost urcaţi în cer, şi cu toate acestea nu sunt consideraţi fiii lui Dumnezeu. Şi în plus: profetul Elisei şi profetul Ezechiel au făcut minuni şi au readus la viaţă mai mulţi

morţi decât Isus, ca să nu mai vorbim de minunile şi de faptele exemplare ale lui Moise. La sfârşit, autorul ia în derâdere crucificarea însăşi, amintind cum a râs poporul de Isus muribund pe cruce, strigându-i cuvinte batjocoritoare ca: „Salvează-te şi coboară de pe cruce”; în cele din urmă, Nestor citează sursele în care se aminteşte că orice om spânzurat poartă un blestem, aşa cum e scris la noi: „cel spânzurat e blestemat înaintea lui Dumnezeu”[35].

Când Shmuel îi vorbi lui Ghershom Wald despre afirmaţiile preotului Nestor, ca şi despre multe alte texte populare evreieşti din Evul Mediu – *Viaţa lui Isus*, *Povestea spânzuratului* şi alte scrieri calomniatoare de acelaşi gen – bătrânul lovi masa cu palmele lui mari, decretând:

— Oribil! O infamie ruşinoasă!

Ghershom Wald era de părere că nu a existat niciun Nestor şi că textele acelea odioase nu au fost scrise de niciun preot convertit la iudaism, ci de jidovi fricoşi, fără minte, care se temeau de puterea creştinismului şi voiau să se folosească de stăpânirea musulmană exprimându-se împotriva lui Isus, ascunzându-se la adăpostul faldurilor mantiei lui Mahomed.

Shmuel nu era de acord cu el, deoarece *Polemica preotului Nestor* dovedea cunoştinţe profunde despre lumea creştină, despre Evanghelii şi cunoaşterea teologiei creştine.

Însă Ghershom Wald neagă categoric această cunoaştere: Ce cunoaştere? Aici nu e niciun fel de cunoaştere, în afară poate de o serie de clişee oribile, din gura plebei de la piaţă. Limbajul evreilor care zvârle cu noroi în Isus şi în credincioşii lui seamănă izbitor cu limbajul murdar al antisemiţilor de tot felul, care împroaşcă noroi în evrei şi iudaism.

— În fond, ca să polemizeze cu Isus creştinul, spuse Wald cu tristeţe, omul trebuie să se ridice la un nivel superior, nu să coboare în canalele de scurgere a reziduurilor. Sigur că Isus poate fi contestat, şi e chiar indicat să fie contestat, de exemplu, în ceea ce priveşte iubirea universală: este oare posibil ca noi toţi, fără nicio excepţie, să-i iubim pe toţi oamenii permanent, fără nicio excepţie? Să-i fi iubit Isus însuşi pe toţi oamenii, tot timpul? Să-i fi iubit, de exemplu, pe negustorii de la porţile Templului, când s-a înfuriat şi le-a răsturnat cu violenţă mesele? Sau când a declarat: „Nu am venit să aduc pacea, ci sabia”[36]. Să fi uitat în clipa aceea de virtutea iubirii universale şi îndemnul de a întinde şi celălalt obraz? Sau atunci când le-a poruncit trimişilor lui să fie vicleni ca şerpii şi inocenţi ca porumbeii[37]? Şi mai ales în episodul descris în Evanghelia după Luca, atunci când ordonă ca duşmanii care au refuzat să i se supună, să fie aduşi şi ucişi în faţa lui? Unde a dispărut în momentul acela preceptul de iubire – mai ales iubirea faţă de cei care ne urăsc? De fapt, cine îi iubeşte pe toţi nu iubeşte pe

nimeni. Iată, în felul acesta poţi polemiza cu Isus creştinul. Aşa, şi nu cu înjurături josnice.

Shmuel spuse:

— Evreii care au scris aceste polemici au fost influenţaţi probabil de suferinţa profundă provenită de pe urma persecuţiei şi represiunii lor de către creştini.

— Evreii ăştia, spuse Wald cu un chicot de dezacord, evreii ăştia să fi avut numai în mână puterea şi suveranitatea, că i-ar fi urmărit cu siguranţă pe credincioşii lui Isus şi i-ar fi torturat până i-ar fi suprimat, poate nu mai puţin decât duşmanii creştini ai Israelului, care i-au hăituit pe evrei. Iudaismul, creştinismul şi islamul propovăduiesc nectarul frumuseţii, empatiei şi milei atât timp cât nu au la dispoziţie cătuşe, gratii, autoritate, beciuri pentru tortură şi spânzurători. Toate aceste credinţe, inclusiv cele apărute recent şi care continuă până azi să cucerească multe inimi, au venit toate ca să ne mântuiască, dar ne-au vărsat sângele cât se poate de repede. În ceea ce mă priveşte, nu cred în îndreptarea lumii. Asta este. Nu cred în niciun fel de îndreptare a lumii. Şi nu fiindcă lumea ar fi deja îndreptată, nu, deloc, lumea e strâmbă, şi sumbră, şi plină de suferinţe, însă oricine vine s-o îndrepte se scufundă cu repeziciune în râuri de sânge. Hai să bem câte o ceaşcă de ceai şi să lăsăm deoparte obscenităţile pe care mi le-ai adus azi. Numai dacă ar dispărea de pe faţa pământului într-o zi toate religiile şi toate revoluţiile, îţi spun eu – toate până la ultima, fără nicio excepţie –, ar fi mult mai puţine războaie în lume. Omul, a scris cândva Immanuel Kant, nu e decât un buştean strâmb şi rugos, prin natura lui. Şi nu trebuie să încercăm să-l netezim, ca să nu ne scufundăm până la gât în sânge. Ascultă ce ploaie e afară. Peste puţin timp dăm drumul la radio, să ascultăm ştirile.

16

Dincolo de obloanele trase ale bibliotecii au încetat deodată complet şi vântul, şi ploaia. O tăcere profundă şi umedă umplu oraşul, care se întuneca treptat. Doar două păsări încăpăţânate se străduiau fără întrerupere să spargă tăcerea. Ghershom Wald stătea întins, colţuros şi ghebos, pe fotoliul lui de răchită, acoperit cu o pătură de lână, frunzărind cu lentoare un volum pe coperta căruia Shmuel remarcă incrustaţii aurite, în formă de volute. Lumina veiozei de pe birou desena în jurul infirmului un cerc gălbui şi cald, care nu-l cuprindea şi pe Shmuel. În seara aceea bătrânul reuşise deja să se certe îndelung la telefon cu unul dintre partenerii lui de conversaţie: îi aruncase tăios adversarului ideea că de fapt consecvenţa nu e întotdeauna o trăsătură de care să fii mândru, nu, deloc, deşi lipsa de consecvenţă e, desigur, ruşinoasă.

Wald şi Shmuel băuseră deja un ceai, şi încă unul, Shmuel

hrănise peştişorii aurii din acvariul rotund şi vorbiseră puţin despre hotărârea autorităţii iordaniene din Ierusalimul de Est de a interzice trecerea convoiului israelian spre clădirile Universităţii Ebraice de pe Har Hatzofim, care era încercuit. Vorbiră apoi despre valul de atacuri lansate de tineri antisemiţi pe tot teritoriul Germaniei şi despre hotărârea senatului berlinez de a scoate în afara legii organizaţiile neonaziste. Scrie în ziar că doctorul Nahum Goldman, preşedintele Federaţiei Sioniste, a declarat că naziştii se află în spatele noului val de atacuri asupra instituţiilor evreieşti din Europa. Shmuel se duse apoi în bucătărie, luând şi farfuria goală de fursecuri, după care se întoarse şi-i dădu bătrânului medicamentele de seară, împreună cu ceaiul care-i mai rămăsese.

Domnul Wald spuse brusc:

— Ei, dar sora ta? Cea despre care ai spus că a plecat să studieze Medicina în Italia? I-ai povestit în ce situaţie te afli?

— În ce situaţie mă aflu?

— Doar ai venit aici ca să te ascunzi de viaţă, şi iată că ai căzut în mrejele dragostei: fugi de una şi dai de alta. Te-ai gândit vreodată, tânărul meu amic, cu ce precizie au creat englezii excelenta expresie „a cădea în dragoste”?

— Eu? se miră Shmuel. Dar eu...

— Şi pe vremea când englezii trăiau încă în copaci, aici, cel mai deştept dintre oameni ştia deja că toate păcatele vor fi răscumpărate de dragoste, adică ştia bine că dragostea presupune de fapt căderea în adâncurile lumii criminalilor. Şi în aceeaşi carte stă scris: dragostea e o lungă boală de inimă. Sora ta e mai mică decât tine? Mai mare?

— Mai mare. Cu cinci ani. Şi ea nu....

— Dacă nu ea, atunci cine? Unul ca tine nu cere ajutorul părinţilor în astfel de momente. Nici pe acela al dascălilor lui. Sau poate că te vor sprijini prietenii? Ai prieteni?

Shmuel răspunse, vrând să schimbe pe loc subiectul, că prietenii lui se îndepărtaseră de el, sau, mai bine zis, el se îndepărtase de ei, pentru că întreaga Mişcare Socialistă suferise un şoc în urma deconspirării corupţiei din interiorul guvernului lui Stalin, iar între el şi prietenii lui izbucnise o controversă. Pentru a-l împiedica pe domnul Wald să reia discuţia despre dragoste şi singurătate, Shmuel se lansă în explicaţii detaliate despre Cercul de Renaştere Socialistă, care se întrunea săptămânal într-o cafenea afumată din cartierul Yaghia Kapaim, până se destrămase, nu demult, din cauza divergenţelor. Apoi continuă, vorbind despre moştenirea lăsată de Lenin şi despre ce făcuse Stalin cu moştenirea aceasta şi începu să mediteze cu voce tare despre felul moştenirii lăsate de Stalin urmaşilor lui, Malenkov, şi Molotov, şi Bulganin, şi Hruşciov. Oare ar trebui să îngropăm o idee măreaţă şi să rămânem dezamăgiţi pentru totdeauna de eşecul

încercării de îndreptare a lumii numai pentru că Partidul, acolo, în Uniunea Sovietică, s-a dovedit a fi corupt şi a luat-o pe un drum greşit? Oare ar trebui să condamnăm personajul minunat numit Isus numai pentru că Inchiziţia a pretins că acţionează în numele lui?

Ghershom Wald spuse:

— În afară de sora ta, de Lenin şi de Isus, nu mai ai niciun suflet apropiat în lumea asta? Nu-i nimic. Nu trebuie să-mi răspunzi la astfel de întrebări. Tu eşti un soldat curajos în armata celor care vor să îndrepte lumea, iar eu nu sunt decât o parte din lumea asta strâmbă. Când lumea nouă va învinge, când toţi oamenii vor fi oneşti, şi simpli, şi productivi, şi viguroşi, şi egali, şi demni, cu siguranţă va fi anulat prin lege dreptul la existenţă al creaturilor diforme ca mine, care numai consumă, fără a produce nimic, şi în plus sluţesc totul cu felurite ciudăţenii sofisticate, interminabile. Hm. Chiar şi ea, mă refer la Atalia, va fi inutilă în lumea pură care se va naşte după Revoluţie, lume în care nu va mai fi nicio nevoie de văduve singure, care să nu fie angajate în procesul de îndreptare a lumii, trăind când ici, când colo, făcând tot felul de fapte bune şi rele, zdrobind inimi naive în drumul lor, bucurându-se de o rentă permanentă moştenită de la străbuni şi, în plus, de pensie de urmaş din partea Ministerului Apărării.

— Atalia? Văduvă?

— Şi nici de tine, dragul meu, nu va mai fi nevoie, nici urmă de nevoie după ce va avea loc, în sfârşit, marea revoluţie a viitorului. Pe cine va mai interesa problema lui „Isus prin ochii evreilor”? Cine va mai fi interesat de tot felul de visători ca Isus? Sau ca tine? Sau de problema evreiască? Sau de toate întrebările de pe lume? Pentru că ei înşişi vor fi răspunsul la toate întrebările, ei sunt semnul de mirare ultim. Şi îţi spun eu, dragul meu, ascultă-mă, dacă ai de ales de o mie de ori între suferinţa noastră, chinurile tale străvechi şi ale mele, şi ale noastre, ale tuturor, şi între mântuirile şi eliberările lor, sau între toate mântuirile de pe lume, e mai bine să rămâi cu toată durerea şi suferinţa, şi ei să-şi păstreze îndreptările lumii, care sunt întotdeauna însoţite de măceluri, de cruciade sau jihad, sau gulag, sau război Gog şi De-Magog. Şi acum, prietene, acum, dacă eşti bun, o să facem un mic experiment – îţi voi cere trei lucruri: să închizi, dacă vrei, obloanele, să torni petrol în sobă şi să ne mai pregăteşti o ceaşcă de ceai. Iată rugăminţile – şi hai să vedem ce se întâmplă cu cele trei dorinţe.

17

Noaptea, se ghemuia în pat sub plapumă, stingea lumina şi urmărea licăririle fulgerelor pe peretele din faţa lui, ascultând cum ploaia bătea cu pumnii şi cum tunetele huruiau ca nişte roţi lovind cu

lanţuri de fier acoperişul de ţiglă, aproape de capul lui, mansarda fiind scundă, iar patul lui aflându-se chiar sub acoperişul înclinat, aşa încât dacă întindea mâna putea atinge plafonul oblic, simţind cum între vârful degetelor lui şi fenomenele naturii nu stăteau decât patru sau cinci centimetri de tencuială şi ţiglă.

Apropierea frigului, a vântului şi a ploii îi dădeau o somnolenţă grea, însă după o jumătate de oră sau o oră se trezea, deoarece avea impresia că auzise o uşă scârţâind sau paşi în curte. Sărea imediat la fereastră, în alertă ca un hoţ, şi se uita printre lamele oblonului, să vadă dacă nu cumva Atalia iese afară noaptea. Sau, dimpotrivă, dacă tocmai se întorcea şi încuia uşa în urma ei. Singură? Sau însoţită?

Această posibilitate îi trezea lui Shmuel un val de furie oarbă, amestecată cu milă faţă de el însuşi şi ciudă amară faţă de ea: ea şi secretele ei. Ea şi jocurile ei misterioase. Ea şi bărbaţii străini care poate se învârt pe-aici, vin şi ies în nopţile cu ploaie şi vânt. Sau poate nu vin şi nu se învârt, ci ea se strecoară şi se duce la ei?

Dar cu ce îţi este ea, în fond, datoare? Şi pentru simplul motiv că i-ai destăinuit tot felul de poveşti nenorocite despre dezamăgirile tale, despre faptul că ai fost părăsit şi diverse debilităţi hidrologice, este ea obligată să-ţi povestească în schimb amănunte despre viaţa ei sau legăturile ei amoroase? De ce? Ce-i poţi oferi tu şi cu ce drept aştepţi ceva de la ea, în afară de salariul convenit şi de rutina stabilită de comun acord încă din prima zi, în ceea ce priveşte folosirea bucătăriei şi spălarea rufelor murdare?

Aşa că se întorcea în pat, se învelea ascultând ploaia sau tăcerea adâncă ce se aşternea între o răpăială şi alta, adormea pentru câteva minute, se trezea disperat sau furios, aprindea lumina de la capul patului, citea trei-patru pagini fără să reţină nimic, stingea becul, se întorcea pe partea cealaltă, luptându-se să-şi înfrâneze chinurile dorinţei, sub plapumă, pe întuneric; aprinde lumina, se aşază, ascultă zumzetul unei motociclete nocturne de-a lungul aleilor pustii, cuprins de un val de ură colerică faţă de ea, dar şi faţă de bătrânul acela alintat al ei, se ridică, face câţiva paşi prin cameră, se aşază lângă masa care se clatină sau pe pervazul de piatră al ferestrei, o vede parcă în faţa ochilor scoţându-şi încet cizmele şi ciorapii, rochia puţin întoarsă pe dos, linia albă a coapselor apărându-i din întuneric şi ochii privindu-l cu un zâmbet zeflemitor: Da? Pardon? Voiai ceva de la mine? Ce-ţi lipseşte sau ce-ţi trebuie acum? Singurătatea te apasă puţin? Sau regretul? Şi iar aleargă la fereastră, la uşă, spre chicineta lui, turnându-şi jumătate de pahar de votcă proastă, dând-o pe gât, ca pe un medicament amar, se întoarce în pat blestemându-şi dorinţa şi zâmbetul ironic al Ataliei, urând scânteierea verzuie din ochii ei căprui, care îl iau în râs cu o siguranţă absolută în puterea lor, şi părul ei brun care alunecă pe sânul stâng, urăşte picioarele ei goale şi

genunchii care-i apar albi, chiar în faţa lui, unul după altul, după ce-şi scoate ciorapii. Ploaia bate iar în ţiglă, chiar deasupra trupului lui aprins, în timp ce vântul frământă coroanele chiparoşilor din faţa ferestrei, iar Shmuel trebuie să-şi golească pasiunea între degete, după care se simte imediat inundat de un val tulbure de ruşine şi dezgust, jurându-şi să părăsească imediat casa aceea, pe bătrânul nebun şi pe văduva – oare este cu adevărat văduvă? –, care îl chinuie fără milă. Chiar mâine sau poimâine va pleca. Sau, cel mai târziu, la începutul săptămânii viitoare.

Dar unde se va duce?

Pe la nouă sau zece dimineaţa se trezea din nou, tulburat şi tremurând, din somnul cel rău, cu ochii în lacrimi, plângându-şi de milă, blestemându-şi trupul şi viaţa, certându-se cu sine însuşi, scoală-te, scoală-te odată, nenorocit ce eşti, scoală-te sau Revoluţia va începe îndată fără tine, cerşind încă zece minute, sau cinci, întorcându-se pe cealaltă parte şi adormind din nou, şi trezindu-se iar, dar iată că e aproape ora prânzului. La patru şi jumătate va trebui să se prezinte la datorie, în bibliotecă, iar pe ea, văduva neagră, dacă întâmplător a intrat şi s-a aşezat să-şi bea ceaiul în bucătărie, zăbovind acolo vreun sfert de oră în dimineaţa asta, iată că iar ai ratat-o. Acum îmbracă-te odată şi ieşi din cameră să-ţi iei masa de prânz, care va fi de fapt şi micul dejun, şi cina, pentru că seara tu nu mănânci decât două felii groase de pâine cu gem şi restul de griş cu lapte adus de vecina Sara de Toledo, zi după zi, pentru Ghershom Wald, conform înţelegerii încheiate cu Atalia Abarbanel, în schimbul unei sume modeste.

Într-una din seri, Ghershom Wald îi povesti o întâmplare ai cărei eroi erau soldaţii unui batalion de cruciaţi, care porniseră la mijlocul secolului al XI-lea din regiunea Avignon spre Ierusalim, pentru a elibera oraşul din mâinile necredincioşilor şi pentru a-şi găsi acolo iertarea păcatelor şi liniştea sufletească. În drumul său, batalionul străbătuse păduri şi câmpii, orăşele şi sate, munţi şi fluvii. Pe drum, purtătorii crucii au înfruntat diverse greutăţi, boli şi dispute, foamete şi confruntări sângeroase cu bande de hoţi la drumul mare şi cu alte batalioane înarmate care se îndreptau spre Ierusalim tot în numele crucii. Nu o dată au greşit drumul, nu o dată au fost loviţi de molime, şi de îngheţ, şi de lipsuri, nu o dată au fost cuprinşi de dorul sfâşietor de casă, dar toate erau anihilate de imaginea minunatului Ierusalim, oraş care nu aparţine acestei lumi, oraş în care nu există nici răutate, nici suferinţă, ci linişte cerească şi iubire profundă şi luminoasă, oraş inundat de strălucirea eternă a compasiunii şi a binefacerii. Aşa au călătorit traversând văi pustii, căţărându-se pe creste de munţi înzăpeziţi, traversând şesuri bătute de vânturi şi întinderi sumbre, cu dealuri aride. Încetul cu încetul însă, entuziasmul i-a părăsit, dezamăgirea, epuizarea şi ruşinea rodeau marginile taberei, soldaţii se strecurau noaptea şi porneau spre casă unul câte unul, alţii înnebuneau, iar unii erau cuprinşi de disperare şi apatie în clipa în care înţelegeau că Ierusalimul după care tânjeau nu era un oraş aievea, ci pură nostalgie. Şi cu toate astea, cruciaţii au continuat să meargă spre est, spre Ierusalim, înaintând prin noroaie, prin praf şi zăpadă, târându-şi picioarele obosite de-a lungul râului Po şi dincolo de malul nordic al Mării Adriatice, până când au ajuns într-o seară de vară, la vremea apusului, într-o vale îngustă, înconjurată de munţi înalţi, într-una din regiunile centrale ale ţării cunoscute astăzi sub numele de Slovenia. Valea aceea le apăru ca o oază dumnezeiască străbătută de izvoare, acoperită de pajişti şi păşuni verzi, împodobită cu crânguri pline de prospeţime, de vii şi livezi înflorite, unde se găsea un sătuc ridicat în jurul unei fântâni, cu o piaţetă pavată cu piatră, cu şure şi hambare cu acoperişuri înclinate. Turme de oi coborau lin pe coastă şi vaci blânde stăteau visătoare din loc în loc pe pajişti, iar printre ele se plimbau gâşte. Liniştiţi şi calmi li se păreau ţăranii din sat, iar fetele cu părul negru, vesele şi durdulii. Aşa s-a făcut că soldaţii cruciaţi se sfătuiră între ei şi hotărâră în cele din urmă să numească valea aceea binecuvântată Ierusalim, încheindu-şi astfel peregrinările istovitoare.

Şi-au instalat deci corturile pe una dintre coline, vizavi de casele satului, dădură apă şi mâncare cailor obosiţi, se scăldară în apa pârâului şi după ce se odihniră în acest Ierusalim, începură să-l

construiască cu propriile mâini: îşi ridicară vreo douăzeci sau treizeci de colibe modeste, alocând fiecăreia câte o bucată de pământ, au construit drumuri, o bisericuţă cu turn şi clopote. De-a lungul timpului, şi-au găsit neveste printre fetele satului din adâncurile văii, au avut copii care au crescut şi ei scăldându-se veseli în apa Iordanului, alergând desculţi prin pădurile de la Bethlehem, căţărându-se pe Muntele Măslinilor, coborând spre Gat Shmanim, spre râul Kidron şi spre Beit Hayeni sau jucându-se de-a ascunselea prin viile de la Ein Ghedi.

— Şi aşa trăiesc fericiţi până în ziua de azi, spuse Ghershom Wald, ducându-şi zilele în puritate, în libertate, în Oraşul Sfânt şi în Ţara Promisă, şi toate astea fără a mai vărsa sânge nevinovat şi fără lupte nesfârşite cu necredincioşi şi cu oameni roşi de ură. Trăiesc în Ierusalimul lor, în pace şi mulţumire. Până la sfârşitul timpului. Dar tu, încotro ai de gând să pleci de aici?

— Dumneata îmi propui să rămân, spuse Shmuel, fără semn de întrebare la sfârşitul frazei.

— Doar o iubeşti deja.

— Poate numai puţin, doar umbra ei, nu pe ea.

— Tu oricum trăieşti printre umbre. „Cum suspină robul după umbră.”[38]

— Umbre. Poate. Da. Dar nu tocmai rob. Încă nu.

19

Într-o dimineaţă, Atalia urcă în mansarda lui şi-l găsi pe Shmuel stând la masă şi răsfoind hârtiile pe care şi le pregătise când încă mai spera să termine şi să-i predea profesorului Gustav Yom-Tov Eisenshloss lucrarea „Isus prin ochii evreilor”. Stătea în uşă cu o mână în şold, ca şi cum ar fi păzit gâştele pe pajişte, lângă râu. Purta o rochie de bumbac uni de culoarea piersicii, încheiată în faţă cu nasturi mari. Primul şi ultimul nasture nu erau închişi. În jurul gâtului avea un batic de mătase legat cu fundă, şi în jurul taliei, o curea de culoare închisă, cu cataramă de sidef. Întrebă, ironic, ce se întâmplase, de ce se trezise înainte de răsăritul soarelui (era ora unsprezece şi un sfert). Shmuel spuse că inimile zdrobite nu au somn. Atalia răspunse că, dimpotrivă, e ştiut că cei cu inimile zdrobite îşi găsesc întotdeauna evadarea în somn. Shmuel zise că şi somnul, ca toate celelalte, i-a trântit uşa în nas. Atalia adăugă că tocmai de aceea urcase până la el, ca să-i deschidă o uşă – adică să-l anunţe că în după-amiaza aceea bătrânul va fi dus cu maşina acasă la prietenii lui din cartierul Rehavia, aşa că Shmuel beneficia de o seară liberă.

— Dar tu? Poate şi tu eşti liberă diseară?

Ea îşi întoarse faţa spre el şi îl privi cu ochii aceia căprui, cu sclipire verzuie, până când Shmuel fu nevoit să-şi coboare privirea în

podea. Faţa Ataliei era foarte palidă, privirea ei îl traversă şi se fixă dincolo de el, dar trupul îi era viu şi fremătător, pieptul îi urca şi-i cobora într-un ritm regulat. Atalia preciză:

— Eu sunt întotdeauna liberă. Şi diseară sunt liberă. Ai vreo propunere? O surpriză? Vreo tentaţie căreia n-am să-i pot rezista?

Shmuel propuse o plimbare. Apoi poate cina la restaurant? Sau poate un film?

Atalia spuse:

— Toate cele trei propuneri sunt acceptate. Nu tocmai în această ordine. Eu te invit la cinematograf, tu mă inviţi la restaurant, şi în ce priveşte plimbarea – mai vedem. E destul de frig noaptea. Poate ne întoarcem acasă pe jos. Adică ne conducem unul pe celălalt. Pe Wald îl vor aduce înapoi între zece şi jumătate şi unsprezece, iar noi ne vom întoarce înainte, ca să-l primim. Diseară cobori în bucătărie la şase şi jumătate. Voi fi gata şi te voi aştepta acolo. Dacă voi întârzia cumva, vei fi bun şi mă vei aştepta puţin. Nu-i aşa?

Shmuel bâlbâi un mulţumesc. Rămase vreo zece minute lângă fereastră, stăpânindu-şi cu greu bucuria. Îşi scoase din buzunar inhalatorul şi trase aer adânc în piept de două ori, pentru că de emoţie îşi pierduse respiraţia. Apoi se aşeză pe scaun în faţa ferestrei şi se uită în curtea care strălucea umedă sub razele palide ale soarelui. Se întreba despre ce avea să discute seara cu Atalia. Ce ştia el despre ea? Că e văduvă, că are aproximativ patruzeci şi cinci de ani, că e fiica lui Shaltiel Abarbanel, care încercase să i se opună lui Ben Gurion în timpul Războiului de Independenţă şi fusese înlăturat din funcţie, şi că acum ea locuieşte aici, în casa asta veche şi izolată, cu Ghershom Wald cel infirm, care o numeşte „stăpâna mea”. Dar ce fel de relaţie o fi între ei? Cui îi aparţine acum casa asta, pe poarta căreia e scris „Casa Yeochin Abarbanel Dumnezeu să-l apere pentru a mărturisi că Domnul e drept”? Oare Atalia, ca şi el, nu e decât chiriaşa lui Ghershom Wald? Sau Wald e chiriaşul Ataliei? Şi cine e Yeochin Abarbanel? Şi de ce natură e legătura dintre bătrânul infirm şi femeia aceasta plină de energie, care îţi pătrunde noaptea în vise? Cine or fi fost cei care au locuit înaintea lui în mansardă şi de ce au plecat? Şi de ce l-au pus să semneze că se obligă să păstreze secretul asupra acestei slujbe?

Shmuel luă hotărârea să pună toate aceste întrebări, una câte una, şi să afle răspunsul la toate. Între timp făcu duş, îşi presără pe faţă talc pentru bebeluşi, îşi schimbă hainele şi încercă în zadar să-şi pieptene puţin barba cârlionţată, care se încăpăţâna să rămână tot sălbatică, chiar şi pieptănată. Shmuel îşi spuse în şoaptă: „Las-o baltă. Păcat. N-are niciun rost.”

Ici şi colo, se făcuseră auzite încă din Evul Mediu câteva voci de evrei ce se împotriveau vulgarităţii poveştilor care îl denigrau pe Isus, ca de exemplu vocea lui Rabbi Ghershom Hacohen, în prefaţa cărţii sale *Parcela legiuitorului*, susţinând că denigrările la adresa lui Isus nu sunt decât „afirmaţii prosteşti şi lipsite de sens, de care cel ce le-a spus trebuie să se ruşineze" (cu toate că *Parcela legiuitorului* nu recunoaşte valabilitatea textelor din Noul Testament). Rabbi Yehuda Halevi[39], în *Cartea Kuzarilor*, scrisă în secolul al XII-lea, a pus în gura înţeleptului creştin povestea naşterii divine a lui Isus, principalele evenimente ale vieţii lui şi ideea Sfintei Treimi. Înţeleptul creştin descrie totul în faţa regelui Kuzar, care nu e convins şi nu acceptă credinţa creştină, pentru că întreaga poveste i se pare lipsită de logică. Trebuie menţionat că în *Cartea Kuzarilor*, Rabbi Yehuda Halevi rezumă viaţa lui Isus fără deformări, fără a lua în derâdere niciun aspect al acesteia şi cu o oarecare putere de convingere.

Cât despre Rambam[40], şi el aparţinând tot secolului al XII-lea, în Mishneh Tora îl descrie pe Isus ca fiind un fals profet, şi cu toate acestea e convins că religia creştină e un pas pozitiv în drumul umanităţii de la idolatrie la credinţa în Dumnezeul Israelului. În cartea lui, *Epistolă către Yemen*, Rambam afirmă că tatăl lui Isus era venetic, şi mama, israelită şi că Isus însuşi nu a avut nicio legătură cu tot ce au spus şi făcut învăţăceii lui, şi nici cu toate legendele în care i s-a învăluit imaginea după moarte. Rambam afirmă chiar că înţelepţii israeliţi contemporani cu Isus au fost implicaţi în uciderea lui.

Contrar celor care au atacat amintirea lui Isus în timp ce trăiau pe pământul musulmanilor, s-a exprimat Radak – Rabbi David Kimhi[41] – în Provenţa creştină. În *Cartea Alianţei*, atribuită lui, apar ecouri la disputele teologice care au avut loc în interiorul lumii creştine: unii înţelepţi creştini susţineau că Isus e întruchiparea în carne şi oase a divinităţii, în timp ce alţii susţineau că Isus a fost spirit, nu carne, şi de aceea, încă din pântecele mamei, nu a mâncat şi nu a băut nimic. Radak ridiculizează acest argument, referindu-se pe larg la paradoxul prezenţei unui făt care nu e muritor în trupul unei femei muritoare: „... (Isus) a ieşit din loc ştiut, la fel de mic precum toţi ceilalţi, îşi făcea nevoile şi urina ca toţi copiii şi nu a făcut nicio minune până când n-a ajuns cu tatăl şi mama în Egipt, unde a învăţat multe lucruri înţelepte (= farmece), şi după ce a urcat în Eretz Hatzvi cea pură a făcut minunile scrise în cărţile voastre, şi toate astea – datorită celor învăţate în Egipt...", scrie Radak în *Cartea Alianţei*. Mai mult decât atât: dacă Isus nu ar fi fost muritor, pretinde Radak, nu ar fi fost posibil să moară pe cruce.

E ciudat, notase Shmuel pe o bucăţică de hârtie, faptul că în aceeaşi măsură în care evreii aceştia contraziceau poveştile supranaturale ce învăluie ascendenţa şi naşterea lui Isus, viaţa şi

moartea lui, se încăpăţânau să evite orice confruntare spirituală şi morală cu mesajele lui. Ca şi cum ar fi fost de ajuns să nege semnele şi să contrazică minunile, făcând astfel să dispară mesajul însuşi, ca şi cum nici n-ar fi existat vreodată. Şi e ciudat că în nicio astfel de scriere nu e amintit Iuda Iscariotul. Dar fără Iuda, poate n-ar fi existat crucificarea, şi fără crucificare, n-ar fi existat creştinismul.

21

Aerul serii era rece şi uscat, iar aleile erau pustii, învăluite într-un giulgiu fin de abur lăptos puţin mai îngroşat în jurul felinarelor de strada. Din loc în loc, le tăia calea câte o pisică, strecurându-se grăbită printre umbre. Atalia se înfăşurase toată într-un palton de culoare închisă, din care nu i se mai vedea decât capul fin. Shmuel purta paltonul lui studenţesc, aspru, cu brandenburguri şi nasturi de lemn grosolani, cu şapca acoperindu-i capul şi umbrindu-i fruntea. Doar barba deasă o lua înainte, sălbatică. Îi era greu să-şi domolească paşii nebuneşti, de fugă, şi să-i potrivească ritmului paşilor calmi ai Ataliei. Din când în când o lua înainte, apoi se oprea o clipă jenat de graba lui, aşteptând-o. Ea îl întrebă:

— Încotro fugi?

Shmuel se grăbi să se scuze:

— Iartă-mă. Sunt obişnuit să merg singur, şi când merg singur mă grăbesc întotdeauna.

— Încotro te grăbeşti?

— Nu ştiu. N-am nicio idee. Alerg în jurul cozii.

Atalia îl luă de braţ, spunând:

— În seara asta nu alergi nicăieri. Şi nimeni nu aleargă după tine. În seara asta mergi cu mine. În ritmul meu.

Shmuel simţi nevoia să-i spună ceva interesant sau amuzant, însă imaginea aleii pustii, cu sfori de rufe şi balcoane goale plutea chiar peste capul ei, şi un bec singuratic aruncă asupra femeii o lumină tulbure, care îi dădea un sentiment de apăsare, şi nu-şi putu găsi cuvintele. Îi strânse mâna strecurată sub braţul lui puternic, presându-i-o de coaste, ca şi cum i-ar fi promis că totul era încă posibil. Ştia acum că ea avea o putere absolută asupra lui şi că îl putea convinge să facă aproape orice i-ar fi cerut. Însă nu ştia cu ce să înceapă conversaţia pe care o purta în sine de câteva săptămâni. Când îi spusese că în seara aceea trebuia să meargă în ritmul ei, se gândise că era mai bine să aştepte ca ea să deschidă conversaţia. Dar Atalia tăcea, şi numai o dată sau de două ori rupse tăcerea pentru a-i arăta vreo pasăre de noapte care trecea chiar deasupra capetelor lor sau pentru a-i atrage atenţia asupra unei grămezi de fiare vechi aruncate pe trotuar, de care el, în graba lui, aproape că se împiedicase.

Traversaseră deja strada Usishkin şi trecuseră pe lângă piaţeta

din faţa Casei Populare cufundate în linişte, îndreptându-se spre centrul oraşului. Din când în când treceau pe lângă ei trecători încotoşmăniţi, perechi îmbrăţişate, dar şi două bătrâne mergând încet, care păreau îngheţate de frig. Frigul era uscat şi înţepător, iar Shmuel îşi întoarse capul încercând să tragă în piept aburul respiraţiei Ataliei, deşi se temea să se apropie prea tare de ea, pentru că nu era sigur de mirosul propriei respiraţii. Mergeau braţ la braţ, şi Shmuel simţi deodată un nor plăcut traversându-i spinarea. Trecuse mult timp de când îl atinsese ultima oară o femeie. Mult timp de când îl atinsese ultima oară cineva. Zidurile clădirilor din piatră ale Ierusalimului reflectau farurile maşinilor, părând că proiectează dinăuntrul lor o paloare îngheţată. Atalia spuse:

— Şi vrei atât de mult să-mi pui întrebări. Eşti plin de întrebări până la refuz. Uită-te la tine: arăţi aproape ca un semn de întrebare umblător. Bine. Nu te mai chinui. Întreabă. Ai dreptul la trei întrebări.

Shmuel spuse:

— Ce film vom vedea? Şi dintr-odată, împins de o dorinţă nestăpânită, continuă: Wald spune că eşti văduvă?

Atalia răspunse cu o voce măsurată, aproape blândă:

— Am fost măritată timp de un an şi jumătate cu Micha, unicul fiu al lui Ghershom Wald. Apoi Micha a murit în război. Micha a murit în război, şi noi am rămas singuri. Wald e fostul meu socru. Am fost cândva nora lui. Tu şi cu mine mergem să vedem acum un film franţuzesc. Un film poliţist cu Jean Gabin, la cinematograful Orion. Altceva?

Shmuel zise:

— Da.

Dar nu continuă, ci îşi trase brusc braţul de sub braţul ei şi o strânse de umeri prin cele două paltoane ale lor. Ea nu se împotrivi, dar nu răspunse la îmbrăţişare, şi nici nu se mai sprijini de el. Inima îi era plină, dar nu găsi cuvinte.

Înăuntrul cinematografului Orion era foarte frig, aşa că nu-şi scoaseră paltoanele. Sala era pe jumătate goală, pentru că filmul rula de trei săptămâni. Înaintea filmului a fost proiectat jurnalul, în care l-au văzut pe Ben Gurion, energic, nervos, în haine simple kaki, urcându-se repede pe un tanc. Apoi au urmat imagini dintr-un cartier sărăcăcios de la periferia Tel Avivului, ale cărui case erau pline de apă din cauza inundaţiilor. La sfârşit au vizionat ceremonia alegerii reginei Carmelului, iar Shmuel îşi lăsă iarăşi braţul pe umerii Ataliei, acoperiţi cu paltonul. Ea nu reacţionă. După rubricile *În curând* şi *Săptămâna viitoare*, ea îşi schimbă poziţia, îndepărtându-i braţul ca din întâmplare. Jean Gabin era urmărit de rivalul lui, părând că nu-i mai rămânea vreo speranţă, dar nu-şi pierdu nicio clipă calmul şi stăpânirea de sine. Avea o duritate ironică, sceptică, amestecată cu o

obstinaţie rece, care treziră într-atât invidia lui Shmuel, încât acesta din urmă se aplecă şi o întrebă în şoaptă pe Atalia dacă şi-ar fi dorit un bărbat ca Jean Gabin. La care femeia răspunse că nu-şi dorea nimic: pentru ce? Bărbaţii i se păreau aproape întotdeauna copilăroşi şi total dependenţi de un lanţ permanent de reuşite şi victorii fără de care se acresc şi se ofilesc. Shmuel tăcu plin de disperare, înţelegând cât de departe era femeia de lângă el. Gândurile i se risipiră şi încetă să mai urmărească ce se întâmpla în film, deşi observa din când în când că Jean Gabin trata femeile, şi în special pe eroina filmului, cu un anumit umor părintesc fin, deşi nu lipsit de căldură. Un astfel de umor îşi dorea şi Shmuel, dar ştia că nu i se potriveşte şi nu-i stă în putinţă. Ochii i se umplură dintr-odată, pe întuneric, de lacrimi de milă faţă de el însuşi, faţă de Atalia, faţă de Jean Gabin, faţă de bărbaţii infantili, faţă de însăşi existenţa complicată a două sexe diferite în lume. Îşi aminti ce-i spusese Yardena când îl părăsise şi luase hotărârea de a se mărita cu Nesher Sharshevski, hidrologul ei cel docil: „Tu eşti fie ca un căţeluş neastâmpărat, zgomotos şi agitat – chiar şi când stai pe scaun parcă te învârţi fără încetare în jurul cozii –, fie rămâi zile în şir nemişcat în pat, ca o plapumă neaerisită”.

Şi în sinea lui fu de acord cu ea.

După film, Atalia îl duse la un mic restaurant oriental nu prea scump, cu puţini clienţi. Mesele erau acoperite cu muşama. Pe pereţi erau fotografii cu Herzl[42] rezemat de balustrada balconului din Basel, cu preşedintele Ben Zvi[43] şi David Ben Gurion. Mai era şi o pictură cu Templul, care semăna puţin cu cazinoul din Monte Carlo, pe care Shmuel îl văzuse cândva pe o ilustrată. Sticla care proteja fotografiile era pătată de excremente de muşte. Aura de lumină galbenă împrăştiată de becul atârnat deasupra tejghelei tremura, făcând să sclipească barba neagră a lui Herzl. De tavan erau agăţate trei ventilatoare mari, unul fiind acoperit de pânze de păianjen. Shmuel scoase din buzunar inhalatorul, simţind deodată că-şi pierde respiraţia. După ce inspiră de două, trei ori, se simţi uşurat. În loc de cerceii ei mari de lemn, Atalia purta de data aceasta o pereche de cercei fini de argint, în formă de lacrimă. Au vorbit puţin despre cinematografia franceză în comparaţie cu cea americană şi despre nopţile la Ierusalim, în comparaţie cu cele de la Tel Aviv. Shmuel spuse deodată:

— Mai devreme, în drum spre cinematograf, mi-ai dat voie să pun trei întrebări, pe care le-am consumat deja. Poate îmi dai voie să pun încă una?

Atalia răspunse:

— Nu. Porţia ta de întrebări pe ziua de azi s-a terminat. Acum e rândul meu să întreb. Spune-mi, e adevărat că ai fost un copil foarte alintat?

Dar imediat:

— Nu trebuie să-mi răspunzi. Răspunsul e inutil.

22

Însă Shmuel începu să-i povestească despre copilăria lui. Iniţial dezvăluind puţin, ezitant, ca şi cum se temea să n-o obosească, apoi o luă de la capăt cu entuziasm, pierzându-şi respiraţia, în fraze bolovănoase, de parcă îşi smulgea din propriile mâini dreptul de a lua cuvântul în mijlocul frazei şi relua totul, doar ca să se întrerupă din nou şi s-o pornească dintr-un alt unghi. S-a născut şi a crescut la Haifa, în Hadar HaCarmel, de fapt se născuse la Kiriat Motzkin, iar când el avea vreo doi ani, familia închiriase un apartament în Hadar HaCarmel, mai precis fusese nevoită să se mute, pentru că baraca din Kiriat Motzkin arsese. Luase foc la două noaptea, din cauza unei lămpi cu gaz care se răsturnase. Incendiul acela e de fapt prima lui amintire, deşi nu se poate şti în ce măsură e amintire reală şi cât din ea e numai o amintire a amintirii, adică o amintire vagă şi îndepărtată, care a fost însufleţită şi păstrată în poveştile auzite de la părinţi şi de la sora lui de-a lungul anilor. Poate ar trebui să înceapă cu începutul: această baracă fusese construită de tatăl lui, cu propriile mâini, când imigrase din Letonia, în 1932. Venea din Riga, unde studiase la Institutul de Cartografie, pentru a deveni desenator de hărţi.

— Tata a imigrat în Israel la vârsta de douăzeci şi doi de ani, împreună cu tatăl lui, bunicul Antak, care avea deja pe atunci patruzeci şi cinci de ani, şi cu toate acestea britanicii îl acceptaseră în rândurile Poliţiei Mandatului, pentru că era specialist în falsificarea de documente. Acesta e bunicul care a fost mai târziu luat drept trădător şi omorât de partizani, care nu erau la curent cu faptul că el falsifica acte şi pentru ei. Dar cum am ajuns la bunicul Antak, când de fapt vorbeam despre baraca arsă? Uite, aşa mi se întâmplă întotdeauna. Încep să povestesc ceva, şi după un minut îmi vin alte poveşti, care acaparează povestea dintâi şi se pierd şi ele printre altele dinainte, fiecare venind parcă s-o explice pe cea precedentă, până când totul devine confuz. Poate vorbim puţin despre tine?

Atalia spuse:

— Ai fost răsfăţat.

Părinţii nu-l răsfăţaseră deloc în copilărie, ci doar se minunaseră de el. Dar Shmuel nu negă. Împături un şerveţel de hârtie pe diagonală, apoi încă o dată, tot pe diagonală, apoi la mijloc, cu două urechi perfecte, şi iar îndoi, şi trase, şi eliberă, şi iată că apăru din nou o bărcuţă de hârtie pe care o împinse pe masă, până ce ancoră lângă furculiţa Ataliei. Ea luă o scobitoare din coşuleţul cu scobitori, împletit, de pe mijlocul mesei şi împunse cu ea pânza bărcii, aşezând-o în loc de catarg, după care împinse barca îmbunătăţită înapoi,

traversând masa până atinse uşor, aproape neobservată, mâna lui Shmuel. Între timp apăru ospătarul, un tânăr puţin aplecat de spate, cu o mustaţă deasă, cu sprâncenele unite deasupra rădăcinii nasului şi, fără să i se fi cerut, le puse în faţă pite, thina, humus, măsline, murături, sărmăluţe cu carne şi salată de legume tăiată mărunt, în care lucea uleiul de măsline. Atalia comandă frigărui de pasăre. Shmuel ezită puţin, apoi comandă şi el frigărui de pasăre. Când o întrebă dacă bea şi vin, Atalia răspunse cu un zâmbet amuzat că în perioada aceea nu se obişnuia să se comande vin în restaurantele orientale din Ierusalim. Ea ceru doar apă rece. Shmuel spuse „La fel şi pentru mine", încercând să facă o glumă pe seama gusturilor lor comune. Gluma a fost una nereuşită şi a repetat-o într-o altă formulare, până ce Atalia îi zâmbi, un surâs care începuse din colţurile ochilor şi se întinse cu întârziere până la colţurile buzelor, şi îi spuse să nu-şi bată capul, nu era nevoie, ea se distra oricum.

După ce se mutaseră în Hadar HaCarmel, pe când el avea vreo doi ani, tatăl începu să lucreze în cadrul Biroului guvernamental pentru măsurători. După câţiva ani, deschise împreună cu un asociat ungur, un bărbat slab pe nume Laszlo Vermesz, un birou particular de cartografie şi fotografii aeriene. Apartamentul din Hadar HaCarmel era mic, două camere înghesuite şi o bucătărie al cărei tavan era afumat în permanenţă de la flacăra lămpii cu fitil, a sobei cu parafină şi a maşinii de gătit. Când Miri, sora lui, ajunse la vârsta de doisprezece ani, îl scoaseră pe Shmuel din camera lor comună şi îi instalară patul pe hol. Stătea ore întregi întins pe spate, contemplând pânzele de păianjen de deasupra şifonierului butucănos. Nu-şi putea invita acolo niciun prieten, pentru că holul era întunecos şi pentru că, de fapt, nu prea avea prieteni. Nici acum, adăugă zâmbind în barba lui deasă, aproape că nu are prieteni, în afară de fata care-l părăsise şi se măritase cu un hidrolog prosper, pe nume Nesher Sharshevski. Şi în afara celor şase membri ai Cercului de Renaştere Socialistă care se scindase în două grupuri. După scindare, acesta nu-şi mai avea rostul, în special din cauză că cele două fete aleseseră să se alăture majorităţii.

Se uită la mâna Ataliei odihnindu-se pe masă în faţa lui şi, ca prin vis, îşi apropie degetele de ea. Dar la mijlocul drumului se răzgândi. Era cu mulţi ani mai în vârstă decât el şi îi era ruşine de ea, temându-se că-i va da motiv să râdă de el. Se gândi că Atalia, la vârsta ei, i-ar putea fi mamă. Sau aproape. Tăcu dintr-odată. Ca şi cum şi-ar fi dat brusc seama că exagerase fără rost. Copil fiind, mama lui nu-l atingea decât foarte rar. De cele mai multe ori, nici nu-l asculta când vorbea, pentru că gândurile o duceau aiurea. Atalia spuse:

— Acum nu ştii cum să continui. Nu ezita. Şi nici nu vorbi tot timpul. Nu-i nevoie. N-am să fug în seara asta, nici dacă vei tăcea din

când în când. De fapt, e destul de plăcut să fiu cu tine, tocmai pentru că tu nu vânezi. Vrei o cafea?

Shmuel începu să-i explice că nu bea cafea seara, adoarme greu, dar în mijlocul frazei se răzgândi şi spuse că de fapt da, de ce nu, dacă ea vrea să bea, va bea şi el o cafea. Sora lui mai mare, Miri, care studiază Medicina în Italia, i-a făcut capul calendar, că nu e bine să bea cafea seara, de fapt, nici dimineaţa. Când era mic, ea îl domina pentru că ştia întotdeauna ce e bine şi ce e rău. Ştia mai bine chiar şi decât tata. Avea întotdeauna dreptate în orice discuţie. Dar cum am ajuns să vorbim de Miri? Da. O să bem cafea, iar eu o să beau chiar şi un păhărel de *arak*[44]. Poate vrei şi tu?

Atalia răspunse:

— O să bem cafea. Să lăsăm *arak*-ul pe altă dată.

Shmuel renunţă. Pe când se făcuse mic pe scaunul lui, Atalia plăti. Apoi, în drum spre casă, o pisică le tăie drumul într-o goană speriată, dispărând într-o curte. O ceaţă tulbure înconjura felinarele de stradă. Shmuel spuse că i se întâmpla uneori să vorbească fără rost, în loc să spună ce avea cu adevărat de gând să spună. Atalia nu răspunse, iar el căpătă curaj şi îi cuprinse umerii cu braţul, lipindu-i umărul de umărul lui. Amândoi purtau paltoane de iarnă, aşa că această atingere aproape că nu era atingere. Atalia nu-i îndepărtă braţul, ci îşi încetini puţin paşii. Shmuel căută ceva de spus, dar nu găsi. În întuneric, îi căută faţa cu privirea, încercând să înţeleagă, dar nu reuşi să vadă decât o umbră delicată, care i se păru deodată cufundată parcă într-o tristeţe tăcută, în lumina slabă a felinarului. În cele din urmă spuse:

— Ce pustiu e aici. Ierusalimul, într-o noapte de iarnă, e un oraş părăsit.

Atalia zise:

— Ajunge! Nu te mai strădui tot timpul să găseşti ceva să-mi spui. Putem merge şi fără să vorbim. Mi se pare că te aud chiar şi când taci. Deşi nu taci prea des.

Apoi, când ajunseră acasă, îi spuse:

— A fost o seară plăcută. Mulţumesc. Noapte bună. Filmul nu a fost rău.

23

Ghershom Wald chicoti spunând:

— În trecut, tinerii de la *yeshiva*[45] îl întrebau pe mire după noaptea nunţii: „Găseşti, sau ai găsit?” Dacă răspundea „găsesc”, îi împărtăşeau tristeţea, iar dacă spunea că „a găsit”, se bucurau împreună cu el.

Shmuel întrebă:

— Adică?

Ghershom Wald îl lămuri:

— Cuvântul „găsesc” e o aluzie la versetul „găsesc o femeie mai amară decât moartea”[46], pe când „găsit” ne duce cu gândul la versetul „a găsit o femeie – a găsit bine”. Dar tu? Găseşti, sau ai găsit?

Shmuel spuse:

— Încă mai caut.

Wald îl privi cu bărbia coborâtă, ca şi cum ar fi ascultat cuvinte nerostite, apoi adăugă:

— Ascultă, te rog. Spre binele tău. Dacă e posibil, nu te îndrăgosti de Atalia. N-are rost. Sau poate e deja prea târziu?

Shmuel întrebă:

— De ce-mi porţi de grijă?

— Poate pentru că ai ceva ce ne atinge sufletul: eşti ca un om preistoric, cu un suflet vulnerabil ca un ceas de mână, căruia i-a fost scos capacul de sticlă. Dacă ţi-a plăcut ce-am spus, toarnă te rog ceai pentru amândoi. Pe urmă dă drumul la gramofon şi hai să ascultăm un cvartet de Mendelssohn. Ai remarcat poate că, din când în când, se strecoară printre sunetele lui Mendelssohn un ecou dulce-amărui de melodie evreiască veche, la auzul căreia ţi se strânge inima?

Shmuel medita un timp la cuvintele lui Ghershom Wald. Nu se grăbi să aprobe. Printre discurile pe care le adusese cu el nu era nimic de Mendelssohn. Avea câteva dintre creaţiile lui Bach şi încă vreo alte trei-patru discuri din perioada Barocului, *Recviemul* lui Mozart, *Recviemul* lui Fauré, vreo şapte-opt discuri de jazz şi şansonete şi un disc cu cântece revoluţionare din perioada Războiului Civil din Spania. Spuse:

— Mendelssohn. Da. Muzică de o sensibilitate exacerbată pentru gustul meu.

Ghershom Wald chicoti:

— Dar tu însuţi eşti un tip atât de emotiv.

Shmuel nu reacţionă, ci se ridică şi se duse la bucătărie, să-i încălzească bătrânului grişul cu lapte pregătit de vecina Sara de Toledo. Aprinse plita electrică, puse pe ea cratiţa cu griş, amestecă puţin cu o lingură, aşteptă vreo trei-patru minute, cufundă capătul lingurii în griş şi gustă, adăugă o lingură de zahăr, amestecă din nou, presără puţin praf de scorţişoară, stinse plita, apoi turnă grişul într-o farfurie pe care o aduse în cameră. Întinse un prosop de bucătărie pe birou, în faţa bătrânului, îl servi şi aşteptă. Domnul Wald mâncă fără poftă, în timp ce ascultau ştirile de seară. Comandantul paraşutiştilor francezi din Algeria, un general cu numele de Jacques Massu, a fost chemat de urgenţă la Paris. Rumori în capitala Franţei cu privire la faptul că generalul de Gaulle avea să facă o declaraţie uimitoare în ceea ce priveşte viitorul Algeriei. Generalul Massu le-a declarat ziariştilor pe aeroport că probabil armata greşise alegând sprijinul lui

de Gaulle după rebeliunea grupării de dreapta din Algeria, din urmă cu doi ani.

Ghershom Wald spuse:

— Orice om cu puţină minte şi-ar fi putut da seama cum se vor termina lucrurile acolo. S-a dus funia după găleată.

Shmuel replică:

— Vor mai muri încă mii de oameni.

Bătrânul nu zise nimic. Se uită la Shmuel, cu ochiul stâng mai închis şi cel drept larg deschis, de parcă ar fi descoperit în clipa aceea o nouă trăsătură a lui.

Deodată Shmuel fu uimit de faptul că în toată biblioteca aceea, cu atâtea rafturi pline cu sute de cărţi, nu se afla nicio fotografie cu Micha, fiul mort al lui Ghershom Wald, unicul său fiu, cel care fusese soţul Ataliei. Oare Atalia să-l fi ales pentru că semăna puţin cu tatăl ei? Oare Atalia şi soţul ei locuiseră împreună aici, în camera ei, înainte de nenorocire? Desigur, cândva a trăit aici şi o mamă? Şi Micha ăsta şi Atalia au avut câte o mamă? Deodată, Shmuel prinse curaj şi întreba:

— Fiul dumitale. Micha?

Bătrânul se încordă pe scaun, mâinile lui dizgraţioase, care se odihneau pe birou, i se adunară deodată în poală, faţa îi deveni cenuşie şi închise ochii.

— Îmi dai voie să întreb când a murit? Şi cum?

Wald nu se grăbi să răspundă. Rămase cu ochii închişi, ca şi cum ar fi trebuit să facă un mare efort de memorie. Ca şi cum răspunsul îi cerea o concentrare enormă. Ceaşca de ceai era goală pe birou, în faţa lui, şi el o luă cu degetele acelea puternice şi o mută dintr-un loc în altul, iar după un minut se răzgândi şi o aşeză înapoi, cu o mişcare foarte lentă. Vocea îi era uscată şi lipsită de orice inflexiune:

— În noaptea de 2 aprilie ’48. În luptele de la Shaar Hagai.

Şi tăcu. Şi păstră tăcerea timp îndelungat. Până când, dintr-odată, umerii îi fură cuprinşi de un tremur, şi de data asta vocea îi era gravă şi abia auzită, ca o şoaptă:

— Acum trebuie să le dai de mâncare peştişorilor din acvariu. A venit vremea. Apoi lasă-mă singur. Urcă, te rog, în camera ta.

Shmuel luă farfuria din care bătrânul aproape că nu gustase şi prosopul de bucătărie, îşi ceru scuze pentru întrebare, îi spuse noapte bună, rămase în bucătărie să-şi mănânce porţia de griş cu lapte, care era aproape rece, spălă vasele din chiuvetă şi urcă în mansardă. Aici îşi scoase pantofii şi se aşeză pe pat, cu spatele sprijinit de perete, întrebându-se de ce nu şi-ar împacheta puţinele lucruri chiar mâine, ca să plece într-un loc cu totul diferit: poate o să-şi găsească de lucru ca paznic de noapte în munţii Ramon, din Neghev, acolo unde se construieşte acum un orăşel în mijlocul deşertului? Casa aceasta de la

capătul aleii Rav Elbaz i se părea deodată ca o închisoare, în care tristeţea îl năpădea de la o zi la alta. Bătrânul infirm, cu excentricităţile şi versetele lui, cu tristeţea lui singuratică şi femeia de două ori mai în vârstă decât el îi păreau în noaptea aceasta ca doi temniceri care-l ţineau în lanţuri vrăjite; s-ar putea elibera numai dacă va sfâşia pânza nevăzută de păianjen în care l-au prins. Să fi găsit oare în ei un fel de înlocuitori târzii ai părinţilor lui? Venise de fapt la Ierusalim cu scopul de a se îndepărta o dată pentru totdeauna de părinţi. De câteva săptămâni, nu schimbase nici măcar un cuvânt cu niciun tânăr de vârsta lui. Şi nici nu se culcase cu vreo femeie.

Se ridică, îşi scoase hainele, se spălă, dar în loc să se întindă pe pat, rămase încă vreo jumătate de oră pe pervazul tapisat cu perne al ferestrei, înfăşurat în plapumă şi privind curtea pietruită. Aceasta era îngheţată şi pustie. N-o traversa nici măcar o pisică. Doar becul felinarului lumina slab capacul de fier al gropii de apă şi ghivecele cu muşcate. Îşi spuse că era timpul să se ducă în sfârşit la culcare, aşa că după zece minute se întinse pe pat în maiou şi izmene, dar somnul nu veni. În loc să doarmă, a trecut în revistă imagini din copilărie, amestecate cu gânduri despre Yardena şi Atalia. Cele două femei i-au trezit furie şi tristeţe, dar şi o dorinţă intensă, fremătătoare. Se întorcea de pe-o parte pe alta, fără să-l cuprindă somnul.

24

Shmuel primi o scrisoare de la părinţi. Ploaia se scursese în cutia de scrisori a lui Ghershom Wald şi a Ataliei Abarbanel, şi câteva rânduri erau neclare, pentru că cerneala se întinsese din cauza umezelii. Tatăl îi scria:

Dragă Shmuel,

Sunt mâhnit din cauză că ţi-ai întrerupt studiile universitare. Ce irosire groaznică de eforturi şi talent! În primii ani de studii, ne-ai adus note bune şi promisiunea, deşi nu una fermă, a profesorului Eisenshloss, care îţi spusese cândva că dacă ai să perseverezi şi ai să aduci idei inovatoare, sunt şanse ca, după ce termini masteratul, să obţii un post de asistent, adică să intri cu un picior în lumea academică. Şi acum, deodată, ai renunţat dând cu piciorul acestei şanse. Ştiu, dragul meu Shmuel, că eu sunt cel vinovat de toate. Dacă nu ar fi dat faliment compania (din cauza ticăloşiei asociatului meu, dar şi din pricina prostiei şi a orbirii mele), ţi-aş fi plătit studiile în continuare, la fel şi locuinţa, şi cheltuielile, şi aş fi făcut-o cu generozitate, aşa cum am făcut-o de la începutul studiilor tale, şi aşa cum am sprijinit-o şi pe sora ta, pentru a studia în Italia. Nu există totuşi nicio posibilitate de a-ţi îmbina continuarea studiilor cu slujba actuală? Oare nu e nicio posibilitate... (aici urmează două sau trei rânduri şterse de umezeală)*... studii? N-ai putea să-ţi plăteşti tu studiile şi să-ţi asiguri*

traiul din salariul lunar? Uite, Miri îşi continuă totuşi studiile de Medicină în Italia, nu şi le-a întrerupt, deşi am fost obligaţi să renunţăm la ajutorul pe care i-l trimiteam. Lucrează acum în două locuri: ca asistent de farmacist, seara, şi ca telegrafistă la poşta centrală, noaptea. Îi sunt de ajuns, din câte ne-a scris, patru sau cinci ore de somn pe noapte, iar studiile nu şi le-a neglijat, ci le continuă strângând din dinţi. Nu poţi să iei şi tu exemplu de la Miri? Lucrezi, din câte ne-ai scris, cinci sau şase ore pe zi. Nu ne-ai spus ce salariu primeşti acolo, dar zici că ai masă şi casă asigurate de către patronul tău. Cu puţin efort, ai putea adăuga la cele cinci-şase ore încă vreo câteva la o altă slujbă, şi atunci ai să-ţi poţi plăti studiile. Nu-ţi va fi uşor, dar de când se dă bătut în faţa greutăţilor un încăpăţânat ca tine? Doar eşti socialist, după propriile-ţi concepţii, proletar, om al clasei muncitoare (apropo, nu ne-ai povestit ce legătură e între domnul Wald şi doamna Abarbanel. Sunt un cuplu? Sau tată şi fiică? Totul la tine e foarte enigmatic, de parcă ai lucra la vreun dispozitiv secret de apărare.) În singura scrisoare pe care ne-ai scris-o până acum, ai fost foarte avar cu detaliile. Ne-ai dezvăluit doar că stai de vorbă în orele după-amiezii şi cele ale serii cu bătrânul infirm, iar uneori îi citeşti câte o carte. Munca asta mi se pare, dacă îmi dai voie s-o spun, uşoară şi deloc obositoare. Ţi-ai putea găsi fără nicio dificultate încă un serviciu în Ierusalim, şi cu salariul... (în acest loc erau iarăşi câteva rânduri şterse de apă). *Dă-mi voie, te rog să adaug aici cu prudenţă: s-ar putea ca în următoarele luni să te putem ajuta din nou cu sume modeste. E drept, nu va mai fi nici pe departe ajutorul dinainte de faliment, dar oricum e mai bine decât nimic. Te rog, dragă Shmuel, te implor: deocamdată n-ai pierdut decât câteva săptămâni din anul universitar. Poţi, cu un efort de care sigur eşti capabil, să recuperezi ce ai pierdut şi să te întorci cu toată energia la studiile tale. Subiectul pe care ţi l-ai ales pentru teza ta, „Isus prin ochii evreilor", e departe de mine şi mi se pare chiar bizar. În oraşul în care m-am născut, Riga, noi, evreii, aveam obiceiul să ne întoarcem privirile în altă parte de fiecare dată când treceam pe lângă imaginea crucificatului. Mi-ai scris cândva că, din punctul tău de vedere, Isus a fost carne din carnea noastră. Mi-e greu să accept asta: câte dezbinări, câte persecuţii, câtă suferinţă, cât sânge nevinovat au vărsat cei care ne urăsc în numele acelui om! Iar tu, Shmuel, traversezi dintr-odată limitele şi te situezi, nu ştiu de ce, tocmai de partea cealaltă. Tocmai de partea acelui om. Dar eu îţi respect alegerea, deşi nu-i înţeleg rostul. Aşa cum îţi respect activitatea voluntară într-o grupare socialistă, cu toate că eu sunt foarte departe de socialism şi văd în el o încercare crudă de a impune egalitatea asupra oamenilor. Mie mi se pare că egalitatea e contrară naturii umane, din cauza simplului fapt că oamenii nu s-au născut egali, ci diferiţi unul de altul şi chiar destul de străini unul faţă de altul. Tu şi cu mine, de exemplu, nu ne-am născut egali. Tu eşti dăruit cu multe talente, iar eu sunt un om simplu. Gândeşte-te, de exemplu, la diferenţa dintre tine şi sora ta: ea e*

calmă şi reţinută, iar tu eşti exploziv şi emotiv. Eu nu mă pricep la politică. Entuziasmul şi devotamentul nu le-ai moştenit de la mine. Oricum ai să faci ce doreşti. Întotdeauna ai făcut tot ce-ai vrut. Te rog Shmuel dragă, scrie-mi cât mai curând că îţi cauţi un nou loc de muncă, să te poţi întoarce la cursuri. Studiile sunt adevărata ta vocaţie. N-ai voie s-o trădezi. Ştiu bine că nu e uşor să munceşti, să te întreţii şi să-ţi plăteşti studiile în acelaşi timp. Dar dacă Miri a noastră poate – cu siguranţă vei putea şi tu. Tenacitate ai din plin, moştenită probabil de la mine, nu de la mama ta. Mă opresc aici, cu multă dragoste şi grijă profundă, al tău,

Tata

N.B: Te rog să ne scrii mai des şi povesteşte-ne puţin mai multe despre viaţa ta de toate zilele, în casa în care locuieşti şi munceşti acum.

Mama lui Shmuel adăugase pe marginea scrisorii:

Muli, dragul meu. Mi-e foarte dor de tine. Au trecut câteva luni de când nu ai mai venit la Haifa şi aproape că nu ne scrii. De ce? Cu ce ţi-am greşit?... (aici iar urmează câteva rânduri şterse de apa care udase scrisoarea). *Falimentul aproape că i-a frânt inima tatei. A îmbătrânit dintr-odată. Cu mine, aproape că nu mai vorbeşte. I-a fost întotdeauna greu să discute cu mine, chiar şi înainte de acest episod. Trebuie să încerci să-l sprijini acum, cel puţin prin scrisori. De când ţi-ai întrerupt studiile, se simte trădat. Şi Miri ne scrie că, de mai multe săptămâni, nu a primit de la tine nicio scrisoare şi niciun semn de viaţă. O duci chiar aşa de rău acolo, Doamne fereşte? Scrie-ne tot adevărul.*

N.B. Închid plicul şi pun în el, fără să ştie tata, o sută de lire. Nu e o sumă prea mare, ştiu, dar nu am mai mult acum. Te rog şi eu, la fel ca tata: întoarce-te la studii, altfel o să regreţi cât ai să trăieşti.

Cu dragoste,
Mama

Ghershom Wald spuse:

— Eu sunt străin de toţi cei care îndreaptă lumea, dar individul acesta nu face parte dintre ei, ci e un mare realist. El e singurul care a observat la timp o mică fisură în istorie şi a reuşit să ne facă să trecem, la momentul potrivit, prin acea fisură. Nu el singur. Cu siguranţă nu. Dacă nu ar fi fost fiul meu şi tovarăşii lui, am fi murit cu toţii.

Shmuel răspunse:

— Prin operaţiunea Sinai, Ben Gurion al dumitale a legat Israelul de coada a două supraputeri coloniale condamnate declinului şi atrofierii, Franţa şi Anglia, şi prin asta a adâncit ura arabilor faţă de Israel, convingându-i definitiv că Israelul e o seminţie străină în regiune, un instrument în mâinile imperialismului mondial.

Wald replică:

— Nici înainte de operaţiunea Sinai, arabii tăi nu erau îndrăgostiţi de Israel până peste urechi, ba din contră...

Shmuel îl întrerupse pe bătrân în mijlocul frazei:

— Şi de ce să fie îndrăgostiţi de noi? De ce ţi se pare, în fond, că arabii nu au dreptul să fie împotriva străinilor care au venit deodată aici, ca de pe o altă planetă, şi le-au luat ţara şi pământurile, câmpiile, şi satele, şi oraşele, mormintele strămoşilor şi moştenirea copiilor lor? Noi ne povestim nouă înşine că am venit în ţară doar ca să „construim şi să ne construim” în ea, să trăim ca înainte, să eliberăm moştenirea strămoşilor noştri etc. Dar spune-mi dumneata dacă există vreun popor în toată lumea asta, care ar primi cu braţele deschise o invazie bruscă de sute de mii de străini, de milioane de străini care au aterizat aici din depărtări, pretinzând în mod ciudat că scrierile lor sfinte, pe care le-au adus de departe, le promit lor şi numai lor toată ţara?

— Dacă mă placi, poţi să fii bun şi să-mi mai torni o ceaşcă de ceai? Poţi, cu aceeaşi ocazie, să-ţi torni şi ţie? Nici tu şi nici eu n-o să-i schimbăm convingerile lui Ben Gurion, fie că bem ceai, fie că nu. Shaltiel Abarbanel, tatăl Ataliei, a încercat în zadar să-l convingă pe Ben Gurion în ’48 că e încă posibil să se ajungă la o înţelegere cu arabii în privinţa alungării britanicilor şi a fondării unei comunităţi unice a arabilor şi a evreilor, cu condiţia să se renunţe la ideea unui stat evreiesc. Hm. Din cauza asta a fost înlăturat din Comitetul Executiv Sionist şi de la conducerea Sohnutului, care era de fapt guvernul neoficial la sfârşitul Mandatului Britanic. Poate că într-o zi, Atalia va avea dispoziţia necesară şi îţi va povesti despre toate astea. În ceea ce mă priveşte, recunosc şi nu mi-e ruşine, am participat la această dispută susţinând realismul crud al lui Ben Gurion, şi nu părerile nerealiste ale lui Abarbanel.

— Ben Gurion, bolborosi Shmuel în drum spre bucătărie, pentru a fierbe apa în ceainic, o fi fost în tinereţea lui un lider al muncitorilor, un fel de tribun popular, dar astăzi conduce un stat naţionalist, convins că are dreptate, şi nu a încetat să lanseze în jurul lui o frazeologie biblică goală de sens, despre înnoirea a ceea ce a fost şi despre îndeplinirea viziunii profeţilor.

Şi din bucătărie, pregătind ceaiul, ridică vocea adăugând:

— Dacă nu va fi pace, într-o bună zi arabii ne vor învinge. E doar o problemă de timp şi de răbdare. Iar arabii au timp nesfârşit şi foarte multă răbdare. Nu ne vor ierta ofensa înfrângerii din ’48, şi nici conspiraţia cu Anglia şi Franţa împotriva lor, de acum trei ani.

Ghershom Wald bău ceaiul pe care Shmuel i-l servise fierbinte, aproape clocotind, în timp ce tânărul aştepta răbdător să se mai răcească.

— Odată, acum vreun an sau doi, spuse Shmuel, am citit un articol intitulat „Limitele puterii sau al unsprezecelea soldat”. Am uitat numele autorului. Dar conţinutul mi-l amintesc: atunci când Stalin a invadat Finlanda, la sfârşitul anilor ’30, şeful Statului Major Finlandez, feldmareşalul Von Mannerheim[47], se prezentă în faţa preşedintelui Finlandei, Kallio[48], încercând să-l liniştească: orice soldat finlandez poate să învingă zece mujici ruşi. Suntem de zece ori mai buni ca ei, de zece ori mai educaţi şi de zece ori mai motivaţi să ne apărăm patria când e atacată. Preşedintele Kallio s-a gândit puţin şi a ridicat probabil din umeri spunând – poate sie însuşi, nu feldmareşalului – cine ştie, poate că da, poate că fiecare soldat finlandez valorează cât zece soldaţi sovietici, toate bune şi frumoase, dar ce ne facem dacă Stalin trimite împotriva noastră unsprezece în loc de zece? Şi asta, e scris în articol, asta e problema nespusă a statului Israel. Arabii, de mai bine de zece ani, vociferează fără întrerupere despre distrugerea noastră, dar până în ziua de azi nu au investit în asta nici măcar o zecime din puterea lor. În Războiul de Independenţă au luptat mai puţin de optzeci de mii de soldaţi din cele cinci armate ale arabilor, împotriva a o sută douăzeci de mii de soldaţi, femei şi bărbaţi, înrolaţi din aşezarea aceea evreiască de şase sute de mii de suflete. Şi ce ne facem dacă într-o bună zi va veni al unsprezecelea soldat arab? Ce ne facem dacă va sta în faţa noastră o armată arăbească de o jumătate de milion? Sau un milion? Sau două milioane? Nasser se echipează acum cu cel mai bun armament sovietic, vorbind pe faţă despre o a doua rundă. Iar noi? Îmbătaţi de victorie. Îmbătaţi de putere. Îmbătaţi de înfloriturі biblice.

Ghershom Wald spuse:

— Şi ce ne propune Domnia Sa? Să întindem celălalt obraz?

— Ben Gurion a greşit neglijând politica de nealiniere şi stabilind o legătură eternă de supunere faţă de superputerile

occidentale, şi nu tocmai faţă de cea mai influentă, ci, de fapt, faţă de cele aflate acum în declin – Franţa şi Anglia. În ziarul de astăzi se vorbeşte de câteva zeci de morţi şi răniţi în Algeria. Se pare că armata franceză cantonată acolo se împotriveşte puternic deschiderii focului împotriva francezilor răsculaţi instalaţi pe teritoriul acelei ţări. Franţa alunecă spre un război civil, iar Anglia tocmai îşi adună ruşinată rămăşiţele imperiului. Ben Gurion ne-a încurcat prin această alianţă cu vapoare pe cale de a se scufunda. Poate vrei, în loc de încă un ceai, să bem un păhărel de coniac? În onoarea lui Ben Gurion al tău? Nu? Sau poate vrei să-ţi mănânci grişul cu lapte? Încă nu? Spune-mi când vrei, şi-l încălzesc.

Ghershom Wald răspunse:

— Mulţumesc. Ai vorbit destul de frumos despre cel de-al unsprezecelea soldat. Dacă într-adevăr apare deodată pe câmpul de luptă, va trebui pur şi simplu să-l învingem şi pe el. Altfel nu vom putea rămâne aici.

Shmuel se ridică şi începu să se plimbe printre rafturile cu cărţi.

— Până la un anumit punct, poate fi înţeles un popor care mii de ani a cunoscut bine puterea cărţilor, puterea rugăciunilor, puterea preceptelor, puterea studiului şi a aprofundării, a devotamentului religios, puterea comerţului şi a medierii, însă puterea puterii n-a cunoscut-o decât pe propria piele. Şi uite că are deodată în mână o bâtă grea. Tancuri, şi tunuri, şi avioane cu reacţie. În mod natural, s-a îmbătat de putere şi are tendinţa să creadă că puterea puterii îl va ajuta să obţină tot ce va dori. Dar, după părerea ta, ce nu se poate nicidecum obţine prin putere?

— Câtă putere?

— Toată puterea de pe lume. Ia, de exemplu, puterea comună a Statelor Unite, a Uniunii Sovietice, a Franţei şi-a Angliei. Ce nu vei putea cu niciun chip să obţii cu toată puterea asta?

— Mi se pare că având astfel de puteri, poţi cuceri tot ce-ţi trece prin minte. Din India şi până în Etiopia.

— Ţi se pare. Aşa li se pare evreilor, în Israel, pentru că nu au nicio idee despre limitele puterii. Adevărul e că toată puterea de pe lume nu-l va transforma pe cel ce urăşte în cineva care iubeşte. Îl poţi transforma în sclav, dar nu-l poţi face să te iubească. Cu toată puterea de pe lume, nu vei putea transforma un fanatic în om luminat la minte. Cu toată puterea de pe lume, nu vei putea face din cel însetat de răzbunare un prieten. Dar iată că tocmai acestea sunt problemele existenţiale ale statului Israel: a-l transforma pe cel care urăşte în cel care iubeşte, pe fanatic în moderat, pe răzbunător şi duşmănos în prieten. Am spus cumva prin asta că puterea militară nu ne e necesară? Doamne fereşte. O astfel de prostie nu mi-ar putea trece prin minte. Ştiu ca şi tine că puterea, puterea noastră militară, stă în

fiecare moment, chiar şi în momentul acesta, în care discutăm aici, între noi şi moarte. Puterea puterii poate împiedica deocamdată distrugerea noastră. Cu condiţia să nu uităm nicio clipă că, în cazul nostru, puterea poate doar să prevină. Nu să pună capăt, şi nu să rezolve. Doar să prevină catastrofa pentru un timp.

Ghershom Wald spuse:

— Singurul meu fiu s-a pierdut doar ca să amâne puţin catastrofa care în ochii tăi nu poate fi împiedicată cu niciun chip?

Shmuel simţi dorinţa bruscă de a se ridica de pe scaun şi de a strânge la piept, cu amândouă mâinile, capul acela bolovănos, doar pe jumătate aranjat, al omului care stătea în faţa lui şi de a-i spune, poate, un cuvânt de consolare. Dar nu există consolare pe lume. Se abţinu şi preferă să tacă, pentru a nu adăuga o nouă durere peste cea existentă. În loc să răspundă, se duse să hrănească peştişorii din acvariu. Apoi merse la bucătărie. Sara de Toledo adusese de data asta, în loc de griş, salată de cartofi cu maioneză şi felii de legume. Ghershom Wald mânca în tăcere, ca şi cum şi-ar fi epuizat toate comorile de versete şi citate. Rămase tăcut până aproape de unsprezece, când Shmuel turnă câte un păhărel de coniac pentru fiecare, fără aprobarea bătrânului. Apoi se despărţi de el, se duse şi mâncă restul de salată cu cartofi şi maioneză, spălă vasele şi urcă în mansardă. Tatăl rămase lângă biroul lui, însemnând ceva pe o bucată de hârtie, apoi o mototoli şi o aruncă furios în coşul plin de foi, după care începu să scrie din nou. O linişte adâncă se lăsă asupra casei. Atalia plecase. Sau poate nu plecase. Poate că stătea în linişte deplină în camera ei, în care Shmuel nu fusese niciodată.

26

A doua zi, la unsprezece şi jumătate dimineaţa, Shmuel îşi îmbrăcă paltonul lui cel jerpelit, îşi înfundă hăţişul de bucle sălbatice sub şapca asemănătoare cu cea a unui vizitiu, luă bastonul cu cap de vulpe la pândă, ademenindu-şi prada, şi o porni pe străzile Ierusalimului. În dimineaţa aceea nu ploua, pe cer trecând doar petice de nori cenuşii, dinspre mare spre deşert. Lumina dimineţii, la contactul cu piatra zidurilor Ierusalimului, se reflecta blajină şi dulce, de culoarea mierii – lumina care învăluie Ierusalimul în zilele limpezi de iarnă, între o ploaie şi alta.

Shmuel urcă dinspre aleea Rav Elbaz spre strada Usishkin, trecu pe lângă Casa Populară, cu pereţii acoperiţi de piatră netedă ca marmura, şi îşi continuă drumul spre centrul oraşului. Cu capul întins înainte, străpungând aerul, făcându-şi parcă drum printre obstacole, cu corpul aplecat înainte şi picioarele grăbindu-se să nu rămână în urma capului. Mers asemănător cu o fugă cu încetinitorul. Avea ceva amuzant, ca şi cum se grăbea să ajungă la timp într-un loc unde era

aşteptat de mult, dar unde nu îl vor aştepta la infinit, şi dacă întârzia, ar fi fost deja mult prea târziu.

Yardena a plecat probabil la serviciu, la biroul de expediere a articolelor decupate din ziare, unde lucrase şi înainte de a se căsători, iar acum stă acolo, la etajul al doilea al unei clădiri vechi de pe strada Rav Kook, într-o cameră întunecoasă, însemnându-i cu creionul pe clienţii biroului ale căror nume sunt menţionate în gazete. Poate că acolo dăduse şi de numele lui Nesher Sharshevski al ei, iar Nesher Sharshevski probabil că stă în biroul Institutului de Cercetare Marină, întocmind sârguincios vreun document, cu o expresie satisfăcută şi calmă, ca întotdeauna, de parcă ar suge o bomboană. Numai tu colinzi străzile Ierusalimului şi nu faci nimic. Zilele trec, va trece şi iarna, apoi va veni vara, şi din nou iarna, iar tu te degradezi din ce în ce mai tare între amintirile cu Yardena şi fanteziile cu Atalia. Noaptea, Yardena doarme în braţele lui Nesher Sharshevski, iar mirosul ei cald, ca de castane, învăluie patul lor. Eşti încă îndrăgostit de ea? Dragoste respinsă şi rănită, dragostea celor părăsiţi şi de care nimeni nu mai are nevoie? Sau poate că eşti îndrăgostit nu de ea, ci de Atalia, ceea ce tu nu recunoşti şi nu ţi se pare în niciun caz acceptabil?

Îşi imaginează părul lung şi moale al Ataliei, care-i aluneca pe umărul stâng, peste rochia de dantelă. Paşii ei, cu un fel de dans interior reţinut, ca şi cum şoldurile îi erau mai alene decât ea însăşi. Femeie sigură pe sine, plină de secrete, tratându-te când zeflemitor şi cu o oarecare curiozitate rece, când dându-ţi ordine şi observându-te cu o uşoară ironie amestecată cu câteva fărâme de compasiune. Ca şi cum n-ai fi în ochii ei decât un căţeluş părăsit.

Oare ce vede Atalia în tine, din înălţimile superiorităţii ei zeflemitoare? Desigur, un fost student, fost cercetător, un tânăr sălbăticit, hirsut, confuz, care se simte atras de ea, dar care niciodată nu va îndrăzni să-şi exprime sentimentele în cuvinte, care nici măcar nu sunt sentimente, ci emoţii copilăreşti. Oare prezenţa ta o tulbură uneori? Sau o distrează? Sau o tulbură şi o distrează?

Pe un gard cenuşiu de beton zgrunţuros stătea nemişcat un şoarece mare, sau poate un şobolan de canalizare. Animalul îl ţintuia pe Shmuel cu ochii lui negri, mici de parcă voia să-i pună o întrebare. Sau să-l pună la încercare. Shmuel se opri şi-l privi o clipă sau două, ca şi cum i-ar fi spus „nu te teme de mine, am mâinile goale şi n-am nimic de ascuns”. Una din două, înţelese Shmuel, trebuie să renunţe acum. Chiar în clipa asta. Şi într-adevăr, se dădu bătut şi îşi continuă drumul fără a se uita în urmă. După vreo cinci paşi, se răzgândi şi se întoarse ruşinat. Dar creatura dispăruse, şi gardul era gol.

La douăsprezece şi douăzeci, Shmuel Asch intră în micul restaurant din strada King George şi se aşează la masa din colţ, la locul lui obişnuit. Aici îşi lua zilnic masa de prânz, ce ţinea loc şi de mic

dejun. Ospătarul, care era şi proprietarul restaurantului, un ungur scund şi gras, cu o faţă congestionată şi fruntea acoperită chiar şi iarna cu broboane de sudoare – Shmuel presupunea că suferă de hipertensiune – îi aduse fără să întrebe o farfurie adâncă, plină cu gulaş fierbinte şi iute. Mânca întotdeauna, fără excepţie, câte o farfurie de gulaş picant, cu câteva felii de pâine albă, şi ca desert, compot.

Odată, iarna trecută, venise aici cu Yardena să ia masa de prânz, şi îi vorbise despre separatismul din ce în ce mai pronunţat al aripii de stânga a Partidului Muncitoresc Mapam. Îl privise deodată speriată, trăgându-l de braţ. Îl ridică de pe scaun cu o mişcare bruscă, plăti în grabă, îl strânse cu putere, cu unghiile, ca şi cum se umpluse într-o clipă de o furie ascunsă, şi îl trase cu forţa în camera lui din Tel Arza. Nu-i spuse niciun cuvânt tot drumul, iar el, plin de uimire, se lăsase dus de ea. Când urcară în camera lui, îl împinse imediat de umeri, trântindu-l pe spate pe pat, şi fără să scoată niciun sunet, îşi ridică rochia şi se urcă pe el încălecându-l, făcând dragoste cu violenţă, supunându-l voinţei ei, ca şi cum ar fi vrut să se răzbune pe el, şi nu-l eliberă până nu termină de două ori. Fusese nevoit să-i acopere gura cu mâna, ca să nu i se audă gemetele şi s-o sperie pe proprietara aflată în camera vecină. Apoi Yardena se îmbrăcă, bău două pahare cu apă de la robinet şi plecă.

De ce-l părăsise? Ce are Nesher Sharshevski acela şi el n-are? Ce rău îi făcuse? Ce găsise la hidrologul acela anost, al cărui trup pătrăţos semăna puţin cu o cutie de ambalat şi căruia îi plăcea să vorbească în fraze complicate şi încâlcite despre subiecte care-i plictiseau întotdeauna pe toţi cei prezenţi în cameră? Emitea uneori fraze de tipul: „Tel Avivul e un oraş mult mai puţin vechi decât Ierusalimul, dar mai modern”, „E mare diferenţă între bătrâni şi tineri” sau „Asta e. Majoritatea hotărăşte, iar minoritatea trebuie pur şi simplu să accepte părerea majorităţii”. „Căţeluş agitat”, aşa îl numise Yardena pe Shmuel în timpul ultimei lor conversaţii. În sinea lui, îi dădea dreptate, şi cu toate acestea se simţise deodată ruşinat şi jignit.

Se ridică, plăti supa şi compotul şi se opri o clipă lângă tejghea, trăgând cu ochiul la titlurile ziarului de seară. Armata curăţă sectorul sudic de la graniţa cu Siria. Nasser, conducătorul egiptean, ameninţă, iar Ben Gurion atrage atenţia. De ce atenţionările lui Nasser sunt numite întotdeauna ameninţări, iar ameninţările lui Ben Gurion sunt numite atenţionări?

Apoi ieşi în strada scăldată în lumina plăcută de iarnă, lumină filtrată de pini şi de piatră. Fu deodată cuprins de o senzaţie ciudată, acută, că absolut totul e posibil, iar ce e pierdut doar pare pierdut, când de fapt nimic nu e complet pierdut, iar ce va veni depinde doar de curajul lui. Şi în aceeaşi clipă hotărî să se schimbe. Să-şi schimbe,

începând din clipa asta, toată viaţa. Să fie de acum înainte un om calm şi curajos, care ştie ce vrea şi care se străduieşte să-şi îndeplinească voinţa fără să clipească şi fără nicio ezitare.

27

Atalia îl găsi pe Shmuel stând pe scaunul din faţa mesei lui, aplecat asupra unei cărţi vechi, împrumutate de la Biblioteca Naţională. Purta o fustă de culoare deschisă şi un pulover albastru cu o măsură mai mare decât măsura ei, aducând cu ea senzaţia de căldură a casei. La faţă părea mai tânără de patruzeci şi cinci de ani, doar mâinile cu vene proeminente purtând semnele vârstei. Atalia se aşeză pe marginea patului lui Shmuel, sprijinindu-şi spatele de perete, îşi puse repede un picior peste celălalt, îşi aranjă puţin rochia şi spuse, fără să se scuze că-i invadase brusc teritoriul:

— Înveţi. Te deranjez. Ce înveţi?

Shmuel răspunse:

— Da. Te rog. Deranjează-mă. E chiar de dorit să mă deranjezi. M-a obosit lucrarea asta. De fapt, sunt obosit tot timpul. Chiar şi când dorm sunt obosit. Dar tu? Eşti liberă? Vrei să ieşim să facem o mică plimbare împreună? E o zi senină de iarnă, cum numai la Ierusalim poate fi. Ieşim?

Atalia nu dădu atenţie invitaţiei. Spuse:

— Încă cercetezi poveştile despre Isus?

— Isus şi Iuda Iscariotul. Isus şi evreii, cum l-au văzut evreii din toate generaţiile pe Isus.

— Dar de ce te interesează atât de mult? De ce nu cum l-au văzut evreii pe Mahomed? Sau pe Buddha?

— Pentru că înţeleg uşor de ce evreii au respins creştinismul. De fapt, Isus nici măcar n-a fost creştin. Isus s-a născut evreu şi a murit evreu. Nu s-a gândit niciodată să înfiinţeze o nouă religie. Pavel, Shaul Hatarsi[49], el a inventat creştinismul. Isus însuşi spune clar: „Să nu socotiţi că am venit să stric Legea...”[50] Dacă evreii l-ar fi acceptat, toată istoria ar fi arătat complet altfel. Biserica nici nu ar fi apărut. Şi poate că toată Europa ar fi adoptat o versiune moderată şi rafinată a iudaismului. Astfel am fi fost cruţaţi de exil, de urmăriri, de pogromuri, de inchiziţie, de defăimări, de dezbinări şi de *Shoah*[51].

— Şi de ce au refuzat evreii să-l accepte?

— Asta e, Atalia, exact întrebarea pe care mi-o pun şi la care încă nu am găsit un răspuns. El era, în termenii noştri de azi, un fel de evreu reformat. Sau evreu fundamentalist, nu în sensul fanatic al cuvântului, ci în sensul întoarcerii la rădăcini. El aspira să purifice religia evreiască de tot felul de anexe rituale şi de prisos care se alipiseră de ea, tot felul de surplusuri de grăsime adăugate de aparatul sacerdotal şi îngreunate de asceţi. În mod natural, sacerdoţii au văzut

în el un duşman. Eu cred că Iuda Ben Shimon Iscariotul a fost unul dintre acei sacerdoţi. Sau poate numai apropiat lor. Poate că a fost trimis de preoţimea din Ierusalim să se alăture mulţimii de credincioşi ai lui Isus, să-i spioneze şi să dea de veste la Ierusalim despre faptele lor, numai că el s-a ataşat de Isus şi l-a iubit din tot sufletul, devenind cel mai fidel dintre toţi discipolii lui, având şi funcţia de trezorier al trimişilor săi. Odată, dacă vrei, am să-ţi explic ce înseamnă după mine Evanghelia după Iuda Iscariotul. Dar mă întreb de ce oamenii simpli nu l-au acceptat în masă pe Isus? Ei care plângeau sub povara preoţimii îmbogăţite şi îmbuibate din Ierusalim?

— Nu-mi place expresia „oameni simpli". Nu există aşa ceva, „oameni simpli". Există un bărbat şi o femeie, şi încă o femeie, şi încă un bărbat, fiecare cu inteligenţa şi sentimentele lui, cu dorinţe şi o judecată morală oarecare. Deşi judecata morală a bărbatului, dacă există aşa ceva, apare doar când instinctele îi sunt satisfăcute pentru o clipă.

— Uite, când ai intrat la mine, citeam ce a scris Ramban despre Isus. Ramban, adică Rabbi Moshe Ben Nahman, pe care creştinii îl numesc Nahmanides, unul dintre cei mai mari înţelepţi ai noştri din toate timpurile, care a trăit în secolul al XIII-lea, născut în Girona, în Spania şi a murit aici la noi, la Acco. El povesteşte despre o dispută la care a fost obligat să participe de către Iacob I, regele Aragonului, dispută publică ce a durat patru zile, între Ramban şi un evreu convertit cu numele de Pablo Christiani, poreclit „sălbaticul Paul". Era ceva înspăimântător, care făcea să-ţi îngheţe sângele, în acele dispute publice impuse evreilor în Evul Mediu: dacă învingea creştinul, evreii trebuiau să plătească preţul înfrângerii cu sânge, pentru că disputa dovedise că religia lor era una iluzorie. Dacă învingea evreul, tot evreii plăteau cu sânge pentru obrăznicia lor. Preotul a încercat să demonstreze cu ajutorul citatelor din Talmud – nu uita că era evreu convertit – că există în textele sfinte şi atacuri împotriva creştinismului, şi aluzii clare în ceea ce priveşte faptul că doar creştinismul e religia adevărată şi că Isus e Mesia care a trecut prin lumea noastră şi care se va întoarce într-o bună zi. Ramban pretinde în scrierile lui că a ieşit învingător, dar partenerul crede că disputa s-a încheiat fără o decizie clară. Poate că Ramban s-a temut de victorie nu mai puţin decât de înfrângere. Mintea, ca şi natura, susţinea Ramban în disputa aceea, cunoscută şi ca „disputa Barcelona", nu poate accepta povestea Fecioarei care a născut, aşa cum nu poate accepta povestea morţii lui Isus pe cruce şi învierea lui după trei zile. Explicaţia principală a lui Ramban era: în scrierile sfinte se spune clar că odată cu venirea lui Mesia va înceta vărsarea de sânge în ţară şi nu va mai lupta niciun popor împotriva altuia. Acestea sunt cuvintele profetului Isaia. Dar iată că din timpul lui Isus şi până acum nu a

încetat nicio clipă vărsarea de sânge. Mai mult decât atât: în Psalmi se spune clar că Mesia va coborî, adică va guverna de la mare la mare şi până la capătul lumii. Şi iată că Isus nu a avut niciun guvern în timpul vieţii, şi nici după moarte. Roma e cea care a guvernat în ţară şi în lume, iar astăzi credincioşii lui Mahomed stăpânesc mai mult decât creştinii. Creştinii înşişi, îşi încheie Ramban argumentarea, varsă mult mai mult sânge decât restul naţiunilor.

Atalia spuse:

— Toate astea mi se par destul de convingătoare. Eu cred că poate Ramban al tău a ieşit totuşi învingător în această dispută.

Shmuel replică:

— Nu. Nu sunt convingătoare, pentru că nu face nicio încercare de a se confrunta cu mesajul însuşi, cu mesajul lui Isus, mesajul iubirii universale, al iertării, al milei şi al compasiunii.

— Eşti creştin?

— Sunt ateu. Pruncul Iosi Siton, de trei ani şi jumătate, care a fost călcat de o maşină ieri, în timp ce alerga după mingea lui verde nu departe de locul acesta, pe strada Gaza, e o dovadă suficientă a faptului că nu există niciun Dumnezeu. Nu cred nicio clipă că Isus a fost Dumnezeu sau fiul lui Dumnezeu. Dar îl iubesc. Îmi plac cuvintele pe care le-a folosit, de exemplu „dacă lumina care este în tine este întuneric, cât de mare trebuie să fie întunericul acesta”[52] sau „sufletul mi-e amar ca de moarte”[53]... sau „lasă morţii să-şi îngroape morţii”[54], sau „voi sunteţi sarea pământului. Dar dacă sarea îşi pierde gustul, prin ce îşi va căpăta iarăşi puterea de a săra?”[55]. L-am îndrăgit din ziua în care am citit Evangheliile din Noul Testament, când aveam cincisprezece ani. Şi sunt convins că Iuda Iscariotul a fost cel mai fidel şi mai credincios dintre toţi discipolii lui şi că nu l-a trădat niciodată, ci dimpotrivă, a vrut să arate întregii lumi măreţia sa. Am să-ţi explic altă dată, dacă vrei. Poate, dacă eşti de acord, ieşim din nou într-o seară şi discutăm undeva în linişte.

Spunând asta, se uită la genunchii ei sub ciorapii de nailon şi se întrebă dacă ciorapii aceia se terminau sub fustă cu o bandă de gumă sau cu jartiere şi se ghemui pe scaun, ca ea să nu observe excitarea lui lipsită de orice speranţă.

Atalia spuse:

— Iar ai roşit pe sub barba ta de Neanderthal. Diseară, tu şi cu mine mergem la cinema, la primul spectacol. E un film italienesc neorealist. Eu te invit.

Shmuel, uimit şi tulburat, se bâlbâi:

— Da. Mulţumesc.

Atalia se ridică şi merse până în spatele lui. Îi îmbrăţişă capul cârlionţat cu mâinile ei reci, apăsându-l pe piept. Apoi ieşi din cameră, fără să închidă uşa în urma ei. Shmuel îi ascultă paşii coborând

scările, până ce dispărură. O liniște profundă se lăsă peste toată casa. Scoase din buzunar inhalatorul și inspiră de două ori.

28

Seara, Shmuel îi ceru permisiunea lui Ghershom Wald să plece la șapte și jumătate.

— Ieșim, Atalia și cu mine, spuse radios ca un copil pe care regina clasei l-a sărutat pe neașteptate.

Wald replică:

— Mierea îl va mânca pe urs. Și adăugă: Hm. Inimă frântă ce ești. Numai să ai mare grijă, să nu-ți ardă barba.

Seara, o așteptă nerăbdător în bucătărie. Nu îndrăzni să bată la ușa ei. Pe mușamaua mesei rămăseseră de data aceasta firimituri. Shmuel își umezi cu salivă vârful unui deget și le adună una câte una, le aruncă în chiuvetă, apoi își clăti degetele și chiuveta. Ca și cum în felul acesta Atalia se va convinge că el a avut dreptate. Dreptate în ce? Nu știa. Între timp, aștepta uitându-se la o fotografie veche colorată, atârnată pe perete deasupra mesei, poster al KKL[56] reprezentând un pionier bine făcut și musculos, cu mânecile suflecate cu o precizie geometrică. Nasturele de sus al cămășii pionierului era deschis, lăsând să i se vadă pieptul bronzat și păros. Bărbatul ținea cu mâinile lui puternice mânerele unui plug de fier tras de un cal sau de un catâr cafeniu înaintând spre orizont, unde se vedea soarele atingând crestele colinelor. Apus sau răsărit? Imaginea nu conferea niciun indiciu în această privință, dar Shmuel presupunea că era vorba de răsărit, și nu de apus, ca în refrenul „În munți, în munți a răsărit lumina noastră/ Muntele-l vom urca precum o pasăre măiastră/Ziua de ieri rămâne-va în urma noastră/Dar lung e drumul spre mâine, spre acasă”. Se gândi la faptul că după acest răsărit va veni apusul, ca întotdeauna, sau poate că apusul e deja aici. Oare Micha Wald fusese bine făcut și bronzat? Ca pionierul din imagine? Oare Ben Gurion ne cere tuturor să semănăm cu pionierul acesta?

Nu o dată îi scrisese Shmuel în gând lui David Ben Gurion o scrisoare plină de emoție, ba chiar odată întocmise o ciornă plină de ștersături, în care îi explica lui Ben Gurion că îndepărtarea de socialismul din tinerețe reprezenta o catastrofă pentru statul Israel și că politica actelor de răzbunare era una searbădă și periculoasă, pentru că violența dă naștere la violență, și răzbunarea naște răzbunare. Distrusese scrisoarea aceea înainte de-a o termina. Uneori purta în gând discuții aprinse cu prim-ministrul, asemănătoare cu cele din cadrul Cercului de Renaștere Socialistă, doar că în cele imaginate spera nu numai să iasă învingător și să-l convingă pe Ben Gurion, ci să-l și uimească, poate chiar să-i trezească simpatia.

Atalia își făcu apariția într-o rochie portocalie groasă și strâmtă.

Ochii îi erau fardaţi cu linii fine. La gât purta un lănţişor subţire de argint. Pe buze avea ceva ce semăna cu promisiunea ascunsă a unui zâmbet. Spuse uimită:

— Cu siguranţă, mă aştepţi aici de azi-dimineaţă. Dacă nu de-aseară.

Dintr-odată, ea îi păru dureros de frumoasă şi atrăgătoare. Ştia bine că femeia aceasta îi era inaccesibilă, şi cu toate astea corpul îi era încordat, ca şi cum ar fi ţinut-o strâns în braţe. Se aşeză în faţa lui la masa din bucătărie, spunând:

— Nu. În seara asta nu mergem la niciun film. Cerul e senin şi e lună plină. Ne luăm paltoanele şi ieşim să ne plimbăm puţin pe alei, să vedem cum arată la lumina lunii.

Shmuel acceptă imediat. Atalia adăugă:

— Nu ştiu dacă îmi place Ierusalimul, sau numai îl tolerez. Dar când plec din Ierusalim pentru mai mult de două-trei săptămâni, începe să-mi apară în vise, şi întotdeauna scăldat de lumina lunii.

Shmuel prinse deodată un curaj care nu era al lui, şi întrebă:

— Şi ce mai visezi?

Atalia răspunse fără să zâmbească:

— Băieţi tineri şi frumoşi.

— Ca mine?

— Tu nu eşti băiat tânăr. Tu eşti un copil bătrân. Spune, nu ai uitat cumva să-i încălzeşti bătrânului grişul?

— Am presărat şi zahăr, şi praf de scorţişoară. L-a mâncat deja. Nu pe tot. A lăsat o parte în farfurie, şi am mâncat eu ce-a rămas. Acum stă şi scrie. Habar n-am ce. Nu mi-a povestit niciodată, şi eu nu am îndrăznit să-l întreb. Poate ştii tu, Atalia? Sau poate ghiceşti ce-l preocupă?

— Abarbanel. Micha. Războiul. De câţiva ani scrie o lucrare de cercetare, sau poate o carte, despre „afacerea Shaltiel Abarbanel” şi memorii despre viaţa fiului lui. Poate face vreo legătură între excluderea lui Abarbanel şi moartea băiatului. Poate că vede o legătură între cele două.

— Legătură? Ce legătură?

De data asta nu răspunse. Se ridică, îşi turnă un pahar cu apă de la robinet şi bău cu înghiţituri zgomotoase, ca un ţăran însetat, fără a-l servi şi pe Shmuel. Apoi îşi şterse gura cu mâna ei puţin ridată, mână ce părea mai bătrână decât trăsăturile feţei.

— Hai. Mergem. Luna răsare în curând. Îmi place să văd cum îşi face apariţia dintre munţi şi irupe deasupra acoperişurilor.

Ieşiră în curtea întunecată, umbrită de coroanele copacilor şi de şirul de chiparoşi din spatele casei. Shmuel de-abia putu zări capacul de metal al gropii de apă. Atalia îl ţinea de braţ, conducându-l de-a lungul potecii acoperite cu piatră de Ierusalim dăltuită. Prin mâneca

paltonului lui jerpelit, Shmuel simţea căldura mâinii ei, fiecare din cele cinci degete, şi simţi dorinţa puternică să-i acopere mâna vânoasă care-l conducea pe trepte cu mâna lui. Dar se temu de ironia ei. În loc s-o atingă, îşi scoase din buzunar inhalatorul, pentru că-şi pierduse respiraţia. După ce inspiră o dată adânc, se simţi mai bine şi îl puse înapoi în buzunar.

Aleea Rav Elbaz era pustie. Un bec montat într-un dreptunghi mic de sticlă, de pe vremea Mandatului Britanic, se legăna în bătaia vântului, pe un cablu care traversa aleea. Lumina proiecta pe pietre o neîncetată mişcare de umbre, ca mişcarea nervoasă a unor valuri mici. Vântul sufla dinspre apus, uşor şi în surdină, de parcă ar fi avut misiunea de a răcori o ceaşcă de ceai.

Shmuel spuse:

— Povesteşte-mi ce fel de om era tatăl tău.

Atalia răspunse cu voce moale, aproape şoptită:

— Hai să nu vorbim acum. Să mergem puţin în tăcere. Să ascultăm vocile nopţii.

La capătul aleii Rav Elbaz luna ţâşni brusc deasupra acoperişurilor de ţiglă, complet roşie şi imensă, ca un soare care a înnebunit, dând năvală din întuneric şi răsărind în miez de noapte, contrar legilor naturii. Lui Shmuel nu-i plăcea luna aceea care-l obliga la tăcere. Atalia se opri, ţinându-l încă strâns de braţ, temându-se parcă să nu cadă, şi privi îndelung luna, sau haloul stins care o înconjura, părând a curge de sus, înălbind zidurile din piatră de Ierusalim cu o strălucire palidă, fantomatică. Spuse deodată:

— O numim *levana* („alba”), dar nu e deloc albă. E însângerată.

Apoi au continuat să se plimbe în tăcere pe aleile cartierelor Nahlaot, Atalia mergând înainte, iar Shmuel cu jumătate de pas în urmă. Nu-l mai ţinea de mânecă, dar din când în când îi atingea uşor umărul, ca să-l ghideze spre stânga sau spre dreapta. Doi tineri îmbrăţişaţi şi lipiţi unul de celălalt i-au ocolit continuându-şi drumul în susul străzii. Tânărul zicea:

— Nu cred. Nu se poate.

Iar fata răspundea:

— Aşteaptă. Ai să vezi.

Băiatul îi spuse ceva ce Shmuel şi Atalia nu putură să audă, dar simţiră în vocea lui jenă şi ofensare. Atalia zise:

— Ascultă ce linişte profundă. Aproape că poţi auzi cum respiră pietrele.

Shmuel deschise gura să-i răspundă, dar se răzgândi deoarece îşi dădu seama că ea îi cerea tocmai să nu rupă tăcerea. Aşa că tăcu şi continuă să meargă tot cu jumătate de pas în urma ei. Mâna lui se întinse brusc, şi degetele îi mângâiară în fugă ceafa, alunecând pe lănţişorul de argint de sub părul ei. Ochii i se umplură de lacrimi,

pentru că în timp ce-o dezmierda, îşi dădea seama că nu aveau nicio şansă. Atalia nu-i putea vedea ochii în întuneric, şi doar îşi încetini paşii. Shmuel îşi spuse: ce prost eşti! Şi fricos, şi prost. Acum ai fi putut s-o tragi spre tine, să-i cuprinzi umerii şi să-i săruţi buzele. Însă o voce interioară te-a oprit: nu, nu încerca, devii caraghios.

Se plimbară pe alei vreo patruzeci sau cincizeci de minute, traversând strada Agripas, trecură pe lângă Piaţa Mahne Yehuda, părăsită şi închisă, dar din tarabele ei întunecate urcau mirosuri ameţitoare de fructe, şi gunoaie, şi legume coapte, şi carne, şi mirodenii, şi putreziciune pătrunzătoare. Shmuel şi Atalia ieşiră în strada Jaffa, chiar în piaţa din faţa ceasului solar, instalat pe faţada uneia dintre clădiri încă de pe vremea stăpânirii otomane. Atalia se opri puţin în faţa ceasului şi răspunse brusc la întrebarea pe care i-o pusese Shmuel cu câteva minute în urmă, despre tatăl ei:

— Nu a aparţinut timpului lui. Poate că a întârziat. Sau poate că a venit prea devreme. Aparţinea unui alt timp.

Apoi Atalia se îndreptă spre casă, iar Shmuel o urmă, de data aceasta pe alte alei. Tot drumul, aproape că nu schimbară nicio vorbă în afară de „Fii atent, e o treaptă aici" sau „Rufele atârnate pe funia de deasupra străzii ne picură în cap". Atalia îşi dorea tăcerea aceasta, iar Shmuel nu îndrăznea să treacă peste voinţa ei, deşi era tulburat şi plin de o dorinţă care aproape că-i depăşea puterile. Între timp luna îşi pierduse tonurile însângerate, urcând deasupra zidurilor Muzeului Betzalel şi învăluind tot oraşul într-o lumină fantomatică, scheletică. Ajunşi acasă, Atalia îşi scoase paltonul şi îl ajută şi pe Shmuel să şi-l scoată (încercând să-l dezbrace, mâna îi intrase din greşeală prin căptuşeala ruptă). Atalia spuse:

— Îţi mulţumesc pentru seara aceasta. M-am simţit bine. E plăcut uneori cu tine, mai ales când nu vorbeşti. Acum nu, mulţumesc, nu vreau să mănânc nimic. Dacă vrei, poţi să-ţi iei tot ce găseşti în frigider şi să vorbeşti cu tine însuţi cât ai chef! Eşti plin de cuvintele pe care nu te-am lăsat să le rosteşti. Mă duc în camera mea. Noapte bună. Nu-i nimic, nu ne-am pierdut seara asta degeaba. Când urci, nu uita să stingi lumina pe scări.

Se întoarse şi ieşi pe tocurile ei plate, cu părul alunecându-i pe umăr; rochia ei portocalie mai străluci o clipă în cadrul uşii, apoi se stinse. O boare uşoară de parfum de violete rămase plutind în urma ei, iar Shmuel trase puternic în piept parfumul acela. Inima, pe care încă din copilărie doctorii o găsiseră mărită, îi bătea puternic, şi o imploră să se liniştească.

Hotărî să-şi ungă două felii de pâine cu unt şi brânză, să deschidă un borcan de iaurt şi, poate, să-şi facă şi un ochi. Dar dintr-odată pofta îi dispăru, înlocuită de o depresie sufocantă. Urcă în camera lui, se întinse pe pat în lenjeria de corp şi rămase timp

îndelungat privind luna, care stăruia chiar în mijlocul ferestrei lui. După vreo douăzeci de minute se răzgândi, coborî, îşi deschise o conservă cu boabe de porumb fiert şi alta cu carne de vită şi mâncă totul cu furculiţa, în picioare, în faţa frigiderului deschis, pentru că pofta îi revenise.

29

Se gândea la micul apartament al părinţilor, situat pe o alee lăturalnică din Hadar HaCarmel, în care familia se mutase după ce baraca din Kiriat Motzkin arsese. Apartamentul avea două camere – camera mare, care era şi sufragerie, şi dormitorul părinţilor, şi camera mică, unde dormea sora lui, Miri, mai mare decât el cu cinci ani. Patul lui fusese instalat pe hol, între intrarea în bucătăria minusculă şi uşa toaletei. La capul patului se afla o cutie maro, vopsită, care îi servea drept dulap pentru haine, masă de scris şi noptieră. La vârsta de unsprezece ani, Shmuel era un copil slab, puţin aplecat de spate, cu ochi mari şi stranii, cu picioare ca nişte chibrituri şi genunchii permanent juliţi. Numai după mulţi ani, după ce efectuase stagiul militar, îşi lăsase părul să crească sălbatic, la fel şi barba preistorică sub care se ascundea faţa lui prelungă şi subţire. Nu-i plăceau nici coama, nici barba şi nici faţa de copil, dar avea impresia că barba de sălbatic ascundea ceva de care un bărbat trebuia să se ruşineze.

În copilărie avusese trei sau patru prieteni, toţi dintre cei mai plăpânzi din clasă, unul imigrant din România şi altul puţin bâlbâit. Shmuel avea o colecţie mare de timbre şi îi plăcea să le-o arate prietenilor şi să le explice valoarea şi caracterul special al pieselor rare, vorbindu-le despre diverse ţări. Era un copil instruit şi vorbăreţ, însă aproape incapabil să asculte când vorbeau ceilalţi, obosind după trei sau patru fraze. Se mândrea în special cu timbrele din ţări care nu mai existau, Ubangi-Shari, Austro-Ungaria, Boemia şi Moravia. Putea să le ţină prietenilor discursuri lungi despre războaiele şi revoluţiile care şterseseră de pe hartă statele acelea, despre ţările care fuseseră mai întâi cucerite de nazişti, şi apoi de Stalin, şi cele care deveniseră parte din noile state care apăruseră în Europa în urma Primului Război Mondial, ca de exemplu Iugoslavia şi Cehoslovacia. Numele unor ţări îndepărtate, ca Trinidad şi Tobago sau Kenya, Uganda şi Tanganika îi trezeau un fel de nostalgie neclară. Cu ajutorul imaginaţiei, naviga spre acele regiuni îndepărtate şi lua parte la războaiele unor mişcări curajoase de partizani, care luptau pentru eliberarea de sub jugul ocupaţiei străine. Le vorbea prietenilor cu entuziasm şi înflăcărare, iar ceea ce nu ştia, inventa. Citea tot ce-i cădea în mână, cărţi de aventuri, de călătorie, poliţiste, cărţi de groază, precum şi poveşti de dragoste pe care nu le înţelegea, dar care-i trezeau un sentiment dulce, necunoscut. În plus, hotărâse pe la

vârsta de doisprezece ani să citească toată Enciclopedia Iudaică, volum după volum, articol după articol, în ordine, pentru că totul îl interesa, iar lucrurile pe care nu le înţelegea îi fascinau imaginaţia. Dar ajungând aproape de jumătatea literei alef obosi şi se lăsă păgubaş.

Odată ieşise cu prietenul lui, Menahem, a cărui familie venise din Transilvania, să se plimbe sâmbăta dimineaţă printr-una din văile cu vegetaţie bătrână de pe coastele de vest ale muntelui Carmel. S-au încălţat cu bocanci, şi-au pus pe cap pălării de soare şi şi-au luat câte un baston, câte o ploscă plină cu apă şi câte un rucsac în care puseseră pături pentru a-şi face un cort, pite, ouă fierte şi cartofi, pentru a-i coace într-un foc de tabără. La cinci şi jumătate, cu puţin înainte de răsăritul soarelui, au pornit la drum, traversând cartierul, au coborât în vale, şi până aproape de ora unsprezece au continuat să se caţere pe coasta abruptă, numărând păsările întâlnite, ale căror nume nu le cunoşteau. Adică toate, cu excepţia corbilor care se roteau cu ţipete răguşite printre stânci şi pe care îi recunoşteau. Shmuel scoase câteva ţipete sălbatice pline de însufleţire înspre vale şi aşteptă răspunsul ecoului, pentru că acasă era interzis să se ridice vocea.

La unsprezece, soarele dogorea deja arzându-le faţa; amândoi erau îmbujoraţi şi scăldaţi de o sudoare sărată. Shmuel arătă spre un spaţiu plat între doi stejari, propunând să poposească acolo, să se odihnească şi apoi să ridice cortul, să aprindă focul şi să pună cartofii la copt. Cunoştea din cărţi stejarii cu coroane înalte, care cresc în ţările europene, dar stejarii de aici, de pe coastele Carmelului, nici măcar nu erau copaci, ci nişte arbuşti încâlciţi, care aproape că nici nu făceau umbră. Se chinuiră mult timp cu ţăruşii şi cu păturile, încercând să ridice cortul, dar ţăruşii nu intrau în pământ, deşi se foloseau de un bolovan pe post de ciocan şi făceau cu schimbul, ţinând pe rând parul, timp în care celălalt bătea cu bolovanul. Pe când se aplecă să ridice un pietroi mare, un ţipăt sfâşietor ieşi din pieptul lui Shmuel. Un scorpion îl muşcase de mână, la încheietura antebraţului. Durerea era puternică şi ascuţită, la fel şi sperietura. Neînţelegând la început ce se întâmplase, Shmuel crezu că-i intrase adânc în carne un ciob mare de sticlă, iar Menahem îi luă mâna care se umfla deja şi încercă să găsească şi să scoată de acolo vreun spin sau vreun ciob. Turnă apoi apă peste locul muşcăturii, dar durerea nu trecea, devenind din ce în ce mai puternică, astfel încât Shmuel se zvârcolea gemând. Menahem îi propuse să se aşeze şi să aştepte pe pătură în timp ce el fugea să caute ajutor. Shmuel zări deodată un scorpion galben care se târa încet printre frunzele uscate, cel care-l muşcase, sau poate altul. Începu să tremure din tot corpul, fiind convins că va muri. Îl cuprinse un val de groază şi disperare şi o porni în goană la vale, ţinându-şi mâna inflamată cu cealaltă mână,

alergând şi clătinându-se, dar picioarele îi erau biciuite de crengile uscate şi de maldărele de pietre, iar o dată sau de două ori se trezi pe jos cât era de lung, însă se ridică imediat, continuând să fugă cât îl ţineau puterile, pierzându-şi răsuflarea, în timp ce Menahem alerga în urma lui, nereuşind să se ţină după el, pentru că spaima şi durerea îi dădeau lui Shmuel aripi.

Neştiind cum să-l ajute, Menahem începu deodată să strige după ajutor cu o voce stridentă şi îngrozită, ca şi cum el ar fi fost cel rănit, şi astfel fugeau amândoi pe terenul stâncos, Menahem urlând, iar Shmuel alergând şi depărtându-se de el fără să mai ţipe, doar tremurând tot.

În cele din urmă ajunseră la o şosea nouă, pe care nu o cunoşteau, şi se opriră gâfâind înspăimântaţi. După câteva minute trecu o maşină condusă de o femeie, care îi luă şi îi duse la secţia de urgenţe, unde cei doi fură despărţiţi; lui Shmuel i se făcu o injecţie, iar Menahem primi un pahar cu apă rece. După injecţie, tânărul nostru leşină, iar când se trezi îşi văzu mama şi tatăl aplecaţi deasupra lui, cu feţele aproape atingându-se una de alta, ca şi cum între ei se aşternuse un calm trecător. Şi se simţi mândru că le oferise prilejul acelui moment de acalmie.

Amândoi i se păreau deodată neputincioşi şi zăpăciţi, fiindcă nu încetau să se uite la el cu ochi îngroziţi, ca şi cum depindeau acum de el, iar el era cel care trebuia să aibă grijă de ei amândoi. Mâna îi era bandajată, iar durerea cedase puţin, în locul ei simţind cum creştea în el un fel de aroganţă plăcută, şi murmură: „Nu-i nimic, doar o înţepătură de scorpion, nu se moare din asta". Pe când îi ieşeau din gură cuvintele „nu se moare din asta", simţi o uşoară tresărire de dezamăgire, pentru că în imaginaţia lui îşi vedea deja părinţii îndoliaţi, regretând amarnic toate nedreptăţile pe care i le făcuseră de-a lungul timpului. După câteva ore, medicul de gardă îi dădu drumul acasă, spunându-i să se odihnească, să mănânce puţin şi să bea mult. Părinţii chemară un taxi, care îl lăsă pe Menahem acasă la el, ei continuându-şi drumul.

Acasă i-au propus să se întindă în camera mică, în patul surorii lui, iar pe Miri o transferară în colţul lui Shmuel, pe hol, între uşa bucătăriei şi cea a toaletei. Timp de două zile, l-au asaltat cu supă de găină fierbinte şi ficăţei de pasăre cu piure de cartofi şi morcovi fierţi, budincă de vanilie, după care i-au spus: „Gata, s-a terminat cu alintatul, la noapte te întorci în patul tău, iar de mâine, la şcoală". Astfel veni şi rândul mustrărilor şi al reproşurilor. Prietenul lui, Menahem, veni în vizită cu un aer vinovat, jenat, făcându-se mic, mic de tot, ca şi cum el l-ar fi muşcat pe Shmuel; îi aduse cadou un timbru rar şi scump, la care acesta râvnea de mult, un timbru nazist, cu svastica şi imaginea lui Hitler. După câteva zile, mâna i se dezumflă, i-

a fost scos şi bandajul, însă tânărul nostru nu avea să uite niciodată plăcerea călduţă pe care o simţise odată cu spaima morţii şi dulceaţa secretă a imaginii părinţilor şi a surorii lui îndoliaţi lângă mormântul proaspăt, regretând toate suferinţele la care fusese supus încă din fragedă copilărie. Îşi amintea şi de cele două frumuseţi ale clasei, Tamar şi Ronit, care stăteau lângă mormântul lui îmbrăţişate, cu ochii în lacrimi. Îşi amintea atingerea mâinii lui Miri pe frunte şi păr. Se aplecase şi-l mângâiase în timp ce stătea întins pe patul ei, ea, care nu-l mângâiase niciodată, nici înainte şi nici după aceea. În familia lui nu prea se obişnuia să se atingă unul pe altul. Uneori primea de la taică-său câte o palmă usturătoare, iar rar de tot, maică-sa îşi punea degetele reci pe fruntea lui. Poate că nu făcea decât să-i verifice temperatura. Nu-şi văzuse niciodată părinţii punând mâna unul pe celălalt, nici măcar ca să ia vreo scamă de pe haine, însă în toţi anii copilăriei simţise că mama lui ascundea în ea o ofensă tainică, pe când taică-său îşi stăpânea o ranchiună încordată. Părinţii aproape că nu vorbeau între ei, iar dacă o făceau, discutau doar despre ce era de făcut. Instalator. Facturi. Cumpărături. Când tatăl i se adresa mamei, gura i se strâmba în jos, de parcă îl dureau dinţii. Care erau cauzele ofensei mamei şi ale ranchiunei tatălui nu ştia, şi nici nu ceruse să afle. Încă de pe vremea primelor lui amintiri, de pe la vârsta de doi sau trei ani, între părinţi se instalase deja o mare distanţă. Deşi aproape niciodată nu ridicau vocea şi nu se certau în prezenţa lui. De câteva ori observase că mama avea ochii roşii. Uneori taică-său ieşea pe balcon să fumeze şi rămânea acolo singur câte un sfert de oră sau douăzeci de minute, după care se întorcea şi se aşeza pe scaunul lui, ascunzându-se după ziar. Părinţii lui erau oameni generoşi şi reţinuţi şi nu credeau în efectul ridicării vocii. Toată copilăria şi adolescenţa, Shmuel se ruşinase cu ei şi fusese mereu supărat pe ei, fără a şti de ce: din cauza slăbiciunii lor? Din cauza ofensei eterne? Ofensă de imigranţi care se străduiesc peste puterile lor să le fie pe plac unor oameni străini? Din cauza căldurii de care nu avusese parte, pentru că ei nu aveau acest fel de căldură? Din cauza duşmăniei reţinute care plutea aproape întotdeauna între ei? Din cauza zgârceniei lor? Doar avuseseră mereu grijă să nu-i lipsească nimic: în ciuda cumpătării lor mereu treze, nu i-au lipsit niciodată hainele sau cărţile, albumele sau cataloagele pentru colecţia lui de timbre, bicicletă de *bar mitzvah*, chiar şi studiile la universitate i le plătiseră până ce dăduseră faliment. Şi, cu toate astea, nu era în stare să iubească nici pe mama, nici pe tatăl lui. Găsea respingător acel amestec de supunere şi amărăciune care se acumulase în ei. Din cauza holului scund şi apăsător în care îşi petrecuse toată copilăria şi adolescenţa. Din cauza docilităţii tatălui, care repeta mereu sloganurile partidului aflat la guvernare, şi a tăcerilor mormântale ale mamei. Toată copilăria i-a trădat

inventându-şi părinţi complet diferiţi de ei doi, părinţi generoşi şi puternici, sufletişti, poate profesori la Technion[57], poate nişte oameni cultivaţi şi cu stare de pe Carmel, părinţi inteligenţi, simpatici, fermecători, care să le trezească şi lui, şi altora respectul, dragostea şi teama. Nu vorbise niciodată cu nimeni despre asta, nici măcar cu sora sa. Când era mic, ea îl striga copil adoptat, bun de nimic, spunându-i: „Pe tine, de fapt, te-am găsit în pădurile Carmelului". Tatăl său o corecta uneori: „Nu în pădurile Carmelului, da' de unde, te-am găsit pe o alee, lângă port". Mama lui mormăia abia auzit: „Nu a fost aşa, dacă ar fi aşa – ne-am găsit toţi patru unii pe alţii absolut întâmplător". Shmuel nu-şi ierta faptul de a nu-şi ierta părinţii şi se acuza de lipsă de fidelitate. Ca şi cum ar fi fost, în tot acest timp, un agent străin introdus în propria familie.

Cât despre sora lui, Miri, fată frumoasă, ţanţoşă, şatenă, de când împlinise paisprezece sau cincisprezece ani era înconjurată de o mulţime de fete gălăgioase şi de băieţi înalţi, dintre care unii erau mai mari decât ea cu doi sau trei ani, unul fiind chiar ofiţer în patrula de recunoaştere.

Înţepătura scorpionului – Shmuel o păstra ca pe una dintre puţinele amintiri dulci ale copilăriei. În toţi acei ani se simţise permanent închis între pereţii holului trist în care dormea, pereţi afumaţi din cauza lămpii cu petrol pe care o aprindeau când se întrerupea curentul electric, şi plafonul scund, mâncat de igrasie. Şi iată că pentru două sau trei zile, parcă s-ar fi deschis o fisură într-unul dintre pereţi, prin care apăruse ceva după care Shmuel nu încetase să tânjească în anii adolescenţei, şi chiar şi acum, matur fiind, când îşi amintea de înţepătura scorpionului, se umplea de un fel de dorinţă confuză de a ierta pe toată lumea şi de a iubi pe oricine îi ieşea în cale.

30

Marţi, între o răpăială şi alta, Shmuel se trezi la nouă dimineaţa, îşi înfundă capul sălbatic sub robinet şi lăsă jetul de apă rece să-i alunge resturile de somn. Apoi se îmbrăcă, merse la bucătărie, îşi făcu un sendviş cu brânză şi bău două cafele negre, groase. Înainte de zece se duse la staţia de autobuz de pe strada Keren Kaiemet şi plecă spre Biblioteca Naţională de la Givat Ram. Lăsă de data aceasta în cameră bastonul cu cap de vulpe care îşi arăta colţii lucioşi. O bibliotecară scundă şi grasă, cu ochelari, cu o faţă care exprima compasiune şi bunătate, dar cu o mustăcioară fină deasupra buzei superioare, îl ghidă, la cererea lui, spre secţia de periodice. Aici ceru să i se aducă nouă dintre grupajele lunare legate în volume ale ziarului *Davar*: din iunie 1947 şi până în februarie 1948. Se instală comod pe scaun, îşi puse în faţă, pe masă, câteva foi pe care le adusese cu el şi un stilou pe

care îl luase de pe biroul lui Ghershom Wald, şi începu să răsfoiască răbdător ziar după ziar, foaie cu foaie.

În afară de el, nu mai era în sala de lectură decât un singur cititor, un bărbat în vârstă, cu barbişon, cu urechi mari şi un pince-nez cu ramă aurită. Shmuel observă că aproape nu avea sprâncene. Răsfoia un volum gros, alcătuit din ediţiile unui săptămânal al cărui titlu Shmuel nu-l putea distinge, dar observă că era un ziar vechi, într-o limbă străină, şi mai observă că individul îşi lua notiţe minuţios, pe nişte foi mici, în timp ce-şi muşca fără întrerupere buza de jos.

După vreo jumătate de oră, Shmuel găsi în sfârşit o referire la membrul Comitetului Executiv Sionist şi al Sohnutului, Shaltiel Abarbanel. Ştirea se pierdea undeva în subsolul unei pagini interioare a ziarului *Davar* şi spunea că în data de 18 iunie 1947, Abarbanel ceruse să fie primit de comisia specială trimisă de ONU pentru a cerceta problema viitorului Eretz Israel. Shaltiel Abarbanel cerea să prezinte în faţa comisiei o părere a minorităţii, de fapt părerea unei singure persoane, privind conflictul dintre evrei şi arabi. Voia să propună o soluţie originală, pe cale paşnică. Însă conducerea respinsese cererea lui sub pretextul că Sohnutul şi Comitetul Executiv Sionist trebuiau să prezinte o părere unică, nu să vorbească pe mai multe voci, aflate în contradicţie una cu alta. Se mai spunea în ştirea cu pricina că Abarbanel luase în considerare posibilitatea de a lua cuvântul în faţa comisiei, în ciuda hotărârii Sohnutului, însă accepta decizia majorităţii, poate din cauză că i se sugerase că dacă va îndrăzni să apară în faţa comisiei pe propria răspundere, nu-i va mai fi asigurat locul în instituţiile centrale ale aşezării evreieşti.

Shmuel Asch copie această ştire pe o foaie de hârtie, pe care o îndoi şi o puse în buzunarul cămăşii. Apoi continuă să răsfoiască ziarele din septembrie şi octombrie, se opri să citească amănuntele recomandării comisiei trimise de ONU cu scopul de a împărţi Eretz Israel în două state, evreiesc şi arab, şi trecu mai departe, în căutarea altor ştiri despre afacerea Shaltiel Abarbanel. Dar nu găsi nicio dovadă a vreunei dezbateri publice, şi nici a faptului că Abarbanel s-ar fi adresat opiniei publice evreieşti sau arabe.

După vreo trei ore i se făcu dintr-odată foame, dar hotărî că atât timp cât bătrânul cu barbişon stătea şi lucra la masa de vizavi, nu se va opri nici el. Şi-a respectat hotărârea timp de aproximativ douăzeci de minute. După douăzeci de minute renunţă şi se duse la cantina din clădirea alăturată, Kaplan, unde avea obiceiul să meargă să-şi astâmpere foamea pe vremea când era student. Spera din tot sufletul să nu întâlnească vreun fost coleg. Dacă i-ar pune întrebări, ce-ar putea să-i răspundă?

Era deja unu şi jumătate şi îşi comandă un sendviş cu caşcaval, iaurt şi cafea. Apoi, fiindu-i încă foame, comandă încă un sendviş şi

încă un iaurt, iar ca desert, încă o cafea, de data aceasta împreună cu o prăjitură. Când termină, fu nevoit să se lupte cu o uşoară somnolenţă, care îl făcu să se destindă, cu pleoapele clipind des sau căzându-i peste ochi. Rămase aşa aproximativ un sfert de oră într-un colţ al cantinei, cu bărbia căzându-i în piept, apoi îşi adună restul de voinţă şi se ridică, întorcându-se în sala de lectură a secţiei de periodice, reluându-şi locul pe care şezuse mai devreme. Omul fără sprâncene, cu barbişon şi cu pince-nez aurit era tot acolo, nemişcat, şi continua să-şi ia notiţe minuţios, pe bucăţele de hârtie. Când trecu pe lângă el, Shmuel observă că titlul ziarului săptămânal pe care îl citea era scris cu litere chirilice, iar notiţele pe care le lua bătrânul erau probabil în ruseşte. Dar nu se opri, ci se întoarse şi ceru volumele din *Davar* la care nu avusese încă timp să se uite, îşi reluă locul şi continuă să răsfoiască ziarele, foaie cu foaie.

Când ajunse la săptămânile care au precedat hotărârea ONU din 29 noiembrie, aproape uită scopul venirii şi înghiţi paginile cu entuziasm, ziar după ziar, articol după articol, ca şi cum rezultatele votării decisive a Organizaţiei Naţiunilor Unite erau încă imprevizibile, atârnând de fiecare vot care putea să schimbe situaţia într-o direcţie sau alta. Se gândi la poziţia lui Wald în privinţa importanţei istorice a lui Ben Gurion şi îi descoperi acum noi aspecte, pozitive şi negative, deopotrivă. La patru şi jumătate îşi aminti de obligaţiile impuse de slujba pe care o avea, îi înapoie bibliotecarei volumele din *Davar*, îşi strânse hârtiile, uitând stiloul, şi alergă gâfâind spre staţia de autobuz, ca să ajungă înainte de cinci în biblioteca lui Ghershom Wald. În timp ce alerga spre staţie, avu un atac de astm şi se opri, scoase din buzunarul paltonului inhalatorul din care inspiră adânc şi ajunse în staţie la mai puţin de un minut după ce plecase autobuzul. Trebui să-l aştepte pe următorul.

De la autobuz alergă spre casă cu ultimele puteri.

Transpirat şi gâfâind, ajunse la cinci şi zece la casa din curtea pietruită de pe aleea Rav Elbaz, şi îl găsi pe Ghershom Wald cufundat într-una dintre conversaţiile telefonice incisive şi ironice pe care le purta uneori cu prietenii lui, aşteptă sfârşitul convorbirii şi se scuză pentru întârziere.

— După cum ştii, spuse infirmul, eu nu plec nicăieri de aici. După cum e scris la noi: „Fericiţi sunt cei ce locuiesc în casa Ta”[58]. Hm. Dar tu, dacă îmi dai voie să întreb, ai vânat vreo căprioară sau vreo gazelă? După cum arăţi, am impresia că a reuşit să-ţi scape.

Shmuel răspunse:

— O ceaşcă de ceai? Poate o felie de prăjitură?

— Stai jos, tinere. În natura ursului e să meargă încet, dar tu ai alergat numai ca să-mi fii pe plac. Nu aveai niciun motiv să alergi. În poezia lui Bialik[59], profetul Amos spune: „mersul încet – m-au învăţat

turmele mele”. Eu sunt mulţumit de tine, deşi ai întârziat. Visătorii sunt oameni care întârzie mereu. Însă, aşa cum e scris la noi, nu la întâmplare vorbesc visele.

Apoi bătrânul conversă iarăşi îndelung la telefon, dădu citate, se amuză, ironiză şi iar dădu citate. Când termină, i se adresă din nou lui Shmuel, punându-i întrebări despre profesorii lui de la universitate. Vorbiră un sfert de oră despre unul dintre profesori, care se îndrăgostise de o studentă tânără, ai cărei părinţi îi erau prieteni vechi. Lui Wald îi plăceau bârfele, şi nici Shmuel nu se dădea în lături de la ele. Apoi tânărul întrebă pe neaşteptate:

— Shaltiel Abarbanel. Tatăl Ataliei. Cuscrul tău. Ce poţi spune despre el?

Wald căzu pe gânduri. Îşi trecu mâna peste obraz, după care îşi privi palma preţ de o clipă, ca şi cum răspunsul la întrebarea tânărului ar fi fost scris acolo. În cele din urmă spuse:

— Şi el era un visător. Deşi nu s-a ocupat de Isus creştinul, şi nici de atitudinea evreilor faţă de El; dar, în felul lui, a crezut şi el, ca Isus, în iubirea universală, iubire a tuturor făpturilor pentru toate făpturile. „Cereţi şi vi se va da, cereţi şi veţi găsi, bateţi la uşă şi vi se va deschide, pentru că oricine va cere va primi, şi cel ce va cere va găsi, şi celui care bate la uşă i se va deschide”[60]. Eu, dragul meu, nu cred în iubirea tuturor faţă de toţi. Măsura iubirii e limitată. Cineva poate iubi cinci bărbaţi şi femei, poate zece, uneori poate chiar cincisprezece. Şi asta rar de tot. Dar dacă vine cineva şi-mi spune că el iubeşte toată Lumea a Treia, sau toată America Latină, sau tot genul feminin, asta nu mai e iubire, ci figură de stil. Vorbe goale. Slogan. Nu ne-am născut să iubim mai mult de câţiva oameni. Iubirea e un eveniment intim, ciudat şi plin de contradicţii, căci nu o dată se întâmplă să iubim pe cineva din dragoste pentru noi înşine, din egoism, din cupiditate, din pasiunea trupească, din voinţa de a-l stăpâni pe cel iubit şi de a-l supune, sau invers, dintr-un fel de voluptate de a ne supune obiectului iubirii noastre, şi în general iubirea e foarte asemănătoare urii, şi mult mai apropiată ei decât pot concepe majoritatea oamenilor. Iată, de exemplu, când iubeşti pe cineva, sau urăşti pe cineva, în fiecare moment eşti dornic să ştii unde se găseşte, cu cine se află, îi este bine sau rău, ce face, ce gândeşte, care îi sunt temerile. „Inima e nespus de înşelătoare şi deznădăjduit de rea; cine poate să o cunoască?”[61], aşa a spus profetul Ieremia. Thomas Mann a scris undeva că ura nu e altceva decât iubirea căreia i s-a adăugat semnul matematic minus. Măsura geloziei e dovada că iubirea seamănă cu ura, pentru că în gelozie se contopesc iubirea şi ura. În Cântarea Cântărilor, în acelaşi verset ni se spune că „dragostea este tare ca moartea, şi gelozia este neînduplecată ca Locuinţa morţilor”[62]. Tatăl Ataliei visa că evreii şi arabii pot să se iubească unii pe alţii, cu

condiţia să fie clarificată neînţelegerea dintre ei. Dar aici a greşit. Între evrei şi arabi nu e, şi nu a existat niciodată vreo neînţelegere. Dimpotrivă. De câteva decenii, între ei e o înţelegere perfectă: arabii vor ţara asta pentru că e singura lor ţară, nu au alta în afară de ea, iar noi o vrem exact din acelaşi motiv. Ei ştiu că noi nu vom renunţa la ea niciodată, iar noi ştim că ei nu vor renunţa la ea niciodată. Înţelegerea reciprocă e cât se poate de clară, fără nicio îndoială. Nicio neînţelegere nu e şi nu a fost între noi. Tatăl Ataliei a fost dintre cei care credeau că orice conflict de pe lume nu e altceva decât neînţelegere: o mică îndrumare familială, un pic de terapie de grup, o picătură, două de bunăvoinţă – şi imediat vom deveni cu toţii fraţi de suflet, iar cearta va dispărea de parcă nici n-ar fi fost. Era dintre cei care credeau că tot ce li se cerea celor ce se certau era să binevoiască să se recunoască unul pe celălalt, pentru ca îndată să înceapă să se simpatizeze reciproc. Nu trebuie decât să bem împreună o cafea tare şi dulce şi să purtăm o discuţie prietenească – şi imediat răsare soarele, iar duşmanii vor cădea înlăcrimaţi unul în braţele celuilalt, ca într-un roman de Dostoievski. Dar eu îţi spun, dragul meu, doi bărbaţi care iubesc aceeaşi femeie, două popoare care pretind acelaşi pământ – chiar dacă vor bea împreună râuri de cafea, râurile acelea nu vor stinge ura lor, şi oricât de multă apă ar curge, tot nu o va spăla. Şi am să-ţi mai spun ceva, în ciuda celor pe care ţi le-am zis până acum: fericiţi visătorii şi nenorociţi cei care deschid ochii. Deşi visătorii nu ne vor mântui, nici ei şi nici discipolii lor, fără visuri şi fără visători, blestemul care ne apasă ar fi de şapte ori mai greu. Datorită visătorilor, şi noi, cei clarvăzători, poate suntem mai puţin rigizi şi mai puţin disperaţi decât am fi fost fără ei. Iar acum fii bun şi toarnă-mi un pahar de apă şi nu uita, te rog, să hrăneşti peştişorii din acvariu. E interesant ce vede de fapt un peştişor privind în cameră prin peretele de sticlă, rafturile cu cărţi, pătratul de lumină al ferestrei. Şi Isus al tău era un mare visător, poate cel mai mare visător care a trăit vreodată. Însă discipolii lui nu au fost visători. Ei au fost însetaţi de putere, iar în cele din urmă, asemenea tuturor celor însetaţi de putere din lume, au ajuns să facă vărsare de sânge. Nu-ţi bate capul să-mi răspunzi, ştiu deja ce vrei să spui şi pot să-ţi recit răspunsul de la început până la sfârşit, şi chiar şi de la sfârşit până la început. Hai. Am vorbit destul pentru astăzi, iar acum vreau să citesc în linişte Gogol. O dată la doi, trei ani mă întorc la Gogol. El ştia aproape tot ce se poate şti despre natura umană. Ştia şi se tăvălea de râs. Dar tu să nu-l citeşti. Nu. Tu să-l citeşti pe Tolstoi. Ţi se potriveşte mult mai bine. Dă-mi, te rog, perna de pe canapea. Da. Aşa. Mulţumesc. Pune-mi-o, te rog, la spate. Îţi mulţumesc. Tolstoi e nespus de frumos pentru cititori-visători.

A doua zi dimineaţă, Shmuel Asch reuşi iarăşi să se trezească la nouă, iar la zece şi jumătate era deja în sala de lectură a bibliotecii. Izbuti să găsească ziarul din ziua de 30 noiembrie ’47. Un titlu cu litere enorme declara: „Statul evreiesc se va naşte curând”, anunţând că „Adunarea ONU a hotărât, cu o majoritate de mai mult de două treimi, înfiinţarea statului evreiesc liber în Eretz Israel”. Sub acest titlu era scris: „Ţara va fi împărţită în două state independente, evreiesc şi arab, care vor fi legate unul de altul prin relaţii economice şi monedă comună. Ierusalimul şi Bethlehemul vor beneficia de o guvernare internaţională”. Şi mai jos, sub această ştire, apar în detaliu voturile Adunării Generale, cu lista ţărilor care s-au exprimat pentru, împotrivă sau care s-au abţinut. Citind ştirea, Shmuel fu cuprins de o emoţie puternică, iar ochii i se umplură de lacrimi, ca şi cum evenimentele descrise în ziar se petreceau chiar în clipele acelea. Observă că bătrânul din ziua precedentă, fără sprâncene, cu barbişon şi pince-nez, îl privea curios. Dar când privirile li se întâlniră, străinul îşi lăsă repede ochii în hârtiile lui, Shmuel făcând acelaşi lucru.

După ce-şi potoli foamea cu trei sendvişuri cu caşcaval, un iaurt şi două cafele la cantina din clădirea Kaplan, se întoarse la locul lui din sala de lectură şi, iată, găsi acum acolo, pe lângă barbişon, şi o femeie tânără, îmbrăcată într-un sarafan, cu părul strâns într-o coadă împletită, răsucită pe cap, semănând cu o pionieră din kibbutz. Poate era studentă. Sau poate o tânără profesoară. I se părea cunoscută de undeva. Se apropie de ea şi o întrebă în şoaptă dacă avea nevoie de ajutor. Profesoara zâmbi trist şi-i răspunse încetişor:

— Mulţumesc, mă descurc.

Shmuel se scuză, tot în şoaptă, pentru că o deranjase şi se întoarse la masa lui şi la numerele din lunile decembrie 1947 şi ianuarie şi februarie 1948 ale ziarului *Davar*. Cu aproximativ o jumătate de oră înainte de a i se termina timpul şi de a fi nevoit să fugă spre casa lui Wald, găsi deodată încă o ştire despre Shaltiel Abarbanel. Şi ştirea aceasta, ca şi precedenta, era ascunsă în josul unei pagini interioare, pagina trei a ziarului, sub ştirea despre chemarea organizaţiei Hagana lansată tuturor proprietarilor de maşini de transport, de a veni să se înscrie la birourile Gărzii Populare. Data apariţiei ziarului era 21 decembrie 1947. În ştire se spunea că tovarăşul S. Abarbanel demisionase în ziua precedentă din funcţiile Comitetului Executiv Sionist şi din conducerea Sohnutului, ca urmare a divergenţelor cu tovarăşii lui din cele două instituţii. Se mai menţiona că Abarbanel însuşi refuzase să răspundă la întrebarea reporterului de la *Davar* despre cauzele demisiei. Ca urmare a unui scurt anunţ, reporterul aflase că, după părerea tovarăşului Abarbanel, linia aleasă de tovarăşul David Ben Gurion şi de alţii ducea, în mod inevitabil, la un război sângeros între cele două popoare care locuiau

în ţară, un război sângeros din care nu era deloc clar cine va ieşi învingător şi care putea fi privit ca un pariu necugetat, pus pe viaţa sau moartea a şase sute de mii de evrei din Eretz Israel. După părerea lui Abarbanel, se spunea în articol, încă nu se închisese drumul spre un compromis istoric între cele două popoare care trăiau în ţară. Ziaristul de la *Davar* adăuga că Shaltiel Abarbanel, avocat de renume şi reputat orientalist, făcuse parte din cele două organizaţii timp de aproape nouă ani.

La trei şi jumătate, bătrânul cu barbişon se ridică, închise volumul din care citise, îşi adună teancul de hârtiuţe chirilice şi ieşi. Shmuel mai rămase puţin, continuând să răsfoiască paginile ziarului *Davar,* aşteptând de fapt ca femeia aceea tânără să iasă, ca s-o poată urma, şi poate chiar să stea de vorbă cu ea, dar se apropia ora patru, apoi patru şi un sfert, iar tânăra continua să stea aplecată asupra foilor ei. Shmuel îşi aminti de datoria lui, aşa că ieşi în fugă.

31

Într-o dimineaţă, pe când stăteau amândoi în bucătărie, Shmuel turnând cafea pentru Atalia şi pentru el, îndulcind-o şi amestecând în amândouă ceştile, prinse curaj dintr-odată şi întrebă:

— Ce faci tu?

— Beau cafea cu un tânăr zăpăcit, spuse Atalia.

— Nu, ce faci... în general?

— Lucrez.

— Într-un birou? În învăţământ?

— Lucrez în biroul unui detectiv particular. Dar acum s-au inversat rolurile, şi mă iei tu la întrebări pe mine?

Shmuel nu dădu atenţie ironiei. Curiozitatea îl rodea mult prea tare:

— Şi ce anume investighezi?

— Înşelăciuni, de exemplu. Infidelităţi. Motive de divorţ.

— Ca în poveştile cu detectivi? Te strecori pe ascuns, cu gulerul ridicat şi ochelari de soare, după bărbaţi necredincioşi şi femei căsătorite infidele?

— Şi asta.

— Şi mai ce?

— În general verific situaţia financiară reală a celor care vor să devină asociaţi într-o firmă. Sau sursele de venit ale investitorilor. Sau posesiunea unor bunuri ale căror proprietari nu sunt găsiţi ori se află departe de aici. Vrei să afli ceva despre cineva?

— Da. Despre tine.

— Poate te adresezi unui alt birou, şi îi plăteşti ca să mă urmărească?

— Şi ce-o să descopere? Infidelităţi? Amanţi? Bunuri

nedeclarate?

— Te străduieşti să duci aici o viaţă de călugăr, dar probabil că imaginaţia ta zburdă printr-un harem.

— Ai vrea să-mi cenzurezi imaginaţia?

— Să cenzurez, nu. Dar aş trage puţin cu ochiul. Tu eşti mai mult orfan, deşi părinţii tăi trăiesc. Ai uneori un fel de miros fin de disperare. Şi nu de asta are nevoie Wald al nostru. El are nevoie de un interlocutor inteligent şi amuzant, care să-l contrazică tot timpul.

— Cine sunt cei cu care se ceartă uneori la telefon?

— Două cunoştinţe vechi, de dinainte de Potop. Ciudaţi ca şi el. Încăpăţânaţi. Asertivi. Nişte vulcani stinşi. Pensionari care stau acasă toată ziua şi îşi ascut argumentele. Îi seamănă puţin. Doar că ei sunt şi mai singuri decât el, pentru că nu-şi permit un Shmuel Asch care să-i distreze timp de câteva ore în fiecare zi. Deşi nici tu nu eşti prea distractiv. Sau poate că eşti amuzant tocmai atunci când nu ai intenţia să fii.

Shmuel coborî privirea, cercetându-şi degetele răsfirate în faţa lui, pe muşamaua mesei din bucătărie. I se păreau urâte, scurte şi groase. Apoi o privi pe Atalia şi îi aminti, ezitând, că de două ori acceptase să iasă cu el. De fapt, de ambele dăţi fusese iniţiativa ei.

Atalia spuse:

— E lucru ştiut. Femeile se simt uneori atrase de tineri debusolaţi.

Apoi zâmbi, dar nu părea veselă:

— Înaintea ta au mai fost aici trei-patru tineri care i-au ţinut de urât lui Wald şi au locuit în mansardă. Toţi erau cam ciudaţi şi cam singuratici. Probabil că o slujbă ca aceasta li se potriveşte unor tineri care au greşit drumul. Toţi au încercat, mai mult sau mai puţin, să-mi facă curte, deşi erau mai tineri decât mine cu douăzeci sau douăzeci şi cinci de ani. Ca tine. Singurătatea dă naştere la tot felul de ciudăţenii. Sau poate că ciudăţeniile le aduceţi cu voi aici din locurile de unde veniţi.

— Dar tu? întrebă Shmuel cu ochii încă aţintiţi pe degetele lui urâte, tu de ce eşti singură?

— Eu? De câteva săptămâni nu-ţi iei ochii de la mine, şi cu toate astea nici n-ai început măcar să mă cunoşti. E probabil ceva care te intrigă sau te atrage, dar acest ceva cu siguranţă nu sunt eu. E plină lumea de bărbaţi interesaţi de femei, dar care nu se interesează cu adevărat de ele. Femeile slabe acceptă uneori astfel de bărbaţi. Eu, întâmplător, chiar nu am nevoie de nimeni. Eu sunt singură. Lucrez, citesc şi ascult muzică. Uneori mai vine cineva la mine în vizită, în câte o seară. Alteori, în altă seară, vine alt oaspete. Vine şi se duce. Eu îmi sunt de-ajuns. Altfel mi-aş fi angajat, ca Wald, un băiat fără serviciu care să mă distreze câte şase ore pe zi.

— Dar când eşti singură în cameră?

— Locuiesc. Mi-e de-ajuns.

— Atunci de ce mi-ai propus, nu o dată, ci de două ori, să ieşim seara împreună?

— Bine, spuse Atalia ridicându-se şi ducând la chiuvetă cele două ceşti goale de cafea, pe care le spălă şi le puse la scurs cu gura în jos. Bine, poate ieşim şi diseară. Nu diseară. La noapte. Nu la noapte. În zori. Îţi fac cadou o mică aventură nocturnă. Ştii să te ascunzi?

— Nu, răspunse Shmuel cu modestie. Deloc.

— Vom vedea luna deasupra Muntelui Sion, vizavi de zidurile oraşului vechi, spuse Atalia stând în picioare lângă uşa bucătăriei, sprijinindu-se de cadrul ei, cu şoldul stâng mai ridicat, pe care i se odihneau cele cinci degete ale mâinii. Ecoul vag al parfumului de violete urca dinspre ea, împreună cu adierea unui miros de şampon.

Shmuel spuse:

— În noaptea asta nu va mai fi lună plină.

— Atunci vom privi o lună defectă. Aproape totul e defect pe lume. Aproape tot ce atingem se defectează. Tu să fii gata, în bucătărie, dimineaţă la ora trei. Dacă eşti în stare să te trezeşti la o astfel de oră. Vom urca pe Muntele Sion şi vom vedea împreună răsăritul soarelui dincolo de munţii Moab. Numai să nu fie înnorat. Am un cuplu, amândoi oameni cultivaţi, amândoi destul de cunoscuţi în Ierusalim, amândoi căsătoriţi, dar nu între ei, care s-au înţeles să se întâlnească la noapte, ca să vadă răsăritul de pe Muntele Sion. Să nu mă întrebi de unde ştiu. Trebuie să încerc să-i fotografiez împreună în lumina răsăritului, fără ca ei să mă observe. Dacă avem noroc, îi fotografiem îmbrăţişaţi. Tu vii cu mine, vei fi alibiul meu.

După ce ieşi, de pe hol, când Shmuel nu o mai vedea, adăugă:

— Şi îmbracă-te cu haine groase. Nopţile de iarnă sunt foarte reci la Ierusalim.

Shmuel rămase încă vreo douăzeci de minute în bucătărie, cu ochii ficşi la degetele lui. Hotărî că astăzi îşi va tăia unghiile şi părul din nas şi va face încă un duş seara, deşi se spălase de dimineaţă. În niciun caz nu trebuia să uite să-şi schimbe inhalatorul gol cu unul nou. Medita la faptul că avea de gând s-o întrebe pe Atalia despre tatăl său şi poate chiar şi despre soţul ei, dar avea senzaţia că întrebări ca acestea aveau s-o supere şi s-o îndepărteze de el. Şi îşi repetă: s-o îndepărteze. Cum s-o îndepărteze? Unde s-o îndepărteze? Ca şi cum am fi apropiaţi. Chiar ea a spus că în plimbarea asta nocturnă mă ia numai pe post de alibi. Cu siguranţă nu-i e totuna să se plimbe singură pe Muntele Sion înainte de răsăritul soarelui. Şi nici nu s-ar simţi în siguranţă. Oare mă simpatizează? Puţin? Sau îi e doar milă de mine? Sau se poartă cu mine exact cum s-a purtat cu cei trei sau patru chiriaşi dinaintea mea? Sau poate se amuză puţin pe seama mea, ca şi

cum aş fi copilul pe care nu l-a avut niciodată? Şi dintr-odată, brusc, toate întrebările acestea îşi pierdură sensul, şi se simţi cuprins de un val de bucurie care îi umplu pieptul şi îi puse sângele în mişcare. Pentru prima oară după câteva luni, simţi deodată că durerea ascuţită provocată de plecarea Yardenei şi de căsătoria ei cu Nesher Sharshevski se domolea puţin şi pălea sub intensitatea acestei bucurii. Se simţi liniştit, sigur pe el, aproape viril. Şi îşi spuse cu voce tare:

— Da. La trei dimineaţă.

Ieşi din bucătărie şi trecu pe lângă uşa închisă a Ataliei; urcă în mansarda lui, stătu un timp la fereastră, apoi îşi îmbrăcă paltonul jerpelit, îşi luă bastonul cu cap de vulpe pândindu-şi prada, îşi presără praf de talc pe barbă şi pe frunte şi se duse să mănânce gulaş la restaurantul unguresc de pe strada King George. Dar deodată, pe când îşi mânca tocăniţa în care înmuia bucăţi de pâine albă, îl cuprinse îngrijorarea, pentru că nu reuşea cu niciun chip să-şi amintească dacă Atalia îi spusese s-o aştepte la trei dimineaţa în camera lui, sau în bucătărie, sau pe hol, sau poate îi spusese să bată la uşa ei? Mai rău decât atât: nu ştia nici dacă la trei dimineaţa trebuiau să iasă din casă sau să fie deja pe Muntele Sion, privind luna defectă, în aşteptarea răsăritului, şi să urmărească pe ascuns perechea de îndrăgostiţi clandestini.

32

În noaptea aceea, după ce îi servi lui Ghershom Wald grişul cu lapte, aşteptă să termine de mâncat, mâncă şi el ce rămase, duse înapoi la bucătărie lingura şi farfuria, le clăti, hrăni peştişorii, închise obloanele în camera de lucru a lui Wald şi urcă la mansardă, însă nu se culcă. Nu avea ceas deşteptător, şi ştia că dacă adoarme nu are nicio şansă să se trezească la timp pentru întâlnirea nocturnă. Aşa că se hotărî să stea treaz toată noaptea şi să coboare la două şi jumătate, ca s-o aştepte în bucătărie. Aprinse veioza de pe masă, aprinse şi soba cu petrol şi aşteptă până ce flacăra se stabiliză, iar o floare albastră-violetă se reflectă pe peretele metalic, curbat al sobei. Apoi se aşeză la masă, contemplând un timp întunericul de afară. Un mieunat de pisici în rut se auzea dinspre curţile alăturate, sfâşiind tăcerea nopţii. Noaptea era senină, dar umbrele chiparoşilor înalţi ascundeau cerul înstelat şi luna defectă. Shmuel deschise o carte, apoi altă carte, frunzărind-o puţin, se uită prin notiţele lui, şterse un paragraf întreg, scris în urmă cu două zile, pentru că i se părea prea literar. Începu apoi să scrie, dar stiloul era uscat; căută în sertar, unde găsi un stilou vechi, poate al unuia dintre foştii chiriaşi. Era un stilou elegant, cam greu, cu o dungă aurită de-a lungul lui. Atingerea stiloului îi trimise un curent cald prin degete. Shmuel îl mângâie puţin, îl trecu prin coama lui cârlionţată, scărpinându-se, şi începu să scrie.

Rabbi Yehuda Arie din Modena[63], care a trăit în Veneţia la sfârşitul secolului al XVI-lea şi până aproape de mijlocul secolului al XVII-lea, s-a născut într-o familie bogată de bancheri şi comercianţi. A învăţat Tora cu diferiţi dascăli, dar şi-a completat studiile cu materii laice, după cum spune el însuşi: „şi să cânt, cu vocea şi la instrumente muzicale, să dansez, şi puţină latină". Îl interesau teatrul şi muzica, a şi scris câteva comedii, a organizat spectacole şi concerte. Predicile lui erau ascultate nu numai de evrei, ci şi de creştini, fie ei oameni simpli, nobili sau chiar preoţi. Drama vieţii lui Rabbi Yehuda Arie din Modena a fost dependenţa de jocurile de noroc, acestea sărăcindu-l într-atât încât ajunsese la un pas să moară de foame. Şi-a petrecut ultimii ani ai vieţii în sărăcie şi boală.

De multe ori a polemizat cu înţelepţi creştini şi cu preoţi, iar la sfârşitul vieţii a scris o carte de polemică sistematică împotriva creştinismului, cu titlul *Scut şi Sabie* (scut în faţa atacurilor creştine împotriva iudaismului şi sabie în mâinile evreilor, pentru a dovedi lipsa de sens a credinţei creştine). Textul acesta se deosebeşte de toate cele care l-au precedat prin faptul că nu conţine nicio nuanţă apologetică şi nicio invectivă sau blasfemie împotriva creştinismului, ci simpla cerinţă consecventă de a folosi logica pură pentru a găsi baza adevărurilor din credinţa iudaică şi a dezvălui contradicţiile interne ale credinţei creştine. În acest scop, el face o lectură a Noului Testament, aşa îşi notase Shmuel în caietul lui, pe care astăzi am numi-o lectură critică. Rabbi Yehuda Arie a murit după ce a reuşit să scrie doar cinci din cele nouă capitole pe care intenţiona să le includă în cartea sa *Scut şi sabie*. Pe Isus, Rabbi Yehuda Arie îl vede ca pe un evreu fariseu, care îşi dezaproba dascălii doar în privinţa unor chestiuni religioase minore, fără să nege esenţialul. Niciodată, subliniază Rabbi Yehuda Arie, niciodată nu a avut Isus intenţia de a se prezenta ca o divinitate. Nicăieri în Noul Testament nu-şi atribuie statut divin: „Din întreaga legendă a Evangheliei... nu reiese nicăieri că ar fi spus despre el însuşi că e Dumnezeu... ci om, şi încă unul mai neînsemnat decât semenii săi: «Iar eu sunt vierme şi nu om, ocara oamenilor şi defăimarea poporului»".[64] Cu toate acestea, în zeci de locuri din Evanghelie, se autodefineşte ca fiul omului. Mai mult decât atât, când i-a spălat picioarele lui Petru, a spus despre el însuşi: „nu e de-ajuns ca fiul omului să vă spele picioarele, şi voi sunteţi datori să vă spălaţi picioarele unii altora"[65], aşa că Isus însuşi îşi spune în mod explicit „fiul omului".

Şi mai scria Rabbi Yehuda Arie lucruri pe care Shmuel le copie plin de un entuziasm nocturn crescând, în timp ce toată oboseala îi dispăruse, iar inima îi bătea atât de tare, încât aproape că uită complet de întâlnirea nocturnă care-l aştepta: „Dar să ştiţi că în vremurile acelea erau printre evrei... câteva secte, toate urmând legea

lui Moise, însă cu păreri diferite în ceea ce priveşte interpretarea şi preceptele ei. Au fost fariseii şi scribii, înţelepţii de la care a pornit Mishna, şi în afară de ei, saducheii şi boetusienii, asinus (= esenienii) şi încă vreo câteva... şi dintre toate, creştinul... a ales secta fariseilor, lucru ce răzbate clar din Evanghelia care le spunea discipolilor: «Cărturarii şi fariseii şed pe scaunul lui Moise. Deci toate lucrurile pe care vă spun ei să le păziţi, păziţi-le şi faceţi-le, dar după faptele lor să nu faceţi» (Matei, 23:2,3). S-a descoperit că Isus recunoaşte nu numai Tora scrisă, ci şi Tora orală: «Să nu credeţi că am venit să stric Legea... am venit nu să stric, ci să împlinesc» (Matei 5:17). Şi a mai spus: «câtă vreme nu va trece cerul şi pământul, nu va trece o iotă sau o frântură de slovă din Lege» (Matei 5:18)". În continuare, Rabbi Yehuda Arie din Modena explică de ce şi în ce fel s-a descris Isus de câteva ori drept fiul lui Dumnezeu, făcând-o în scopuri didactice, pentru ca mulţimea să-l urmeze, şi nu pentru că s-ar fi considerat cu adevărat urmaşul lui Dumnezeu. Restul, după spusele lui Rabbi Yehuda Arie, nu sunt decât „invenţii îndepărtate, pe care i le-au atribuit cei care l-au urmat un timp după moarte, lucruri care nu erau (nu puteau fi) concepute şi încă nu pot fi concepute de nicio minte omenească simplă şi nevinovată".

Lângă aceste fraze, cam la o jumătate de oră după miezul nopţii, cu sufletul răscolit, Shmuel Asch scrise în caietul lui:

Iuda Iscariotul e întemeietorul religiei creştine. Era un om înstărit din Iudeea, spre deosebire de majoritatea ucenicilor, care erau pescari sau simpli lucrători ai pământului, din îndepărtatele sate ale Galileii. Preoţii din Ierusalim auziseră zvonuri ciudate despre un excentric din Galileea, care făcea minuni atrăgându-şi simpatizanţi prin satele şi orăşelele uitate de Dumnezeu pe malurile Tiberiadei, folosindu-se de tot felul de farmece, unul din zecile de falşi profeţi făcători de minuni, majoritatea lor şarlatani sau nebuni, sau şi şarlatani şi nebuni în acelaşi timp. Numai că galileeanul acesta atrăgea după sine ceva mai mulţi credincioşi decât alţii, şi faima lui creştea neîncetat. Drept care preoţimea din Ierusalim a hotărât să-l desemneze pe Iuda Iscariotul, om înstărit, educat, realist, cunoscător al Torei scrise şi al celei orale, apropiat al fariseilor şi al preoţilor, şi să-l trimită pe lângă grupul de credincioşi care-l urma pe tânărul galileean din sat în sat, să se deghizeze într-unul dintre ei şi să informeze preoţimea din Ierusalim cine era omul acela ciudat şi dacă prezenta într-adevăr vreun pericol deosebit. În fond, toate minunile acelea provinciale au fost făcute de către excentricul din Galileea în locuri uitate de lume, în faţa unei mulţimi de săteni ignoranţi, gata să creadă cu uşurinţă în tot felul de magicieni, vrăjitori şi prestidigitatori. Iuda Iscariotul s-a îmbrăcat deci în zdrenţe, pornind spre Galileea în căutarea lui Isus şi a oamenilor lui, şi li se alătură acestora. În scurt

timp a reuşit să fie simpatizat de membrii sectei, o şleahtă de zdrenţăroşi, care îşi urmau profetul din sat în sat. Iuda era simpatizat şi de Isus însuşi. Datorită înţelepciunii lui clarvăzătoare şi a deghizării într-un credincios înflăcărat, devenise repede unul dintre apropiaţii lui Isus, cunoscător al tainelor lui, făcând parte din cercul intim al ucenicilor săi, trezorierul trupei aceleia de săraci, alcătuite din cei doisprezece ucenici. Singurul care nu era nici galileean, nici ţăran şi nici pescar sărac.

Dar iată că în acest punct are loc o schimbare surprinzătoare în firul poveştii. Trimisul preoţimii din Ierusalim cu scopul de a-i spiona pe galileean şi pe ucenicii lui şi de a le da în vileag faptele, a devenit un credincios înflăcărat. Personalitatea lui Isus, iubirea caldă şi cuceritoare pe care o răspândea în jurul lui, amestecul de simplitate, modestie, umor afectuos şi intimitate pe care le manifesta faţă de oricine, alături de superioritatea morală, grandoarea viziunii, frumuseţea izbitoare a alegoriilor de care se folosea şi farmecul minunatei învăţături pe care o propovăduia l-au transformat pe omul acela raţional, stăpânit şi sceptic din oraşul Cheriot într-un aderent dedicat total ideii de mântuire şi învăţăturii lui. Iuda Iscariotul a devenit discipolul credincios pe viaţă şi pe moarte al omului din Nazareth. Oare să se fi întâmplat acest lucru peste noapte, sau a fost rezultatul unui proces îndelungat de renaştere – nu vom şti niciodată asta, îşi însemnă Shmuel în caiet, dar de fapt întrebarea aceasta nu are nicio importanţă specială. Iuda Iscariotul a devenit Iuda creştinul. Cel mai înflăcărat dintre toţi ucenicii. Mai mult decât atât: a fost primul om din lume care a crezut cu cea mai deplină convingere în natura divină a lui Isus. A crezut că Isus e atotputernic. A crezut că în cel mai scurt timp li se vor deschide ochii tuturor oamenilor, de la o mare la alta, şi vor vedea lumina, şi lumea va fi mântuită. Însă în acest scop, hotărâse Iuda, care era bărbat de lume şi se pricepea la oameni şi la importanţa tehnicilor de manipulare ce asigurau o răspândire răsunătoare, Isus trebuia să părăsească Galileea şi să plece la Ierusalim. Trebuia s-o cucerească pe regină la ea acasă. Trebuia să facă la Ierusalim, în faţa întregului popor şi în faţa întregii lumi, o minune cum nu se mai văzuse de când a creat Dumnezeu cerul şi pământul. Isus, care mersese pe apele Mării Galileii, Isus, care îi readusese la viaţă pe fetiţa aceea moartă şi pe Lazăr, Isus, care transformase apa în vin, şi alungase spiritele rele, şi vindecase bolnavi prin simpla atingere a mâinii şi a hainelor lor, trebuia să fie crucificat în faţa întregului Ierusalim. Şi tot în faţa întregului Ierusalim urma să coboare viu de pe cruce şi să apară nevătămat la picioarele acesteia. Toată lumea, preoţi şi oamenii simpli, romani şi edomi, şi elenizaţi, farisei şi saduchei, şi esenieni, samariteni şi bogaţi, şi săraci, sute de mii de pelerini aveau să vină la Ierusalim din toată ţara, şi din ţările

vecine, pentru Pesah, pentru a cădea cu toţii în genunchi, să atingă praful de pe picioarele lui. Aşa va începe domnia cerului. La Ierusalim, în faţa poporului şi a întregii lumi. În a şasea zi dinainte de Pesah. Cea mai mare adunare posibilă, îşi însemnă Shmuel în caiet.

Însă Isus ezitase îndelung înainte să primească sfatul lui Iuda de a urca la Ierusalim. Adânc, în sufletul lui de copil, rodea zi de zi viermele îndoielii: Oare sunt eu omul? Sunt cu adevărat omul? Sau poate sunt prea mic pentru asta? Şi dacă vocile mă induc în eroare? Şi dacă Tatăl meu, care e în cer, mă pune la încercare? Se joacă cu mine? Se foloseşte de mine într-un scop a cărui taină mi-e ascunsă? Poate că ce a reuşit să facă aici, în Galileea, nu va reuşi să facă în Ierusalimul cel plin de judecată, laic, eterogen, elenizat, Ierusalimul necredincios, care a văzut totul şi a auzit totul şi nu se minunează de nimic? Poate că Isus însuşi aşteptase în tot acest timp o minune hotărâtoare venită de sus, o epifanie, un răspuns divin la îndoielile lui: Oare eu sunt omul?

Iuda nu se dădea bătut: Tu eşti omul. Tu eşti Mântuitorul. Tu eşti fiul lui Dumnezeu. Tu eşti Dumnezeu. Tu ai fost menit să mântuieşti toţi oamenii. Cerul ţi-a dat sarcina să mergi la Ierusalim şi să-ţi împlineşti acolo minunile, la Ierusalim vei face minunea cea mai mare dintre toate, vei coborî viu de pe cruce, şi tot Ierusalimul îţi va cădea la picioare. Ziua crucificării tale va fi ziua mântuirii lumii. E ultima încercare la care te supune Tatăl Tău din ceruri, şi tu o vei trece, pentru că tu eşti Mântuitorul nostru. Şi atunci va veni era mântuirii omenirii. În aceeaşi zi va începe împărăţia Cerului.

După multe ezitări, Isus, împreună cu ucenicii lui, a plecat la Ierusalim. Dar aici a fost din nou cuprins de îndoieli. Şi nu numai de îndoieli, ci şi de o frică de moarte, asemenea oricărui alt om. O frică omenească de moarte, o frică primitivă, îi umplu inima. „Şi va fi cuprins de groază", „şi vor veni chinurile morţii", „şi se va teme [...] sufletul mi-e amar ca de moarte".

„Părintele Meu, de este cu putinţă", se ruga Isus lui Dumnezeu la Ierusalim, în timpul Cinei celei de Taină, „treacă de la mine paharul acesta"[66]. Dar Iuda îl încurajă: Cine a mers pe apă şi a transformat apa în vin, şi a vindecat leproşi, şi a alungat spirite, şi a înviat morţi, aceluia nu i se va interzice să coboare de pe cruce, şi prin asta să facă lumea toată să creadă în divinitatea lui. Şi pentru că Isus continua să se teamă şi să se îndoiască, Iuda Iscariotul luă asupra sa organizarea crucificării. Nu i-a fost uşor: romanii nu erau interesaţi de Isus, pentru că ţara era plină de profeţi, vrăjitori şi vizionari lunatici ca el. Nu i-a fost uşor să-i convingă pe preoţi să-l aducă pe profet la judecată: Isus nu li se părea mai periculos decât semenii lui, care mişunau cu zecile în Galileea şi în alte locuri uitate de lume. Iuda a trebuit să tragă sfori,

să se folosească de bunele lui relaţii printre farisei şi preoţi, să le schimbe ideile, poate să-i şi mituiască, aranjând crucificarea lui Isus între doi criminali neînsemnaţi, în ajunul sărbătorii sfinte. Cât despre cei treizeci de arginţi, e o invenţie a generaţiilor care au urmat şi care urăsc Israelul. Sau poate că Iuda însuşi a inventat cei treizeci de arginţi, pentru ca povestea să fie perfectă. Fiindcă, de fapt, ce nevoie ar fi avut un om înstărit din oraşul Cheriot de treizeci de arginţi? Treizeci de arginţi, pe vremea aceea, valorau nu mai mult decât preţul unui sclav oarecare. Şi cine ar fi plătit chiar şi treizeci de arginţi pentru denunţul unui om pe care toţi îl cunoşteau? Şi care nici nu încercase să se ascundă sau să-şi nege identitatea?

Iuda Iscariotul este deci creatorul, regizorul şi producătorul operei crucificării. Aici au avut dreptate toate generaţiile care l-au dispreţuit şi l-au batjocorit, poate chiar mai multă dreptate decât şi-au imaginat. Nici chiar atunci când Isus îşi dădea sufletul în chinuri groaznice pe cruce, agonizând oră după oră în soarele fierbinte, cu sângele ţâşnindu-i din toate rănile, cu muştele înfruptându-se din trupul lui sfârtecat, nici când i-au turnat oţet pe răni, lui Iuda nu i-a slăbit credinţa nicio clipă: Uite-uite, se întâmplă. Iată, se va ridica Dumnezeul crucificat şi se va elibera din cuie, şi va coborî de pe cruce, şi va spune întregului popor, care va cădea uluit la pământ: Iubiţi-vă unii pe alţii.

Iar Isus? Chiar şi în clipele în care îşi dădea sufletul pe cruce, în ora a noua, în timp ce mulţimea îl batjocorea strigându-i „Salvează-te dacă poţi şi coboară de pe cruce”, încă avea îndoieli: Sunt oare eu omul? Şi cu toate acestea, poate încă încerca să se agaţe, în ultima clipă, de promisiunea lui Iuda. Cu ultimele puteri, îşi trase mâinile şi picioarele bătute în cuie de cruce, strigând de durere, strigându-l pe Tatăl din ceruri, şi muri rostind: *Eli Eli lama sabakhtani*, adică „Dumnezeul Meu, de ce m-ai părăsit”. Asemenea cuvinte puteau fi rostite doar de buzele unui muribund care era convins, fie pe de-a-ntregul, fie numai pe jumătate, că Dumnezeu îl va ajuta să-şi smulgă cuiele şi să facă minunea de a coborî întreg de pe cruce. După ce spuse aceste vorbe muri din pricina pierderii de sânge, la fel ca orice alt om făcut din carne şi oase.

Iar Iuda, al cărui rost în viaţă se spulberase sub ochii lui îngroziţi, Iuda care înţelese că el, cu propriile mâini, provocase moartea omului îndrăgit şi admirat, plecă şi se spânzură. Aşa muri primul creştin, notă Shmuel. Ultimul creştin. Singurul creştin.

33

Shmuel se scutură dintr-odată, uitându-se la ceas. Oare Atalia spusese că trebuia să fie în bucătărie la ora trei? Sau să bată la uşa ei? Sau poate zisese că la trei trebuiau să fie deja în drum spre Muntele

Sion? Era ora trei şi douăzeci, şi el îşi turnă în grabă talc pe frunte, pe faţă şi pe barbă, îşi smulse disperat haina studenţească jerpelită şi o îmbrăcă, îşi puse şapca, îşi înfăşură în jurul gâtului un fular vechi de lână aspră, renunţă la bastonul cu vulpea argintie şi alergă pe trepte, fără să închidă uşa camerei.

Când ajunse în capătul scărilor, auzi deodată vocea lui Ghershom Wald strigându-l. Aproape uitase că bătrânul îşi petrecea nopţile treaz, stând singur în bibliotecă.

— Băiete. Vino aici o clipă. Numai o clipă.

Atalia ieşi din camera ei, îmbrăcată şi ea cu paltonul, purtând pe cap un fular negru de lână împletită, care o făcea să pară o văduvă bătrână. Shmuel îi mângâie cu privirea şanţul adânc ce-i cobora într-o linie pronunţată de la nas până la mijlocul buzei superioare. În visurile lui îl mângâia adesea cu buzele sale, cu delicateţe.

— Du-te la el. Dar nu sta mult. Întârziem.

Wald nu stătea la birou, ci era întins pe fotoliul de nuiele, având picioarele acoperite cu pătura de lână scoţiană. Contorsionat, ghebos, cu faţa lui urâtă, dar fascinantă, cu bărbia împinsă înainte, cu mustaţa einsteiniană acoperindu-i o umbră de zâmbet ironic ce părea că-i flutură pe buze, cu părul argintiu strălucitor coborându-i până la umeri. Ţinea cu amândouă mâinile o carte deschisă, iar pe genunchi avea altă carte, deschisă şi ea, şi aşezată cu cotorul în sus. Când Shmuel apăru în uşă, Ghershom Wald spuse:

— Noaptea în pat căutam ceea ce sufletul meu iubea.

Şi adăugă:

— Ascultă, te rog. Să nu te îndrăgosteşti de ea.

Apoi continuă:

— Prea târziu.

Şi mai spuse:

— Du-te. Te aşteaptă. Iată că te pierd şi pe tine.

După trei şi jumătate, Shmuel şi Atalia ieşiră în întunericul de afară. Cerul era senin. Stele mari străluceau, înconjurate de o aură lăptoasă. Semănau cu stelele lui van Gogh. Dalele din curte erau încă umede după ploaia din seara trecută. Chiparoşii negri se legănau încoace şi încolo cu un fel de consecvenţă liniştită, ţinând isonul vântului care bătea dinspre apus în surdină, dinspre ruinele satului arăbesc Sheikh Bader. Aerul era cristalin şi rece, aer înţepător, care ardea plămânii şi-l învăluia pe Shmuel într-o stare de vioiciune alertă.

Shmuel avea intenţia, ca de obicei, să meargă cu jumătate de pas în urma ei, ca să-i privească silueta din spate. Însă Atalia îi luă de braţ, grăbindu-l:

— Poţi să mergi mai repede? Tot timpul alergi, iar când trebuie cu adevărat să te grăbeşti, abia te târăşti. Mergi ca un somnambul. Poţi să faci ceva iute?

Shmuel răspunse:

— Da. Nu. Uneori.

Apoi spuse:

— Cândva mă învârteam singur pe străzi la ora asta. Nu demult. După ce Yardena m-a părăsit şi a plecat...

— Ştiu. Nesher Sharshevski. Specialist în rezervoare de apă de ploaie.

Nu spusese asta în zeflemea, ci cu tristeţe, aproape compătimitor. Shmuel îi apăsă uşor braţul, în semn de mulţumire.

Pe străzi nu era nici ţipenie. Uneori le tăia calea, în goană, câte o pisică flămândă. Din loc în loc vedeau lăzi de gunoi răsturnate de vânt, iar conţinutul lor împrăştiat pe trotuar. Ierusalimul era tăcut, dar asculta cu atenţie în întunericul orelor mici ale nopţii. Ca şi cum în fiecare clipă avea să se întâmple ceva. Ca şi cum clădirile învăluite în ceaţa uşoară, pinii foşnind prin curţi, zidurile de piatră umede, maşinile parcate, şirurile de tomberoane de pe marginea trotuarelor, totul ar fi fost treaz, totul stătea şi aştepta. În liniştea adâncă dospea o nelinişte. Aveai sentimentul că oraşul nu dormea, ci se prefăcea că doarme, în timp ce de fapt era încordat tot, stăpânindu-şi cu greu un tremur interior.

Shmuel întrebă:

— Perechea pe care mergem s-o urmărim...?

— Nu vorbi acum.

Shmuel tăcu imediat. Traversară strada Keren Kaiemet, trecură prin faţa clădirilor Sohnutului în formă de amfiteatru, coborâră puţin pe King George, îndreptându-se spre strada George Washington, pe după Turnul YMCA şi traversară iar spre hotelul King David, al cărui portar înalt, în uniformă, stătea în faţa uşii turnante bătând uşor din picioare pentru a se încălzi puţin. De acolo coborâră spre Moara de vânt a lui Montefiori şi clădirile Mishkenot Shaananim. Coborând pe strada în trepte din cartierul Yamin Moshe, se repezi la ei un câine vagabond corcit, care adulmecă marginile rochiei Ataliei şi scoase un scâncet slab. Shmuel se opri o clipă, se aplecă şi mângâie animalul de două ori, repede. Câinele îi linse mâna şi scoase iar un scâncet slab, plin de supunere şi implorare. Apoi îi urmă cu capul plecat, dând din coadă şi cerşind încă un semn de dragoste.

La sfârşitul anilor ’50 şi începutul anilor ’60, Yamin Moshe era încă un cartier sărac, cu rânduri întregi de case scunde din piatră, unele cu acoperişuri de ţiglă, altele cu acoperişuri plate. În curţile mici erau săpate gropi pentru acumularea apei de ploaie încă de pe vremea ocupaţiei otomane, gropi acoperite cu capace de fier. În ghivece de metal ruginite creşteau ici şi colo muşcate, sau tot felul de verdeţuri comestibile şi plante aromatice. Toate casele erau întunecate şi închise. Nicio lumină, la niciuna dintre ferestrele închise. Doar becul

palid al felinarului stradal arunca asupra treptelor fulgi de lumină galbenă, lipsiţi de putere. În afară de câinele care se repezise la ei şi care şchiopăta la o oarecare distanţă în urma lor, cu coada între picioare, nu mai era nimeni pe alei. Shmuel şi Atalia coborâră spre şoseaua care făcea o curbă în râpa Ben Hinom, şi Shmuel şopti:

— Acum suntem în iad.

Atalia spuse:

— Suntem obişnuiţi, nu?

Trecură pe lângă gardul ruginit de sârmă ghimpată care închidea şoseaua de la picioarele zidurilor oraşului vechi, marcând capătul zonei neutre, presărate cu mine, dintre Ierusalimul israelian şi Ierusalimul iordanian. Acum începeau să urce pe poteca abruptă, plină de serpentine, spre culmea Muntelui Sion. Muntele era un fel de protuberanţă a zonei israeliene, înconjurată din trei părţi de zona iordaniană. Aici câinele se opri, ezitând pentru o clipă, scoase un lătrat trist, bătu cu labele din faţă în trotuar, înţelegând că îi era sortit să renunţe şi de data aceasta, scoase un schelălăit trist de despărţire şi se întoarse de unde venise, cu urechile pe spate, cu botul deschis într-un scâncet mut, cu burta aproape târându-i-se pe pământ şi cu coada bălăngănindu-i-se. Frigul trecea prin paltonul ros al lui Shmuel, înţepându-l cu unghiile lui ascuţite în spinare şi umeri. Tremura. Atalia, încălţată în pantofi fără toc, călca iute, şi el se lăsa tras după ea pe poteca îngustă şi abruptă, străduindu-se din toate puterile să nu rămână în urmă. Însă Atalia era mai iute decât el, şi între ei se crease o distanţă care creştea din ce în ce mai mult pe întuneric, încât Shmuel se sperie că o s-o piardă, şi o să piardă şi drumul prin locurile acelea pustii, vecine cu zona neutră şi păzite de soldaţii înarmaţi ai duşmanului. Un singur greier fierăstruia în întuneric, şi un cor de broaşte îi răspundea dintr-o baltă. O pasăre de pradă speriată, trezită din somn, poate o bufniţă, trecu brusc chiar pe deasupra capetelor lor, bătu din aripi de trei sau patru ori şi dispăru. Umbra întunecată a zidurilor oraşului vechi se întindea deprimantă în stânga lor, de-a lungul întregului drum. Din valea pustie Ben Hinom urca un urlet lung de şacal, înduioşător, căruia i-a răspuns imediat un întreg cor de şacali, ale căror voci au sfâşiat tăcerea nopţii. Câinii au început să latre, şi alţi câini le răspundeau de departe, din direcţia cartierului Abu Tor. Shmuel dădu să spună ceva, dar se răzgândi imediat. Oboseala îl dobora şi respira greu din cauza urcuşului pieptiş. Se temea de o criză de astm. Care nu veni. Fularul aspru de lână îl înţepa pe ceafă şi pe gât.

Când ajunseră în vârful muntelui, la intrarea în clădirea numită Mormântul lui David, pentru că înăuntrul ei era depus un sarcofag antic acoperit cu un văl, în care credincioşii erau convinşi că se află osemintele regelui David, le apăru în cale un soldat rezervist, de

aproximativ patruzeci şi cinci de ani, corpolent, mic, înfofolit într-un palton militar grosolan, cu gulerul ridicat şi cu o căciulă împletită din lână, rulată, ca să-i acopere şi urechile. Soldatul stătea cu picioarele depărtate, sprijinit într-o puşcă veche, de fabricaţie cehă. Fuma un rest de ţigară, iar când îi văzu pe Shmuel şi Atalia, li se adresă fără să-şi scoată chiştocul din gură:

— E închis. Nu se poate intra.

— De ce? întrebă Atalia râzând.

Soldatul îşi ridică puţin căciula deasupra uneia dintre urechi şi răspunse:

— Închis, e ordin, doamnă. Nu se intră.

— Dar noi nici măcar n-am vrut să intrăm, zise Atalia trăgându-l pe Shmuel de braţ.

Acesta din urmă, după o clipă de tăcere, îl întrebă pe soldat:

— Până când eşti de pază?

— Încă o jumătate de oră, spuse soldatul, iar focul îi ajunsese deja aproape de buze.

Şi fără nicio legătură, adăugă deodată:

— Nimeni nu înţelege nimic.

Atalia făcu câţiva paşi în tăcere, până la balustrada de fier care dădea spre culmea muntelui, spre zona neutră, din partea de est. Shmuel mai rămase puţin lângă soldatul căruia focul îi atingea buzele. Acesta din urmă scuipă mucul de ţigară departe, cu boltă largă, fără a-l stinge. Scânteia urcă până la înălţimea capului lui, făcu o curbă şi căzu pe pământ încă aprinsă. Ca şi cum refuza să moară. Shmuel se duse după Atalia. Ea cerceta locul, adulmecând parcă aerul, şi se îndreptă spre colţul clădirii, ascunzându-se printre umbrele dese de sub arcada de piatră care acoperea cerul înstelat şi bandajul de ceaţă subţire care învăluia muntele. Shmuel se apropie de ea, ezită o clipă şi îi cuprinse umerii cu braţul. Ea nu-l îndepărtă. După un moment de tăcere, femeia spuse:

— Avem la dispoziţie între o jumătate de oră şi o oră.

Apoi şopti:

— Acum, dacă trebuie, poţi să vorbeşti puţin. Dar în surdină.

— Uite, Atalia. Lucrurile stau în felul următor.

— Cum?

— Tu şi cu mine locuim sub acelaşi acoperiş de mai bine de două luni. Aproape.

— Ce vrei să-mi spui?

— Şi am şi ieşit împreună de două ori. Trei, dacă punem la socoteală şi noaptea asta.

— Ce încerci să-mi spui?

— Nu încerc să spun. Întreb.

— Răspunsul e: încă nu. Poate cu timpul. Sau poate niciodată.

Şi adăugă:

— Uneori înduioşezi, alteori agasezi.

Aproape de ora şase dimineaţa scânteiară primele luminiţe, care începuseră să clipească deasupra munţilor Moab. Umbrele munţilor deveniră mai şterse, cerul păli, iar stelele începeau să se stingă. Cu siguranţă perechea nu va mai veni să privească răsăritul. Poate, de fapt, nu exista nicio pereche. Poate că era doar o invenţie de-a Ataliei. Soldatul care stătea şi fuma la intrarea în mormântul regelui David dispăruse. Îşi terminase cu siguranţă tura, fumase o ultimă ţigară şi plecase să se culce, îmbrăcat cum era, cu paltonul şi căciula de lână, într-una din pivniţe. Un vânt rece şi înţepător bătea dinspre răsărit, apoi se oprea doar pentru a începe din nou. Atalia îi ceru lui Shmuel să mai aştepte câteva minute. Apoi îl rugă să plece acasă.

— Şi tu?

— Eu mai rămân puţin aici. Singură. Apoi mă duc la serviciu.

Spuse asta strângându-i în mână degetele îngheţate de frig. Ridică la gură două dintre degetele tânărului şi, ţinându-le o clipă aşa, îi spuse brusc: „Vom vedea”. Apoi se despărţi de el.

La şapte şi jumătate, Shmuel ajunse, flămând, însetat şi îngheţat, la casa din capătul aleii Rav Elbaz. Se duse la bucătărie şi mâncă patru felii groase de pâine cu brânză, bău două ceşti de ceai fierbinte, urcă în camera lui, îşi turnă puţină vodcă într-un pahar şi o dădu pe gât, se dezbrăcă şi dormi până la prânz. Apoi se trezi, făcu duş şi se duse la restaurantul unguresc. De data aceasta luă cu el bastonul elegant cu cap de vulpe care-şi arată dinţii, ameninţând parcă tot Ierusalimul.

La restaurantul unguresc observă că masa lui era ocupată. O pereche nu tocmai tânără, amândoi purtând ochelari şi amândoi îmbrăcaţi în paltoane, mâncau nu gulaş, ci cârnăciori calzi, cu ouă prăjite şi cartofi. Fiecare avea în faţă câte un pahar de vin roşu, iar lui Shmuel i se păru că erau binedispuşi. Ce-i? Ce s-a întâmplat? De ce vă simţiţi atât de bine? Micuţul Iosi Siton, cel care a fost călcat de o maşină acum câteva zile pe strada Gaza, în timp ce alerga după minge, a înviat deodată?

Ezită o clipă lângă intrare, se gândi să plece, dar foamea învinse, renunţă la idee şi se aşeză la cea mai îndepărtată masă de perechea invadatoare. Proprietarul restaurantului, care era şi singurul chelner, nu tocmai bine bărbierit şi îmbrăcat, cu un şorţ alb nu tocmai curat, veni la el după vreo zece minute şi, fără să întrebe nimic, îi puse pe masă farfuria de gulaş, cu câteva felii de pâine albă. La desert îi aduse un castronel cu compot de mere. Şi pentru că Shmuel nu dormise toată noaptea, după ce mâncă mai rămase moţăind pe scaun încă vreo jumătate de oră. Imaginea răsăritului de soare de pe culmile Muntele Sion i se părea acum un vis. Şi, de fapt, nu numai imaginea răsăritului, ci toate săptămânile din urmă i se păreau un vis, în care visezi că eşti

treaz, şi te trezeşti şi vezi că aveai dreptate.

34

Dragul meu frate,

Astă-noapte a nins puţin aici, la Roma, dar zăpada s-a topit înainte de a se depune pe şosele, pe trotuare şi pe monumente. Păcat. N-am văzut niciodată Roma sub zăpadă. Nu că m-aş plimba prea mult prin oraş. Sunt de trei ani şi jumătate aici, şi încă nu am văzut nimic. Toată ziua învăţ şi stau în laborator, seara lucrez ca asistentă într-o farmacie, iar noaptea, câte patru ore într-un birou de telegraf. Banii abia îmi ajung pentru a-mi plăti studiile, camera închiriată împreună cu o studentă belgiană nervoasă şi două mese pe zi: pâine, lapte, legume, spaghete sau orez şi o ceaşcă de cafea neagră.

Ştiu că nici ţie nu ţi-e uşor de când tata a pierdut procesul împotriva ticălosului ăluia şi firma a dat faliment. Ştiu, deşi tu aproape că nu-mi scrii. În ultimele două luni, abia dacă mi-ai scris două scrisori scurte, în care mi-ai spus doar că ţi-ai întrerupt studiile la Universitate şi că ţi-ai găsit un loc de muncă şi o cameră într-o casă veche din Ierusalim. Nici despre căsătoria Yardenei nu mi-ai scris decât două rânduri. Cuvântul singurătate nu apare niciodată în scrisorile tale, dar răzbate din fiecare rând. Şi în copilărie erai aproape întotdeauna singur: contemplându-ţi colecţia de timbre sau urcând pe acoperitul clădirii, ca să stai acolo singur, visând ore întregi. De ani de zile încerc să vorbesc cu tine despre tine, dar eviţi, vorbindu-mi doar despre Ben Gurion sau cruciade. Nu vorbeşti. Îmi ţii conferinţe. Am sperat că Yardena te va scoate din cochilia ta. Însă şi cochilia eşti tot tu.

Îmi închipui cum e viaţa ta în pivniţa vreunei case din Ierusalim, întunecate şi dărăpănate, cu infirmul acela al tău, precis vreun cicălitor bolnăvicios şi capricios, un bătrân confuz, care te trimite toată ziua în tot felul de locuri, să-i cumperi timbre sau să-i aduci ziarul, sau tabac pentru pipă, iar tu îl serveşti în fiecare zi (de dimineaţă până seara? sau poate şi noaptea?), iar el sau rudele lui te plătesc cu un salariu de mizerie, pentru că au binevoit să te lase să locuieşti la ei. Măcar e cald acolo la tine?

Până acum câteva săptămâni, am sperat că te vei însura cu Yardena, deşi adevărul e că nu prea aveam încredere în ea. Odată, acum doi ani, când tata încă putea să-mi plătească drumul până în ţară, am venit într-o zi la tine, la Ierusalim – îţi aminteşti? –, şi la tine, în camera aceea din cartierul Tel Arza, am cunoscut-o pe Yardena. Mi s-a părut cât se poate de diferită de tine. Nu într-un sens negativ. Tu eşti cum eşti, iar ea e jovială, zgomotoasă, aproape infantilă. Tu stai şi înveţi, pe când ea stă în faţa ta şi cântă la muzicuţă, deşi habar n-are cum se face. Tu, ca întotdeauna, eşti deja obosit la ora nouă seara şi vrei să te culci, iar ea te scoate cu forţa în oraş, la cinema, la cafenele, la întâlniri cu prietenii. Cu toate astea, mi se părea că sunteţi destul de potriviţi unul pentru celălalt. Credeam că poate,

încet-încet, va scoate din tine un alt Muli, relaxat, iubitor de viaţă, hedonist chiar. Poate.

De ce v-aţi despărţit, tu şi Yardena? Cum adică „a hotărât să se întoarcă la fostul ei iubit şi să se mărite cu el”? Ce s-a întâmplat? V-aţi certat? Poate că ai înşelat-o? Poate că Yardena a vrut să vă mutaţi împreună, şi tu nu? Poate a vrut să se mărite cu tine? Sau tu ai vrut să rupi legătura şi să te întorci la singurătatea ta eternă? Şi-a întrerupt şi ea studiile? De fapt, ce-mi pasă mie de ce face ea? Îmi pasă doar de faptul că tu te-ai întors la insula ta singuratică. Şi dacă tot te-ai hotărât să-ţi distrugi parcursul academic cu mâna ta – tu, care erai aproape de finalizarea studiilor cu diplomă de merit şi începuseşi să te pregăteşti de masterat? –, ai fi putut, de exemplu, să te întorci la Haifa, să-ţi găseşti o slujbă potrivită, să stai în preajma părinţilor, să-ţi găseşti o altă fată sau poate să reiei o legătură mai veche? Aşa cum a făcut Yardena.

Îmi aduc aminte, Muli, când tu aveai unsprezece ani, iar eu şaisprezece, am plecat odată numai noi doi la Tel Aviv, să ne distrăm o zi întreagă. Mama mi-a dat bani, îndemnându-ne să ne simţim bine. Tata câştiga binişor pe atunci. Şi el ne-a încurajat: Duceţi-vă. Faţă de Tel Aviv, Haifa noastră e doar un orăşel adormit. Vă întoarceţi diseară acasă, cu ultimul autobuz. Sau nu vă întoarceţi. Rămâneţi să dormiţi la mătuşa Edith, la Tel Aviv. Am să-i dau eu telefon. Se va bucura să vă găzduiască pe amândoi.

Îmi amintesc cum ai urcat după mine în autobuzul din Hadar HaCarmel, spre autogara din Haifa, cu pantalonii scurţi kaki, cu eternul briceag atârnat de cureaua pantalonilor, în sandale, cu pălăria kaki pe care mama te-a obligat s-o iei din cauza soarelui. Îmi amintesc proiecţia umbrei tale scurte, pentru că mergeai, ca de obicei, pe lângă ziduri. Copil palid, tăcut, închis înăuntrul lui. Când te-am întrebat dacă preferi să mergem la Tel Aviv cu autobuzul sau cu trenul, ai răspuns: Ce contează? Apoi ai spus: Cum vrei. Erai cufundat în gânduri. Nu în gânduri, ci, probabil, într-un singur gând obsedant, de care nu ai vrut să-mi vorbeşti. Nu voiai să vorbeşti cu nimeni.

Îmi amintesc că ţi-am spus pe drum (luaserăm trenul) că ar trebui să te entuziasmezi şi tu puţin: zi de distracţie la Tel Aviv, avem mulţi bani, suntem bogaţi, avem o mie de posibilităţi, ce alegi? Grădina zoologică? Plaja? O plimbare cu barca pe Yarkon? O plimbare prin portul Tel Aviv? De fiecare dată îmi răspundeai: Da. Grozav. Când te-am forţat să alegi, cel puţin să alegi cu ce începem, mi-ai răspuns: Nu contează. Şi brusc ai început să-mi ţii o prelegere despre metoda de înrolare a rezerviştilor în Elveţia, metodă pe care noi o imităm.

Tristeţea asta a ta. Cu toate că uneori poţi să fii un vorbitor neobosit, să ţii discursuri întregi, conferinţe, şi chiar cu un fel de bucurie exaltată, acestea rămân simple conferinţe şi discursuri. Niciodată nu porţi o conversaţie. Niciodată nu asculţi.

Eu nu sunt ca tine. Eu am întotdeauna două-trei prietene. În Haifa am avut un prieten. Şi după el, un altul. Aron. Îţi aminteşti de el. Instructorul pionierilor. Şi acum, la Roma, am pe cineva. Un băiat care s-a născut şi a crescut la Milano, traducător literar din spaniolă în italiană, Emilio, de fapt e divorţat, are treizeci şi opt de ani, adică mai mare decât mine cu şapte-opt ani. Are o fetiţă de zece ani, Sofia, dar noi o strigăm Sonia, care e legată acum de mine poate mai mult decât de mama ei. Mama ei trăieşte în Bologna şi nu prea ţine legătura cu ea. În loc de Miri, Sonia mă strigă Mari. Doar Emilio mă strigă corect, Miri. Cara Miri. Cu o mână îmi mângâie mie ceafa, cu cealaltă mângâie ceafa Soniei. Ca şi cum ne-ar lega una de cealaltă.

Nu avem timp să ne întâlnim decât la sfârşit de săptămână, pentru că eu învăţ şi lucrez, după cum ţi-am spus, în două locuri. Emilio lucrează de-acasă, când îi convine, în general dimineaţa devreme. Ar fi fost bucuros să ne vedem zilnic, şi Sonia ar fi fost fericită dacă m-aş fi mutat cu ei. Însă ei locuiesc la capătul celălalt al Romei, departe de Universitate, departe de laborator şi de Poştă. Eu mă concentrez asupra studiilor, a exerciţiilor, asupra laboratorului şi a celor două locuri de muncă. Doar sâmbăta seara merg la Emilio, şi rămân cu el şi cu micuţa Sonia până duminică seara. Duminica mă trezesc întotdeauna la patru dimineaţa şi le gătesc pentru toată săptămâna. Apoi ieşim toţi trei în parcul de lângă casa lor, sau ne plimbăm cu barca pe râu, sau, dacă e vreme bună, mergem cu autobuzul în afara oraşului, la picnic, în pădurricea de pini de la umbra unor ruine antice.

Duminica seara, Emilio şi Sonia mă conduc la serviciu, la farmacie, şi ne despărţim cu o îmbrăţişare lungă. În timpul săptămânii, vorbim la telefon aproape în fiecare seară. Nu am telefon în camera mea, dar proprietarul farmaciei îmi dă voie să folosesc telefonul lui.

Emilio ştie că nu am bani şi că muncesc peste puterile mele. Ştie şi motivul pentru care părinţii au încetat să-mi plătească studiile. Ştie foarte bine că trăiesc de pe o zi pe alta. Şi cu toate că venitul lui de traducător e foarte modest, mi-a propus de câteva ori să mă ajute cu mici sume de bani. Am refuzat de fiecare dată, şi chiar m-am supărat puţin pe el. De ce am refuzat, nu înţeleg. De ce m-am supărat, nu înţeleg nici atât. S-a simţit probabil jignit de refuzul meu, dar nu şi-a exprimat ofensa în cuvinte. Ca tine. Îmi place generozitatea lui. Am impresia că trăsătura cea mai atrăgătoare a unui bărbat, trăsătura cea mai virilă, e tocmai generozitatea. Şi tu, Muli, ai fi putut să faci traduceri, ca Emilio, sau să dai lecţii particulare. Şi pentru mama şi pentru tata, şi pentru mine întreruperea studiilor tale e o mare dezamăgire. Mi te-am imaginat întotdeauna ca student, cercetător, savant, conferenţiar, poate într-o zi chiar profesor de renume. De ce ai trădat totul? De ce ai renunţat aşa deodată? Să fie numai din cauza falimentului tatei?

Dacă aş avea bani, mi-aş întrerupe eu studiile pentru câtva timp, m-

aş întoarce în ţară pentru două-trei săptămâni, aş veni la tine la Ierusalim, te-aş scoate din mormântul pe care ţi l-ai săpat, te-aş scutura din toate puterile mele, ţi-aş găsi de lucru şi te-aş obliga să-ţi reiei studiile. N-ai pierdut până acum decât un semestru. Lucrurile se pot repara. În timpul acelei călătorii la Tel Aviv, atunci, când tu aveai unsprezece ani, iar eu şaisprezece, ne-am plimbat toată ziua pe străzi, printre vitrine la care aproape că nu ne uitam, uzi de transpiraţie, pentru că era o zi caldă şi umedă, am băut de două ori apă gazoasă, am mâncat îngheţată, am intrat într-o sală de cinema în mijlocul unui film franţuzesc alb-negru şi ne-am întors la Haifa cu mult înainte de plecarea ultimului autobuz. N-am rămas să dormim la mătuşa Edith. Îmi amintesc că te-am întrebat ce vrei de fapt, Muli, iar tu ai spus că vrei să ştii care e rostul. Asta a fost singura noastră conversaţie din ziua aceea. Poate am vorbit puţin şi despre alte lucruri, de exemplu despre apa gazoasă şi despre îngheţată, dar eu îmi amintesc doar fraza asta a ta: Vreau să ştiu care e rostul. Poate a venit în sfârşit timpul Muli, să nu mai cauţi adevărul care nu există şi să începi să-ţi trăieşti viaţa.

Oare e ceva în tine care cere pedeapsă? Pentru ce anume te pedepseşti? Scrie-mi. Dar nu iar patru-cinci rânduri, „eu sunt bine totul e bine e iarnă la Ierusalim am un serviciu uşor câteva ore pe zi şi îmi petrec restul timpului citind sau plimbându-mă prin oraş". Cam asta e tot ce mi-ai spus în ultima ta scrisoare. Scrie-mi o scrisoare adevărată. Scrie-mi cât mai curând.

Miri

35

Într-o dimineaţă de iarnă primăvăratică la Ierusalim, într-o zi scăldată în azur şi miresmele de răşină ale pinilor şi ale pământului umed, învăluit de cântecul păsărelelor, Shmuel Asch se trezi puţin după nouă dimineaţa, se spălă, îşi presără praf de talc pe barbă şi pe frunte, coborî la bucătărie să bea cafea şi să mănânce patru felii de pâine cu gem de căpşuni, îşi îmbrăcă paltonul, renunţând la şapcă şi la bastonul cu cap de vulpe, şi merse cu două autobuze până la Arhivele Naţionale. Urcă treptele cu paşi repezi, în diagonală, cu capul lui mare, acoperit de cârlionţi încâlciţi, întins cu putere înainte, în faţa corpului şi a picioarelor, şi traversă în grabă holul de la intrare, în căutarea unui angajat. La ghişeul de informaţii găsi o femeie tânără, blondă, rujată strident şi purtând o bluză cu decolteu generos. Îşi ridică privirea spre el, se cam sperie de aspectul lui de om al cavernelor şi întrebă cu ce-l putea ajuta. Shmuel, gâfâind din cauza treptelor urcate în goană, începu prin a-i aminti că aceea era sigur ziua cea mai frumoasă din an. Apoi îi spuse că era o crimă să stea în birou într-o astfel de zi. Trebuia să iasă din oraş, să colinde munţii,

văile, pădurile. Când ea îi spuse că avea dreptate, el îi propuse, cu un zâmbet ruşinat, să iasă împreună. Chiar în clipa aceea. Apoi o întrebă dacă şi unde i se permitea să cerceteze câteva ore documentele Comitetului Executiv Sionist şi protocoalele şedinţelor conducerii Sohnutului, de la mijlocul anului 1947 şi până la sfârşitul iernii anului 1948.

Pentru că i se părea însetat, funcţionara de la recepţie îl întrebă dacă putea să-i ofere un pahar cu apă. Shmuel îi mulţumi spunând „Da", după care se răzgândi şi spuse „Nu, mulţumesc, păcat de timp". Ea îi zâmbi mirată, amabilă, replicând:

— Aici nu ne grăbim niciodată. La noi timpul stă pe loc.

Apoi îl trimise în biroul domnului Sheindelevitch, de la subsol.

Domnul Sheindelevitch, scund şi vioi, cu gulerul desfăcut, cu o chelie bronzată şi pistruiată înconjurată de un amfiteatru de păr de un alb strălucitor, stătea la birou, în faţa unei maşini de scris antice şi complicate, bătând ceva cu o încetineală extremă, cu un singur deget, ca şi cum cântărea în gând fiecare literă. Camera nu avea ferestre, era luminată de două becuri, cu o lumină electrică galbenă, slabă. Umbra individului şi umbra lui Shmuel cădeau pe doi pereţi diferiţi. Pe peretele lui Shmuel erau agăţate fotografiile lui Herzl, Chaim Weizmann şi David Ben Gurion, iar pe peretele din spatele domnului Sheindelevitch atârna o hartă mare, colorată a statului Israel, cu liniile de demarcaţie trasate ca urmare a luptelor din 1949 şi o dungă groasă, verde, împărţind Ierusalimul în două.

Shmuel îşi spuse din nou dorinţa. Domnul Sheindelevitch îl privi îndelung, şi încet-încet îi apăru pe faţă un zâmbet părintesc, răbdător, ca şi cum îl mira o astfel de dorinţă ciudată, dar se abţinea, iertând ignoranţa celui care pusese întrebarea. Îşi drese vocea fără grabă, bătu încet încă două litere la maşina lui antică şi îşi îndreptă privirea spre Shmuel, răspunzând cu o întrebare:

— Domnul e cercetător?

— Da. Nu. De fapt, da. Mă interesează ezitările care au precedat hotărârea înfiinţării statului.

— Şi în ce fel de cadru cercetează domnul?

Shmuel, care nu se aştepta la o astfel de întrebare, se încurcă, apoi răspunse ezitând:

— Cercetez singur.

Şi adăugă într-un elan de îndrăzneală:

— Fiecare cetăţean are dreptul să vadă documentele şi să înveţe istoria statului, nu-i aşa?

— Şi ce doreşte domnul să vadă?

— Comitetul Executiv Sionist. Conducerea Sohnutului. De la mijlocul anului 1947, până în primăvara anului următor.

Şi adăugă fără a fi întrebat:

— Mă interesează disputa de principiu care a precedat hotărârea înfiinţării statului. Dacă o fi existat vreo astfel de dispută.

Domnul Sheindelevitch se aplecă deodată, şocat, ca şi cum i s-ar fi cerut să dea amănunte despre obiceiurile lui din dormitor.

— Dar aşa ceva nu e posibil, domnule. E cu desăvârşire imposibil.

— De ce? întrebă Shmuel speriat.

— Ai pus două întrebări diferite într-una singură, aşa că vei primi două răspunsuri într-unul.

În cameră intră în linişte o femeie cu trăsături orientale, de aproximativ cincizeci de ani, îmbrăcată într-o rochie neagră lungă, o femeie slabă, cu umerii căzuţi, ducând o tavă cu ceşti de ceai aburind. Puse una în faţa domnului Sheindelevitch, care îi mulţumi politicos şi îşi întrebă oaspetele:

— Bei măcar o ceaşcă de ceai? Ca să nu pleci de-aici cu mâna goală.

Shmuel spuse:

— Mulţumesc.

— Mulţumesc, da? Mulţumesc, nu?

— Mulţumesc, nu. Nu de data asta.

Femeia îşi luă tava, se scuză şi ieşi din cameră. Domnul Sheindelevitch continuă de unde se oprise, cu voce joasă, ca şi cum ar fi îndulcit un secret:

— Materialul Comitetului Executiv Sionist nici nu se află aici, domnule. E în Arhiva Sionismului. Dar la ei nu vei găsi nimic altceva decât stenograme ale discursurilor, pentru că şedinţele lor erau deschise publicului. Cât despre protocoalele şedinţelor conducerii Sohnutului, acesta este un material absolut secret. Şi va rămâne aşa încă patruzeci de ani, conform legii arhivelor şi ordinului protejării secretelor de stat. Dacă îţi convine, adăugă fără să zâmbească, te invit să revii la mine peste patruzeci de ani, poate până atunci te răzgândeşti şi accepţi să bei cu mine o ceaşcă de ceai. Sper că ceaiul tovarăşei Fortuna nu se va răci până atunci.

Se ridică şi întinse mâna, adăugând cu o tristeţe care ascundea cu greu un fel de bună dispoziţie amestecată cu o uşoară bucurie răutăcioasă:

— Îmi pare foarte rău că ai făcut efortul să vii până la noi. Aş fi putut să te refuz şi la telefon. Iată, notează-ţi numărul nostru, să ne poţi căuta peste patruzeci de ani, să nu te deranjezi degeaba.

Shmuel strânse mâna întinsă şi se îndreptă spre ieşire. Ajuns la uşă, vocea subţire a domnului Sheindelevitch îl opri:

— Ce-ai vrea de fapt să ştii? Doar toţi au vrut, în unanimitate, înfiinţarea unui stat, şi toţi au ştiut că va trebui să ne apărăm cu ajutorul armatei.

— Şi Shaltiel Abarbanel?
— Dar el, spuse omul şi apoi tăcu.
Bătu la maşină încă o literă, adăugând sec:
— Dar el a fost un trădător.

36

În bucătărie, la zece dimineaţa, Atalia spuse:

— De la miezul nopţii se simte rău. Am stat cu el aproape toată noaptea. Acum trebuie să plec, dar du-te tu în locul meu în dormitorul lui. N-ai fost încă niciodată acolo. Va trebui să-i schimbi pijamaua o dată la câteva ore, pentru că e leoarcă de transpiraţie. Va trebui să-i dai cu linguriţa ceai cu miere şi lămâie. Poţi adăuga şi puţin coniac. Dacă îi e greu să se dea jos din pat, va trebui să pui sub el, din când în când, oala de noapte, apoi s-o goleşti şi s-o speli. De data aceasta vei fi nevoit să-i atingi trupul. E bătrân, şi poate n-o să-ţi facă nicio plăcere. Te-am adus aici ca să stai de vorbă cu el şi să-l îngrijeşti la nevoie, nu ca să faci lucruri plăcute. Şi nu uita să te speli pe mâini şi să-i schimbi compresele de pe frunte. Să nu-i dai voie astăzi, sub nicio formă, să vorbească fără întrerupere. Dimpotrivă. Vorbeşte tu. Ţine-i discursuri. Conferinţe. Recită-i. Are gâtul inflamat.

Suferea de o gripă grea, de iarnă. Temperatura îi crescuse, era răguşit, ochii îi lăcrimau, plămânii îi erau încărcaţi de spută, iar din când în când avea câte o criză de tuse uscată. Urechile, pe care Atalia i le astupase cu vată, îl dureau, în special urechea stângă. La început mai încercase să glumească, „eschimoşii au desigur dreptate să-şi părăsească bătrânii în zăpadă”. Apoi îşi aminti deodată câteva versete şi se caracteriză drept o ruină, o oală spartă, un bolnăvicios. Când temperatura îi ajunse aproape de patruzeci de grade, simţul umorului îl părăsi. A devenit posac, privirea i se stinse şi se lăsă cuprins de o tăcere sumbră.

Doctorul veni şi plecă. Îi ascultase cu stetoscopul pieptul şi spinarea, îi făcuse o injecţie cu penicilină, îi dăduse ordin să stea culcat pe pat, cu jumătatea superioară a corpului susţinută de multe perne, ca să nu facă pneumonie. I-a mai recomandat să ia de câteva ori pe zi pastile A.P.C., să bea sirop împotriva tusei, să folosească picături pentru urechi şi să consume cât mai mult ceai fierbinte, cu lămâie şi miere, da, desigur, se poate adăuga şi puţin coniac. Şi îi ceru lui Shmuel să încălzească bine camera.

— Nu e un om tânăr, şi sănătatea lui lasă de dorit chiar şi în zilele în care e aparent sănătos, aşa că trebuie să ne păzim cât putem de tot felul de complicaţii, spuse doctorul, care era puţin bâlbâit, originar dintr-un orăşel de lângă Frankfurt, un bărbat cu burtă, cu o batistă albă împăturită într-un triunghi la buzunarul de la piept al sacoului, cu două perechi de ochelari atârnate de şnururi, cu mâini

mici şi fine ca de fetiţă.

Aşa a avut Shmuel Asch dreptul de a intra pentru prima dată în dormitorul domnului Wald. Trecuseră mai mult de două luni de când locuia în mansardă, şi încă nu intrase niciodată în dormitorul proprietarului, cum nu intrase nici în camera Ataliei, şi nici în încăperea de la parter, a cărei uşă mereu închisă dădea în hol, vizavi de bibliotecă. Shmuel presupunea că aceea fusese camera răposatului Shaltiel Abarbanel. Îi fusese interzis până acum să se apropie de ele. Spaţiul permis lui Shmuel includea numai biblioteca, adică locul lui de muncă, bucătăria, pe care o împărţea cu Atalia, şi mansarda lui. Casa din josul aleii Rav Elbaz era compartimentată cu stricteţe.

În dimineaţa aceea, pentru prima dată, din pricina bolii domnului Wald, i s-a permis lui Shmuel să pătrundă în camera intimă a bătrânului, să stea câteva ore lângă patul lui citindu-i capitole din Ieremia, până adormi. Din când în când, bolnavul se trezea zguduit de o tuse umedă. Shmuel îi sprijinea spatele şi îi ducea la buze cu linguriţa ceai cald, în care pusese lămâie, miere şi puţin coniac. Era prima oară când Shmuel îl atingea pe domnul Wald. La început a trebuit să facă un efort pentru a-l atinge, deoarece avea impresia că trupul contorsionat şi vânos îi va stârni repulsie. Când se sili să-l atingă, simţi, spre surprinderea lui, că trupul acela mare era cald şi surprinzător de musculos, ca şi cum, în ciuda infirmităţii, sau poate tocmai datorită ei, era dotat cu muşchi ai spatelui puternici şi oase solide. Căldura trupului îi făcea plăcere lui Shmuel, care îşi puse mâinile pe umărul dezgolit al bătrânului în clipa în care îi schimbă bluza de pijama, şi poate chiar îşi lăsă degetele pe pielea aspră puţin mai mult decât ar fi fost nevoie.

Când bătrânul adormi, Shmuel se ridică şi se învârti prin cameră. Dormitorul era destul de strâmt, mult mai mic decât biblioteca, dar mai mare decât mansarda lui. Şi aici, ca în bibliotecă, erau rafturi încărcate cu cărţi, care acopereau în întregime doi dintre pereţi, de la podea şi până la plafon. Pe când în bibliotecă erau cărţi în ebraică, în arabă şi încă vreo trei sau patru alte limbi, volume de sociologie, studii iudaice, orientalistică, istorie, matematică şi filozofie, precum şi câteva studii ale Cabalei şi volume de astronomie, iată că aici, în dormitor, rafturile erau pline cu romane, majoritatea în germană, poloneză şi engleză, multe din secolul al XVIII-lea, al XIX-lea şi începutul secolului XX: de la *Michael Kohlhaas* la *Ulise*, de la Heine la Hermann Hesse şi Hermann Broch, de la Cervantes în germană la Kirkegaard, şi Musil, şi Kafka, toate în germană, de la Adam Mickiewicz şi Julian Tuwim la Marcel Proust.

În afară de rafturile cu cărţi, în cameră mai erau doar patul lui îngust, un şifonier greoi de modă veche, o noptieră la capul patului şi o măsuţă mică rotundă, acoperită cu un şerveţel, pe care era aşezată o

vază cu flori mov. De o parte şi de alta a măsuţei erau două scaune identice. Scaune vechi, cu picioarele incrustate cu motive vegetale. Câte o pernuţă brodată acoperea fiecare scaun. Din pernuţe atârnau franjuri împletiţi, maro-deschis. Scaunele acelea contrastau cu simplitatea liniilor drepte ale rafturilor cu cărţi, a mesei rotunde şi a noptierei. În afara lor, pe podea, lângă masă, era aşezată o veioză cu picior, cu un abajur cafeniu, care împrăştia în toată camera, în orele serii, o lumină caldă şi blândă, o lumină de iarnă. Între rafturile cu cărţi stătea un ceas de perete bătrân, probabil din lemn de nuc, cu un pendul greu, din alamă strălucitoare. Pendulul acela se mişca într-o parte şi alta cu o încetineală pustiitoare. Ca şi cum se detesta pe el însuşi. Şi mai era, într-un colţ, o sobă cu petrol în care ardea neîncetat o flacără liniştită, ce semăna cu un ochi albastru-deschis.

La capul patului, sprijinită de comodă, stătea o pereche de cârje din lemn, cu care infirmul se mişca dintr-o cameră în alta, sau din camera lui la toaleta alăturată, deşi în bibliotecă se încăpăţâna întotdeauna să se deplaseze fără ele între birou şi fotoliul de nuiele, ajutându-se doar de muşchii puternici ai umerilor şi braţelor.

Pe singurul perete gol, în faţa patului, în faţa celui care stătea culcat în el, Shmuel zări o fotografie nu prea mare, într-o ramă simplă de lemn. Fotografia a fost primul lucru pe care l-a văzut când a intrat pentru prima oară în cameră, dar ceva l-a făcut să-şi întoarcă repede capul de la ea. De câteva ori ocoli cu privirea fotografia care-i trezea sentimente contradictorii, de tristeţe, ruşine şi invidie. Fotografia înfăţişa un tânăr slab, blond, destul de fragil, cu trăsături alungite, feminine şi o privire ruşinată, care te făcea să te ruşinezi şi tu, ca şi cum ochii lui se fereau de lentila aparatului de fotografiat. Ca şi cum priveau în interior. Una dintre sprâncene îi era mai ridicată, părând că punea la îndoială ceva, aceasta fiind singura trăsătură comună între tânăr şi tatăl său. Avea fruntea înaltă, iar părul blond îi încadra faţa într-un fel care dădea impresia că nu se mai tunsese de mult şi că fusese fotografiat într-un loc deschis, în care bătea un vânt puternic din faţă. Purta o cămaşă kaki şifonată, dar în ciuda modei din vremea aceea, nasturii nu-i erau deschişi la piept, ci încheiaţi până la gât.

Ghershom Wald stătea pe pat în faţa fotografiei fiului său, cu spatele sprijinit de un morman de perne. Purta o pijama de flanelă maro, cu dungi de culoare deschisă, pe care Shmuel i-o schimbase cu puţin înainte, un fular gri înfăşurat în jurul gâtului, iar coama de păr argintiu i se odihnea împrăştiată pe perna cea mai de sus. Când observă privirea lui Shmuel îndreptată spre fotografia de pe perete, spuse cu o voce liniştită, fără să fie întrebat:

— Micha.

Shmuel murmură:

— Îmi pare rău.

Şi se corectă imediat:

— Îmi pare foarte rău.

Ochii i se umplură de lacrimi. Îşi întoarse capul, ca să nu-l observe bătrânul.

Ghershom Wald închise ochii şi spuse cu voce răguşită:

— Tatăl nepotului pe care nu l-am avut niciodată. A fost un copil orfan. A crescut doar cu mine, fără mamă. Mama lui a murit când avea doar şase ani. L-am crescut singur. L-am luat eu însumi şi l-am dus pe muntele Moriah.

Tăcu o clipă, şi buzele îi adăugară fără voce:

— În aprilie 1948. În luptele de la Bab El-Wad.

Faţa i se încordă brusc şi adăugă în şoaptă:

— Semăna foarte mult cu mama lui, nu cu mine. De pe la vârsta de zece ani mi-a devenit şi bun prieten. N-am avut niciodată un prieten mai bun ca el. Puteam să vorbim ore întregi, sau să nu ne spunem nimic. Nu era aproape nicio diferenţă. Încerca uneori să-mi explice lucruri care mă depăşeau, matematică superioară, logică formală. Râdea uneori de mine, profesor bătrân de Tanah şi istorie ce sunt, şi mă poreclise „omul de alaltăieri”.

Shmuel murmură iar:

— Împărtăşesc durerea dumitale.

Şi iar se corectă imediat:

— Nu. Nu se poate împărtăşi durerea. Aşa ceva nu există.

Ghershom Wald tăcea. Shmuel îi turnă, din termosul de pe masă, încă un pahar de ceai fierbinte cu lămâie şi miere, adăugă puţin coniac, îl sprijini de spate şi-i apropie paharul de buze, dându-i şi o pastilă. Ghershom Wald luă două-trei guri de ceai, înghiţi şi pastila, apoi împinse mâna tânărului Shmuel, îndepărtând paharul.

— La nouă ani, bolnav fiind, i-a fost extirpat un rinichi. La sfârşitul anului 1947 a păcălit comisia de înrolare. În zilele de anarhie de dinainte de războiul acela nu era greu să înşeli comisia de înrolare. Se lăsau bucuros înşelaţi. Atalia îi spusese să nu meargă. Pentru că nu avea voie. Spunea în glumă că e ca un băieţel care fuge în curte să se joace de-a cowboy-ii şi indienii. Îi spunea că e caraghios. Toţi reprezentanţii sexului masculin i s-au părut întotdeauna caraghioşi. Toţi bărbaţii par că n-au trecut, şi nu vor trece niciodată de vârsta adolescenţei. Şi Shaltiel îl pusese să jure că nu se va duce. Shaltiel repeta mereu că războiul acela nu era decât nebunia lui Ben Gurion şi nebunia întregului popor. De fapt, nebunia a două popoare. După părerea lui, tinerii din ambele tabere trebuiau să arunce armele şi să refuze lupta. Shaltiel mergea, cel puţin de două ori pe săptămână, să le vorbească prietenilor lui arabi de la suflet la suflet. Nici măcar după ce începuse vărsarea de sânge, în toamna anului 1947, cu bariere şi lunetişti, nu renunţă să meargă la prietenii lui. Vecinii îl numeau

iubitor de arabi. Îl porecliseră Muezinul. Îi spuneau Hagi Amin. Unii îl numiseră trădător, pentru că îndreptăţea într-o anumită măsură împotrivirea arabilor la sionism şi pentru că se încârdoşa cu ei. Şi cu toate astea se încăpăţâna întotdeauna să se declare sionist, şi chiar susţinea că face parte din micul grup de sionişti adevăraţi, care nu se lăsau îmbătaţi de naţionalism. Se considera ultimul discipol al lui Ehad Haam[67]. Cunoştea limba arabă din copilărie şi îi plăcea mult să-şi petreacă timpul înconjurat de arabi, în cafenelele din oraşul vechi, şi să discute cu ei ore întregi. Avea prieteni de suflet şi printre arabii musulmani, şi printre arabii creştini. Ne arăta un altfel de drum. Propunea altceva. Mă certam cu el. Îmi susţineam părerea că războiul era o necesitate pentru care, aşa cum e scris la noi, şi mirele trebuie să-şi părăsească nunta. Copilul meu, Micha, unicul meu fiu, poate că n-ar fi plecat la luptă dacă nu auzea ce spunea tatăl său despre un război necesar: l-am crescut, de când era mic, în amintirea celor care au apărat Tel Hai şi a campaniilor de noapte ale lui Wingate şi ale Macabeilor, care acum trebuiau să renască. Eu l-am domesticit. Nu numai eu. Noi toţi. Educatoarele. Profesorii. Prietenii. Băieţii de vârsta lui. Fetele. În anii aceia, toată lumea declama: „O voce m-a chemat şi m-am dus". O voce l-a chemat şi s-a dus. Şi eu am fost parte din vocea aceea. Toată ţara a făcut să răsune vocea aceea. Nu există popor care să renunţe la temeliile vieţii lui. Cu spatele la zid. El s-a dus, şi eu am rămas. Nu. N-am rămas. Micha nu mai e, şi nici eu nu mai sunt. Uită-te la mine, te rog: în faţa ta stă un om fără viaţă. Un mort vorbăreţ stă în faţa ta şi flecăreşte.

Bătrânul fu din nou zguduit de un puternic acces de tuse, horcăi, aproape se înecă din pricina flegmei, corpul lui diform se contractă şi capul său începu să lovească peretele ritmic şi înfundat.

Shmuel se grăbi să-l oprească. Îl bătu pe spate de câteva ori şi încercă să-i mai dea câteva înghiţituri de ceai. Bătrânul se înecă, scuipă într-o batistă mototolită. După un minut sau două, Shmuel îşi dădu seama că sub masca tusei şi a horcăitului bătrânul era cuprins de un plâns reţinut, înecat în sughiţuri mici. Pe urmă îşi şterse ochii furios, cu aceeaşi batistă în care scuipase cu un minut înainte, mustrându-se în şoaptă:

— Să mă ierţi, Shmuel.

Era prima dată de la venirea lui Shmuel Asch în casa aceasta, cu două luni în urmă, când bătrânul îi spunea pe nume, şi prima dată când cerea iertare.

Shmuel zise blând:

— Odihneşte-te. Nu vorbi. Nu-ţi face bine să te laşi năpădit de emoţii.

Bătrânul încetă să-şi mai lovească ţeasta de perete, continuând doar să suspine încet, des, dar nu adânc, părând că sughiţă. Privindu-l,

Shmuel descoperi cât de dragă îi era deodată faţa lui bolovănoasă, de care sculptorul parcă se săturase în mijlocul lucrului, lăsându-se păgubaş, cu bărbia ridicată înainte şi cu mustaţa căruntă, sălbatică. Urâţenia bătrânului i se părea fascinantă, cuceritoare, o urâţenie atât de acută, încât aproape că semăna cu un fel de frumuseţe. Îl copleşi o dorinţă intensă de a-l consola. Nu de a-i distrage atenţia de la durerea lui, doar nu există pe lume niciun mijloc de a distrage atenţia de la durere, ci, dimpotrivă, de a primi, de a atrage spre sine, cu putere, ceva din durerea aceea. Mâna mare, zbârcită a bătrânului se odihnea pe plapumă, iar Shmuel, cu delicateţe, ezitând, îşi puse palma deasupra. Degetele lui Ghershom Wald erau mari şi calde, şi acoperiră ca într-o îmbrăţişare mâna rece a lui Shmuel. Timp de două-trei minute, mâna bătrânului ţinu strâns degetele tânărului. După acest răstimp de tăcere, Wald spuse:

— Ştiu că despre cei care au căzut în Războiul de Independenţă se spune de obicei că nu au murit degeaba. Chiar şi eu am spus întotdeauna asta, toţi au spus asta. Poftim. Cum puteam să nu spun asta? Nathan Alterman a scris: „Poate o dată la o mie de ani, moartea noastră are un rost”. Dar mi-e din ce în ce mai greu să repet aceste cuvinte. Fantoma lui Shaltiel mi le opreşte în gât. Shaltiel era de părere că oricine a murit în lumea aceasta, nu numai cei care au căzut în războaie, şi cei care au murit în accidente sau de boală, chiar şi cei care mor de moarte bună, toţi, până la ultimul, din Antichitate şi până astăzi, toţi au murit complet inutil.

Dintre munţii şi văile zbârciturilor de pe faţa distorsionată, de sub sprâncenele groase şi încărunţite, îl fixau pe Shmuel nişte ochi mici, albaştri, pătrunzători. Şi sub mustaţa încâlcită îi tremura buza superioară. Faţa lui Ghershom Wald se crispă brusc, ca din pricina unei dureri puternice, dar din această durere se născu un fel de zâmbet care nu era zâmbet. Nu pe buze îi apăruse expresia aceea, ci doar în jurul ochilor.

— Ascultă, te rog, tinere. Se pare că, fără să vreau, încep să te simpatizez puţin. Uneori semeni cu o broască ţestoasă care şi-a pierdut carapacea.

Spre seară, pe o ploaie biciuitoare, Shmuel se duse la farmacia de pe strada Keren Kaiemet colţ cu Even Ezra şi îi cumpără lui Ghershom Wald un vaporizator electric, pentru a-i uşura respiraţia. Îşi cumpără şi lui un inhalator de buzunar nou. Pe drum, mai cumpără şi un bidon cu petrol pentru sobă şi o sticlă de coniac ieftin, numit coniac medicinal.

Când se întoarse în camera lui Ghershom Wald, îl găsi pe bătrân înfăşurat în plapuma pe care şi-o trăsese până aproape de nări. Părea că respiraţia i se mai uşurase. Shmuel instală aparatul cu aburi şi-l băgă în priză. Aparatul bâzâi uşor şi împrăştie în cameră un abur gros.

Pe neaşteptate, bătrânul spuse:

— Shmuel, ascultă, te rog, ai grijă, să nu te îndrăgosteşti de ea. N-ai tu putere pentru asta.

Şi adăugă:

— Au mai fost aici vreo câţiva tineri înaintea ta, angajaţi şi ei să-mi ţină companie. Majoritatea s-au îndrăgostit de ea, şi de unul sau doi i-a fost milă probabil pentru o noapte sau două. Apoi i-a alungat. Până la urmă, toţi au plecat de-aici cu inima zdrobită. Dar nu din vina ei. E adevărat. Ea nu poate fi acuzată. Are un fel de răceală caldă, o detaşare care vă atrage spre ea cum atrage lumina lămpii fluturii de noapte. De tine îmi pare rău uneori. Pentru că eşti încă un copil.

37

Atalia intrase în cameră fără să bată la uşă. Dacă auzise sau nu ultimele cuvinte ale bătrânului, Shmuel nu putea şti. Adusese cu ea grişul pregătit de vecină, doamna Sara de Toledo, se aşeză pe patul bătrânului, aranjându-i pernele sub cap, îl rugă pe Shmuel să-l sprijine de spate şi îi dădu vreo cinci sau şase linguri. Au stat aşa toţi trei preţ de câteva minute, cu capetele aproape atingându-se. Ca şi cum se străduiau toţi trei să cerceteze de aproape un obiect rar. Shmuel privea scobitura adâncă, mai adâncă decât a majorităţii oamenilor, care cobora de la nările ei spre buza superioară. În el ardea o dorinţă puternică de a atinge uşor cu degetul liniile acelui şănţuleţ. Apoi bătrânul îşi strânse buzele ca un copil încăpăţânat, care refuză să mai mănânce. Ea nu-l îndemnă, ci îi dădu farfuria şi lingura lui Shmuel, spunând:

— Du-te şi pune astea în bucătărie. Pe urmă aşteaptă-mă în bibliotecă.

El ieşi din dormitor şi se duse la bucătărie, termină de mâncat restul de griş stând în picioare, scoase un borcănaş de iaurt din frigider şi-l mâncă pe tot, înghiţi câteva măsline şi decoji o portocală, o mâncă, apoi spălă farfuria, borcanul şi lingura, le şterse şi le puse în sertarul dulapului. Simţea acum în tot trupul un fel de căldură pe care nu o mai simţise de când îl părăsise Yardena.

Ea îl aştepta deja în bibliotecă. Stătea în fotoliul bătrânului şi îi spuse lui Shmuel să se aşeze de data aceasta la birou, în scaunul cu spătar înalt, tapisat, al domnului Wald. Ochii migdalaţi, trişti şi ruşinaţi ai lui Shmuel o priveau cu teamă. Atalia purta pantaloni de lână de un roşu închis şi un pulover verde, care se potrivea cu ochii ei, de un căprui cu irizaţii verzi. Căprui cu o scânteiere verzuie. Stătea relaxată, cu genunchii lipiţi; nu era o femeie slabă, dar avea gâtul fin, iar mâinile şi le sprijinea pe fotoliu, de o parte şi de alta a coapselor.

— Aţi vorbit despre Micha, spuse. Nu era o întrebare, ci o constatare, sau un reproş. Tu şi Wald aţi vorbit despre el.

— Da, recunoscu Shmuel. Îmi pare rău. Eu am fost de vină. Am întrebat despre bărbatul din fotografie şi i-am provocat durere. Sau poate că nu am întrebat. Poate că el a început să-mi vorbească despre fiul lui.

— Să nu-ţi pară rău. Nu contează. Doar că vorbeşte şi vorbeşte zile întregi, săptămâni, luni, ţine discursuri, filozofează, şi de fapt nu spune nimic. Dacă de data asta l-ai făcut în sfârşit să spună ceva...

Nu termină fraza. Shmuel prinse curaj, un curaj care-i era străin, şi spuse pe neaşteptate:

— Nici tu nu spui prea multe, Atalia.

Şi întrebă dacă poate să-i pună o întrebare.

Atalia dădu din cap.

Shmuel întrebă ce vârstă avea Micha atunci când a murit. Ea ezită o clipă, ca şi cum nu înţelegea de ce trebuia să răspundă la o asemenea întrebare, sau ca şi cum ar fi fost o întrebare prea intimă. După un scurt moment de tăcere, spuse că avea treizeci şi şapte de ani. Şi tăcu iar. Nici Shmuel nu mai zise nimic. Până când ea spuse cu voce scăzută, ca şi cum vorbea cu ea însăşi:

— Era matematician. A publicat articole în reviste de logică matematică. Urma să devină cel mai tânăr profesor din istoria Universităţii Ebraice. Până ce s-a molipsit, ca toată lumea, de nebunia care bântuie dintotdeauna locurile acestea şi a plecat într-o bună zi, plin de elan, la măcel. A alergat împreună cu turma.

Shmuel stătea pe scaunul lui Ghershom Wald, cu amândouă mâinile pe birou, cu degetele acelea prea scurte, ca şi cum de la fiecare i-ar fi lipsit câte o falangă. Îşi pierdu brusc respiraţia, dar nu se grăbi să-şi caute inhalatorul din buzunar. Atalia îl privi pieziş de pe fotoliu, de jos în sus, şi scuipând parcă vorbele printre buze, spuse:

— Ţară aţi vrut. Independenţă aţi vrut. Steaguri, şi uniforme, şi bancnote, şi tobe, şi trompete. Aţi vărsat râuri de sânge nevinovat. Aţi sacrificat o generaţie întreagă. Aţi alungat sute de mii de arabi din casele lor. Aţi trimis vapoare pline de emigranţi care i-au supravieţuit lui Hitler, direct de pe chei pe câmpurile de luptă. Totul ca să existe aici un stat al evreilor. Şi uite ce-aţi primit.

Shmuel rămase uluit. După o clipă, se bâlbâi politicos:

— Mă tem că nu sunt total de acord cu tine.

— Sigur că nu eşti de acord. Şi de ce să fii de acord? Doar eşti unul dintre ei. Revoluţionar, socialist, răzvrătit, şi cu toate astea, unul dintre ei. Şi Micha a devenit peste noapte unul dintre ei. Apropo, scuză-mă, te rog, cum s-a întâmplat că nu ai fost încă ucis?

— Eram prea tânăr pe-atunci. Aveam treisprezece ani.

Atalia nu renunţă:

— Cum de n-ai murit după aceea? În timpul campaniilor de represalii? În „operaţiunea Sinai”? În raiduri? În operaţiunile speciale

de peste graniţă? Într-un accident din timpul antrenamentelor?

Shmuel se făcuse roşu-stacojiu. Ezită o clipă, apoi se destăinui:

— Nu am fost soldat luptător, am astm şi inima mărită.

Dintr-odată i se umplură ochii de lacrimi, şi se strădui să nu fie văzut de Atalia, pentru că îi era ruşine.

— Micha avea un singur rinichi. La vârsta de nouă ani a fost operat la Hadassa, de pe strada Haneviim, fiindu-i extirpat rinichiul stâng. Era infirm. Ca tatăl său. A falsificat certificatul medical şi semnătura părintelui său. I-a păcălit, şi ei s-au bucurat să se lase păcăliţi. Toţi au fost înşelaţi. Chiar şi cei care au înşelat au fost, de fapt, înşelaţi. Şi Wald. O turmă întreagă de înşelaţi.

Shmuel întrebă cu voce slabă:

— Nu crezi că în 1948 ne-am luptat fiindcă într-adevăr nu aveam încotro? Pentru că eram cu spatele la zid?

— Nu. Nu aţi fost cu spatele la zid. Voi aţi fost zidul.

— Încerci să-mi spui că tatăl tău credea cu adevărat că aveam chiar şi umbra unei şanse de a supravieţui aici în mod paşnic? Că ar fi fost posibil să-i convingem pe arabi să accepte ideea împărţirii ţării? Că ar fi fost posibil să ne întemeiem patria doar prin vorbe frumoase? Chiar şi tu crezi în asta? De fapt, chiar şi lumea de mâine a susţinut atunci înfiinţarea unui stat al evreilor. Chiar şi ţările comuniste ne-au furnizat armament.

— Pe Abarbanel nu-l impresionau statele. Deloc. Oriunde ar fi fost ele. Nu se lăsa impresionat de o lume împărţită în sute de state naţionale. Ca rânduri-rânduri de cuşti separate într-o grădină zoologică. Idiş nu ştia, vorbea ebraică şi arabă, ladino şi engleză, franceză, turcă şi greacă, dar despre toate statele de pe lume spunea, tocmai în idiş: *Goyim nahes*. „Satisfacţie pentru neevrei”. Toate statele erau, după părerea lui, rezultatul unei idei infantile şi învechite.

— Era probabil un om naiv? Visător?

— Visător era Ben Gurion, nu Abarbanel. Ben Gurion, şi toată turma care l-a urmat, ca pe fluierarul din Hamelin. La masacru. La măcel. La expulzare. La ura eternă între cele două comunităţi.

Shmuel se foia neliniştit pe scaunul tapisat al domnului Wald. Vorbele spuse de Atalia i se păreau nelalocul lor, ameninţătoare, aproape înspăimântătoare. Răspunsurile cunoscute, cele ale lui Ghershom Wald îi stăteau pe limbă, şi cu toate astea nu-şi găsea cuvintele. Gândul că toate statele naţionale seamănă cu nişte cuşti dintr-o grădină zoologică îl împingea să le arunce în faţă Ataliei şi tatălui ei faptul că în locul în care oamenii se poartă unii cu alţii ca nişte animale de pradă, probabil e nevoie ca ei să fie ţinuţi în cuşti separate. Dar îşi spuse că Atalia era văduvă de război şi se hotărî să tacă. Mult mai mult decât s-o învingă în această dispută, dorea s-o ţină în braţe, chiar şi numai pentru o clipă. Încerca să şi-l imagineze pe

tatăl ei făcând eforturi inutile pentru a opri cascada istoriei, singur, cu mâinile goale. Cum e posibil ca cineva care nu credea într-un stat al evreilor să se considere sionist, şi chiar să facă parte ani de zile din Comitetul Executiv Sionist şi din conducerea Sohnutului? Parcă citindu-i gândurile, Atalia spuse cu o voce plină de ironie şi tristeţe:

— Nu a ajuns la aceste concluzii de pe-o zi pe alta. Revolta arabă din 1936, Hitler, partizanii, asasinatele, acţiunile de răzbunare ale partizanilor evrei, spânzurătorile ridicate de britanici, dar în special discuţiile nenumărate cu prietenii lui arabi l-au făcut să se gândească la faptul că aici e destul loc pentru ambele comunităţi, şi e mai bine ca ele să trăiască una lângă alta, sau una împreună cu cealaltă, fără niciun cadru statal. Să fie o comunitate amestecată, sau o combinaţie între două comunităţi care nu-şi ameninţă reciproc viitorul. Dar poate că ai dreptate. Poate aveţi dreptate cu toţii. Poate că a fost într-adevăr un naiv. Poate că a fost mai bine să se întâmple tot ce aţi hotărât aici, ca zeci de mii de oameni să fie măcelăriţi şi sute de mii, în exil. Pentru că evreii de aici sunt un mare câmp de refugiaţi, şi arabii la fel. Şi de acum înainte, arabii trăiesc zi de zi nenorocirea înfrângerii lor, iar evreii trăiesc noapte de noapte groaza răzbunării lor. Probabil că aşa e mult mai bine pentru toţi. Două popoare roase de ură şi venin, amândouă ieşite din război, pătrunse de răzbunare şi dreptate. Fluvii întregi de răzbunare şi dreptate. Şi de atâta dreptate, toată ţara e acoperită de cimitire şi semănată cu ruinele a sute de sate sărace, care au existat şi au fost şterse de pe faţa pământului şi nu mai sunt.

— Există răspunsuri, Atalia. Dar n-am să le rostesc. Mă tem să nu te jignesc.

— Pe mine nu mă mai poţi jigni. Doar cu o bombă care străpunge tancuri.

Apoi se ridică brusc, traversă din patru paşi grei biblioteca şi rămase lângă fereastră.

— Mi l-au ucis, spuse deodată, nu cu tristeţe, şi nu cu ură, ci cu un fel de fervoare ce semăna mai mult cu o veselie nervoasă, la vârsta de treizeci şi şapte de ani a fost trimis să însoţească, înarmat cu o mitralieră Sten şi câteva mine, unul dintre convoaiele pornite spre Ierusalim. Era în aprilie 1948. Drumul spre Ierusalim şerpuieşte printr-o vale adâncă, iar de pe coastele munţilor, de o parte şi de alta a drumului, arabii stăteau la pândă şi trăgeau asupra convoaielor. Era probabil seară. Comandanţii convoiului se temeau să nu rămână blocaţi peste noapte pe drumul acela îngust din vale. Unii soldaţi coborâseră din camioanele blindate şi fuseseră trimişi să dea la o parte o barieră din bolovani pusă de arabi de-a latul drumului. Alţii, printre care şi Micha, au alergat în sus pe coastă, să atace şi să neutralizeze cu bombele lor artizanale postul ţintaşilor. Arabii le-au ţinut piept. Când s-a întunecat, s-au retras, cărând în spate răniţii şi morţii. Dar nu toţi

răniţii şi morţii. Pe când convoiul se apropia de Ierusalim, cineva îşi dădu seama că Micha lipsea. În zori, o divizie a ieşit să cerceteze coastele colinelor. Prietenii lui buni, majoritatea mai tineri cu zece sau cincisprezece ani decât el, au căutat toată dimineaţa, până l-au găsit. Poate o fi zăcut acolo singur toată noaptea, trăgând să moară. Poate a strigat după ajutor. Sau poate o fi încercat să se târască pe burtă, sângerând de-a lungul drumului. Sau poate că arabii l-au găsit imediat după ce convoiul s-a retras. I-au tăiat gâtul, l-au dezbrăcat de la brâu în jos, i-au tăiat mădularul şi i l-au îndesat în gură. N-o să ştim niciodată dacă l-au omorât înainte sau după ce l-au castrat. Întrebarea asta rămâne deschisă. Mi-au lăsat întrebarea asta, să-mi tortureze pentru totdeauna imaginaţia. Să nu-mi lipsească niciodată ceva la care să mă gândesc noaptea. Noapte după noapte. Mie nu mi-au povestit. Nimic nu mi-au povestit. Nimic. Am aflat întâmplător: cam la un an după ce a căzut în luptă, unul dintre prietenii lui a murit într-un accident de muncă în Galileea şi mi s-a dat să citesc jurnalul lui. Acolo, în jurnalul acela, am găsit scris, în mai puţin de zece cuvinte, cum l-au găsit pe Micha printre stânci. Şi de atunci îl văd, tot timpul îl văd, cu jumătate de corp gol, cu gâtul spintecat şi mădularul tăiat, îndesat între buze. În fiecare zi îl văd. În fiecare noapte. În fiecare dimineaţă. Închid ochii şi îl văd. Deschid ochii şi îl văd. Şi am continuat să trăiesc aici, cu cei doi bunici care încă nu deveniseră bunici, am continuat să am grijă de amândoi. Ce îmi mai rămăsese de făcut? Să iubesc bărbaţii îmi e imposibil. Lumea întreagă e în mâinile voastre de mii de ani, şi aţi transformat-o într-o monstruozitate, într-un abator. Pot, cel mult, să mă folosesc de voi. Uneori chiar să-mi fie milă de voi şi să încerc să vă consolez puţin. Pentru ce? Nu ştiu. Poate pentru infirmitatea voastră.

Shmuel tăcea.

— Abarbanel a murit doi ani mai târziu. A murit singur, aici, în camera de alături. Urât şi ponegrit de toţi. Dispreţuit. Poate chiar şi de el însuşi. Toţi prietenii lui arabi au rămas dincolo de noile graniţe sau au fost alungaţi din casele lor din Katamon, din Abu Tor şi Bakaa. Prieteni evrei nu i-au rămas: el era trădătorul. Între moartea lui Micha şi moartea lui Abarbanel am trăit aici aproape doi ani, Abarbanel, Ghershom Wald şi cu mine, numai noi trei, fără altcineva, singuri. Ca într-un submarin. Eu, împreună cu cei doi bunici ai copilului pe care nu l-am avut. Wald nu era de acord cu nimic din ceea ce credea Abarbanel, de la un capăt la altul, dar nu s-au mai contrazis. Niciodată. Moartea lui Micha i-a amuţit complet pe amândoi. Dintr-odată li s-au epuizat toate argumentele. Cuvintele le-au rămas sugrumate. Domnea tăcerea între ei, şi între ei şi mine. Wald a suferit cu siguranţă din cauza acestei tăceri. Îi place să vorbească şi are nevoie să vorbească neîncetat. Abarbanel se simţea bine tăcând. Îi

îngrijeam şi lucram câteva ore pe zi la o agenţie imobiliară de pe strada Strauss. Într-o zi, puţin după ştirile de la ora şapte seara, Abarbanel stătea singur în bucătărie bând cafea şi citind ziarul. Stătea în fiecare seară singur în bucătărie, bându-şi cafeaua şi citind ziarul. Dintr-odată, capul i-a căzut peste ceaşca de cafea, răsturnând-o. Lentila dreaptă a ochelarilor s-a spart, de parca un glonţ îl lovise direct în ochi. Ziarul era îmbibat de cafeaua care i se vărsase pe masă, pe piept, pe genunchi şi pe podea. Aşa l-am găsit. Cafeaua, ziarul, ochelarii sparţi, cu faţa pe muşamaua înflorată, ca şi cum trăgea un pui de somn pe masa din bucătărie, doar fruntea şi părul ude, într-o baltă de cafea. Eu am moştenit de la Abarbanel câte ceva din convingerile lui, dar de fapt nu l-am iubit, în afară poate de anii copilăriei. A fost fără îndoială un om cinstit, destul de curajos şi original, dar niciodată nu a vrut, şi nici nu a ştiut să fie tată, şi de fapt nici soţ nu a fost. Odată, când aveam patru ani, m-a uitat într-un magazin din piaţa Mahne Yehuda, pentru că era absorbit într-o discuţie cu un preot şi, ca să-şi continue conversaţia, plecase să-şi conducă interlocutorul până pe strada Jaffa, şi mai departe, până pe strada Habashim. Altă dată s-a supărat pe mama şi i-a interzis să iasă din casă timp de două săptămâni, şi pentru asta i-a ascuns toate cele trei perechi de pantofi. Odată a găsit-o bând un pahar de vin şi râzând în gura mare cu un prieten de-al lui grec. Atunci a încuiat-o în mansardă. Era un om singuratic, concentrat asupra propriei persoane şi gelos. Un fanatic. Un semn de exclamaţie pe două picioare. Viaţa de familie nu i se potrivea. Poate fusese menit să fie călugăr.

Isus şi ucenicii lui erau evrei din tată-n fiu. Însă în imaginaţia populară a creştinilor, singurul dintre ei care le-a rămas în memorie ca fiind evreu – şi reprezentant al întregului popor evreu – e Iuda Iscariotul. În momentul în care trimişii sacerdoţilor şi paznicii Templului au venit să-l aresteze pe Isus, toţi ucenicii s-au speriat şi, îngroziţi, s-au împrăştiat în toate direcţiile, doar Iuda rămânând pe loc. Poate l-a sărutat pe Isus ca să-l îmbărbăteze. Poate a plecat împreună cu gărzile acolo unde l-au dus pe Isus. Şi Petru a ajuns în locul acela, dar înainte de a se lumina de ziua îl renegă pe Isus de trei ori. Iuda nu-l renegă. Cât de ironic e acest fapt, notă Shmuel în caietul lui, că primul şi ultimul creştin, singurul creştin care nu l-a părăsit pe Isus niciun moment şi nu l-a renegat, singurul creştin care a crezut în divinitatea lui Isus până în ultima clipă a acestuia pe cruce, creştinul care a crezut în mod absolut că Isus va coborî de pe cruce în faţa întregului Ierusalim şi în faţa întregii lumi, singurul creştin care a murit împreună cu Isus şi nu a continuat să trăiască după el, singurul a cărui inimă a fost într-adevăr zdrobită la moartea lui Isus, tocmai el a fost văzut de sute de milioane de oameni, de pe cele cinci continente, timp de mii de ani, ca evreul cel mai reprezentativ. Cel mai abominabil şi detestabil. Personificarea trădării, întruparea iudaismului şi întruparea legăturii dintre iudaism şi trădare.

În timpurile moderne, notă Shmuel în caietul său, istoricul Tzvi Gaertz a scris că Isus e singurul om născut din femeie, despre care „trebuie spus, fără exagerare, că a făcut mai multe după moarte decât în timpul vieţii”. Shmuel adăugă cu o mână emoţionată: Nu e adevărat. Nu numai Isus. Şi Iuda Iscariotul a făcut, prin moartea lui, mai multe decât în timpul vieţii.

Singur în noaptea de iarnă, în mansarda lui, în timp ce o ploaie puternică şi monotonă se aude pe tavanul înclinat, aproape de capul lui, cântând prin streşinile casei, cu chiparoşii aplecându-se sub vântul care bate dinspre vest şi o pasăre disperată scoţând deodată un singur ţipăt ascuţit, Shmuel stă aplecat la masa lui, luând din când în când câte o înghiţitură mare dintr-o sticlă de vodcă ieftină deschisă în faţa lui pe masă şi notându-şi în caiet:

Evreii nu au vorbit aproape niciodată despre Iuda. Nicăieri. Niciun cuvânt. Nici când au luat în derâdere crucificarea, şi apoi învierea, care a avut loc, conform Evangheliilor, după trei zile. Evreii din toate timpurile, inclusiv cei care au scris polemici împotriva creştinismului, s-au temut să se atingă de Iuda. Evreii care au declarat, ca Tzvi Gaertz Klausner, că Isus s-a născut evreu şi a murit evreu, fiind unul dintre apropiaţii esenienilor, urât de preoţime şi de cunoscătorii Torei pentru faptul că se alăturase păcătoşilor, şi vameşilor, şi prostituatelor, l-au trecut şi ei sub tăcere pe Iuda Iscariotul. Chiar şi evreii care erau de părere că Isus a fost un mincinos, un vrăjitor

viclean şi un bastard al unui soldat roman, cu toţii s-au abţinut să scoată un cuvânt despre Iuda. Le-a fost ruşine. S-au lepădat de el. Poate că s-au temut să invoce amintirea celui spre a cărui imagine s-au scurs fluvii de ură şi dezgust în decursul a optzeci de generaţii. Nu treziţi amintirea, nu vorbiţi.

Shmuel îşi amintea bine imaginea lui Iuda din câteva picturi celebre ale *Cinei celei de Taină*: figură diformă şi dezgustătoare, stând ghemuită ca un vierme la capătul mesei, pe când toţi ceilalţi sunt arătoşi, brunet printre blonzi, cu nasul coroiat şi urechi mari, cu dinţi galbeni, stricaţi, cu o expresie hrăpăreaţă şi vulgară pe o faţă plină de răutate.

Acolo, pe Golgota, în vinerea din ajunul sărbătorii de Pesah, gloata l-a luat în râs pe cel crucificat: „Salvează-te şi coboară de pe cruce". Iar Iuda îl implora şi el: „Coboară, rabbi. Coboară acum. Acum. Se face târziu şi lumea începe să se împrăştie. Coboară. Nu mai zăbovi".

Oare – îşi însemnase Shmuel în caiet –, oare nu s-a găsit niciun credincios care să se întrebe cum e posibil ca un om care îşi vinde dascălul pe suma infimă de treizeci de arginţi, să se sinucidă imediat după aceea de durere? Niciunul dintre ceilalţi ucenici nu a murit împreună cu Isus creştinul. Iuda a fost singurul care nu a vrut să mai trăiască după moartea Mântuitorului.

Însă în niciun text cunoscut nu găsise Shmuel nici cea mai mică încercare de a-i lua apărarea acelui om, om fără de care nu ar fi existat crucificarea, nu ar fi existat creştinism, şi nici biserică, cel fără de care omul din Nazareth ar fi fost dat uitării, exact ca alte zeci de făcători de minuni şi ţărani propovăduitori din Galileea cea îndepărtată.

După miezul nopţii, Shmuel îşi îmbrăcă paltonul studenţesc uzat, cu brandenburguri şi nasturi de lemn, îşi puse şapca pe cap, îşi presără puţin praf de talc pe barbă şi obraji, pe frunte şi gât, luă bastonul cu cap de vulpe şi coborî în bucătărie. Avea de gând să-şi pregătească o felie groasă de pâine cu brânză, pentru că îl apucase deodată o foame nocturnă şi o dorinţă de a ieşi să se plimbe pe străzile pustii, până îl va doborî o oboseală binecuvântată. Poate sperase, în gândurile lui ascunse, s-o întâlnească în bucătărie pe Atalia. Poate că nici ea nu putea dormi? Dar bucătăria era goală şi întunecată, şi când aprinse lumina văzu doar un gândac cafeniu şi gras fugind de el în diagonală, încercând să se ascundă sub frigider. De ce fugi? rânji Shmuel. Nici nu te-aş fi atins, ce treabă am eu cu tine? Ce mi-ai făcut? Cu ce sunt eu mai bun decât tine?

Deschise frigiderul şi văzu câteva legume, o sticlă de lapte şi un pachet cu telemea de vacă. Luă cu degetele o bucată de brânză, o puse

pe o felie de pâine şi muşcă fără să ţină seamă de firimiturile care-i căzuseră în barbă. Lăsă să cadă câteva firimituri pentru micul dejun al gândacului. Apoi închise frigiderul şi traversă holul în vârful degetelor, deoarece ştia că Ghershom Wald, convalescent deja, stătea acum treaz la birou sau în fotoliul lui din bibliotecă. Se opri o clipă ascultând la uşa închisă a Ataliei, dar neauzind nicio mişcare, ieşi din casă în întuneric, încuind uşa după el şi încercând pietrele din curte cu bastonul cu cap de vulpe.

Ploaia nu se oprise complet, dar era mai slabă, un fel de burniţă uşoară. Nici vântul nu mai bătea. Liniştea era adâncă. Aerul era rece şi limpede, sticlos, un aer care îi spăla şi purifica plămânii, curăţându-i capul de aburii de vodcă ieftină. Toate ferestrele şi obloanele erau închise, şi nicio lumină nu se vedea la nicio fereastră. Becul cel vechi, de pe timpul Mandatului Britanic, cel încadrat de dreptunghiuri de sticlă, lumina slab, dar împrăştia o mulţime de umbre nervoase pe stradă şi pe ziduri. Shmuel mergea cu capul încordat înainte şi corpul rămas puţin în urmă, cu picioarele încercând le ajungă, în susul aleii Rav Elbaz, înspre strada Usishkin. De aici se îndreptă spre Nahlaot, pe acelaşi drum pe care-l parcursese în seara în care se plimbase cu Atalia, cu câteva săptămâni în urmă. Îşi amintea cum merseseră în tăcere şi se gândea la tot ce-i povestise apoi despre moartea lui Micha şi despre moartea tatălui ei, căruia nu-i spusese niciodată „tata”, folosind întotdeauna numele de familie: Abarbanel. Se întreba ce căuta el de fapt în casa aceea, plină de miresmele morţii, printre fantomele proprietarului şi bătrânul care ţinea discursuri interminabile, ca o jucărie mecanică stricată, şi femeia aceea misterioasă, care detesta toţi bărbaţii. Căreia, rar, i se făcea milă de ei. Şi îşi răspunse că se ascundea în singurătate. Exact aşa cum hotărâse încă de la început să facă, atunci când Yardena îl părăsise şi se măritase cu Nesher Sharshevski, iar el îşi întrerupsese studiile. Şi iată că până acum îşi respectase hotărârea. Dar oare te izolezi cu adevărat? Adevărul este că şi atunci când stai închis în mansarda ta, inima ţi-e tot timpul jos, în bucătărie sau pe pragul uşii închise a Ataliei.

O pisică vagaboandă îngheţată de frig, slabă, cu burta suptă de foame, cu coastele proeminente, cu coada subţire între picioare, stătea zgribulită între două lăzi de gunoi, privindu-l pe Shmuel cu ochi strălucitori, încordată, gata să fugă în orice clipă. Tânărul se opri, se uită la ea şi îl cuprinse o milă nespusă. Aceeaşi milă care îl cuprindea din când în când faţă de cei nenorociţi, milă care aproape niciodată nu-l determinase să acţioneze. Îi vorbi pisicii în gând: numai să nu fugi şi tu de mine. Fiindcă noi doi ne asemănăm. Fiecare din noi stă singur pe întuneric, în ploaia asta fină, şi se întreabă ce urmează acum. Amândoi căutăm o sursă de căldură, dar în timp ce căutăm – ne oprim. Se apropie puţin, cu bastonul înainte, iar pisica nu se dădu

înapoi, rămânând pe loc între lăzile de gunoi, dar se zbârli şi îşi curbă puţin spatele, arătându-şi colţii, apoi şuieră de două ori surd, în semn de avertizare. În întuneric se auzi deodată ecoul unei împuşcături înăbuşite, urmate de un ropot scurt de rafale ascuţite, mult mai apropiate, rănind tăcerea. Shmuel nu-şi dădea seama din ce direcţie veneau împuşcăturile. Ierusalimul israelian era înconjurat din trei părţi de Ierusalimul iordanian, şi de-a lungul graniţei fuseseră construite posturi de pază, fuseseră ridicate garduri din sârmă ghimpată, turnate ziduri de beton şi împrăştiate mine pe câmp. Din când în când, paznicii iordanieni trăgeau în trecători sau se auzeau schimburi de focuri, timp de câte o jumătate de oră sau o oră, între posturile de observaţie ale celor două armate.

După încordarea schimburilor de focuri, peste Ierusalim se lăsă din nou tăcerea nopţii de iarnă. Shmuel se aplecă, întinse mâna spre pisică, încercând s-o cheme. Şi iată că, spre mirarea lui, în loc să fugă, pisica făcu vreo trei sau patru paşi prudenţi spre el, adulmecând bănuitor aerul, cu mustăţile tremurându-i în lumina felinarului, având în ochi o sclipire demonică, pătrunzătoare, şi coada ridicată în sus. Paşii ei uşori, elastici semănau cu paşi de dans, ca şi cum pisica aceea slabă voia să-l cerceteze îndeaproape pe străinul singuratic de pe alee. Probabil nu uitase cum primise cândva ceva de mâncare din mâna unui străin. Lui Shmuel îi părea rău că era cu mâna goală. Se gândi la brânza din frigider şi regreta că nu luase cu el câteva felii. Ar fi putut să fiarbă şi un ou înainte de a ieşi, să-l cureţe de coajă şi să i-l dea acum pisicii vagaboande şi flămânde.

— N-am nimic. Iartă-mă, se scuză Shmuel cu voce scăzută. Dar pisica nu se lăsă impresionată de cuvintele acelea, ci se apropie şi mai mult de bărbatul care stătea aplecat şi îi mirosi vârfurile degetelor întinse. În loc să fie dezamăgită şi să plece, pisica îşi frecă ţeasta de vârful degetelor întinse spre ea şi scoase un scâncet scurt şi înduioşător. Shmuel, emoţionat şi încântat, îşi lăsă degetele întinse, ca pisica să poată continua să se frece de ele. Şi deodată prinse curaj, îşi lăsă bastonul pe asfaltul trotuarului şi mângâie cu cealaltă mână capul şi spinarea animalului, gâdilându-l cu blândeţe pe gât şi după urechi. Era o pisică gri cu alb, nu prea mare, aproape pui, moale, caldă şi pufoasă la atingere. În timp ce-o mângâia, ea începu să toarcă uşor şi monoton şi îşi frecă iarăşi obrazul de degetele lui întinse.

După o clipă, animalul se frecă de două ori de piciorul îndoit al lui Shmuel, scoase încă un miorlăit slab, apoi, răzgândindu-se, se întoarse şi se îndepărtă fără să se uite în urmă, dispărând printre lăzile de gunoi cu paşi de tigru, moi şi elastici.

Shmuel îşi continuă drumul, traversă Mahne Yehuda, trecu de cartierul Makor Baruch, pe zidurile căruia fluturau placarde ale rabinilor şi ale administratorilor de sinagogi, măciuci, şi boicoturi, şi

invective, „Suferim de o dezbinare gravă”, „Nu vă atingeţi de Mesia al meu”, „Nu aveţi voie să votaţi la alegerile profanatoare”, „Sionieştii continuă faptele lui Hitler, blestemat fie-i numele”.

Picioarele l-au dus spre o alee din cartierul Yaghia Kapaim, unde se găsea cafeneaua în care aveau loc pe vremuri întâlnirile Cercului de Renaştere Socialistă, cafeneaua proletară în care se întruneau cei şase membri ai Cercului, în jurul a două mese puse una lângă alta, la distanţă de o masă sau două de micul grup al meseriaşilor, zugravilor, electricienilor, ucenicilor de tipografi şi instalatori, cu care nu vorbeau, dar cărora, din când în când, le cereau foc, să-şi aprindă câte o ţigară.

Când ajunse la cafeneaua închisă şi ferecată cu zăbrele ruginite, Shmuel rămase ca împietrit, întrebându-se ce căuta acolo. Şi îşi puse deodată întrebarea pe care i-o pusese Atalia cu câteva ore în urmă:

— Cum de nu ai murit şi tu până acum?

Se aplecă şi îşi privi ceasul de la mână. Unu şi zece minute. Nici ţipenie în tot cartierul. Doar la o singură fereastră se vedea o lumină slabă, şi îşi închipui cum un elev de *yeshiva* stătea acolo şi recita psalmi. Îi spuse în gând acelui elev: amândoi, şi tu şi eu, căutăm ceva ce nu are preţ. Şi pentru că nu are preţ, nu-l vom găsi, chiar dacă vom căuta până dimineaţă, şi noaptea care vine, şi toate nopţile care vin, până vom muri, şi poate şi după ce vom muri.

În drum spre casă, urcând pe strada Zikhron Moshe, se gândi la moartea lui Micha Wald, matematicianul prodigios care fusese însurat cu Atalia şi care poate o iubise, aşa cum şi ea l-a iubit, înainte să devină o femeie acrită. Deşi nevasta şi socrul se împotriveau acelui război şi înfiinţării statului, şi se împotriveau cu toată puterea înrolării lui în luptele acelea blestemate, şi cu toate că şi el era infirm, ca şi tatăl său, şi i se extirpase un rinichi în copilărie, cu toate astea s-a dus şi s-a înrolat, luptând în Războiul de Independenţă. Şi a pornit la atac în noaptea aceea de 2 aprilie 1948, în susul unei coline. Shmuel încercă să-şi imagineze rănitul, nu un adolescent din Palmah, ci un bărbat de treizeci şi şapte de ani, însurat, probabil nu prea solid şi, cine ştie, poate chiar astmatic, ca mine, înaintând cu greu pe colină. Tovarăşii lui s-au retras deja pe întuneric, spre poalele muntelui, către convoiul blocat pe drum, fără să-şi dea seama că el rămăsese în urmă. Oare se temuse să strige ca să nu-l audă inamicul? Poate îşi pierduse cunoştinţa? Sau poate se căznea, cu ultimele puteri, să se târască în josul pantei, spre drum şi spre convoi? Sau poate dimpotrivă, strigase de durere cât îl ţineau puterile, şi tocmai din cauza aceasta îl găsiseră luptătorii arabi pe întuneric? Şi când l-au găsit, oare a încercat să le vorbească? În limba lor? Ştia oare araba, ca socrul lui? Încercase să li se împotrivească? Îi implorase să-l lase în viaţă? Ştia şi el cu siguranţă, ca toată lumea, că în războiul acela, în primele luni, armatele rivale

aproape că nu luau prizonieri. Oare înţelesese, cu groază şi disperare, ce aveau de gând să-i facă atunci când îi scoseseră pantalonii? Oare îi îngheţase sângele-n vine? Shmuel se cutremură şi îşi duse mâna la pantaloni, apărându-şi parcă mădularul, şi grăbi paşii, deşi ploaia cea fină se oprise, şi doar un frig pătrunzător, cu miros de frunze putrede şi pământ ud încremenise în aerul Ierusalimului. Cum de nu ai murit şi tu până acum?

Puţin înainte de piaţa Davidka opri lângă el, cu un scrâşnet de roţi, maşina poliţiei, cu sirena clipind, iar o fereastră se deschise şi o voce nazală de tenor îl întrebă cu un puternic accent românesc:

— Încotro, domnule?

— Acasă, spuse Shmuel, deşi încă nu se hotărâse dacă-şi încheiase hoinăreala pe noaptea aceea. Avusese de gând să hoinărească pe străzi până la ultima picătură de putere.

— Buletinul.

Shmuel îşi trecu bastonul dintr-o mână în alta, îşi descheie nasturii paltonului cu degetele îngheţate de frig şi căută într-un buzunar al cămăşii, apoi în altul, apoi în buzunarul din spate al pantalonilor, şi în cele din urmă îl găsi şi îi întinse poliţistului român copertele actului de identitate: în zilele acelea, buletinul avea încă forma unui carnet albastru, legat în coperte de carton. Continuă să caute, întorcându-şi buzunarele pe dos, până găsi în fundul unui buzunar şi buletinul. Poliţistul aprinse o lumină slabă de pe plafonul maşinii, se uită la buletin şi îi înapoie lui Shmuel şi coperta, şi actul de identitate.

— Te-ai rătăcit?

— De ce? întrebă Shmuel.

— Pe buletin scrie că locuieşti în Tel Arza.

— Da. Nu. Acum stau în gazdă, adică nu stau în gazdă, lucrez pe aleea Rav Elbaz. În cartierul Shaarei Hesed.

— Lucrezi? La ora asta?

— Aşa e, spuse Shmuel, lucrez şi dorm acolo. De fapt, cazarea reprezintă o parte din salariu. Nu contează. E cam complicat.

— Eşti beat?

— Nu. Da. Poate puţin. Adevărul e că am luat câteva înghiţituri înainte de a ieşi.

— Şi încotro se îndreaptă exact stimabilul, dacă îmi e permis să ştiu, la o asemenea oră, într-o noapte aşa de rece?

— Aiurea. Mă plimb. Să-mi limpezesc puţin creierul.

Dar poliţistul începuse să se plictisească. Îi spuse ceva colegului de la volan, după care i se adresă lui Shmuel în timp ce închidea geamul:

— Nu e prea sănătos să umbli singur pe străzi la asemenea ore. Poţi să răceşti. Sau să dai peste vreun lup.

Şi adăugă:

— Hai, du-te acum direct, dar direct acasă. Astea nu sunt ore tocmai potrivite pentru oameni cinstiţi. Ai mare grijă să nu te mai întâlnim noaptea asta.

Îngheţat, ud şi obosit, Shmuel Asch se întoarse acasă, pe aleea Rav Elbaz, puţin după ora două. Intră fără să facă zgomot, pe vârfuri, ca să nu-l audă bătrânul. Pe urmă îşi aminti brusc că bătrânul era încă bolnav şi probabil adormise în patul lui, în faţa fotografiei fiului ucis. Aşa că aprinse lumina în bucătărie, se uită după gândacul care probabil că se culcase, mai mâncă o felie groasă de pâine cu gem şi câteva măsline, apoi bău un pahar de apă, pentru că îi era lene să-şi facă un ceai fierbinte, deşi era îngheţat tot şi ar fi avut chef de o băutură caldă. Apoi urcă în linişte în mansardă, aprinse soba, îşi scoase paltonul şi pantofii, luă încă trei înghiţituri mari din sticla de vodcă, se dezbrăcă şi rămase un timp în izmenele de flanelă, în faţa sobei. Îşi spuse deodată: nu te-ajută cu nimic. Şi deşi nici el nu înţelegea exact sensul acelor cuvinte, se calmă puţin şi se întinse pe pat, trase de două ori din inhalator, deşi nu simţea că-şi pierde respiraţia, dar se temea de o eventuală criză. Apoi se ghemui sub plapumă şi adormi aproape în clipa în care puse capul pe pernă. Uitase să stingă lumina şi soba, uitase şi să pună dopul la sticla de vodcă.

A doua zi se trezi la unsprezece, se îmbrăcă, îşi luă bastonul şi ieşi, ameţit şi epuizat, să-şi mănânce gulaşul şi compotul cu mere la restaurantul unguresc de pe strada King George. De fapt, ar fi trebuit să intre imediat ce se trezise în camera bolnavului şi să întrebe dacă avea nevoie de ceva. Să-l spele. Să-i schimbe pijamaua transpirată. Să-i toarne ceaiul. Să-i dea să bea cu linguriţa. Să-i dea pastila şi să-i aranjeze pernele. Dar nu făcu nimic din toate astea, deoarece i se spusese chiar din prima zi că bătrânul dormea întotdeauna înainte de prânz. Şi în afară de asta, Atalia intrase cu siguranţă o dată sau de două ori în camera bolnavului, poate şi Bela, femeia de serviciu, sau poate chiar vecina Sara de Toledo. Şi cu toate astea, ar fi trebuit să intri la el ca să vezi dacă are nevoie de tine. Poate că bătrânul e treaz şi nu te aşteaptă decât pe tine. Poate o fi stat treaz toată noaptea, căutând ce să-ţi spună. Poate simte nevoia acum, dimineaţa, să-ţi mai spună ceva despre fiul lui. Cum ai putut să-l neglijezi? Acum, la restaurantul unguresc, în faţa farfuriei cu gulaş aburind, lui Shmuel îi păru îngrozitor de rău. Şi îşi spuse: prea târziu.

39

La mijlocul lui februarie, Ghershom Wald se însănătoşi. Doar un fel de tuse uscată îl mai chinuia. Pornise iar şchiopătând, sprijinit în cârje, din dormitor până în bibliotecă, la cinci după-amiaza, unde

stătea cu Shmuel până la zece sau unsprezece noaptea. De fiul lui aproape că nu mai pomenea. Dar de fiecare dată când ridica ironic sprânceana stângă, Shmuel îşi amintea de Micha şi de grozăvia morţii lui singuratice. Ghershom Wald şi Shmuel ascultau împreună ştirile. Se vorbea despre prima bombă atomică detonată în acele zile. Se vorbea despre libertatea de navigare pe Canalul Suez şi despre declaraţia lui Ben Gurion, potrivit căreia ameninţările lui Nasser erau false. Shmuel urca în mansarda lui, iar bătrânul rămânea treaz cu cărţile şi hârtiile lui până la cinci sau şase dimineaţa. Apoi Wald dormea în camera în care de acum şi Shmuel avea voie să intre uneori, pentru a aduce o pereche de ochelari pe care îi uitase la capul patului, sau pentru a stinge radioul care rămăsese pornit.

Din seara în care, arzând de febră, Ghershom Wald îi povestise lui Shmuel despre moartea fiului, intervenise o schimbare în relaţia dintre ei: vorbăria aprinsă a bătrânului parcă se mai potolise. Însă tot mai arunca din când în când subtilităţi sau jocuri de cuvinte, glumea, răstălmăcea versete, îi ţinea lui Shmuel prelegeri bombastice despre polemica privind Uganda sau natura îmbătrânirii în comparaţie cu temperamentul tinereţii. Uneori vorbea câte o jumătate de oră la telefon cu unul dintre interlocutorii lui nevăzuţi. Făcea glume. Dădea citate. Făceau schimb de subtilităţi. Dar începuse să stea tăcut câte o oră sau două, fără întrerupere. Şedea pe scaunul tapisat cu piele de lângă birou sau se întindea pe fotoliul de rafie, acoperit cu pătura scoţiană în carouri, citind o carte, cu ochelarii lui groşi alunecându-i puţin pe nas, cu mustaţa căruntă tremurându-i uşor, alergând de la un rând la altul cu ochii lui mici şi albaştri, cu o sprânceană uşor ridicată, cu buzele mişcându-i-se în timpul lecturii şi coama argintie dând urâţeniei lui fascinante o expresie de măreţie. Avea aerul unui profesor ieşit la pensie, care făcea muncă de cercetare în liniştea bibliotecii. Din când în când îşi treceau unul altuia foile ziarului *Davar*. La nouă seara ascultau ştirile. Shmuel stătea în faţa lui Ghershom Wald, pe scaunul pentru musafiri, citind *Zilele Ţiklagului*, cu care se lupta din când în când, atunci când nu citea Noul Testament sau vreuna dintre cărţile aduse din Tel Arza, cărţi despre atitudinea evreilor faţă de Isus. O carte care apăruse în ebraică cu puţin timp înainte, în 1959, era scrisă de S.Z. Zeitlin şi avea titlul *Isus creştinul, regele evreilor*. Mai avea şi o carte în engleză, a lui M. Goldstein, *Isus în tradiţia evreiască*, şi fotocopii ale articolelor publicate de profesorul lui, Gustav Yom-Tov Eisenshloss. În niciuna dintre acele cărţi sau articole nu se pomenea nimic de Iuda Iscariotul, în afară de cunoscutele menţionări despre trădarea lui şi de faptul că în ochii majorităţii creştinilor simpli, trădătorul Iuda devenise arhetipul reprezentativ şi demn de dispreţ al tuturor evreilor din toate ţările şi din toate timpurile.

O tăcere adâncă se lăsa în bibliotecă. De afară, de departe, se distingeau uneori, când ploaia se mai oprea, voci de copii care se jucau. Din când în când se auzea o bolboroseală în ţeava sobei cu petrol, care emana o căldură plăcută dintr-un colţ al bibliotecii. De la birou la canapeaua de rafie, de la canapea înapoi la birou, bătrânul se deplasa singur, fără cârje, cu ajutorul muşchilor braţelor şi ai umerilor. Niciodată nu-i dăduse voie lui Shmuel să-l ajute.

Intervenise totuşi o schimbare: bătrânul îl lăsa pe Shmuel să-l sprijine puţin de umeri şi să-i aranjeze pernele la spate. Când se odihnea pe canapea, tânărul îl acoperea cu grijă cu pătura scoţiană în carouri. Din oră în oră îi servea un ceai fierbinte, în care continua să adauge puţină zeamă de lămâie, miere şi un strop de coniac, deşi gripa îi trecuse. Îşi pregătea şi lui o ceaşcă de ceai îndulcit cu miere. În liniştea absolută se auzi odată vocea bătrânului, care îşi ridicase privirea de pe carte şi spuse, ca şi cum ar fi continuat o conversaţie neîntreruptă cu el însuşi:

— Toţi credeau că îşi pierduse minţile. Din când în când îi adresau injurii şi-l umileau numindu-l trădător, iubitor de arabi, împânzind Ierusalimul cu zvonul că unul dintre bunicii lui ar fi fost un grădinar arab din Bethlehem, însă nimeni nu îndrăznea să discute cu el. Ca şi cum din gâtul lui ar fi vorbit un *dibuk*[68], şi nu vreo idee. Ca şi cum adevărul lui nici măcar nu merita să fie pus la îndoială.

— Vorbeşti despre tatăl Ataliei? întrebă Shmuel.

— El, şi nimeni altul. Chiar şi eu luasem hotărârea să nu discut cu el în contradictoriu. Eram prea departe unul de altul. În fiecare dimineaţă citea *Davar*, şi când termina intra aici şi-l punea în tăcere pe biroul meu. Nu schimbam niciun cuvânt, în afară de „pardon” şi „mulţumesc” şi poate „fii bun şi deschide fereastra”. O dată sau de două ori a rupt tăcerea ca să-mi spună că întemeietorii sionismului s-au folosit în mod intenţionat de energiile religioase şi mesianice din inimile evreilor, din generaţie în generaţie, servindu-se de ele în folosul unei mişcări politice care era în mod fundamental laică, pragmatică şi modernă. Dar într-o zi spuse: Golemul[69] se va trezi la un moment dat; energiile religioase şi mesianice, energiile iraţionale pe care fondatorii sionismului au încercat să le pună în slujba luptei lor laice actuale riscă să izbucnească şi să ia cu ele tot ceea ce strămoşii sionismului intenţionaseră să construiască aici. Şi-a dat demisia din Comitetul Executiv Sionist nu pentru că încetase să fie sionist, ci deoarece gândea că ei toţi o apucaseră pe un drum greşit, amăgiţi de nebunia lui Ben Gurion, luând-o şi ei razna şi devenind cu toţii peste noapte Jabotinskyeni[70], dacă nu Sternieni[71]. Şi de fapt nu a demisionat, ci a fost dat afară. Afară şi din Comitetul Executiv Sionist, şi din conducerea Sohnutului. L-au pus în faţa dilemei de a hotărî în 24 de ore dacă va pune pe masa lui Ben Gurion scrisoarea de demisie

sau va fi înlăturat formal, prin vot unanim, în mod ruşinos, din ambele instituţii. A scris o scrisoare de demisie bine argumentată, dar a fost scoasă din circulaţie. Niciun ziar nu a acceptat s-o publice. O tăcere absolută se aşternuse peste demisia lui. Hm. Poate se aşteptaseră să se sinucidă. Sau să se convertească la islam. Sau să plece din ţară. Acum şapte ani, am trimis-o pe Atalia să caute scrisoarea aceea, sau măcar o copie a ei, în Arhiva Sionistă. S-a întors cu mâna goală. Nu i s-a spus nici că scrisoarea ar fi fost trecută la arhivă, nici că s-ar fi pierdut, ci au pretins cu neruşinare că nu a existat nicio astfel de scrisoare. S-a scufundat ca plumbul în apă şi a dispărut. La doi ani după Războiul de Independenţă a murit aici, în casa asta. A murit singur, în bucătărie. Stătea acolo într-o seară, cum îi era obiceiul, citind ziarul, şi dintr-odată s-a aplecat deasupra mesei ca şi cum ar fi vrut să şteargă de pe muşama vreo pată oribilă şi inutilă, s-a lovit la frunte şi a murit. Când a murit, era poate omul cel mai singur şi mai urât din ţară. Totul se prăbuşise în jurul lui. Cu mulţi ani înainte, nevasta îl părăsise, iar fiica lui nu-i spusese niciodată „tată". Întotdeauna l-a numit Abarbanel. „Inima este nespus de înşelătoare şi deznădăjduit de rea, cine poate să o cunoască?"[72] – a spus profetul Ieremia. De fapt, aproape fiecare dintre noi îşi alege uneori în secret alt tată. După moartea lui Shaltiel, Atalia a căutat în camera lui însemnări, articole, manuscrise. A cotrobăit prin toate dulapurile, a întors toate sertarele, dar nu a găsit nimic. Nici măcar o foaie de hârtie, în afară de testamentul prin care îi lăsa casa asta, terenurile din cartierul Talpiot şi banii economisiţi, implorând-o cu vorbe dure să mă lase şi pe mine să rămân aici cât mai am de trăit. Probabil că distrusese toate celelalte hârtii cu mâna lui. Arhiva lui personală. Corespondenţa valoroasă cu arabi renumiţi din Ierusalim, din Bethlehem, din Ramala, din Beirut, Cairo şi Damasc. Nu, nu le-a ars. Probabil că le-a rupt în bucăţele mici şi le-a aruncat în vasul de toaletă, trăgând apa după ele. Nu a lăsat nimic în urmă, în afară de testamentul pe care-l păstrează Atalia; mi l-a arătat odată, cu ani în urmă, şi îmi amintesc că ultimele cuvinte din testament erau: „Totul a fost scris şi semnat de un om în deplinătatea facultăţilor mintale, poate singurul care a mai rămas aici în Ierusalim". Ea a fost cea care l-a găsit în bucătărie, cu ziarul deschis în faţă, cu cafeaua vărsată şi cu fruntea pe masă, ca şi cum omul acela cu spinare puternică ar fi hotărât, în sfârşit, să ne întoarcă tuturor spatele. Îmi ceri să încerc să-l descriu. Uite. Eu nu sunt prea bun la descrieri. Să zicem că era aşa: mic de statură, negricios, purta ochelari cu ramă neagră, întotdeauna uimitor de elegant, în costume gri sau albastru-închis, cu o batistă albă împăturită în triunghi la buzunarul de la piept. Avea o mustaţă mică, foarte îngrijită, ochi negri iscoditori şi o privire ageră, care ne făcea întotdeauna să ne plecăm ochii. Mirosea mereu a apă de colonie

de calitate. Îmi aduc aminte de mâinile lui frumoase, nu ca mâinile unui bărbat, ci poate ca mâinile unei femei atrăgătoare. În ciuda divergenţelor dintre noi, îmi era drag ca un frate. Un frate pierdut, blestemat, care s-a abătut de la drum, dar totuşi frate. El m-a adus să locuiesc aici, în casa asta, după căsătoria copiilor noştri, ca să aibă un partener de conversaţie. Poate se temuse să rămână singur în compania tinerei perechi. Poate spera, în sufletul lui, să creştem împreună nepoţii care vor veni, cu toţii sub acelaşi acoperiş, ca o familie tipică din Ierusalimul generaţiilor trecute. Ca familia în care crescuse el însuşi aici, în casa asta, familia Yeoahin Abarbanel. Nu ştia că Micha şi Atalia nu puteau avea copii.

Shmuel întrebă:

— Spuneai că după nenorocire ai luat hotărârea să nu mai porţi cu el discuţii în contradictoriu. Dar, în fond, de ce nu voiai să-l contrazici? Doar îţi place, şi ştii să contrazici. Poate ai fi reuşit să-i schimbi puţin părerile. Sau măcar să-i uşurezi singurătatea. Şi singurătatea dumitale.

— Distanţa era prea mare, spuse Ghershom Wald zâmbind trist sub mustaţă, se ferecase în ideea conform căreia sionismul va fi imposibil de materializat prin confruntarea cu arabii, iar eu, la sfârşitul anilor ’40, înţelesesem deja că nimic nu va fi posibil fără o astfel de confruntare.

— Şi Atalia? Are păreri apropiate de cele ale tatălui?

— Ea e şi mai extremistă decât el. Mi-a spus odată că existenţa evreilor în Eretz Israel se bazează pe nedreptate.

— Dacă e aşa, atunci de ce nu pleacă de aici?

— Nu ştiu, spuse Ghershom Wald, nu am un răspuns la întrebarea asta. Încă dinainte de nenorocirea care ne-a lovit, păstra o oarecare distanţă. Şi cu toate astea, ne potrivim, ea şi cu mine. Nu ca socrul cu nora lui, ci poate ca o pereche bătrână, stăpânită de aceleaşi obiceiuri, care împiedică orice urmă de neînţelegere. Ea are grijă de mine, iar eu o las în pace. Uite. Tu eşti aici în special pentru ca ea să nu fie obligată să stea de vorbă cu mine. Ţi se plăteşte, ca şi celor dinaintea ta, pentru ca pasiunea mea de a vorbi să se canalizeze spre tine. Dar iată că şi pasiunea aceasta începe să mă părăsească. În curând vei intra în şomaj tehnic: un ceai şi încă un ceai, un pumn de medicamente şi încă un pumn de medicamente, şi tăcere îndelungată. Care se aşterne cu repeziciune, ca plumbul în apă. Acum îmi mai povesteşti ceva despre Isus văzut de evrei? De mult nu mi-ai mai povestit despre inepţiile şi bârfele inventate de generaţii de evrei prigoniţi, cu un limbaj de fricoşi, disimulat, împotriva celui care a fost carne din carnea lor, dar care era văzut de cei ce-i persecutau ca un mântuitor şi un izbăvitor.

Shmuel atinse deodată cu degetele pielea înnegrită şi brăzdată

de vene proeminente a mâinii lui Ghershom Wald, şi, prelungind atingerea, spuse:

— Acum aproximativ treizeci de ani, Aharon Avraham Kabak[73] a scris un fel de roman despre Isus, intitulat *Pe panta îngustă*. Un roman destul de greoi. Prea dulceag. Isus al lui Kabak apare acolo ca un evreu delicat şi fragil, care vrea să aducă lumii milă şi bunătate. Dar tocmai relaţia dintre Isus şi discipolul Iuda Iscariotul e descrisă de Kabak drept una sinuoasă, o relaţie încărcată de iubire şi resentimente, atracţie şi repulsie. Iuda al lui Kabak e un om dezgustător. Şi Kabak a fost orbit, ca toţi ceilalţi. Şi el a fost legat la ochi. Nici el nu a văzut că Iuda a fost credinciosul cel mai înflăcărat.

— Ochii, spuse Ghershom Wald, nu se vor deschide niciodată. Aproape toţi oamenii îşi petrec viaţa, de la naştere şi până la moarte, legaţi la ochi. Şi tu, şi eu, dragă Shmuel. Cu ochii închişi. Dacă am deschide doar o clipă ochii, imediat ar izbucni din noi înşine un strigăt groaznic şi am continua să strigăm fără întrerupere. Şi dacă nu strigăm zi şi noapte, înseamnă că avem ochii legaţi. Acum fii bun şi citeşte puţin din cartea ta, şi hai să tăcem. Am vorbit destul în seara asta.

40

A doua zi, la unsprezece şi jumătate, înainte de-a o porni spre restaurantul lui unguresc, Atalia îi bătu la uşă. Purta o fustă neagră, lungă până la glezne şi un pulover roşu strâmt, care îi scotea în evidenţă conturul sânilor, şi pantofi fini cu toc. În jurul gâtului – un fular alb de lână, care se potrivea cu puloverul. Faţa cu expresie ferecată, cu fruntea înaltă, ochii căprui-verzui cu privirea caldă, sprâncenele fin arcuite, încântătoarea scobitură adâncă dintre nări şi buza superioară şi părul lung castaniu care-i aluneca pe umăr îi păreau lui Shmuel seducătoare, dar interzise. Amărăciunea i se ascundea în special în colţurile buzelor strânse, care nu zâmbeau decât rar. Adusese cu ea, în camera de sihastru a lui Shmuel, mirosul parfumului de violete, cu un iz uşor de amidon şi lucruri călcate la aburi, pe care el îl trase adânc în piept. Rămase o clipă în uşă, fără să intre în cameră, privind figurile bărboase şi înarmate ale revoluţionarilor cubanezi cu care Shmuel îşi decorase pereţii mansardei, precum şi pe cea a răstignitului în braţele mamei, după ce fusese coborât de pe cruce.

Venise să-l roage ceva: trebuia să se întâlnească la trei după-amiază, în cafeneaua Atara, de pe strada Ben Yehuda, în interes de serviciu, cu cineva care nu era tocmai echilibrat sufleteşte şi care de multe ori era deja beat înainte de ora prânzului. Se gândise că ar fi mai bine să meargă la această întâlnire însoţită de un bărbat. Când Atalia pronunţă cuvântul „bărbat”, amândoi zâmbiră.

Ar fi putut Shmuel să se elibereze pentru o jumătate de oră, la trei după-amiază, şi să vină la o întâlnire cu ea şi cu poetul Hiram Nehushtan, la cafeneaua Atara? Nu va trebui să ia parte la conversaţie, de fapt nu va trebui să facă nimic, în afară de a fi prezent şi de a bea o cafea sau un ceai. Dacă o refuză, dacă e ocupat sau nu vrea să ia parte la întâlnire, ea va înţelege, desigur, şi îi va respecta hotărârea. Dar, cu siguranţă, el nu va refuza.

Shmuel i se adresă:

— Spune-mi, te rog, ceva despre acest domn Nehushtan. Dacă nu cumva e vreun mare secret. Ca, de altfel, tot ceea ce e legat de tine.

— Hiram e un fel de poet. Nu un poet cunoscut, ci unul marginal. A făcut parte pe vremuri din organizaţia Lehi[74]. De când a fost înfiinţat statul, acum zece ani, nu şi-a mai găsit locul. Ca mulţi alţi membri Lehi. Are tot felul de ocupaţii, ghid turistic, traducător de cărţi, publică tot felul de reviste pe care şi le finanţează singur. Acum doi ani a luat un împrumut de la un antreprenor pe nume Ilya Shvartzboim, un fost tovarăş din cadrul organizaţiei, iar acum refuză să înapoieze banii, şi chiar pretinde că nu a existat niciun împrumut. Pentru că nu au fost nici martori, niciun contract semnat, doar o strângere de mână între doi tovarăşi de luptă, nu va fi uşor să scoatem banii de la el. Încercăm de câteva săptămâni să-l convingem pe poetul combatant, uneori cu frumosul, alteori nu, să-i înapoieze lui Shvartzboim banii împrumutaţi. Astăzi vom încerca din nou.

Shmuel spuse:

— Ia un loc. De ce stai în uşă?

Şi femeia se aşează pe unicul scaun. El luă un loc pe marginea patului, trăgând adânc în piept boarea de parfum pe care o adusese cu ea.

— Dacă nu există contract, şi nici vreun alt document, poate că poetul are totuşi dreptate? Poate că nu a existat niciun împrumut, şi antreprenorul vostru l-a inventat?

Atalia spuse:

— A existat un împrumut. Cu siguranţă. Avem chiar şi o martoră. O contabilă pe care o cheamă Esther Levi, care se afla în cafeneaua Atara în clipa în care antreprenorul i-a dat banii. Nehushtan a uitat complet de ea, dar sper s-o aduc astăzi la întâlnirea noastră. Şi ea e cam ciudată, şi asta pentru că nu uită niciodată nimic. Absolut nimic. Îşi aminteşte exact, cuvânt cu cuvânt, cine a spus ce şi cui cu zece ani în urmă, sau chiar mai mult. De fapt, ăsta e un blestem greu. Poate tocmai tu vei găsi un limbaj comun cu ea. În Lehi se zvonea despre ea că-şi ascundea uneori mine în cupele sutienului.

— Sper că la întâlnirea de azi va veni fără bombe în sutien, spuse Shmuel, în încercarea palidă de a face o glumă despre bombe şi sutiene, adăugând:

— Bine. La trei, la cafeneaua Atara. Voi fi acolo. Poate antreprenorul vostru cel bogat va accepta să-mi acorde şi mie un mic împrumut.

Şi continuă fără a fi întrebat:

— Doar ştii. Am să fac întotdeauna tot ce-mi vei cere.

— De ce?

La întrebarea aceasta, Shmuel nu găsi un răspuns. Simţea că într-o clipă ochii i se vor umple de lacrimi, şi întoarse repede capul, ca să nu-l observe Atalia. Lui Shmuel îi dădeau uneori lacrimile, fie pentru că îi era milă de alţii, fie pentru că îşi plângea de milă. De data aceasta nu ştia de cine i se făcuse milă. Prinse curaj dintr-odată şi spuse privind spre perete:

— Ţi-aş propune să încercăm să fim prieteni. Adică... nu prieteni. Cuvântul prieteni face, poate, aluzie la ceva ce nu e posibil între noi. Amici.

Se simţi imediat copleşit de ruşine şi se grăbi să se corecteze:

— Să nu ne simţim străini. Nu complet străini. Trăim aici doar noi trei, de o iarnă, sub acelaşi acoperiş. Ar fi bine dacă tu şi cu mine...

Însă nu ştiu cum să încheie această frază. Roşi sub barba sălbatică, îşi coborî privirea şi tăcu.

Atalia spuse:

— Sentimente. Cei doi care i-au ţinut companie bătrânului înaintea ta erau foarte sentimentali. M-am săturat de sentimentali. Toate sentimentele mi se par inutile, făcând ca lucrurile să se termine rău. Viaţa poate fi mult mai simplă dacă abolim emoţiile. Dar nu trebuie să te educ, Shmuel. Poate te mulţumeşti cu faptul că, în general, te tolerez într-o măsură mai mare sau mai mică, iar din când în când apar şi momente ceva mai bune decât acesta.

Era prima dată când îi spunea pe nume.

La două şi jumătate, după farfuria de gulaş şi compotul de mere de la restaurantul unguresc şi după o scurtă siestă, Shmuel Asch se ridică, îşi schimbă cămaşa, peste care îşi puse puloverul rupt, de culoare pământie. Deasupra îmbrăcă haina încheiată cu brandenburguri şi nasturi mari de lemn, îşi luă şapca, îşi presără talc pe barbă, pe gât şi pe frunte, verifică dacă inhalatorul era la locul lui, în buzunar, şi o porni spre cafeneaua Atara. Când se lăsă cu toată greutatea corpului pe pragul de lemn de la intrare, treapta aceea improvizată se ridică precum un balansoar care se lasă deodată într-o parte, şi Shmuel fu la un pas să cadă. Dar reuşi să-şi recapete echilibrul în ultimul moment, sprijinindu-se cu ambele braţe de perete.

Poetul Hiram Nehushtan, mic şi slab, cu părul unsuros, cu perciuni lungi întinşi pe obraji, cu nasul strâmb ca de boxer şi frunte

netedă şi înaltă, pe care cădea un singur cârlionţ unsuros, de parcă ar fi fost lipit pe mijlocul frunţii, spuse fără a se ridica de pe scaun:

— Precis m-ai uitat, dar eu îmi aduc foarte bine aminte de tine. Eşti Shmuel Asch. Participai întotdeauna la întâlnirile Cercului de Renaştere Socialistă. Odată m-am alăturat grupului vostru, în cafeneaua Rot, din cartierul Yaghia Kapaim. Nu prea putea fi vorba de renaştere acolo, iar socialismul vostru era pe jumătate bolşevic, pe jumătate cubanez. Şi eu sunt puţin socialist, şi chiar puţin revoluţionar, dar, spre deosebire de voi, eu sunt un socialist ebraic. Ebraic, nu evreu. Nu vreau să am nicio legătură cu evreii. Evreii sunt morţi vii. Dar ce faci tu de fapt aici cu noi astăzi? Ai venit în calitate de invitat din partea mirelui, sau din partea miresei?

Trupul îi emana un miros acrişor, iar din gură îi lipsea un dinte, chiar din faţă.

— Eu, se bâlbâi Shmuel, su-sunt un prieten de-al Ataliei Abarbanel. Nu prieten. O cunoştinţă. Sau, mai bine zis, un vecin.

Atalia spuse:

— Eu l-am invitat. Am vrut să avem un martor. Mai aşteptăm cinci minute, şi dacă Esther Levi nu apare, trecem la subiect.

Stăteau la etajul superior, discret, al cafenelei Atara, care era un fel de galerie înecată în aburi. Era plină de mirosuri de cafea, şi prăjituri, şi ţigări, amestecate cu un iz de haine de lână ude şi de trupuri iernatice. Nu exista nicio fereastră acolo, iar aerul era îmbâcsit de un fum gros. La mesele vecine se adunaseră câteva figuri mai mult sau mai puţin cunoscute ale Ierusalimului: un profesor de istorie nu prea tânăr, care nu-l recunoscu pe Shmuel Asch, cu toate că acesta participase cu un an în urmă la unul dintre seminarele lui. Mai erau şi două femei, una care făcea parte din Kneset, o femeie greoaie, membră a partidului aflat la conducere, cealaltă, ziaristă la *Davar*. Beau ceai cu lapte şi mâncau plăcintă cu mere şi frişcă.

Parlamentara spuse:

— În niciun caz. Astfel de lucruri nu trebuie trecute cu vederea.

Ziarista îi răspunse:

— Dar eu nu vreau să-i justific, nici măcar cu un milimetru, să nu mă înţelegi greşit, nu aş putea găsi nicio justificare, şi totuşi parcă mi-e puţin milă de ei. În acest caz s-a uitat complet că există pe lume loc, pe lângă principii şi idealuri, şi pentru un pic de milă.

— Mila, Silvia, nu poate înlocui niciodată principiile şi idealurile. Fii atentă, ţi s-a vărsat puţin ceai pe farfurioara de sub ceaşcă.

La a treia masă şedea un pictor cunoscut, nu foarte tânăr, cu faţa ciupită de vărsat şi cu sprâncene groase, cu o batistă roşie de mătase în jurul gâtului, citind unul dintre ziarele prinse de o riglă de lemn, aşa cum se găseau în cafenelele europene în zilele dinaintea

războiului. Un chelner cu jachetă albă se învârtea printre mese, iar când Atalia îi făcu semn, se grăbi spre masa lor, cu un şervet alb pe braţ, se aplecă şi spuse cu un accent vienez:

— Bună ziua, doamnă, domnilor. Cu ce vă servesc astăzi? Avem tot felul de prăjituri bune. Vă recomand tortul de ciocolată.

Atalia comandă pentru ea şi Shmuel cafea neagră tare, în timp ce poetul oftă, ca şi cum şi-ar fi făcut o concesie lui însuşi numai de data aceasta, strângând din dinţi şi comandând un păhărel, un păhăruţ mic de tot de coniac, cât un degetar, nu mai mult. Dar să fie coniac de import, coniac adevărat, nu apă chioară, cum se face aici la noi. După care îşi aprinse o ţigară, trase trei, patru fumuri adânc în piept, apoi o zdrobi în scrumieră, îşi mirosi vârfurile degetelor, îşi aprinse altă ţigară şi spuse:

— Ar fi totuşi de dorit să ştim de ce ne-am întâlnit astăzi aici. Să compunem un nou manifest? Să semnăm încă o petiţie? Să organizăm o demonstraţie de masă cu şase-şapte participanţi?

Atalia răspunse:

— Ştii doar: Ylia Shvartzboim.

Poetul o privi uimit. Stinse cu mare atenţie ţigara din care fumase mai puţin de o treime, scoase din pachet încă una, fără a le oferi şi Ataliei sau lui Shmuel, eliberă două coloane de fum pe nări şi pufni într-un râs gros, duşmănos, încât clienţii de la mesele vecine îi aruncară priviri uimite prin norul de fum în care se învăluise.

— Mai întâi, nu am împrumutat niciun sfanţ de la Ylia Shvartzboim. Nici n-aş fi împrumutat de la el. E un om oribil. Un evreu nenorocit, samsar de terenuri şi depozite. În al doilea rând, ţi-am mai spus de cel puţin două ori, am să înapoiez împrumutul când o să am bani. Dacă o să am. Şi de ce să am? În fond, Ylia ăsta are mai mulţi bani decât păr în nas. De fapt, acum am venit aici ca să-i cer, cu ajutorul vostru, un mic împrumut, cinci mii de lire, pentru trei luni. Spuneţi-i că sunt gata să-i plătesc chiar şi dobândă.

Atalia zise:

— Să revenim la împrumutul precedent. Avem o martoră. Esther Levi. Ai uitat de ea, dar era cu voi aici acum doi ani, când Ylia ţi-a dat banii lichizi. Esther Levi va depune mărturie împotriva ta dacă facem plângere la tribunal. Şi vom face plângere.

— Tu, i se adresă deodată poetul lui Shmuel, ce stai aşa şi nu spui nimic? Ai să fii probabil al doilea martor împotriva mea? Fără doi martori nu se poate depune plângere. Tu eşti socialist. Sau poate nu mai eşti. Ai fost cândva socialist de-al lui Fidel Castro. Aşa că explică-ne, te rog, unde e dreptatea, cum şi de ce un poet sărac ca mine trebuie să-l finanţeze pe unul ca Ylia Shvartzboim, care suge sângele oamenilor, ca un tâlhar?

Chelnerul se întoarse cu un păhărel de coniac pentru Hiram

Nehushtan şi cafea neagră pentru Atalia şi Shmuel. Lângă ceştile cu cafea puse o mica ceşcuţă cu lapte. După care întrebă politicos dacă le putea oferi şi plăcintă cu mere şi frişcă. Sau poate o prăjitură cu ciocolată, tot cu frişcă? Sau prăjitură *sablée*?

Atalia refuză politicos toate cele trei propuneri, mulţumindu-i chelnerului, şi spuse:

— Esther Levi nu a venit astăzi. Dar la tribunal o vom aduce cu siguranţă. Esther ne-a mai povestit că ai primit moştenire de la părinţi un apartament de o cameră, fără ferestre, la subsolul unei clădiri situate pe o alee din spatele cinematografului Edison. Apartamentul pe care tu îl numeşti „bârlogul meu". Doar nu vrei ca instanţa judecătorească să-ţi ia camera aceea. Unde ai să te duci de-acolo?

Hiram Nehushtan îşi puse ţigara în echilibru pe marginea scrumierei şi, uitând de ea, îşi aprinse alta, oftând:

— Unde am să mă duc. Unde am să mă duc. Am să mă duc la dracu'. Oricum, de mult sunt pe drum spre dracu'. Am parcurs deja cea mai mare parte a drumului. Aproape am ajuns.

Se ridică brusc, spunând:

— Gata. Pentru mine e de-ajuns. Mă duc acum. Am plecat chiar în clipa asta. Nu mai vreau să stau cu voi. Nu mai vreau să vorbesc cu voi. Sunteţi nişte oameni nemiloşi. Cruzimea, doamnelor şi domnilor, e blestemul omenirii. Am fost izgoniţi din paradis nu din cauza mărului aceluia, lua-l-ar dracu' de măr, cui îi pasă de un măr în plus sau în minus, nu pentru un măr debil am fost alungaţi din paradis, ci doar din cauza cruzimii. Până în ziua de azi suntem cu toţii încontinuu alungaţi dintr-un loc în altul, din cauza cruzimii. Să-i spuneţi nemernicului vostru de antreprenor că banii se vor întoarce cu vârf şi îndesat, de şaptezeci şi şapte de ori mai mult, în saci plini ochi de monede şi bancnote, într-o ploaie de bani lichizi se vor întoarce, dar nu de la mine. Se vor întoarce foarte curând. De la cei bogaţi, nu de la cei cu mâna goală. Apropo, şi eu sunt un om crud. Nu neg asta. Crud şi meschin, şi însetat de onoare, şi alungat an de an dintr-un loc într-altul. Un om inutil. Complet inutil. Dar trei mii de lire! Ylia Shvartzboim! Ticălosul ăla poate să-i dea bacşiş, fără nicio problemă, pentru lustruitul pantofilor. Pe când eu n-am nici măcar trei lire, să plătesc pişatul ăsta de coniac. Oricum plec, pentru că un om sensibil nu are voie să stea nicio clipă în plus în compania unor oameni răi la suflet. Iar tu, i se adresă din nou lui Shmuel cu acelaşi râs greţos şi viclean, ascultă-mă pe mine, ai face mai bine să te fereşti de ea. Dacă, întâmplător, te-ai îndrăgostit deja de ea, Dumnezeu să te aibă în pază. Am plecat. N-am ce căuta aici. Oricum toţi m-au uitat. Până şi voi fiţi buni şi uitaţi chiar în clipa asta de mine. Uitaţi de mine o dată pentru totdeauna Şi începu să coboare treptele cu paşi nesiguri, în timp ce Atalia şi Shmuel îl priveau de sus cum caută printre paltoanele agăţate

pe umeraşe, la intrare, scoate în sfârşit din grămadă un impermeabil zdrenţuit, care probabil că fusese cândva al vreunui soldat englez, se îmbracă, salută cu mâna fotografia preşedintelui Itzhak Ben Tzvi şi iese clătinându-se în strada umedă şi rece.

41

Shmuel şi Atalia rămaseră aşezaţi unul în faţa celuilalt după ce poetul plecase, cu ceştile goale, vorbind despre Har Hatzofim şi despre Universitate, ale cărei secţii fuseseră dispersate din cauza războiului. Shmuel îşi aduse aminte că în mai puţin de o oră trebuia să ajungă la Ghershom Wald. Trebuia să-i spună Ataliei. Trebuia să-i spună acum, fără întârziere. Dar ce să-i spună? Zâmbi distrat, îşi lăsă privirea pe mâinile ei, care se odihneau pe masă, vânoase, acoperite de pete cafenii, ca şi cum ar fi fost mult mai bătrâne decât ea, şi îi spuse cu voce joasă:

— Poate ne întâlnim diseară? Mergem la film şi mâncăm la restaurantul tău? Wald o să fie de acord, cu siguranţă, să-mi dea drumul cu două ore mai devreme.

— Spune-mi, răspunse Atalia, chiar nu a rămas în Ierusalim nicio fată de vârsta ta?

Shmuel protestă. De fapt, şi el era destul de bătrân.

— Ce importanţă are? întrebă el, şi după o scurtă ezitare adăugă: Amândoi suntem destul de singuri.

— Tu însuţi ai ales singurătatea. N-ai venit la noi ca să te izolezi?

— Am venit pentru că iubita mea m-a părăsit şi s-a măritat cu fostul ei prieten. Am venit pentru că tata a pierdut procesul şi a dat faliment, şi nu a mai putut să-mi plătească studiile. Şi pentru că lucrarea pe care am început s-o scriu s-a împotmolit de câteva luni într-un punct mort. Cu toate că nu am încetat să mă întreb cum ar fi arătat lumea, cum ar fi arătat evreii dacă Isus n-ar fi fost predat autorităţilor. Mă gândesc mereu la cel care l-a predat romanilor, în aparenţă pentru treizeci de arginţi. Spune-mi, ţie ţi se pare logic? Treizeci de şekeli[75] de argint? Un om bogat ca Iuda, care avea probabil pământuri şi proprietăţi în oraşul Cheriot. Ştii cumva cât valorau treizeci de şekeli pe-atunci? O nimica toată. Preţul mediu al unui sclav. Poate vrei să auzi ce gândesc eu despre Isus şi evrei? Să-ţi citesc diseară câte ceva din notiţele mele?

Nu ţinu cont de propunerea lui. Împrăştie cu mâna ei cu degete lungi fumul dintre ei. Îl chemă pe chelner şi plăti cafeaua şi coniacul, cerând chitanţă, deşi Shmuel îşi scosese deja portmoneul. Nu reuşi să i-o ia înainte, pentru că mişcările lui erau stinghere. Ea îi spuse să nu-şi bată capul, păcat de bani, mica sumă era oricum decontată de biroul de investigaţii la care lucra.

— În fond, îţi plătesc un salariu atât de mic în schimbul serviciilor tale. Mărunţiş. Spune, orele pe care le petreci cu Wald îţi fac şi plăcere uneori? În vorbăria lui sunt uneori şi momente când spune lucruri la locul lor? Trebuie să-l ierţi. După ce i-a murit fiul, nu i-au mai rămas decât cuvintele. De fapt, şi ţie îţi cam plac vorbele. Slujba aceasta la noi chiar ţi se potriveşte.

Atalia împături chitanţa adusă de chelner şi se ridicară să plece. Coborâră de la etajul al doilea al cafenelei Atara, îşi găsiră hainele pe cuierul de la intrare, iar Shmuel încercă s-o ajute pe femeie să-şi îmbrace paltonul. Dar mişcările îi erau atât de neîndemânatice, că Atalia trase paltonul din mâna lui şi se îmbrăcă în grabă, încheindu-şi nasturii, după care îl ajută ea pe Shmuel să se îmbrace, pentru că în loc să-şi vâre mâna în mânecă, aceasta intrase în căptuşeala ruptă şi se înţepenise acolo, nemaiputând să iasă pe partea cealaltă. Dintr-odată, pe când erau la uşa cafenelei, iar el îşi punea şapca, Atalia îl mângâie în trecere cu degetele pe obraz, ca şi cum i-ar fi îndepărtat o firimitură din barbă, şi spuse:

— Uneori ai ceva care-ţi merge la suflet. Deşi eu nu am suflet.

În clipa aceea, Shmuel regretă că faţa îi era acoperită de barba sălbatică.

Se îndreptară spre aleea Rav Elbaz, dar se opriră lângă o cabină telefonică, pentru că Atalia trebuia să sune pe cineva.

— Nu-i nevoie să mă aştepţi. Du-te la bătrân. Du-te. Stă şi te-aşteaptă.

— Te-aştept aici, protestă Shmuel.

După vreo cinci-şase minute, Atalia ieşi din cabina telefonică şi îi oferi lui Shmuel unul dintre rarele ei zâmbete, aproape imperceptibile, care începeau de la colţurile ochilor, şi numai după aceea ajungeau la colţurile buzelor. Îl luă de braţ cu o uşoară apăsare şi spuse:

— Bine. Diseară stau cu tine. Nu la pândă pe Har Tzion, şi nici la restaurant sau la film, ci într-un loc pe care precis nu-l cunoşti. La barul lui Fink. Ai auzit vreodată de Fink? Acolo se întâlnesc noaptea, la un pahar de vermut sau de whisky, ziarişti şi reporteri străini, oameni din lumea teatrului, consuli din diverse ţări, avocaţi, ofiţeri ONU, femei şi bărbaţi căsătoriţi, dar nu unul cu celălalt, şi uneori chiar şi unul sau doi poeţi tineri, cu prietenele lor, care vin acolo ca să vadă şi să fie văzuţi. În seara asta trebuie să stau în locul acela preţ de o oră sau două, ca să observ o persoană importantă. Numai să observ. Nimic mai mult. Dacă ţii neapărat, poţi să vorbeşti cu mine, în timp ce eu observ, despre evrei, despre Isus şi despre Iuda Iscariotul. Promit să te ascult măcar o parte din timp, chiar dacă ochii îmi vor fi ocupaţi.

Şi adăugă:

— Vom fi un cuplu. Din cauza bărbii şi a coamei tale, pari un om fără vârstă. Oamenii vor crede că eşti partenerul meu. Şi, în fond, pe

bună dreptate: în seara asta vei fi partenerul meu.

Shmuel spuse:

— Am să-ţi spun ceva. Uite: de câteva ori te-am visat noaptea. Pe tine, şi pe tatăl tău. Într-o fotografie pe care am văzut-o în ziar, tatăl tău seamănă puţin cu Albert Camus. În visele acelea erai chiar mai imposibil de cucerit decât în realitate.

— Imposibil de cucerit, repetă Atalia, ce banal.

— Adică, începu să explice Shmuel, dar nu mai ştiu cum să continue.

— Şi cei care au locuit înaintea ta în mansardă începuseră să-mi povestească despre visele lor. Apoi ne-au părăsit, unul după altul. În curând, şi tu ne vei părăsi. Viaţa asta monotonă într-o casă veche şi întunecată, în compania unui bătrân vorbăreţ şi a unei femei ursuze nu i se potriveşte unui tânăr ca tine. Tu eşti plin de idei. Plin de idei strălucite. Într-o zi vei scrie poate o carte, dacă ai să-ţi înfrângi lenea. Ai să pleci în curând să cauţi semne de viaţă în altă parte. Poate ai să-ţi reiei studiile. Sau poate ai să te întorci la Haifa, la tata şi mama?

— Tocmai se construieşte un nou oraş în Neghev, pe marginea Craterului Ramon. Înainte de a veni la voi, mă bătea gândul să mă duc acolo, cu speranţa că voi fi primit, poate, ca paznic de noapte sau magazioner. Dar nu. Dimpotrivă, rămân la voi până când mă daţi afară. Nu plec nicăieri. De fapt, nu mai am voinţă. Voinţa mi s-a stins, dacă se poate spune aşa.

— De ce să rămâi la noi?

Shmuel îşi adună tot curajul şi îngăimă:

— Ştii doar, Atalia.

— Nu se va termina cu bine, zise femeia când ajunseră la uşa casei şi învârti cheia în broască. Atenţie aici, la treapta asta. Calcă uşor. Poţi veni diseară la zece la barul lui Fink. Să vii singur. Am să te aştept acolo. E pe strada Histadrut, colţ cu King George, vizavi de cinematograful Tel Or şi de restaurantul acela popular. Să nu mănânci nimic înainte. Te invit la o cină adevărată, în locul resturilor pe care le mănânci seară de seară la noi. Nu-ţi face griji. Totul va fi trecut în contul biroului.

Shmuel trase adânc în piept mirosul casei, miros de rufe proaspăt spălate, de curăţenie rafinată, de amidon şi de aburi calzi ai fierului de călcat, amestecat cu un uşor iz bătrânesc. Urcă în camera lui, îşi aruncă paltonul şi şapca pe pat, urină îndelung, se grăbi să tragă apa înainte de a termina, tuşi, apoi trase apa încă o dată, reproşându-şi cuvintele „imposibil de cucerit”, pe care le folosise în discuţia cu Atalia. Coborî în bibliotecă, unde îl găsi pe Ghershom Wald aşezat la birou, cu cârjele sprijinite oblic de fotoliul lui de nuiele. Bătrânul citea o carte, însemna câte ceva pe o foaie plină de ştersături, cu mustaţa lui groasă şi albă ridicată deasupra gurii, de

parcă se zbârlise, cu sprâncenele ninse groase şi dese, mişcându-şi buzele fără voce. În clipa aceea, Shmuel îl simţi pe bătrân foarte aproape. Ca şi cum l-ar fi cunoscut şi iubit din copilărie. Dar tot ce discutaseră în timpul conversaţiilor interminabile în toate serile acelea lungi de iarnă, i se păru dintr-odată foarte departe de ceea ce ar fi trebuit să discute cu adevărat.

42

— Îl strigau trădător, spuse Wald, pentru că-şi petrecea fiecare zi cu prietenii lui arabi. Se ducea să-i viziteze la Katamon, la Sheikh Girah şi Ramala, la Bethlehem şi la Beit Giala. Deseori îi avea ca oaspeţi aici, în casă. Tot felul de ziarişti arabi veneau aici. Persoane cu funcţii publice. Şefi de organizaţii. Profesori. L-au numit trădător şi pentru că în 1947, şi chiar şi în 1948, în toiul luptelor Războiului de Independenţă, el continua să susţină că hotărârea de a înfiinţa un stat al evreilor era o greşeală tragică. Uite. Era de părere că ar fi fost mai bine ca Mandatul Britanic, care se destrăma, să fie înlocuit de unul internaţional sau de un regim provizoriu de administraţie americană. Probabil, mai spunea el, că celor o sută de mii de supravieţuitori ai Holocaustului, comasaţi în lagărele de tranzit din Europa, li se va permite să vină în Israel – chiar şi americanii susţin acest fenomen unic de emigrare –, iar aşezământul evreiesc va creşte de la şase sute cincizeci de mii, la trei sferturi de milion. În acest fel se va rezolva problema urgentă a evreilor rămaşi pe drumuri. După care ar trebui să facem o pauză. Să le dăm timp arabilor să accepte treptat, în zece sau douăzeci de ani, prezenţa noastră în ţară. Între timp, poate se vor calma lucrurile, cu condiţia ca noi să încetăm să ne agităm pretinzând înfiinţarea unui stat evreiesc. Împotrivirea arabilor, susţinea Abarbanel, nu viza acţiunile sioniste care se concentrau asupra câtorva orăşele şi sate întinse de-a lungul coastei, ci decurgea în special din teama faţă de puterea crescândă a evreilor şi faţă de planurile lor exagerate. Ca urmare a lungilor discuţii purtate de-a lungul anilor cu prietenii lui arabi din ţară şi din statele vecine, ajunsese la concluzia că arabii se tem în special de ceea ce li se pare a fi superioritatea culturală a evreilor, ca şi cea tehnologică, de îndemânarea şi motivaţia lor, superioritate datorită căreia vor invada şi vor pune stăpânire pe tot pământul arabilor. Se tem, susţinea de fiecare dată, nu neapărat de micul făt sionist, ci de uriaşul agresiv care stă ascuns în el.

— Ce uriaş? întrebă Shmuel de-abia auzit, e ridicol. Pe lângă ei, noi nu suntem decât o picătură de apă într-o mare nesfârşită.

— Nu aşa văd arabii lucrurile, după spusele lui Abarbanel. Ei nu au niciun pic de încredere în vorbele sioniste mieroase, conform cărora o mână de evrei a venit aici doar ca să-şi găsească un colţişor, o

palmă de pământ pe care să se ascundă de urmăritorii din Europa. A fost cândva un prim-ministru irakian, Adnan Pachachi, care a declarat în anul 1947 că atunci când numărul evreilor din Palestina va ajunge la un milion, nimeni din ţara aceea nu le va mai putea sta în cale. Când numărul lor va ajunge la două milioane, nimeni în tot Orientul Mijlociu nu le va putea ţine piept. Iar dacă numărul evreilor va ajunge la trei sau patru milioane, toată populaţia musulmană la un loc nu le va putea rezista. Temerile acelea, spunea Shaltiel Abarbanel, groaza de noii cruciaţi, credinţa magică în puterea satanică a evreilor, îngrijorarea arabilor ca nu cumva uneltirile ascunse ale acestora să ducă la distrugerea moscheilor de la Har Habait pentru a construi în locul lor Templul şi un imperiu evreiesc de la Nil până la Eufrat, toate stau la baza împotrivirii vehemente a arabilor în faţa realităţii ce prinde formă încetul cu încetul prin evreii care pun stăpânire pe spaţiul dintre malul marii şi poalele munţilor. Shaltiel Abarbanel era convins că încă mai putem reduce teama aceea dacă acţionăm cu răbdare, cu bunăvoinţă, prin eforturi neobosite de a duce tratative cu arabii, prin înfiinţarea unui sindicat muncitoresc comun sau oferind posibilitatea ca arabii să locuiască în aşezămintele evreieşti, ca elevii şi studenţii arabi să înveţe în şcolile şi universităţile noastre şi, mai presus de orice, dacă renunţăm la ideea arogantă de a înfiinţa un stat separat al evreilor, cu armată evreiască, şi guvern evreiesc, şi mecanism de guvernare care să le aparţină în exclusivitate evreilor.

— Felul lui de a gândi, spuse trist Shmuel, are ceva care te face să-i accepţi teoriile, deşi această viziune este una siropoasă. De fapt, eu cred că arabii s-au temut mai puţin de puterea viitoare a evreilor şi s-au lăsat tentaţi să creadă mai degrabă în slăbiciunea lor prezentă. Bem un ceai? Cu nişte biscuiţi? Va trebui să înghiţi în curând două medicamente şi să bei puţin sirop.

— L-au considerat trădător, continuă Wald fără a răspunde propunerii de a bea ceai, pentru că şansa infimă care a apărut pe la mijlocul anilor ’30, de a înfiinţa aici un stat independent al evreilor, chiar şi pe o porţiune foarte mică din pământul ţării, şansa aceea slabă a zăpăcit aproape toate inimile. Şi pe-a mea. Abarbanel, dimpotrivă, nu credea în ideea de stat. Nici în cea de stat binaţional. Nici într-unul comun arabilor şi evreilor. Ideea însăşi a unei lumi împărţite în sute de state, fiecare cu graniţele lor, garduri de sârmă ghimpată, paşapoarte, drapele, armate şi un sistem monetar diferit, i se părea o idee necugetată, arhaică, primitivă, criminală, idee căreia i-a trecut timpul şi care va dispărea curând de pe faţa pământului. Îmi spunea: De ce trebuie să vă daţi peste cap să înfiinţaţi, cu preţul vieţii, încă o ţărişoară liliputană, în schimbul unui război etern, deoarece oricum, foarte curând vor dispărea toate statele de pe lume, înlocuite de comunităţi vorbitoare de diverse limbi, care vor trăi una lângă cealaltă

şi una împreună cu cealaltă, fără jucării ucigătoare, ca suveranitate şi armate, şi bariere la graniţă, şi tot felul de arme de distrugere în masă.

— A încercat să-şi propage ideile? Prin intermediul instituţiilor? Al ziarelor? Să le facă să ajungă la publicul larg?

— A încercat. În cercuri restrânse. Şi printre arabi, şi printre evrei. Se ducea de cel puţin două ori pe lună la Ramala şi la Bethlehem, la Jaffa, la Haifa şi la Beirut. Lua parte la întâlniri în saloanele unor oameni de cultură emigraţi din Germania şi instalaţi în cartierul Rehavia. Aşa. Mai bine să nu încercăm să înfiinţăm aici nici stat arab, şi nici stat evreu, susţinea el: haideţi să trăim aici unii lângă alţii, şi unii împreună cu alţii, evrei şi arabi, creştini şi musulmani, druzi şi cerchezi, greci şi catolici şi armeni, mai multe comunităţi vecine grupate împreună, pe care nicio barieră să nu le separe. Poate că încet, încet se va stinge teama arabilor faţă de ceea ce li se pare a fi uneltirea ambiţioasă a sioniştilor de a converti toată ţara la iudaism. În şcolile noastre, elevii vor învăţa araba, şi în şcolile lor, copiii vor învăţa ebraica. Sau, şi mai bine, spunea, hai să dezvoltăm împreună şcoli pentru toţi. Treizeci de ani de guvernare britanică după metoda „dezbină-i şi stăpâneşte-i" se vor termina, în sfârşit. Şi în acest fel, nu într-o singură zi, şi nu într-un singur an, credea Abarbanel, vor apărea poate primele semne de încredere, şi chiar de prietenie personală nemijlocită între arabi şi evrei. De fapt, semne ca acestea chiar ar fi existat în timpul Mandatului Britanic, în Haifa, în Ierusalim, în Tiberiada, în Jaffa şi în alte locuri. Mulţi arabi şi evrei aveau relaţii comerciale, iar uneori, chiar şi relaţii personale. Ca între Abarbanel şi prietenii lui. În fond, aceste două popoare au atâtea lucruri în comun: evreii şi arabii, sub forme diferite, au fost de-a lungul istoriei victimele Europei creştine. Arabii au fost umiliţi de către puterile coloniale, suferind abuzurile opresiunii şi exploatării, pe când evreii au suferit, generaţie după generaţie, umilinţe, ostracizare, persecuţii, expulzări, masacre, iar în cele din urmă, un Holocaust cum nu s-a mai văzut în lume. Două victime ale Europei creştine, spunea Shaltiel, oare nu au o bază istorică profundă pentru dezvoltarea unor relaţii de simpatie şi înţelegere reciprocă?

— Îmi place, deşi e cam naiv, spuse Shmuel. Optimist. Cu totul contrar ideilor lui Stalin despre problema naţională. Dar seducător.

Se ridică, aprinse lumina, se duse de la o fereastră la alta, pentru a închide obloanele ale căror balamale scârţâiau. Deschizând ferestrele ca să poată trage obloanele, în bibliotecă pătrunse aerul rece şi uscat al Ierusalimului, care îţi pişcă gâtul şi plămânii. Shmuel îşi căută în buzunar inhalatorul, dar nu se grăbi să-l folosească. Ghershom Wald continuă:

— Dacă evreii se vor încăpăţâna, la încheierea Mandatului Britanic, să declare un stat independent al evreilor, a atenţionat

Abarbanel, în aceeaşi zi va izbucni un război sângeros între ei şi toată lumea arabă, şi poate între ei şi toată populaţia musulmană. Jumătate de milion de evrei împotriva a sute de milioane de musulmani. În acel război, a prezis Abarbanel, evreii nu vor ieşi învingători. Nici dacă se va întâmpla o minune şi vor câştiga o luptă, două, trei, patru, în cele din urmă islamul va învinge. Va fi un război care va dura generaţii, pentru că fiecare victorie a evreilor va adânci şi va dubla frica arabilor în faţa înzestrărilor satanice ale evreilor şi a aspiraţiilor lor de cruciaţi. Lucrurile acestea şi altele asemănătoare mi le spunea Shaltiel aici, în camera asta. Înainte de-a se întâmpla nenorocirea. Înainte ca eu să-mi pierd unicul fiu în munţii Ierusalimului, în noaptea de 2 aprilie. Vorbea stând în picioare, lângă fereastră, cu spatele la întunericul de afară şi cu faţa întoarsă de la mine, spre tabloul acela de Reuven. Îi plăcea mult peisajul din tabloul acelea. Îi plăceau munţii Galileii, şi coastele văilor, şi Carmelul, Ierusalimul şi deşertul, şi sătucurile arăbeşti din câmpie şi de pe coastele munţilor. Îi plăceau şi spaţiile verzi ale kibbutzurilor, şi fermele evreieşti cu copacii casuarina şi acoperişurile de ţiglă roşie. Fără nicio excepţie.

La câteva săptămâni după nunta lui Micha şi a Ataliei, în 1946, Shaltiel îşi făcu apariţia într-o seară în micul meu apartament de pe strada Gaza, şi îmi propuse să vin să locuiesc cu ei aici, în casa aceasta. E destul loc pentru noi toţi, spuse. De ce să trăieşti singur? Pe atunci eram profesor de istorie la liceul Rehavia. De fapt, eram aproape de vârsta pensionării. Micha şi Atalia locuiau în mansarda ta. Biblioteca asta era biblioteca lui Shaltiel Abarbanel. Eu nu am adus cu mine decât romanele din dormitor. El se plimba prin bibliotecă încoace şi-ncolo, de la un perete la altul, de la ferestre până la uşă, de la uşă până la perdeaua de mărgele de la intrarea în bucătărie, cu paşi mici şi grăbiţi, explicându-mi viziunea comunităţilor la care visa. Statul – orice stat – era pentru el un dinozaur rapace. Odată s-a întors tulburat, după o conversaţie între şase ochi, de o jumătate de oră, cu David Ben Gurion şi David Remez, în biroul lui Ben Gurion din clădirile Sohnutului, şi îmi spuse – îmi amintesc cum îi tremura vocea – că omul acela scund, a cărui voce seamănă uneori cu vocea unei femei isterice, a devenit un fals Mesia. Shabbatai Tzvi[76]. Jacob Frank[77]. Şi va aduce nenorocire asupra noastră, a tuturor, evrei şi arabi, condamnând lumea întreagă la vărsare de sânge fără sfârşit. Şi mi-a mai spus apoi: Probabil că Ben Gurion va avea şansa să devină regele evreilor. Rege pentru o zi. Rege sărac. Mesia calicilor. Dar generaţiile viitoare s-ar putea să-l blesteme. I-a tras de mânecă pe tovarăşii lui, care erau mai prudenţi decât el. Le-a trezit o dorinţă care le era străină. Esenţa nenorocirii omeneşti, spunea Shaltiel, nu constă în faptul că cei persecutaţi şi înrobiţi visează să se elibereze şi să se ridice din robie. Nu. Esenţa răului e că cei înrobiţi visează de fapt, în

adâncul sufletelor lor, să devină stăpânii stăpânilor lor. Persecutaţii tânjesc să fie persecutori. Sclavii visează să fie stăpâni. Ca în cartea Esterei.

Ghershom Wald tăcu o clipă, apoi adăugă trist:

— Nu. În niciun caz. N-am crezut nicio clipă în toată povestea asta. Ba chiar l-am luat peste picior. Nici nu puteam concepe faptul că Ben Gurion râvnea să-i stăpânească pe arabi. Shaltiel trăia într-o lume maniheistă. Îşi crease un fel de paradis utopic şi, vizavi, infernul. Începuseră să-l numească Trădătorul. Se spunea despre el că s-a vândut arabilor pentru foarte mulţi bani. Sau că era el însuşi un bastard arab. Ziarele evreieşti îl porecliseră Muezinul, sau şeicul Abarbanel, sau chiar Sabia Islamului.

— Dar dumneata? întrebă Shmuel, atât de tulburat, încât uitase să hrănească peştişorii din acvariu şi să-i dea bătrânului pastilele de seară. Dumneata nu l-ai contrazis?

— Eu, oftă Ghershom Wald, eu sunt prea neînsemnat; pe vremuri ne contraziceam cu mare înflăcărare. Până în noaptea de 2 aprilie. În noaptea aceea au luat sfârşit toate discuţiile dintre noi. Nenorocirea a stins cearta. Oricum, părerilor lui nu le-a mai rămas în această ţară nicio urmă de şansă. Am văzut cu toţii că arabii nu pot suferi prezenţa noastră aici, chiar dacă vom renunţa la ideea creării statului evreiesc. Ne era clar ca lumina zilei, chiar şi celor mai moderaţi dintre noi, că poziţia arabilor nu lasă nicio portiţă nici celui mai mic compromis. Iar eu eram deja un om mort.

— Pe atunci eram un adolescent de treisprezece ani, spuse Shmuel, activist în mişcarea de tineret. Credeam, ca toată lumea, că noi suntem cei puţini, de partea cărora stă dreptatea, iar ei, arabii, sunt cei răi şi mulţi. Nu aveam nicio îndoială că ei doresc să ne smulgă cu forţa bucăţica de pământ de sub picioare. Toată lumea arabă era hotărâtă să-i lichideze sau să-i alunge pe evrei. Asta strigau muezinii din minaretele moscheilor vinerea la prânz. Deşi la noi, la Haifa, când eram eu copil, veneau clienţi arabi în micul birou de măsurători al tatălui meu din Hadar HaCarmel, Shahaf Ltd. Intrau uneori acolo negustori de terenuri, efendi cu fesuri roşii, cu bretele şi costume cu lanţuri de aur în jurul pântecelor, care se prelungeau până la ceasul de aur ascuns în buzunarul lateral. Erau serviţi cu lichior şi desert şi vorbeau cu tata şi cu asociatul lui pe un ton reţinut, pe îndelete, într-o engleză sau franceză plină de politeţuri. Lăudau briza de seară a mării sau recoltele de măsline. Uneori ne invitau, pe tata, mama, sora mea şi pe mine la ei, pe strada Allenby, să ne ofere delicatese de tot felul. Servitorii aduceau platou după platou cu cafea sau ceai arăbesc tare, alune, nuci, migdale, halva şi alte dulciuri. Fumau împreună ţigară după ţigară, fiind de acord unii cu alţii că toată politica e complet inutilă şi nu ne aduce decât necazuri şi

pagube tuturor. Fără politică, viaţa poate fi liniştită şi frumoasă. Până când, într-o bună zi, începură atacurile asupra autobuzelor evreilor şi răzbunările sângeroase ale acestora din urmă asupra satelor din zona golfului; mulţimea înverşunată a arabilor i-a măcelărit pe muncitorii evrei din rafinării, gest urmat de alte acte de răzbunare; puşcaşi evrei şi arabi se instalaseră pe acoperişurile caselor, baricadaţi după saci cu nisip; apăruseră şi puncte de control între cartierele arabilor şi cele ale evreilor. În aprilie 1948, cam cu o lună înainte de plecarea britanicilor, zeci de mii dintre arabii din Haifa s-au îmbarcat pe vapoare şi bărci de pescari şi au plecat în masă spre Liban. În ultima zi, liderii comunităţii evreilor din Haifa au împrăştiat foi cu manifeste, implorându-i să rămână. Deşi la Lod, şi în multe alte localităţi, nu i-am implorat să rămână, ci i-am omorât şi i-am alungat. Nici la noi, la Haifa, n-au ajutat cu nimic manifestele acelea: arabii erau deja speriaţi de moarte. Ameninţarea unui masacru plutea în aer: circula printre ei zvonul că evreii intenţionează să-i omoare pe toţi, aşa cum îi omorâseră pe locuitorii satului Dir Iasin, care se afla aici, de cealaltă parte a colinei, nu departe de casa aceasta. Într-o singură noapte, Haifa s-a golit de majoritatea locuitorilor arabi. Chiar şi azi trec uneori prin cartiere arăbeşti care s-au umplut între timp de emigranţi, mă plimb seara pe străduţele pe care încă mai locuiesc mii de arabi ce au hotărât să rămână în Haifa şi mă întreb dacă ceea ce s-a întâmplat trebuia să se întâmple cu adevărat. Tatăl meu, din contră, e convins în continuare că nu era altă soluţie. Că Războiul de Independenţă a fost unul total, pe viaţă şi pe moarte, ori noi, ori ei, război în care nu au luptat două armate, ci două populaţii, o stradă împotriva alteia, un cartier împotriva altui cartier, fereastra unei case împotriva ferestrei de vizavi. În astfel de războaie, spune tata, războaie civile, întotdeauna sunt smulse din locul lor populaţii întregi. Aşa s-a întâmplat cu Grecia şi Turcia. India şi Pakistan. Polonia, Cehoslovacia şi Germania. Eu îl ascultam, ascultam şi ce gândea mama, care până astăzi susţine că toată vina este a britanicilor, care au promis ţara în două locuri şi s-au bucurat să instige două popoare unul împotriva celuilalt. Atalia mi-a spus că tatăl ei nu a aparţinut timpului său. Întârziase poate. Sau poate se născuse prea devreme. Dar nu a aparţinut timpului său. Şi el şi Ben Gurion aveau visuri măreţe. Eu văd uneori fisurile. Poate, în privinţa fisurilor, ai avut o oarecare influenţă asupra mea. Din discuţiile noastre seară de seară, am învăţat să pun lucrurile la îndoială. Poate ăsta e motivul pentru care nu voi fi niciodată un adevărat revoluţionar, ci numai un revoluţionar de cafenea. Mă duc acum la bucătărie, să încălzesc grişul. Dă-mi voie să plec în seara aceasta puţin mai devreme, pentru că Atalia m-a invitat să luăm masa într-un bar sau un club în care n-am mai fost niciodată.

Shmuel întinse un prosop de bucătărie în carouri peste cămaşa

lui Ghershom Wald, îndoi marginea şervetului sub gulerul bătrânului, îi servi grişul cu lapte cald, cu puţin zahăr şi praf de scorţişoară, şi îşi unse două felii groase de pâine cu margarină şi brânză, deşi Atalia îi spusese să nu mănânce nimic înainte de întâlnirea de la Fink. Dar foamea îi era prea mare.

Ghershom Wald spuse, în timp de mânca grişul cu lapte servit de Shmuel:

— Eu îl consider pe Ben Gurion ca fiind cel mai mare conducător al evreilor din toate timpurile. Mai mare decât regele David. Poate unul dintre cei mai mari politicieni care au trăit vreodată pe pământ. Un om lucid şi clarvăzător, care a înţeles de mult că arabii nu vor accepta niciodată de bunăvoie să ne suporte pe noi aici. Nu vor accepta să împartă cu noi nici pământul, nici puterea. Înţelesese cu mult înaintea tovarăşilor lui că nu ni se va oferi nimic pe o tavă de aur, că nicio vorbă dulce nu-i va face pe arabi să ne iubească, şi mai ştia că nicio putere din afară nu va veni să ne ia apărarea în ziua în care arabii vor vrea să ne alunge pe toţi de-aici. Încă din anii ’30, după lungi tratative cu conducătorii arabilor, inclusiv iubiţii şi simpaticii prieteni ai lui Shaltiel Abarbanel, Ben Gurion ajunsese la concluzia că ceea ce nu vom fi în stare să obţinem singuri, nu ni se va da de bunăvoie. Micha, fiul meu, ieşea noaptea să facă exerciţii de tragere în păduricea de la Tel Arza, pentru că şi el ştia. Ştiam cu toţii. Însă nu ştiam că şi fiul meu. Nu mi-am închipuit că şi fiul meu. Nu voiam să concep. Nu mai e copil, îmi spuneam, are treizeci şi şapte de ani şi e aproape profesor. Uneori, în săptămânile de după nenorocire, mi-l imaginam pe Shaltiel Abarbanel întrebându-mă în linişte dacă încă mai cred că tot ce s-a întâmplat merita cu adevărat. Întrebarea aceasta, pe care Shaltiel nu mi-a pus-o niciodată, mă rănea ca şi cum mi-ar fi pus cuţitul la gât iar şi iar. De atunci nu ne-am mai vorbit unul altuia. Tăceam. Totul se cufunda în tăcere. Cu excepţia câtorva ocazii foarte rare: când discutam despre reparaţia ţiglelor de pe acoperiş sau cumpărarea unui frigider electric. Acum fii bun şi pune farfuria asta şi lingura în chiuveta din bucătărie, nu-ţi pierde timpul s-o speli şi să faci ordine, du-te cât se poate de repede să-i apuci marginea trenei. Dacă mă întrebi pe mine, nu înţeleg de ce îi faci curte. Tu nu-i eşti predestinat, şi nici ea nu-ţi e menită, de fapt ea nu mai e menită nimănui din lumea asta. Va fi o femeie singură până la sfârşitul zilelor. Şi după moartea mea, va fi o femeie singură în casa asta goală. Niciun străin nu va mai veni aici. Sau poate va veni ca să fie alungat a doua zi, sau după câtva timp, şi va pleca exact aşa cum a venit. Şi tu vei fi alungat în curând, şi am să te pierd şi pe tine. Grăbeşte-te. Îmbracă-te cât mai frumos şi du-te. Nu-mi purta de grijă. Am să stau aici cu cărţile şi caietele mele până în zori, când am să mă duc singur în pat. Du-te, Shmuel. Du-te la ea. Nu mai ai încotro.

Însă Shmuel Asch nu ajunse în seara aceea la întâlnirea cu Atalia. Când era gata să iasă din casă cu paşii lui nebuneşti, cu şapca pe capul acela hirsut, cu paltonul închis până la gât, cu un nasture lipsă la pantaloni, se împiedică de treapta de lemn improvizată de la intrare. De fapt, se lăsase cu toată greutatea corpului pe marginea treptei, care se ridicase ca o pârghie, aruncându-l spre spate. Se răsturnă lovindu-se puternic cu spinarea de perete, cu capul de colţul zidului, apoi de podea, căzând pe spate, cu piciorul stâng îndoit sub el. O durere ascuţită îi străbătu glezna. La început, durerea pe care o simţea la cap era mai puternică decât durerea din gleznă. Şapca i se rostogolise de-a lungul holului. Întins pe spate, Shmuel îşi duse mâna sub cap şi simţi cu vârful degetelor o baltă de sânge cald. Rămase câteva minute aşa, nemişcat, şi, spre uimirea lui, se trezi deodată râzând. Râzând şi gemând în acelaşi timp. În ciuda durerii, îl amuza căderea care parcă i se întâmplase altcuiva, şi nu lui, sau ca şi cum îi reuşise o farsă surprinzătoare şi amuzantă. Pe când încerca în zadar să se ridice în genunchi, se auzi de departe sunetul cârjelor lui Ghershom Wald. Bătrânul auzise din camera lui zgomotul căzăturii, şontâcăi spre hol, cuprinse cu privirea trupul contorsionat, sângele care curgea din încâlceala de păr cârlionţat, conturul râuleţului format pe podea şi glezna răsucită. Se întoarse, grăbindu-se spre birou în cârjele lui, telefonă la staţia de salvare şi chemă o ambulanţă. Apoi se întoarse şchiopătând în hol şi se aplecă greoi, sprijinit de o cârjă, şi scoase din buzunar o batistă în carouri, pe care o lipi de capul sângerând al lui Shmuel. Spuse:

— Casa asta nu-ţi aduce noroc. De fapt, niciunuia dintre noi.

Shmuel râse:

— De acum înainte, şi eu voi avea nevoie de o pereche de cârje. Sau de un scaun cu rotile. Vor fi aici patru cârje. Dar râsul i se transformă într-un geamăt de durere.

După aproximativ douăzeci de minute apăru un infirmier nebărbierit îmbrăcat într-un halat alb, însoţit de doi brancardieri negricioşi, scunzi şi iuţi, amândoi cu pielea măslinie şi semănând între ei aproape ca doi gemeni, deşi unul avea braţe anormal de lungi, amândoi complet chei, cel cu braţe lungi având o umflătură în partea stângă a cheliei. Îl duseră pe Shmuel până la ambulanţă. Nu scoaseră aproape niciun cuvânt. Infirmierul se aplecă şi-i luă pulsul, îi tăie cu o foarfecă mică o parte din cârlionţi, dezinfectă rana, apoi o acoperi cu câteva bucăţi de tifon şi un plasture. Şi pentru că treapta de lemn fusese răsturnată de Shmuel în căderea lui, brancardierii trebuiră să ridice targa oblic, urcând din hol spre spaţiul din faţa uşii. Mai întâi aşezară picioarele târgii pe spaţiul înălţat, după care cel cu umflătura

în partea stângă a cheliei urcă dinspre hol spre porţiunea din faţa uşii, trăgând targa dincolo de prag. Între timp, colegul lui puse la loc treapta de lemn răsturnată şi apucă targa de mânerele de lângă capul rănitului, o ridică şi o scoaseră amândoi prin mica grădină şi poarta ruptă, până la ambulanţa cu girofarul aprins şi motorul pornit, şi uşile din spate deschise spre poarta grădinii.

Pe drumul către spital, infirmierul îi bandajă lui Shmuel capul, dar o pată de sânge apăru şi se întinse imediat pe albul pansamentului. Cu câteva minute înainte de ora zece, ajunse la secţia de urgenţe a spitalului Shaarei Tzedek, de pe strada Jaffa. I se făcu o injecţie pentru a-i calma durerile, îi făcură o radiografie, la care se văzu doar o mică fisură, nu o fractură, îi puseră piciorul în ghips şi îl lăsară sub supraveghere în secţia de ortopedie.

La şapte dimineaţa, sosi Atalia, îmbrăcată cu un pulover bleu şi o fustă albastru-închis, cu un fular de lână roşu, cu cerceii ei mari de lemn legănându-i-se în lobii urechilor, cu părul alunecându-i pe umărul stâng şi ascunzând pe jumătate o broşă mică de argint, în formă de cochilie. Rămăsese o clipă în uşă, cercetând cu privirea cele opt paturi din salon, câte patru pe fiecare parte, dintre care două erau goale. Când dădu cu ochii de Shmuel nu se grăbi să se apropie de el, ci mai rămase puţin lângă uşă, privindu-l de parcă tocmai îi descoperise o latură nouă, necunoscută până atunci. Ochii lui migdalaţi, buni şi timizi, mângâiau imaginea ei cu un aer supus şi înfricoşat, ceea ce o înduioşă. Shmuel era în al treilea pat pe stânga, acoperit cu un cearşaf. Piciorul în ghips îi era descoperit şi puţin mai ridicat. Când se apropie, el închise ochii. Atalia se aplecă, aranjă cu delicateţe cearşaful şi îl mângâie blând de două ori pe barbă, pe ambii obraji. Îi pipăi bandajul alb din jurul frunţii şi îşi trecu degetele printre cârlionţii lui.

El deschise ochii, mângâie uşor mâna care-l mângâia, mâna aceea care i se părea mult mai bătrână decât faţa şi trupul, şi hotărî să zâmbească. Dar pe chipul lui se aşternu o expresie dureroasă şi alintată.

— Te doare tare?

— Nu. Aproape că nu. Da.

— Ţi s-a dat ceva împotriva durerilor?

— Mi s-a dat.

— Şi nu te-a ajutat?

— Nu. Aproape că nu. Puţin.

— Mă duc să vorbesc cu ei. Îţi vor da imediat ceva care să te-ajute. Vrei să bei ceva? Apă?

— Nu contează.

— Da sau nu?

— Nu contează. Mulţumesc.

— Mi s-a spus că ţi-ai fisurat încheietura gleznei.

— M-ai aşteptat aseară?

— Până aproape de miezul nopţii. Credeam că ai uitat. Nu credeam că ai uitat. Credeam că ai adormit.

— N-am adormit. Am alergat la tine, mă temeam să nu întârzii şi m-am împiedicat de treaptă.

— Alergai cu prea mult avânt?

— Nu. Poate. Da.

Atalia îşi puse mâna rece pe fruntea bandajată a lui Shmuel, apropiindu-şi faţa de faţa lui, până când el simţi mirosul parfumului fin de violete şi respiraţia ei, amestecate cu miros de pastă de dinţi şi de şampon fin. Apoi se ridică şi plecă să caute un doctor sau o asistentă, ca să ceară ceva pentru calmarea durerilor. Simţea că ea era de vină pentru tot ce se întâmplase, deşi nu găsea nicio logică în senzaţia aceea. Hotărâse totuşi să rămână cu el până va fi externat, la prânz, după vizita medicală. O soră negricioasă şi înaltă, cu părul strâns la ceafă într-un mic coc, veni şi-i dădu lui Shmuel o pastilă cu un pahar de apă, spunând că la zece va veni un fizioterapeut ca să-l înveţe cum să se folosească de cârje, după care probabil că va putea pleca acasă. Îşi aminti deodată spitalul din Haifa, unde fusese internat în copilărie, când îl muşcase un scorpion. Îşi aminti de atingerea mâinii reci a mamei pe frunte. Căută cu mâna până găsi palma Ataliei şi o strânse, cu degetele între degetele ei.

Atalia spuse:

— Mereu fugi. De ce fugi mereu? Dacă nu fugeai, nu cădeai acolo pe hol.

Shmuel spuse:

— Fugeam la tine, Atalia.

— Nu aveai niciun motiv să alergi. Tipul pe care trebuia să-l filez la barul lui Fink nici măcar n-a venit. Am stat singură până spre miezul nopţii şi te-am aşteptat. Doi bărbaţi tineri mi s-au alăturat la masă, unul după altul, încercând să-mi atragă atenţia, unul cu o bârfă despre o actriţă, altul divulgând ceva în legătură cu faptele cuiva din serviciile secrete. Dar i-am trimis pe amândoi la plimbare. Le-am spus că aştept pe cineva şi că prefer să aştept singură. Am băut gin cu apă tonică, am mâncat alune şi migdale şi am continuat să te aştept. De ce te-am aşteptat, nu ştiu. Poate pentru că eram sigură că ai greşit drumul.

Shmuel nu spuse nimic. O strânse şi mai tare de mână, căutând ceva de spus. Dar negăsind ce să zică, îi trase palma spre el şi îşi lipi buzele de degetele ei, fără să le sărute, într-o atingere ca o sorbire. Dar imediat renunţă.

Cu puţin înainte de zece îşi făcu apariţia un tânăr scund, rotofei, stacojiu, ca şi cum carnea nu i-ar fi fost acoperită de piele. Purta un

halat alb şifonat şi o *kipa* neagră prinsă neglijent cu o clamă de părul lui rar. Îl ridică pe Shmuel din pat, îl puse să stea într-un picior şi începu să-l înveţe cum să se ajute de cârje. Probabil din cauză că Shmuel îl privise adesea pe Ghershom Wald, nu-i era greu să înveţe cum să-şi fixeze mânerele cârjelor la subţioară, cum să prindă cu mâinile barele orizontale şi să înainteze cu grijă printre paturi, cu piciorul în ghips puţin ridicat în aer. Atalia şi fizioterapeutul îl sprijineau de-o parte şi de cealaltă. După un sfert de oră, ştia să iasă din cameră însoţit de cei doi îngeri păzitori, să meargă până la capătul culoarului şi să se întoarcă repede în secţie. După ce se odihni puţin, ieşi să mai facă o plimbare, de data aceasta neînsoţit. Atalia păstra o distanţă de aproximativ doi paşi în urma lui, gata să-l susţină la nevoie. Shmuel spuse:

— Uite. Merg singur.

Apoi adăugă:

— Abia peste câteva săptămâni voi putea să mă întorc la lucru.

Atalia răspunse:

— Nicio problemă. Vei lucra chiar din seara aceasta. Veţi sta ca de obicei, unul în faţa celuilalt, bătrânul vorbind tot timpul, iar tu îl vei contrazice, bineînţeles, orice-ar spune. Voi avea eu grijă de grişul vostru cu lapte şi de ceai şi am să hrănesc şi peştişorii în locul tău.

După ce se întoarseră pe aleea Rav Elbaz cu taxiul comandat de Atalia, ea îi tăie cu foarfecă cracul stâng al pantalonilor de catifea reiată şi-l ajută să-i îmbrace peste ghips. Apoi îl culcă în bibliotecă, pe canapeaua de nuiele a lui Ghershom Wald, îi aduse o ceaşcă de ceai şi o felie de pâine cu brânză şi se duse să deschidă, să aerisească şi să pregătească pentru Shmuel camera alăturată, cea de la parter, care era încuiată tot timpul, camera în care Shmuel nu intrase niciodată, camera tatălui ei. Atalia puse un cearşaf pe canapeaua îngustă, apoi aduse o plapumă şi o pernă. În mansarda lui nu putea urca atât timp cât avea piciorul în ghips. Aproape din prima zi în care ajunsese la casa Abarbanel, Shmuel fusese curios să afle ce era în camera aceea încuiată. Avusese întotdeauna senzaţia că acolo îl aştepta o revelaţie. Sau inspiraţia. Ca şi cum aceea ar fi fost inima sigilată a casei. Şi iată că acum, datorită accidentului nocturn, uşa se deschidea în faţa lui. Se întreba ce vise va avea acolo în noaptea aceea.

44

Stătea întins pe spate pe canapeaua care-i aparţinuse lui Shaltiel Abarbanel, cu piciorul în ghips ridicat pe trei perne şi cu degetele rozii ţinându-se la marginea de jos, deschisă, a ghetei de ghips. Capul cârlionţat înfăşurat în bandajul alb i se odihnea pe alte două perne. Era îmbrăcat cu pantalonii de catifea reiată pe care Atalia i-i tăiase ca să-şi poată vârî înăuntru piciorul imobilizat şi cu o bluză de pijama

de-a lui Ghershom Wald. Sugea o caramea prea dulce, iar pe piept avea o carte deschisă, cu cotorul în sus, *Zilele Ţiklagului*, din care nu voia să citească. În cameră plutea un miros uşor de ceară topită şi de flori uscate. Mirosul acela necunoscut îi plăcea, deşi nu ştia de unde vine. Trase adânc în piept parfumul acela ciudat, un amestec de ceară de lumânări vechi şi flori uscate, întrebându-se dacă acela era mirosul tipic al camerelor încuiate timp de ani de zile, sau poate era mirosul lumânărilor care fuseseră aprinse aici cu ani în urmă, în nopţile lungi de iarnă; sau poate că era o rămăşiţă din mirosul trupului acelui om îndepărtat din funcţii şi urât de toţi, care îşi trăise aici, într-o singurătate absolută, ultimii ani de viaţă. Prin crăpăturile oblonului închis se strecura o rază oblică de soare, în care dansau mii de firicele infime de praf, ca miile de lumi strălucind în Calea Lactee. Shmuel încercă pentru o clipă să-şi fixeze privirea pe unul din mulţimea de firicele sclipitoare, care nu era cu nimic diferit de toate celelalte, şi să-i urmărească traseul. Îl pierdu însă după numai o clipă. Shmuel se simţea bine pe canapeaua aceea, în camera aceea, iar plăcerea îl invada împrăştiindu-i-se în toate organele, amintindu-i de zilele de singurătate şi boală din copilărie, la Haifa, în casa aceea pe care nu o iubea, pe holul întunecat unde fusese aşezat patul lui, între pereţii pătaţi de igrasie.

Ce făcuse Shaltiel după ce fusese dat afară? Ce făcuse în perioada asediului Ierusalimului, a bombardamentelor, a luptelor de stradă; cum suportase căderea cartierului evreiesc din oraşul vechi, lipsa de apă, cozile la făină, ulei, gaz, lapte praf şi praf de ouă? Oare ţinea un jurnal? Îşi nota acolo amintiri? Profeţii? Încercase oare să şi-o apropie pe fiica mânioasă? Încercase oare să păstreze legătura, indirect, cu prietenii lui din partea arabă a Ierusalimului, aflaţi dincolo de linia de luptă? Încercase oare să înainteze vreun memorandum guvernului provizoriu? Urmărise îndeaproape desfăşurarea luptelor? Sau se închisese aici, gândindu-se zi şi noapte la rivalul său de moarte, David Ben Gurion, care conducea chiar atunci războiul acela sângeros, din micul lui birou aflat pe una dintre colinele din Ramat Gan?

Tavanul şi pereţii erau de un alb murdar, aproape cenuşiu. Camera nu avea plafonieră, ci doar două veioze, una pe perete, la capul patului pe care stătea Shmuel, cealaltă fixată pe un picior metalic îndoit, pe masa de lucru a lui Shaltiel Abarbanel. Masa aceea, spre deosebire de biroul lui Ghershom Wald, era complet goală. Nicio carte, nicio revistă, niciun ziar, nicio bucată de hârtie. Niciun stilou, niciun creion, nicio riglă, nicio cutie cu elastice sau piuneze, niciun capsator de hârtie. Nimic. Doar becul ardea acolo, la capătul unui tub de fier îndoit şi acoperit de un abajur rotund, metalic. Cu toate astea, pe masă nu se vedea niciun fir de praf, iar Shmuel se întreba dacă femeia care făcea curăţenie o dată pe săptămână intra şi în camera aceasta ferecată, sau poate Atalia însăşi e cea care vine din când în când aici, să şteargă praful de pe puţinele obiecte de mobilier.

Biroul negru ornamentat avea picioare subţiri şi arcuite, şi marginea din spate înălţată cu două laturi oblice. Acolo erau sertare şi tot felul de nişe mici, ascunse. Shmuel îşi aminti vag că demult, în copilăria lui la Haifa, în casele prietenilor lor arabi, birourile acelea se numeau *secrétaires*. Cuvântul *secrétaire* îi provocă o strângere de inimă şi un dor de casele arabilor bogaţi de pe strada Allenby, unde mergea în vizită cu tatăl sau, şi unde era servit cu suc de rodii şi dulciuri prea dulci, care-i rămâneau mult timp lipite pe dinţi, sub limbă şi pe cerul gurii.

În afară de *secrétaire* şi de canapeaua pe care Atalia îl culcase cu piciorul în ghips mai ridicat, în cameră se mai aflau două scaune negre cu spătare drepte, un şifonier încuiat, cu un aer sever, şi trei rafturi pe care erau nu mai mult de treizeci sau patruzeci de cărţi vechi, în franceză, arabă, ebraică, greacă şi engleză. De pe canapeaua unde stătea întins, Shmuel nu putea desluşi ce era scris pe cotorul cărţilor, dar îşi promise să le verifice pe toate cu prima ocazie. Şi chiar să tragă cu ochiul pe ascuns în sertarele *secrétaire*-ului.

Două desene delicate, înfăţişând peisaje din deşertul Iudeii, încadrate în rame negre şi acoperite cu sticlă, erau atârnate pe perete, deasupra canapelei. Unul reprezenta o colină aridă în bătaia vânturilor, proiectată pe fundalul unor munţi îndepărtaţi, iar al doilea, intrarea într-o peşteră întunecată, într-un ued prin care se rostogoleau câteva tufe duse de vânt. Pe peretele din spatele *secrétaire*-ului era o hartă foarte mare, veche, a bazinului mediteraneean de est. În partea de sus a hărţii era scris în franceză: „Ţările Levantului şi împrejurimile lor”. Sub titlu se întindeau Siria şi Libanul, Ciprul, Eretz Israel şi malurile Iordanului, Irakul, nordul Egiptului şi nordul Arabiei Saudite. Peste Eretz Israel şi malurile Iordanului, luate împreună, apărea numele Palestina, iar în paranteză era scris şi Ţara Sfântă, în timp ce peste Liban era scris în franceză Marele Liban. Zona de influenţă a regatului britanic, inclusiv Ciprul, era colorată în roz, iar zona de

influenţă a Franţei, în bleu. Mediterana şi Marea Roşie erau colorate în albastru-închis. Turcia în verde, şi Arabia Saudită în galben.

Obloanele unicei ferestre erau trase, fereastra era închisă şi umbrită de aripile unei perdele grele, confecţionate dintr-un material gros, cafeniu. Prin deschizătura dintre aripile perdelei şi prin fisurile obloanelor se strecura înăuntru, tăind oblic camera în două, o singură rază de soare, de-a lungul căreia pluteau mii de firicele sclipitoare de praf. Raza aceea îi captivase privirea. În ciuda durerii puternice în gleznă şi cap, Shmuel se simţea învăluit de o linişte dulce, ca şi cum s-ar fi întors în sfârşit acasă, nu la casa părinţilor, nu pe holul întunecos unde dormise toată copilăria, ci la casa pe care şi-o dorise întotdeauna, casă în care nu fusese niciodată, casa lui, cu adevărat a lui. Casa spre care se îndrepta în fiecare zi a vieţii lui. Din ziua în care venise pentru prima oară la casa de pe aleea Rav Elbaz, în încercarea de a obţine o slujbă, nu mai simţise o linişte atât de adâncă. Ca şi cum, de la început, ar fi tânjit în secret, de-a lungul săptămânilor care se scurseseră de atunci, să ajungă să zacă bolnav într-o bună zi în camera aceea, pe canapeaua aceea, la lumina celor două veioze, în faţa hărţii franţuzeşti reprezentând ţările Levantului şi împrejurimile lor, şi la picioarele razei de lumină în care moleculele de praf sclipeau, şi se agitau, şi se învolburau fără încetare.

Atalia intră în cameră cu paşi neauziţi, se aplecă deasupra patului lui şi aranjă pernele de care îşi sprijinea spatele. Se aşeză lângă el pe marginea canapelei şi îi întinse o farfurie adâncă, plină cu supă de legume fierbinte şi groasă. Vecina Sara de Toledo pregătise mâncarea pentru prânzul lui Ghershom Wald, ca în fiecare zi, dar acum Atalia o rugase să pregătească o porţie dublă. Întinse un prosop peste barba şi pieptul lui Shmuel şi începu să-l hrănească încet cu lingura, deşi tânărul spuse mirat că nu era nevoie, că putea mânca singur. Dar Atalia se încăpăţână:

— Ai să-ţi verşi totul pe barbă şi pe bluza de pijama.

Şi adăugă:

— În ultimele luni, îl hrăneam şi pe el. Aici, în camera asta. Dar nu în pat, ci la birou. Stăteam foarte aproape unul de altul, pe scaunele acelea, îi puneam un prosop pe piept şi îi dădeam să mănânce cu lingura. Îi plăceau mult supele groase ca asta, condimentate, supă de mazăre, supă de linte, supă de dovleac. Nu. Nu era infirm. Nici paralizat, nici senil. Doar foarte slăbit, şi indiferent, şi închis în el însuşi. La început îi aduceam supele fierbinţi, îi plăcea ca supa să fie aproape clocotită, puneam farfuria pe birou, ieşeam şi mă întorceam după un sfert de oră ca să iau farfuria goală. În ultimele luni de viaţă nu mai mânca decât dacă rămâneam cu el în cameră, îl imploram să guste şi îi spuneam câte o poveste. Îi plăcea să audă tot felul de legende şi fabule. Pe urmă nu au mai fost de-ajuns prezenţa

mea şi poveştile, stătea şi mă asculta fără să mănânce. Până ce am început să-i dau mâncarea cu mâna mea. La sfârşit îl ştergeam la gură cu prosopul şi rămâneam cu el încă o jumătate de oră sau o oră, povestindu-i despre vreo excursie făcută pe vremuri în Galileea sau despre vreo carte pe care o citisem. Ţi-am mai spus că n-am ţinut la el, poate doar când eram mică, însă tocmai la sfârşit, când el însuşi devenise un copil, începuse să se înfiripeze între noi o apropiere târzie. El, care toată viaţa lui vorbise exclusiv în termeni logici, cu fraze scurte şi bine cântărite, cu o voce gravă şi convingătoare, el, care nici în disputele cele grave nu ridicase niciodată vocea, care nu ştiuse şi căruia nu-i plăcuse să-i asculte pe ceilalţi – niciodată nu făcuse efortul de a ne asculta, nici pe mama, nici pe mine – în ultimele luni de viaţă nu mai vorbea decât foarte puţin. Poate chiar începuse să şi asculte puţin. Uneori stătea cu Ghershom Wald în biblioteca ce fusese cândva a lui, dar la care renunţase în favoarea lui Wald, aşa cum renunţase pentru noi la toată casa, în afară de cămăruţa asta. Stăteau amândoi în bibliotecă, preţ de câte o jumătate de oră sau o oră, Wald aproape că nu vorbea, iar Abarbanel tăcea, ascultând ceea ce Wald nu spunea. Îndoia între degete o agrafă metalică, încercând apoi în zadar s-o îndrepte la loc. Sau poate că nu asculta. Nu puteai şti dacă ascultă sau se uită în gol. În afară de mine şi de Wald, nu intra nimeni în camera lui. Niciun oaspete, nicio cunoştinţă, niciun lucrător. Doar Bela, femeia care făcea curăţenie, trecea o dată pe săptămână dintr-o cameră în alta în tăcere, ca o fantomă rău prevestitoare. Tuturor ne era puţin frică de ea. Sara de Toledo ne aducea din bucătăria ei supă cu carne şi griş cu lapte, iar uneori câte un fruct sau o legumă. Oaspeţi nu veneau la el. Vecinii nu-i băteau la uşă. Nu venea nimeni la noi, în afară de vreo cinci-şase persoane care îşi făceau apariţia seara, exprimându-şi condoleanţele în primele zile după moartea lui Micha; stăteau puţin în bibliotecă, încercând pe cât se poate să reducă tăcerea. După câteva zile au dispărut şi ei. Uşa s-a închis în urma lor. Şi de atunci am rămas singuri, toţi anii aceştia. Nimeni nu voia să aibă legătură cu un trădător. Nici el nu a căutat compania celorlalţi. De două sau trei ori a primit scrisori trimise de dincolo de graniţă, din Beirut, din Ramala, ajunse la noi prin câte o persoană intermediară din Europa. Nu şi-a bătut capul să răspundă. Odată a telefonat un cunoscut ziarist francez, o figură radicală, renumită pentru simpatia faţă de tabăra arabă, cerând voie să vină să ne viziteze, să facă schimb de păreri şi să pună câteva întrebări. Nu a primit niciun răspuns. Eu tocmai mă pregăteam să-i scriu ziaristului că Abarbanel nu mai acorda interviuri, dar mi s-a cerut să renunţ şi să las scrisoarea fără răspuns. Şi-a trăit ultimii ani la domiciliu forţat, din proprie iniţiativă. Nu a ieşit nici o singură dată din curte. Nu la magazinul alimentar, nu la chioşcul de ziare, nu la plimbare pe câmpul de la capătul străzii. Eu

credeam, în mod greşit, că se autopedepsea. Dar nu pe el se pedepsea, ci lumea întreagă. Niciodată nu a vorbit cu mine sau cu Wald despre crearea statului, de exemplu. Nici despre victoria în război. Şi nici despre alungarea arabilor. Nici despre mulţimea de evrei care începuse să vină din ţările arabe şi Europa. Nici despre vărsarea de sânge la noile graniţe. Parcă toate astea se întâmplau pe o altă planetă. Numai o singură dată, într-o seară, a rupt tăcerea şi ne-a spus, lui Wald şi mie, lângă masa din bucătărie: O să vedeţi voi. În cel mai bun caz, totul va dura nu mai mult de zece ani. Cel mult două sau trei generaţii. Nu mai mult. Şi cu asta, s-a cufundat din nou în tăcere. Ghershom Wald păru gata să izbucnească violent la auzul acelor vorbe, dar se răzgândi şi tăcu. Dimineaţa, Abarbanel stătea pe canapea citind ziarul câte un sfert de oră, după care mi-l dădea în tăcere, ca să-l răsfoiesc şi să i-l dau şi lui Wald. După care se plimba câte o oră sau o oră şi jumătate prin cameră ori prin grădină, pe lângă groapa de apă. Când obosea, îşi scotea un scaun şi se odihnea la umbra smochinului din curte, pe terasa pietruită. Când îl bătea soarele, îşi deplasa câte puţin scaunul, căutând umbra. După farfuria cu supă de la prânz, se întindea să se odihnească o oră sau două. Când se trezea, se aşeza la biroul ăsta şi scria. Sau citea. Sau scria şi citea până se întuneca. Seara îşi aprindea lampa de birou şi continua să citească, însemnând din când în când câte ceva pe bucăţele de hârtie. Dar nu am găsit nici urmă din ele după ce a murit. Nici măcar o bucăţică de hârtie. Nicio notiţă. În zadar am căutat în toate sertarele şi pe toate rafturile din dulap, chiar şi printre foile cărţilor de pe rafturi. Nu, nu şi-a ars hârtiile, n-am găsit nicăieri în casă ori în curte urme de foc. Nu. A rupt totul în bucăţele mici şi le-a aruncat în vasul de toaletă. Şi el, şi Wald au scris şi au distrus, şi iar au scris, şi iar au distrus. Poate şi tu? Nu? Toţi în afară de mine scriu în casa asta. Şi cei care au locuit înainte în mansardă au încercat probabil să scrie. Cu siguranţă este ceva în pereţii sau sub dalele acestei case. Eu nu scriu decât instrucţiuni pentru Bela. După ce a murit, am încuiat camera şi am lăsat-o astfel, doar ieri am hotărât s-o deschid pentru tine, fiindcă în niciun caz n-ai să poţi urca în mansardă curând.

După ce a terminat de vorbit, s-a ridicat de pe marginea canapelei, acoperindu-l pe Shmuel cu o plapumă subţire şi, luând cu ea farfuria goală, ieşi din cameră. În timp ce pleca, spuse:

— Dacă ai nevoie de ceva, strigă-mă. Am să te aud din bucătărie sau din camera mea. Pereţii sunt foarte groşi, dar am auzul fin.

Shmuel stătea întins pe spate, privind coloana de praf strălucitor, până când unghiul luminii se schimbă, iar Calea Lactee interioară, cu nenumăratele ei lumi misterioase, reflectându-şi sclipirile, dispăru din faţa ochilor lui. Un întuneric rece şi tăcut umplu camera. Închise pleoapele.

Când le deschise din nou, era deja seară. Atalia aprinsese lampa de pe masă, dar nu şi pe cea de la capul patului. Camera se umpluse de umbre. Îl ajută să se ridice puţin cu ajutorul celor trei perne aşezate la spatele lui şi îi puse pe braţe o tavă cu o felie de pâine cu brânză, salată de legume tăiate mărunt, un ou fiert şi câteva măsline negre. De data aceasta Shmuel mânca totul cu poftă, în timp ce Atalia se aşezase iar pe marginea patului privindu-l, numărând parcă măslinele pe care le înghiţea. Pentru o clipă, ochii lui migdalaţi se întâlniră cu ochii ei căprui-verzui; privirea lui iradiind inocenţă şi recunoştinţă o impresionă. De data asta nu-l mai hrăni ea. El se acoperi bine cu plapuma, pentru ca femeia să nu-i observe dorinţa crescândă. Când termină, Atalia luă tava cu resturile de mâncare, ieşi din cameră fără un cuvânt şi se întoarse după numai patru-cinci minute cu un lighean cu apă şi săpun, burete şi prosop. Shmuel protestă, spunând că nu era nevoie, se putea da jos din pat şi putea ajunge la baie cu cârjele, doar s-a mai dat jos din pat de două sau trei ori ca să meargă la toaletă când rămăsese singur, însă Atalia nu-i luă în seamă vorbele, îl mângâie rapid pe frunte cu mâna ei rece, îi ordonă să nu o deranjeze şi aruncă plapuma jos de pe el cu mişcări hotărâte, îi scoase bluza de pijama pe care i-o împrumutase domnul Wald şi continuă, fără nicio ezitare, să-l dezbrace de pantalonii de catifea reiată apoi, fără a se opri, îi scoase şi lenjeria dintr-o singură mişcare, lăsându-l gol şi năucit, întins pe spate, ascunzându-şi mădularul cu mâna. Începu să-l spele cu mişcări circulare, care, după ce-şi reveni din stupefacţie şi jenă, îi erau din ce în ce mai plăcute. Mai întâi îl spălă pe umeri şi pe pieptul păros, îi ceru să se aşeze şi îi frecă bine cu buretele plin de clăbuci spatele şi şoldurile, îl culcă înapoi, îi frecă pântecele şi părul pubian des, îi dădu mâna la o parte şi, fără un cuvânt, fără să clipească, îi apucă în buretele săpunit mădularul pe jumătate erect, nu zăbovi mult şi trecu repede la stinghii şi la piciorul sănătos, spălând unul câte unul degetele rozii care ieşeau din gheata de ghips. Apoi îl şterse cu putere, ca un vârtej, de la frunte până la degetele picioarelor, cu un prosop gros şi aspru, mişcările ei făcându-l să se simtă foarte bine, ca un copilaş care se lasă înfăşurat în prosop după baie, într-o seară de iarnă. Se ghemui închizând ochii de ruşine, pentru că în ciuda eforturilor lui disperate, mădularul erect i se înălţa acum din mijlocul părului de pe pântece. Atalia luă ligheanul, împături prosopul, lăsă buretele în apă şi puse totul pe podea, se aplecă deasupra lui Shmuel, abia atingându-i fruntea cu buzele şi apoi atingându-i pentru o clipă mădularul. O atingere care aproape că nu era atingere. Apoi îl acoperi cu plapuma, stinse lumina şi ieşi în tăcere din cameră, închizând uşa după ea.

A doua zi, Shmuel Asch se ridică de trei sau patru ori şi se duse şchiopătând în cârje la baie, trecând şi pe la bucătărie, unde bău trei pahare de apă şi mâncă o felie groasă de pâine cu gem, apoi se întoarse în pat, unde adormi aproape imediat. Durerile erau moderate, dar stăruitoare. Le simţea vag şi în somn, ca şi cum trupul era încă supărat pe el. Şi totuşi, durerile acelea aveau ceva plăcut, şi simţea că le merita şi că erau nişte dureri pe care le primea ca pe o pedeapsă dreaptă. Între veghe şi somn, o aştepta încordat pe Atalia să vină să-l hrănească şi să-l spele. Dar Atalia nu veni.

La cinci după-amiază îl trezi Ghershom Wald, care intră în cameră deschizând uşa cu zgomot, tuşind şi lovind podeaua cu cârjele; se aşeză comod pe unul dintre scaunele negre cu spătar înalt, rezemându-şi cârjele de *secrétaire*, alături de cârjele lui Shmuel, şi se amuză vorbind despre inversarea rolurilor: tu eşti de-acum înainte bolnavul, iar eu trebuie să te distrez şi să-ţi ţin companie. Părul lui alb strălucea în lumina lămpii, iar mustaţa *à la* Einstein îi tremura când vorbea, ca şi cum ar fi fost însufleţită. Era un om cu trup mare şi contorsionat, părând că niciodată nu stătea aşezat comod, scaunul fiindu-i fie prea scund, fie prea înalt, iar corpul îi cerea fără încetare să-şi schimbe poziţia; nici mâinile mari şi puternice nu-şi găseau locul. Începu să povestească în amănunt o istorioară despre un rege care îşi inversase rolul cu un nomad, şi râse iar de căzătura lui Shmuel, care nu fusese decât o găselniţă prin care să-i atragă atenţia Ataliei şi să-i intre în graţii. Numai că graţiile ei sunt înşelătoare. Mai spuse că de mulţi ani nu mai călcaseră cârjele lui pe acolo, prin bârlogul secret al lui Shaltiel Abarbanel, pe care Atalia îl ţinea mereu încuiat.

Cei trei chiriaşi care locuiseră în mansardă înaintea lui Shmuel, spuse Ghershom Wald, nu avuseseră probabil privilegiul de a trage cu ochiul nicio clipă în camera aceea. Nici în camera Ataliei, deşi toţi trei, fiecare în felul lui, îi făcuseră curte sperând într-o minune. Apoi buna dispoziţie a lui Wald se stinse dintr-odată, scânteia ironică din privire i se transformă într-o tristeţe reţinută şi îl lăsă pe Shmuel să vorbească timp de câteva minute despre noţiunea de „trădător", care ar trebui considerată de fapt un titlu de onoare: Iată, în Franţa a fost ales nu demult preşedintele de Gaulle, graţie voturilor fidelilor Algeriei franceze, iar acum se adevereşte că el intenţionează să îndepărteze cu mâinile lui puterea franceză din Algeria şi să acorde independenţă absolută majorităţii arabilor. Adepţii lui înflăcăraţi de ieri îl numesc astăzi trădător şi chiar îl ameninţă cu moartea. Profetul Ieremia era considerat trădător şi de populaţia Ierusalimului, şi de casa regală. Pe Elisha Ben Abuyah[78] l-au proscris învăţaţii talmudici, numindu-l „Altul". Dar cel puţin nu au şters din carte învăţăturile şi amintirea lui. Abraham Lincoln, eliberatorul sclavilor, a fost numit trădător de către opozanţii lui. Ofiţerii germani care au încercat să-l

ucidă pe Hitler au fost acuzaţi de trădare şi împuşcaţi. În Cronici, din loc în loc, apăreau oameni curajoşi, care erau nişte premergători, fapt pentru care au fost numiţi trădători sau „ciudaţi”. Herzl a fost numit trădător numai pentru că a îndrăznit să ia în consideraţie crearea unui stat al evreilor în afara Palestinei, când se dovedise că *Eretz* aflat sub ocupaţie otomană îi era interzis poporului evreu. Chiar şi pe David Ben Gurion, când a fost de acord, acum doisprezece ani, să împartă ţara în două state, evreiesc şi arab, mulţi l-au numit trădător. Părinţii mei, chiar şi sora mea mă acuză acum că mi-am trădat familia prin faptul că mi-am întrerupt studiile. În fond, poate că ei au chiar mai multă dreptate decât îşi imaginează, deoarece adevărul este că eu i-am trădat cu mult înainte de a-mi întrerupe studiile. I-am trădat încă din copilărie, când visam că am alţi părinţi. Cine acceptă să se schimbe, spuse Shmuel, cine are curajul să se schimbe, va fi întotdeauna considerat trădător de cei care nu sunt capabili de nicio schimbare şi se tem de schimbare ca de moarte, şi nu înţeleg ideea de schimbare, pe care o urăsc. Shaltiel Abarbanel a avut un vis frumos, şi din cauza visului lui au fost unii care l-au numit trădător.

Shmuel tăcu. Îşi aminti deodată de bunicul lui din partea tatălui, bunicul Antak, venit din Letonia în 1932 şi care fusese primit în poliţia secretă britanică, pentru că era un desăvârşit falsificator de documente. În al Doilea Război Mondial le furnizase britanicilor zeci de acte naziste false, cu care îşi dotaseră agenţii şi spionii de dincolo de linia inamicului. Adevărul e că bunicul Antak se înrolase în poliţia britanică pentru a furniza date secrete uneia dintre grupările de partizani evrei, falsificând nu puţine documente şi pentru partizani. Şi cei care l-au ucis au fost chiar partizanii lui, în 1946, bănuind că era agent dublu şi colabora cu britanicii. Tatăl lui Shmuel se zbătuse mult timp să-l reabiliteze pe bunicul Antak, să-i şteargă pata trădării. Shmuel adăugă cu voce şoptită, de parcă se temea să nu fie auzit de străini:

— Sărutul lui Iuda Iscariotul, sărutul cel mai faimos din Cronici, cu siguranţă nu a fost sărutul unui trădător: trimişii preoţilor Templului, care veniseră să-l aresteze pe Isus după Cina cea de Taină, nu aveau nevoie ca Iuda Iscariotul să-l indice pe învăţător. Cu doar câteva zile înainte, Isus se dusese furios la Templu şi răsturnase, în faţa tuturor, mesele negustorilor. Tot Ierusalimul îl cunoştea deci. În afară de asta, când au venit să-l aresteze, nici măcar nu a încercat să se ascundă, ci s-a ridicat şi s-a predat de bunăvoie, urmându-i. Trădarea lui Iuda nu s-a împlinit sărutându-l pe Isus la venirea trimişilor. Trădarea lui, dacă poate fi vorba de trădare, a avut loc în clipa morţii lui Isus pe cruce. Aceea a fost clipa în care Iuda şi-a pierdut credinţa. Şi, odată cu credinţa, şi-a pierdut şi rostul vieţii.

Ghershom Wald se apleca puţin înainte, spunând:

— În toate limbile pe care le cunosc, şi chiar în cele pe care nu le cunosc, numele Iuda a devenit sinonim cu trădător. Şi poate chiar şi sinonim cu evreu. În ochii a milioane de creştini simpli, fiecare evreu e molipsit de virusul trădării. Pe când eram tânăr student la Vilna, acum cincizeci de ani, stăteau odată în faţa mea, în vagonul de la clasa a doua al unui tren care mergea la Varşovia, două călugăriţe cu mantii negre şi bonete albe, strălucitoare. Una era în vârstă, cu o figură aspră, cu şolduri late şi burtă mare, bărbătească, bombată, iar a doua era tânără şi drăguţă, cu o faţă delicată, şi ochii ei mari, larg deschişi îmi aruncau o privire de culoarea cerului, limpede, plină de inocenţă, compasiune şi puritate. Călugăriţa aceea tânără semăna cu imaginea Madonei dintr-o biserică de ţară, Madona cu o figură mai mult de fată foarte tânără, decât de femeie. Când am scos din buzunar un ziar în ebraică şi l-am deschis începând să citesc, călugăriţa cea bătrână mă întrebă într-o poloneză aleasă, cu o nuanţă de mirare şi dezamăgire: Dar cum vine asta, domnul citeşte un ziar evreiesc? I-am răspuns imediat că sunt evreu şi că în curând voi părăsi Polonia, ca să plec la Ierusalim. Cea tânără se uită la mine cu ochii ei limpezi, care se umplură dintr-odată de lacrimi în clipa în care începu să mă dojenească blând, cu vocea ei cristalină: Dar era atât de nevinovat, cum aţi putut să-I faceţi aşa ceva? M-am abţinut cu greu să nu-i răspund că exact în ziua şi la ora la care a avut loc crucificarea aveam, întâmplător, programare la dentist. Trebuie să te aşezi la birou şi să termini lucrarea de cercetare pe care ai început-o şi poate chiar să publici într-o zi o carte, sau poate două cărţi: una despre Iuda Iscariotul şi alta despre Isus văzut de evrei. Şi apoi poate va veni şi rândul lui Iuda văzut de evrei?

Shmuel se aşează mai bine, îşi îndreptă cu grijă piciorul îmbrăcat în ghips, îşi trase o pernă de sub cap şi şi-o puse între genunchi. Apoi spuse:

— Scriitorul Nathan Agmon, mai cunoscut sub numele Nathan Bistritzky[79] a publicat în 1921 o legendă dramatizată, adică un fel de piesă de teatru, cu titlul *Yeoshua din Nazareth*. La Bistritzky, Iuda se întoarce în noaptea Cinei celei de Taină de la casa lui Caiafa, marele preot, unde aflase că mai-marii preoţimii hotărâseră că Isus trebuia să moară. Iuda îl imploră pe Isus să-l însoţească, să fugă din Ierusalim în aceeaşi noapte. Dar Isus al lui Bistritzky refuză să fugă, spunând că sufletul îi era obosit şi voia să moară. Îi dă lui Iuda sarcina de a-l ajuta să moară trădându-l, depunând mărturie că el într-adevăr se pretindea a fi Mesia, sau regele evreilor. Auzind asta, Iuda „se îndepărtează de el cu groază", „îşi trage mâinile înspăimântat" şi îl numeşte pe Isus „şarpe... şarpe eşti, cu figură de porumbel". Isus îi răspunde: „Calcă-mă atunci". Iar Iuda îndrăzneşte să-l certe pe Isus prin cuvintele „Nu te sacrifica", implorându-şi dascălul să nu-i dea o asemenea sarcină

groaznică. Dar Isus e hotărât: „Eu îţi ordon să mă predai, pentru că dorinţa mea e să mor pe cruce”. Iuda refuză. Se îndepărtează de Isus cu intenţia de a se înapoia în oraş. Dar o forţă mai puternică decât el îl face să se întoarcă în ultima clipă, să îngenuncheze în faţa dascălului şi să ia asupra lui, fără entuziasm, misiunea teribilă care-i fusese încredinţată. Trădătorul, conform acestei opere, nu e altceva decât un ucenic fidel: predându-l pe Isus celor care-l urmăreau, nu face decât să-şi îndeplinească supus menirea pe care dascălul i-a atribuit-o.

Ghershom Wald spuse ironic:

— Dacă în loc să-l crucifice la dreapta lui Isus pe hoţul cel bun, Pilat ar fi ordonat să fie crucificat Iuda, acesta din urmă ar fi crescut în ochii creştinilor şi ar fi devenit sfânt, iar statuia lui Iuda Iscariotul pe cruce ar fi împodobit o mulţime de biserici; milioane de copii creştini ar fi primit numele Iuda, la fel şi papii. Şi cu toate astea, ascultă-mă pe mine, cu sau fără Iuda Iscariotul, ura faţă de evrei n-ar fi dispărut de pe faţa pământului. N-ar fi dispărut, şi nici măcar nu s-ar fi atenuat. Cu sau fără Iuda, evreul ar fi continuat să joace în ochii credincioşilor rolul de trădător. Generaţii întregi de creştini ne-ar fi reproşat mereu strigătul mulţimii înainte de crucificare: „Omorâţi-l, omorâţi-l”... Noi şi fiii noştri purtăm răspunderea; şi să mai ştii, Shmuel, că cearta dintre noi şi arabii musulmani nu e decât un mic episod, scurt şi trecător, din lungul film al istoriei. Peste cincizeci, sau o sută, sau două sute de ani nu va mai rămâne nici urmă din el, pe când ceea ce se întâmplă între noi şi creştini e ceva profund şi obscur, şi va dura încă o sută de generaţii. Cât timp fiecare copilaş e învăţat de la sânul mamei că încă trăiesc în lumea asta creaturi care sunt ucigaşii lui Dumnezeu, sau urmaşii ucigaşilor lui Dumnezeu, nu vom avea linişte. Tu ai învăţat probabil să te serveşti de cârjele tale. Vom începe în curând amândoi să dansăm pe opt picioare. Aşa că te aştept mâine după-amiază, ca de obicei, în bibliotecă. Acum am să-i telefonez unuia dintre dragii mei amici care mă urăsc, ca să-l pun puţin pe jar, şi apoi o să stăm împreună şi ai să-mi ţii o conferinţă despre îndreptarea lumii, despre Fidel Castro şi Jean-Paul Sartre, şi marea Revoluţie Roşie din China, iar eu, ca de obicei, mă voi distra puţin, pentru că nu cred că lumea poate fi îndreptată.

46

Într-una din zilele care au urmat, o sâmbătă cu cer înnorat, apăsător şi întunecat, în care toată casa de la capătul aleii Rav Elbaz stătea ca o pivniţă învăluită de umbre între zidurile de chiparoşi deşi, Shmuel Asch încercă să urce, la nouă dimineaţa, treptele întortocheate ce duceau spre mansarda lui. Lăsase cârjele la capul scărilor, apucă balustrada cu amândouă mâinile şi încercă să sară într-un singur picior de la o treaptă la alta, împingându-şi înainte piciorul îmbrăcat

în ghips, cu genunchiul îndoit, ca să nu se lovească de treapta următoare. Dar după trei trepte îşi pierdu răsuflarea din cauza astmului. Renunţă, se odihni două-trei minute aşezat pe a treia treaptă şi sări înapoi într-un picior, până la capătul scărilor. Îşi luă cârjele, cu ajutorul cărora şontâcăi înapoi în camera lui provizorie de la parter, unde se aruncă pe pat şi trase cu toată puterea din inhalator. Zăcu pe spate cam un sfert de oră, discutând în gând cu Shaltiel Abarbanel: de ce considera Abarbanel că evreii sunt singurul popor de pe lume care nu merită un stat al lui, o patrie, autodefinire, chiar şi o mică parte din ţara străbunilor, chiar şi un stat minuscul, mai mic şi decât Belgia, decât Danemarca, chiar dacă trei sferturi din el ar fi doar deşert arid? Să le fi fost destinată evreilor vreo vină obscură, până la sfârşitul tuturor generaţiilor? Am fost exilaţi din ţara noastră pentru că am păcătuit? Pentru că evreii sunt ucigaşii lui Dumnezeu? Oare şi Abarbanel fusese convins că asupra evreilor, şi numai a evreilor, apasă un blestem etern?

Şi chiar dacă presupunem că Shaltiel Abarbanel are dreptate când spune că toate statele naţionale sunt o nenorocire şi o plagă, chiar dacă ar avea dreptate când susţine că foarte curând va dispărea plaga naţiunilor şi toate statele vor pieri şi vor fi şterse de pe faţa pământului, cel puţin până se va îndeplini viziunea unei lumi fără state, măcar atâta timp cât fiecare popor are gratii la ferestrele lui şi lacăte şi zăvoare la uşă, n-ar fi oare drept ca şi poporul evreu să aibă o căsuţă cu gratii şi zăvoare, exact cum au toate celelalte? Mai ales după ce o treime din fiii acestui popor au fost ucişi cu câţiva ani în urmă numai pentru că nu aveau nici casă, nici uşă cu zăvor şi nicio bucăţică de pământ al lor? Şi nici armată şi arme ca să se apere. Când va veni ziua în care toate popoarele se vor ridica şi vor dărâma în sfârşit zidurile care le separă, poftim, atunci desigur vom dărâma de bunăvoie zidurile pe care ni le-am construit în jurul nostru şi ne vom alătura cu mare bucurie petrecerii generale. Deşi, dintr-o prudenţă nevrotică, poate că de data asta nu noi vom fi primii din lume care vor renunţa la zăvor şi la gratii. Poate că de data asta vom fi al treilea popor din lume şi al patrulea din cartierul nostru. Pentru mai multă siguranţă. Şi dacă e vorba să fim ca toţi ceilalţi, continuă Shmuel disputa tăcută cu tatăl Ataliei, se pune întrebarea unde în lumea asta e ţara evreilor, dacă nu în Eretz Israel, singura casă pe care au avut-o vreodată? O ţară în care e destul loc pentru două popoare care să trăiască unul lângă altul prieteneşte, cooperând între ele. Şi poate într-o bună zi vor trăi amândouă sub drapelul socialismului umanist, al unei economii comune, al unor acorduri federative şi al dreptăţii pentru toţi oamenii?

Voia să-i împărtăşească imediat Ataliei aceste idei, aşa că se ridică şi porni ca o furtună cu cârjele lui spre bucătărie, strigând-o

chiar de două sau de trei ori, dar Atalia nu era acolo, şi nici nu-l auzi, deşi îl asigurase că are auzul fin. Shmuel, şchiopătând spre chiuvetă pentru a-şi lua un pahar cu apă, se lovi deodată de colţul mesei, una din cârje îi scăpă din mână şi era gata, gata să cadă. În ultima clipă reuşi să se sprijine de marginea dulapului, recăpătându-şi echilibrul, deşi răsturnă un borcan cu gem şi altul cu castraveţi muraţi, al căror conţinut amestecat cu cioburi se împrăştie pe podeaua bucătăriei. Se prinse puternic cu mâna stângă de colţul chiuvetei şi, sprijinit într-o cârjă, încercă să se aplece fără ca piciorul în ghips să-i atingă podeaua, ca să adune cu mâna dreaptă cioburile şi să cureţe murdăria pe care-o făcuse. Dar aplecându-se îşi pierdu echilibrul, cârja de care se sprijinea alunecă în balta făcută de gemul lipicios împrăştiat pe jos, şi Shmuel căzu pe-o parte şi se rostogoli, lovindu-şi cu putere umărul de colţul blatului de marmură de lângă chiuvetă.

Era dimineaţă. Bătrânul dormea adânc, după cum îi era obiceiul. Atalia a fost cea care a sărit în cele din urmă din camera ei, într-un halat albastru de flanelă, cu părul ud şi aburind, proaspăt spălat. Îl ridică pe Shmuel în şezut, şi în timp ce-i pipăia cu amândouă mâinile spatele şi restul corpului, tânărul se grăbi s-o asigure că totul era în regulă, că în căzătura aceasta, spre deosebire de cealaltă, nu se rănise şi nu-şi rupsese nimic. După o clipă însă îşi schimbă părerea şi se plânse de o durere la gât. Ea se aplecă, îl trase, îl ridică pe piciorul sănătos şi îi puse braţul în jurul umerilor ei, şi aşa, lăsându-se pe ea cu toată greutatea corpului şi sărind într-un picior, Shmuel ajunse în cameră, unde Atalia îl culcă pe patul tatălui ei. Spuse fără semn de întrebare la sfârşitul propoziţiei:

— Ce mă fac cu tine.

Apoi adăugă:

— Poate mai angajăm un student care să aibă grijă de voi amândoi.

Şi pentru că Shmuel tăcea jenat, continuă:

— Te-ai murdărit. Uite. Eşti tot uns cu gem.

Ieşi, iar după vreo trei-patru minute se întoarse, aducând din mansardă lenjerie curată şi un tricou cu mâneci lungi, pantaloni largi şi un pulover gri jerpelit. Din sertarul mesei scoase o foarfecă mare şi tăie de-al lungul cracului stâng al pantalonilor curaţi pe care îi adusese, ca să-i poată trage peste ghips. Apoi se aplecă şi-l dezbrăcă pe Shmuel de toate hainele, aşa cum făcuse cu câteva zile înainte, când venise să-l spele în cameră. În clipa în care încercă să-şi acopere mădularul cu mâna, Atalia îi îndepărtă braţul cu o mişcare iute, ca o doctoriţă care şi-a pierdut răbdarea tratând un copil, şi spuse scurt:

— Nu mă deranja.

Shmuel închise ochii cu putere, aşa cum făcea întotdeauna în primii ani ai copilăriei, când mama lui îl spăla în cadă şi îi era frică de

clăbucii care făceau să-l usture ochii. Dar de data asta Atalia nu adusese cu ea buretele, ci îşi trecu mâna de-a latul pieptului lui păros de trei, patru ori, cu mişcări leneşe, îşi trecu un deget pe buzele lui şi se îndepărtă o clipă spunându-i: Să nu scoţi un cuvânt. Nimic. Luă o pernă de pe pat şi acoperi cu ea poza tatălui ei, care era chiar în faţa lor, privindu-i de deasupra biroului, îşi desfăcu şi lăsă să-i cadă la picioare halatul albastru, iar înainte ca el să îndrăznească să deschidă ochii, Shmuel simţi cum trupul ei cald îi acoperă corpul şi cum degetele ei, fără nicio pregătire, îl conduc înăuntru. Şi fiindcă Shmuel nu mai atinsese o femeie de câteva luni, totul se termină aproape înainte de-a începe.

Mai rămase câteva minute cu el, cu mâinile căutând parcă ceva ce pierduse prin cârlionţii părului şi ai bărbii lui, şi prin părul de pe piept. După un minut îşi trase mâna, ridică halatul şi se înfăşură în el de la gât până la glezne, legându-şi strâns cordonul în jurul taliei. Ieşi, apoi se întoarse cu un lighean, un burete şi un prosop şi îl spălă şi-l îmbrăcă pe Shmuel cu mişcări iuţi, după care îl înveli bine cu plapuma, acoperindu-i şi umerii şi picioarele. La urmă luă perna sub care îngropase poza tatălui ei. Shaltiel Abarbanel părea gânditor şi liniştit. Fără a arunca nicio privire spre fotografie, Atalia trase perdelele, stinse lumina şi ieşi închizând uşa în urma ei.

Shmuel rămase întins pe spate, cu ochii închişi. Deodată se ridică neliniştit, îşi luă cârjele şi se duse în grabă după ea la bucătărie. Simţea că trebuia să spună ceva, să spargă tăcerea violentă pe care Atalia le-o impusese amândurora, dar nu găsi ce să spună. În timp ce aştepta să fiarbă apa, Atalia ieşi şi se întoarse cu un teu, o cârpă şi un făraş. Spălă şi şterse cu grijă podeaua bucătăriei. Apoi se spălă pe mâini cu apă rece şi turnă cafea pentru amândoi. Când puse ceştile cu cafea pe masă, îşi ridică ochii şi-l privi pe Shmuel cu uimire, ca pe copilul unor străini, care îi fusese încredinţat fără să vrea şi de care era răspunzătoare şi, deşi îi stârnea milă, nu prea ştia ce să facă cu el. Shmuel îi trase mâna spre el, strângându-i degetele şi ducându-le la buze. Încă nu găsise ce să spună. Încă nu era convins că ceea ce se petrecuse în camera lui Shaltiel Abarbanel cu câteva minute în urmă fusese aievea. Se simţea ruşinat de panica şi înfocarea trupului său şi de faptul că nu reuşise, şi nici măcar nu avusese timp să încerce, să-i provoace şi ei plăcere. A venit şi a trecut într-o clipă, şi tot într-o clipă se desprinsese de el şi se înfăşurase în halatul flanelat. Shmuel dorea s-o ia în braţe şi s-o iubească din nou, imediat, chiar aici, pe podeaua bucătăriei, sau în picioare, rezemaţi de marginea blatului de marmură, pentru a-i demonstra cât de mult dorea s-o răsplătească măcar puţin pentru binele pe care i-l făcuse în camera tatălui ei. Atalia spuse calmă:

— Uită-te la el. Când o femeie hotărăşte să-i ofere unui tânăr

năucit prima experienţă, se trezeşte primind apoi de la el o avalanşă de mulţumiri ruşinate şi înflăcărate. Am citit undeva că femeia care-i acordă unui tânăr prima experienţă se duce direct în rai. Nu e cazul tău, nu, ştiu că ai avut o prietenă. Sau mai multe. Eu n-am să mă duc în niciun rai. N-am ce să caut acolo.

Shmuel zise:

— Atalia.

Apoi:

— Pot să-ţi fiu tot ce vrei. Tânăr virgin. Călugăr. Cavaler. Animal sălbatic flămând. Poet.

Speriat de propriile cuvinte, se corectă spunând:

— Aproape din prima mea zi aici, eu...

Dar Atalia îl întrerupse:

— De-ajuns. Taci din gură. Opreşte-te odată din vorbit.

Luă ceştile de cafea şi le puse în chiuvetă, apoi ieşi în tăcere din bucătărie, lăsând în urma ei un miros care, pe lângă parfumul de violete, conţinea şi o nuanţă nouă, ameţitoare. Shmuel rămase acolo singur încă vreun sfert de oră, febril şi tulburat, fără să-şi poată găsi liniştea. Ceea ce ţi se pare că s-a întâmplat, îşi spuse, n-a fost decât în imaginaţia ta. N-ai făcut decât să visezi la asta. Nu s-a petrecut aievea. Îşi luă cârjele şi ieşi, mergând cu mare grijă înapoi în camera lui Shaltiel Abarbanel. Acolo rămase într-un picior, cu privirea ţintă la harta ţărilor Levantului. Apoi îşi lăsă privirea pe faţa delicată şi gânditoare a omului cu mustaţă din fotografie, care îi aducea puţin aminte de figura lui Albert Camus. În cele din urmă se duse la fereastră şi trase perdelele, deschizând şi oblonul, ca să vadă dacă se oprise ploaia. Se oprise, într-adevăr, dar un vânt puternic dinspre apus lovea geamul. De la fereastra aceea, spre vest, se întindea doar un câmp părăsit în bătaia vântului. Iată că vine şi vremea să pleci de-aici. Ştii că dictonul biblic „locul tău nu mai e aici” e valabil pentru toţi locatarii acestei case, fie ei vii sau morţi. Ştii bine cum au sfârşit toţi cei care au locuit în mansarda aceasta înaintea ta. Cu ce eşti tu mai bun decât ei? Cum ai îndreptat tu lumea în toate zilele acestei ierni?

Deodată i se strânse inima, gândindu-se la Atalia, la singurătatea ei, la răceala permanentă care o învăluie, la cel pe care l-a iubit şi care a fost ucis ca un miel pe povârnişul muntelui, singur în noapte, la copilul pe care nu-l va avea niciodată, la faptul că el nu a fost în stare să reînvie, măcar pentru câteva săptămâni, puţin din ce murise şi rămăsese îngropat în ea.

La capătul câmpurilor goale se vedeau pe întuneric, ude şi în descompunere, ruinele satului arăbesc părăsit Sheikh Bader, peste care se ridicase cu zece ani în urmă un parc de distracţii enorm. Construcţia fusese abandonată, apoi reluată, şi din nou lăsată baltă pentru mult timp. Era o schelărie cenuşie, neterminată, greoaie, din

bucăţi de ziduri şi scări late, lăsate în bătaia ploii, şi grinzi de beton înnegrite, din care ieşeau bare de fier ruginit, ca nişte degete de mort.

47

Singur în hanul gol, puţin înainte de închidere, puţin înainte de sabat şi de marea sărbătoare. În faţa lui, un pahar de vin şi o farfurie cu o mâncare din carne de oaie, dar el, deşi nu mâncase şi nu băuse nimic din seara precedentă, nu se atinge nici de carne, nici de vin, şi nici de fructul spălat pe care tânăra aceea însărcinată îl pusese în faţa lui. Se uită la ea şi înţelege că fata aceea săracă, pipernicită şi ciupită de vărsat, nu are pe nimeni pe lume, nicio rudă şi nicio cunoştinţă, dar rămăsese probabil însărcinată într-una din nopţile de toamnă petrecute cu vreun călător care trăsese acolo, sau poate pruncul era al hangiului. Peste câteva săptămâni, când vor începe durerile naşterii, va fi aruncată în bezna de-afară şi nu va veni nimeni s-o salveze. Va naşte în întuneric şi se va zbate singură în propriul sânge, în cine ştie ce beci părăsit, printre lilieci şi păianjeni, ca un animal sălbatic. Apoi vor răbda de foame, şi ea şi bebeluşul, iar dacă nu va putea să se întoarcă la han, va ajunge o prostituată ieftină. Lumea e fără milă. Cu trei ore în urmă, a fost ucisă în Ierusalim compasiunea, şi a fost ucisă şi mila, şi de acum înainte lumea e goală. Gândul acesta nu-i alungă din urechi nicio clipă ecoul strigătelor care duraseră aproape şapte ore, şi chiar şi-acum, seara, în hanul pustiu, încă le auzea. Auzea de departe, de dincolo de văi şi coline, lamentaţiile şi gemetele chinuitoare, le percepea cu pielea, cu părul capului, cu plămânii şi cu viscerele. Ca şi cum strigătele continuau fără întrerupere acolo, pe locul crucificării, şi numai el fugise în afara oraşului, spre hanul acela uitat de lume.

Stătea încovoiat pe banca de lemn, cu spatele la perete, cu ochii închişi, tremurând tare, deşi seara era caldă şi umedă. Căţelul care se repezise la el pe drum stătea acum la picioarele lui, sub masă. Era slab, de un cafeniu pal, aproape fără blană, cu o rană deschisă şi plină de puroi pe spate, câine părăsit, care se obişnuise zi de zi cu foamea, cu singurătatea şi şuturile străinilor. Timp de şase ore nu se oprise răstignitul din strigăte şi plâns. Pe măsură ce agonia se prelungea, plângea şi urla şi implora de durere, strigând-o tot timpul pe mama sa, fără oprire, cu voce subţire şi stridentă, ca plânsul unui bebeluş rănit grav şi părăsit pe câmp, unde se usucă de sete şi i se scurge tot sângele, până la ultima picătură, sub soarele arzător. Era un plâns disperat, plâns care urca şi cobora, şi iar urca, îngheţându-ţi sângele în vine, mamă, mamă, urmat de un ţipăt de durere ascuţit, şi iar mamă. Şi iar o lamentaţie copleşitoare, urmată de un urlet ascuţit, prelung, din ce în ce mai ascuţit, lamentaţie sfâşietoare.

Ceilalţi doi răstigniţi strigau doar din când în când. Unul dintre

ei scotea nişte gemete joase, ca din fundul viscerelor. Uneori gemeau amândoi de durere, strângând din dinţi; cel din stânga scotea la fiecare jumătate de oră sau la o oră un fel de răget înfundat, lung, care nu scădea în intensitate, din adâncuri, răgetul unui animal în timp ce e ucis. Un nor negru de muşte pluteşte deasupra celor trei crucificaţi, lipindu-li-se de piele şi zbătându-se lacome în sângele care curge din rănile făcute de cuie.

Pe crengile copacilor din apropiere se adunaseră, aşteptând nerăbdătoare, o mulţime de păsări de pradă negre, mari şi mici, cu ciocurile arcuite şi gâturile golaşe, cu penele înfoiate. Din când în când, una dintre ele scotea câte un ţipăt gutural, ascuţit. Din când în când se năştea câte o ceartă zgomotoasă între ele, şi începeau să se lovească furioase cu ciocurile unele pe altele, iar aerul fierbinte şi uscat se umplea de smocuri de pene.

La miezul zilei, soarele se scurgea pe pământ ca plumbul topit, peste crucificaţi şi peste mulţimea care privea. Cerul era apăsător şi plin de praf, murdar, între cafeniu şi cenuşiu. Peste tot erau oameni, umăr lângă umăr, şold lângă şold. Cei adunaţi vorbeau fără întrerupere între ei, uneori ridicând vocea şi ţipând spre cei care stăteau mai departe. Unora le era milă de crucificaţi, altora le era milă doar de unul sau doi dintre ei, alţii se bucurau răutăcioşi. Rudele şi prietenii muribunzilor stăteau înghesuite în grupuri mici, sprijinindu-se unii de alţii, îmbrăţişaţi, plângând, poate chiar sperând într-o minune. Din loc în loc se învârteau prin mulţime negustori ambulanţi cu tăvi de metal, propunând în gura mare prăjituri, băuturi, smochine uscate, curmale, sucuri de fructe. Cei mai curioşi se împinseseră cu forţa în faţă, pentru a vedea mai bine şi cât mai de-aproape rănile crucificaţilor, pentru a auzi urletele şi gemetele, pentru a iscodi feţele transfigurate de durere şi ochii care păreau că le ies din orbite, rănile deschise şi zdrenţele îmbibate de sânge. Mai erau şi unii care, cu voce tare, îi comparau pe crucificaţi între ei. Dar erau alţii care-şi făceau loc cu coatele, îndepărtându-se, pentru că văzuseră destul şi se grăbeau spre casele lor, să se pregătească pentru sărbătoarea ce se apropia. Mulţi îşi aduseseră cu ei mâncare şi băutură, şi acum se înfruptau. Cei care reuşiseră să se înghesuie până în primele rânduri se aşezaseră comod pe pământ, cu poalele adunate, cu genunchii îndoiţi, unii sprijinindu-se de umerii altora, stând de vorbă, sau amuzându-se, sau ronţăind câte ceva din proviziile aduse cu ei, sau pariind între ei, cât îi ţinea gura – care dintre cei trei îşi va da sufletul mai întâi. În mulţime mai erau şi vreo patru sau cinci guralivi, care nu se opreau din a-l batjocori pe crucificatul din mijloc, provocându-l – unde e taică-său, de ce nu vine să-l ajute şi de ce, de fapt, nu se salvează singur, aşa cum salvase tot felul de oameni aflaţi la ananghie? De ce nu se dă jos de pe cruce?

Unii dintre curioşi erau dezamăgiţi sau obosiţi deja, şi începuseră să se împrăştie. Grupuri-grupuri se despărţeau de mulţime, pentru că văzuseră destul şi nu se mai aşteptau nici la o amnistie, nici la vreo minune, şi nici la vreo schimbare surprinzătoare în starea celor trei răstigniţi, torturaţi de chinurile agoniei. Bărbaţi şi femei întorceau spatele şirului de cruci, coborau încet colina şi se îndreptau spre casele lor. Orele treceau şi, odată cu înserarea, începeau sabatul şi sărbătoarea. Căldura dogoritoare stingea încet, încet curiozitatea şi emoţia. Toţi – muribunzii de pe cele trei cruci, curioşii şi soldaţii romani, ca şi trimişii preoţimii –, toţi erau scăldaţi într-o sudoare lipicioasă, amestecată cu norul de praf dens ce se ridica de sub picioarele mulţimii. Praful acela cenuşiu umplea aerul fierbinte, îngreunând respiraţia şi decolorând întreg peisajul. Transpiraţia curge mai ales de pe soldaţii romani, cu căştile lor sclipitoare de fier şi cu armurile lor metalice. Doi preoţi scunzi, cu trupuri late şi îndesate, stăteau la o distanţă de câţiva paşi de mulţime şi, din când în când, unul dintre ei se apleca, şoptind ceva la urechea celuilalt, care îi răspundea dând leneş din cap. Unul dintre ei trăgea din vreme-n vreme câte-un vânt.

Chiar la picioarele crucificatului din mijloc erau patru sau cinci femei îngrozite, acoperite cu mantii, care se strângeau una într-alta, umăr lângă umăr, aproape îmbrăţişate, deşi braţele le atârnau pe lângă trupuri. Din când în când, câte una dintre ele îşi punea braţul în jurul umerilor celei mai bătrâne, mângâindu-i obrajii şi ştergându-i fruntea cu o basma. Femeia mai în vârstă stătea ca împietrită, paralizată parcă; nu-şi dezlipea privirea de la cruce, dar ochii îi erau uscaţi. La răstimpuri mâna ei pipăia, fără să-şi dea seama, pe propriul corp, locurile în care erau bătute cuiele în carnea crucificatului. Tânăra plângea încontinuu – un plânset liniştit şi monoton. Plângea cu ochii deschişi, cu capul ridicat, ca şi cum faţa ei nu ştia că ochii îi erau în lacrimi. Buzele îi erau întredeschise, şi degetele mâinilor – împreunate. Nu-şi lua nicio clipă ochii larg deschişi de la omul răstignit. Ca şi cum ultima fărâmă din viaţa lui atârna numai de privirea ei nemişcată. Ca şi cum el şi-ar fi dat sufletul dacă şi-ar fi luat privirea de la el chiar şi pentru o clipă.

Bărbatul înalt care stătea acolo, puţin mai departe de mulţime, simţi dintr-odată cum se lasă dus spre femeile acelea, picioarele purtându-l parcă singure, dar se opri şi rămase nemişcat la marginea mulţimii, rezemat de scândurile rupte ale unei cruci vechi, abandonate acolo după una dintre crucificările anterioare. Minunea, omul acela nu avea nicio îndoială, urma să aibă loc acum. Chiar acum. Din clipă-n clipă. Uite, acum, acum, să-Ţi fie sfinţit numele, să coboare împărăţia Ta, care nu e din lumea asta.

În toate orele acelea zăpuşitoare, pe când sângele i se scurge din

răni, se scurge aproape tot, crucificatul din mijloc o strigă pe mama sa. Poate o şi văzuse, cu ochii din ce în ce mai stinşi, stând încovoiată la picioarele lui, printre femeile înfăşurate în mantii, căutându-i ochii cu privirea. Sau poate ochii lui se închiseseră şi nu mai priveau decât înăuntru, neputând s-o mai vadă nici pe ea, nici pe celelalte femei, şi nici mulţimea. Nicio singură dată de-a lungul celor şapte ore nu-l strigase răstignitul pe tatăl său. Nu striga decât mamă, mamă, fără întrerupere. Ore întregi o strigă. Şi numai în cea de-a noua oră, în ultima clipă, chiar când îşi dădea sufletul, se răzgândi şi-l strigă deodată pe tatăl său. Dar nici în ultimul strigăt nu-l numi pe tatăl său tată, ci bolborosi Dumnezeul meu, Dumnezeul meu, de ce m-ai părăsit. Iuda înţelese că, prin cuvintele acelea, viaţa lor, a amândurora, se sfârşise.

Ceilalţi răstigniţi, cel din dreapta şi cel din stânga mortului, au mai agonizat pe crucile lor, sub soarele fierbinte, încă o oră sau chiar mai mult. Rănile făcute de cuie se acoperiseră de un nor de muşte mari, verzui, care roiau zgomotoase. Cel din dreapta striga blesteme oribile, pe când o spumă albă bulbucea pe buzele lui muribunde. Cel din stânga continuă să scoată din când în când acel muget de durere slab şi epuizat, oprindu-se doar pentru a începe din nou. Numai asupra celui din mijloc se pogorâse odihna cea dreaptă. Ochii i se închiseseră, capul chinuit îi căzuse pe piept, iar trupul slab îi era destins şi micuţ, ca un cadavru de adolescent.

Bărbatul nu aşteptă să fie coborâţi cei trei morţi de pe cruce. Imediat după ce sufletul ultimului răstignit ieşi cu o înjurătură, plecă de-acolo, înconjură zidurile oraşului, fără să ţină cont nici de oboseală, nici de foame, nici de sete, golit de gânduri şi de doruri, golit de tot ce simţise vreodată. Mergea cu paşi foarte uşori, de parcă i se luase în sfârşit de pe umeri o mare greutate. Un câine de un cafeniu deschis, aproape fără blană, cu picioarele strâmbe, cu o rană plină de puroi pe spate, se repezi la el pe drum şi se învârti în jurul său, parcă implorând ceva. Bărbatul scoase din desagă o coajă de brânză, se aplecă şi o puse în faţa câinelui, care înghiţi totul bucuros şi lătră de două ori răguşit, urmându-l. Paşii rătăcitorului îl aduseră la un han vechi, pe drumul care ducea spre oraşul lui, Cheriot. La intrarea în han, omul se aplecă din nou spre câine. Îl mângâie pe cap de două ori, şoptind: Du-te, câine, du-te, să nu crezi. Câinele plecă de-acolo şi se îndepărtă cu capul plecat şi coada între picioare, dar după câteva minute se răzgândi şi intră aproape târându-se pe burtă, înaintând până sub masa bărbatului. Rămase acolo fără a scoate niciun sunet, sprijinindu-şi cu grijă capul de sandala prăfuită a binefăcătorului lui.

Eu l-am ucis. El nu voia să meargă la Ierusalim, şi eu l-am adus aici aproape împotriva voinţei lui. Mi-a luat multe săptămâni să-l conving. Era ros de îndoieli şi îngrijorare şi ne întreba tot timpul, pe

mine şi pe ceilalţi ucenici, dacă într-adevăr el era omul? Îndoielile nu-i dădeau pace. Cerea mereu un semn de sus. Avea o nevoie acută de încă un semn. Încă un ultim semn. Iar eu, mai în vârstă decât el, şi mai calm decât el, şi cu mai multă experienţă, eu, cel de care se agăţa în momentele de îndoială, i-am repetat mereu: Tu eşti omul. Şi tu ştii că eşti acela. Şi noi toţi ştim că tu eşti acela. Şi îi spuneam dimineaţa şi seara, şi îi repetam iar în fiecare dimineaţă şi seară, că numai şi numai la Ierusalim – că trebuie să mergem la Ierusalim. Am minimalizat înadins importanţa minunilor făcute prin satele acelea, zvonurile despre ele amestecându-se cu zvonuri despre alţi făcători de minuni care umblau prin satele Galileii vindecând bolnavi doar printr-o atingere a mâinii. Zvonurile acelea au circulat timp de săptămâni printre dealurile Galileii până s-au stins şi au dispărut.

Dar el refuza să meargă la Ierusalim. La anul, spunea, poate la anul. A trebuit să-l târăsc cu forţa la Ierusalim pentru sărbătoarea Paştelui. Ne repeta fără încetare că, în Ierusalimul care-şi ucide profeţii, oamenii îşi vor bate joc de el. O dată sau de două ori a spus că la Ierusalim îl aşteaptă moartea. Se temea şi tremura vorbind de moarte, exact ca orice alt om, deşi în sufletul lui ştia foarte bine. Ştia tot ce-l aştepta. Şi cu toate astea, refuza să accepte ceea ce ştia dintotdeauna, şi se ruga zi de zi să fie lăsat, pentru tot restul zilelor lui, să rămână doar tămăduitorul galileean care merge din sat în sat şi trezeşte inimile cu mesajul şi minunile lui.

Eu l-am ucis. Eu l-am adus, împotriva voinţei lui, la Ierusalim. E adevărat, el era dascălul, iar eu unul dintre învăţăceii lui, şi cu toate astea mă asculta. Aşa cum nehotărâţii şi scepticii se lasă influenţaţi întotdeauna de fermitatea celor hotărâţi şi lipsiţi de îndoieli. Mă asculta adesea, deşi aveam o metodă subtilă de a-l face să simtă de fiecare dată că hotărârea venea de la el, şi nu de la mine. Şi ceilalţi discipoli ai lui, cei care îl urmau ca umbra sa, cei care îi sorbeau cuvintele, şi ei depindeau de ceea ce spuneam eu, deşi ştiam cum să-i conving că părerea mea nu era decât umbra modestă a părerilor lor. Banii mi-i încredinţaseră mie pentru că eram cel mai în vârstă dintre ei, aveam cea mai multă experienţă şi ştiam să negociez, fiind cel mai tenace dintre ei, şi pentru că recunoşteau faptul că străinii cei abili nu vor reuşi niciodată să mă înşele sau să mă păcălească. Oriunde ne întâlneam cu reprezentanţii autorităţilor, eu eram purtătorul de cuvânt. Ei erau ţărani de pe malul Mării Galileii, iar eu coborâsem de la Ierusalim. Ei erau săraci lipiţi pământului, vizionari cu vise mari, pe când eu lăsasem în urmă case, şi pământuri, şi vii, şi un post important printre preoţii din Cheriot. Eu eram Ierusalimul care coborâse la ei pentru a-i dojeni şi pentru a da în vileag vicleşugurile lor, pentru a-i denunţa pe hoţi şi falsificatori, şi iată că exact ca Balaam, m-am trezit binecuvântându-i şi alăturându-mă lor, purtând

hainele lor roase, mâncând împreună cu ei din puţinul pe care-l aveau, mergând desculţ şi cu picioarele pline de răni ca ei şi crezând, ca ei, şi chiar mai mult decât ei, că a fost descoperit salvatorul şi că tânărul acela singuratic şi interiorizat, ruşinos şi sărac, care auzea voci, care croia din inima lui pură alegorii minunate şi făcea proroci simple, ce curgeau din el ca apa curată de izvor, copleşind fiecare inimă, proroci de iubire, şi compasiune, şi renunţare, şi bucurie, şi credinţă, tânărul acela slab e singurul fiu al lui Dumnezeu, şi el a venit la noi, în sfârşit, ca să mântuiască lumea; şi iată că acum păşeşte aici printre noi, ca oricare dintre noi, dar fără a fi unul dintre noi, şi niciodată nu va fi.

Tot timpul se temuse de Ierusalim, fiind reticent în privinţa lui: în privinţa Templului şi a preoţilor, în privinţa fariseilor şi a saducheilor, şi în privinţa înţelepţilor, şi a bogaţilor, şi a autorităţilor. Era o frică ţărănească pură, neliniştea unui adolescent timid, ros de teama de a nu-i fi dezvăluită faţa, ca să nu fie luat în râs, de a nu fi dezgolit până la piele de privirile serioase ale înţelepţilor şi ale celor cu trecere în ţară: Ierusalimul văzuse deja zeci şi sute ca el şi îl privea doar pentru o clipă, cu un zâmbet amuzat pe buze, pentru ca în clipa următoare să dea din umeri şi să-i întoarcă spatele.

Iar când am ajuns în Ierusalim, am pus la cale răstignirea aproape cu mâinile mele. Nu m-am lăsat. Eram ferm hotărât şi plin de credinţa fierbinte că Apocalipsa e cât se poate de aproape. Nimănui în Ierusalim nu-i trecea prin minte să-l răstignească. Nimeni nu vedea niciun motiv s-o facă. Pentru ce? Ţărani îmbătaţi de credinţă, care făceau proroci şi minuni în piaţă, se scurgeau înspre oraş aproape zilnic, din colţurile cele mai îndepărtate ale ţării. În ochii preoţimii, tânărul galileean nu era decât încă un predicator bizar zdrenţuit. În ochii romanilor nu era decât un cerşetor nebun, bolnav de credinţa în Dumnezeu, ca toţi evreii. De patru ori m-am dus la Sanhedrin, în faţa marelui preot şi a conducerii preoţeşti, şi le-am vorbit până ce i-am convins că profetul acesta e diferit de toţi ceilalţi, că Galileea toată e sub vraja lui, că văzusem cu ochii mei cum învia morţii, şi cum mergea pe ape, şi alunga spiritele rele, şi făcea din apă vin, şi din pietre, pâine şi peşti. Şi la romani m-am dus, la şefii armatei şi ai ordinii publice, la consilierii guvernatorului, prezentându-mă în faţa lor elocvent, convingător, reuşind încet, încet să le sădesc bănuiala că bărbatul acela delicat e de fapt cauza răscoalei, sursa de inspiraţie a răzvrătiţilor împotriva puterii romane. Până ce i-am făcut să ia hotărârea, fără prea mare însufleţire, de a accepta propunerea mea. Nu pentru că ar fi fost cu adevărat convinşi că tânărul despre care vorbeam era mai periculos decât toţi ceilalţi, ci doar din indiferenţă: un răstignit în plus sau în minus. Eu am bătut fiecare cui în carnea lui. Eu am făcut să curgă fiecare picătură din sângele lui pur. El ştiuse de

la început până unde merge puterea lui, dar eu n-am ştiut. Eu am crezut în el mult mai mult decât a crezut el însuşi. Eu l-am împins să promită un nou cer şi un nou pământ. O împărăţie care nu e din lumea asta. Să promită mântuirea. Să promită nemurirea. Când, de fapt, el nu voia decât să continue să meargă pe pământ, să vindece bolnavi, să-i sature pe flămânzi şi să semene în inimi seminţele iubirii şi ale milei. Nimic mai mult.

L-am iubit din toată inima şi am avut în el o credinţă absolută. Nu era doar dragostea unui frate mai mare faţă de fratele mai mic şi mai bun decât el, şi nu doar dragostea unui bărbat mai în vârstă, şi cu experienţă, faţă de un tânăr vulnerabil, nu numai dragostea unui discipol faţă de un mare dascăl mai tânăr decât el, şi nu numai iubirea credinciosului faţă de cel care face miracole. Nu, eu l-am iubit ca pe un Dumnezeu. Şi, de fapt, l-am iubit mult mai mult decât l-am iubit pe Dumnezeu. Adevărul este că eu nu l-am iubit niciodată pe Dumnezeu. Ba chiar eram dezgustat de el: un Dumnezeu gelos, răzbunător şi invidios, făcând ca păcatele străbunilor să fie plătite de urmaşii lor, un Dumnezeu crud, şi înverşunat, şi acrit, şi ranchiunos, şi meschin, şi vărsător de sânge. Pe când fiul era în ochii mei iubitor şi milos, iertător şi compătimitor, şi chiar iscusit, ager la minte, bun la suflet şi hazliu. În inima mea, el a moştenit locul lui Dumnezeu. El mi-a fost Dumnezeu. Am crezut că moartea nu-l va putea atinge. Am crezut că astăzi va avea loc la Ierusalim miracolul cel mai mare. Cel din urmă miracol, după care nu va mai exista moarte în lume. După care nu va mai fi nevoie de niciun miracol. După care va urma împărăţia Cerului şi iubirea va guverna lumea.

Farfuria cu carne pe care mi-a aşezat-o în faţă femeia aceea însărcinată, cu obrazul ciupit de vărsat, am pus-o sub masă, pentru câine. Vinul l-am lăsat pe masă. M-am ridicat şi am scos din buzunar teancul de bani şi i-am îndesat cu un gest aproape grosolan în sânul fetei, fără niciun cuvânt. Am ieşit şi am văzut că soarele începuse să apună. Lumina crudă se îmblânzea, cuprinsă parcă de îndoială. Colinele din apropiere mi se păreau pustii, iar drumul se continua şi el pustiu şi plin de praf, până la linia orizontului. Vocea lui îndurerată, ascuţită, voce de copil rănit, lăsat să moară singur, în chinuri, pe câmp, mamă, mamă, nu a încetat să-mi răsune în urechi nici cât am stat la han, şi nici când am ieşit, pornind la drum. Mi-era dor de zâmbetul lui bun şi de obiceiul lui de a se aşeza tihnit la umbra unui sicomor sau a unei viţe-de-vie, vorbindu-ne uneori ca şi cum cuvintele care-i ieşeau din gură îl uimeau şi pe el însuşi.

Drumul era mărginit de livezi de măslini, şi smochini, şi rodii. La orizont plutea un abur fin, peste piscurile munţilor din depărtare. În livezi era umbră şi răcoare. Într-una dintre ele am văzut o fântână din piatră, cu o cumpănă de lemn deasupra ei. Am simţit dintr-odată o

mare iubire pentru fântâna aceea. Speram că nu va înceta niciodată să-şi ofere apa oricărui însetat. Am coborât pentru o clipă pe marginea drumului, m-am apropiat de fântână, am băut apă limpede din jgheab şi am luat de pe cumpănă o bucată de sfoară, pe care mi-am înfăşurat-o în jurul braţului. Şi am mers înainte.

Dincolo de grădini şi livezi, pe pantele dulci, se întindea, cât vedeai cu ochii, verdele ogoarelor de grâu şi de orz. Ogoarele acelea mi se păreau întinse şi părăsite. Atât de întinse şi de părăsite, încât mă alinau puţin. Strigătul ascuţit care-mi răsunase în urechi toată ziua încetase. În aceeaşi clipă, am avut o revelaţie simplă şi am înţeles că totul, munţii, apa, copacii, vântul, pământul, apusul soarelui, toate astea vor continua timp de multe generaţii, fără nicio schimbare. Toate cuvintele pe care le spunem vin şi trec, însă toate acelea nu vor trece şi nu se vor stinge, ci vor exista mereu. Şi dacă va apărea cândva vreo schimbare, cu siguranţă nu va fi decât una infimă. Eu l-am omorât. Eu l-am urcat pe cruce. Eu i-am bătut cuiele în carne. Eu i-am vărsat sângele. Acum câteva zile, în drumul nostru spre Ierusalim, coborând pe una dintre colinele acelea, i s-a făcut deodată foame. S-a oprit lângă un smochin, din cei cărora le cresc frunzele cu multe zile înainte de a da rod. Ne-am oprit şi noi cu el. Căută prin frunziş, cu amândouă mâinile, un fruct bun de mâncat, dar negăsind niciunul, blestemă dintr-odată smochinul. Într-o clipă i s-au uscat şi i-au căzut toate frunzele. N-au rămas decât trunchiul şi crengile goale, moarte.

De ce l-a blestemat? Ce rău îi făcuse? De nimic nu putea fi acuzat smochinul acela. Niciun smochin nu face fructe, şi nu poate să facă fructe înainte de Pesah. Dacă avea chef să mănânce smochine, cine-l împiedicase să facă una dintre minunile lui, să facă în aşa fel încât smochinul să grăbească pârguirea fructelor pentru el, aşa cum făcuse pâine din pietre şi vin din apă? De ce-l blestemase? Cu ce păcătuise smochinul? Cum de uitase menirea lui şi se umpluse de cruzime? Acolo, la picioarele smochinului aceluia, am deschis ochii larg ca să văd că, la urma urmei, el nu era decât carne şi sânge, ca noi. Mai mare decât noi toţi, mai minunat decât noi, cu mult mai profund decât noi toţi, însă muritor. Pe loc ar fi trebuit să-l trag de haină, cu toată puterea, şi să ne întoarcem din drum: în clipa asta facem calentoarsă şi mergem imediat înapoi în Galileea. Nu mergem la Ierusalim. Nu ai voie să mergi la Ierusalim. Te vor ucide la Ierusalim. Noi aparţinem Galileii. Vom merge din nou din sat în sat, noaptea vom dormi unde se va nimeri, tu te vei strădui să uşurezi suferinţa nenorociţilor şi să propovăduieşti iubirea şi bunătatea, iar noi te vom urma până în ceasul cel din urmă.

Dar eu n-am luat în seamă blestemarea smochinului. M-am încăpăţânat să-l duc la Ierusalim. Şi acum s-a înserat, şi am intrat în sabat şi în sărbătoare. Nu şi eu. Lumea e pustie. O ultimă sclipire slabă

mângâie colinele, şi lumina aceea nu e cu nimic diferită de cea de ieri şi de alaltăieri. Şi vântul care bate dinspre mare seamănă întru totul cu vântul de aseară. Lumea întreagă e pustie. Poate mai e încă timp să mă întorc la han, la servitoarea cea însărcinată şi urâtă, cu faţa ciupită de vărsat, s-o iau sub oblăduirea mea, să-i fiu tată copilului pe care-l poartă în pântece şi să rămân cu ea şi cu pruncul până la sfârşitul vieţii. Să luăm şi câinele rătăcitor. Dar hanul e încuiat şi întunecat deja, şi nu mai e acolo niciun suflet de om. Prima stea apare pe cerul care se întunecă, şi îi spun în şoaptă: Stea, să nu crezi. Apoi, la o cotitură, mă aşteaptă smochinul acela uscat. Stau şi cercetez cu atenţie creangă după creangă, şi când o găsesc pe cea potrivită, leg sfoara de ea.

48

Uneori se întâlneau întâmplător în bucătărie, cum se-ntâmplă şi-atunci. Ea pregătea o omletă cu brânză şi pătrunjel, tăia pâine şi îi punea pe masă câteva legume, un cuţit şi o farfurie, ca să facă salată. El tăia legumele, şi din când în când se stropea pe pantaloni cu sucul de la roşii sau se tăia la vreun deget. Odată a trebuit să-l oprească în momentul în care se pregătea să adauge zahăr în loc de sare. Shmuel căuta un pretext, oricât de neînsemnat, care să-i amintească indirect ce se întâmplase între ei. Dar Atalia nu-i dădea atenţie.

— Îţi stă bine în dimineaţa asta în rochia verde. Şi mărgelele. Şi baticul.

— Mai bine te uiţi la cămaşa ta. Nu ţi-ai încheiat doi nasturi.

— Cred că noi doi trebuie să stăm de vorbă.

— Dar nu vorbim?

— Şi unde ne duce discuţia asta despre mărgele şi nasturi?

— Unde ar trebui să ne ducă? Numai să nu începi să-mi ţii prelegeri. Păstrează-ţi discursurile pentru Wald. Să vă ţineţi conferinţe unul altuia. Aşteaptă. Nu-mi spune nimic. Bătrânul tuşeşte în somn. Iar tu, cu cârjele tale, cum ai să-i poţi turna măcar un ceai?

— Ştiu. Nu sunt decât o povară. Mâine, poimâine vă las. Voi aranja ca cineva să vină să-mi ia lucrurile.

Atalia îşi puse uşor degetele pe ceafa lui, răspunzând că nu avea niciun motiv să se grăbească: peste două zile îi vor înlocui ghipsul cu un bandaj elastic, iar peste încă alte două nu va mai avea nevoie de cârje. Sau poate un timp se va folosi doar de o singură cârjă?

— Îmi aduc încă aminte, aproape pe de rost, anunţul pe care l-ai pus acum câteva luni în cantina din clădirea Kaplan, la Universitate. Anunţul care m-a adus aici. De ce nu pui din nou anunţul acela, iar eu am să eliberez mansarda pentru cel care va veni după mine?

— Cine va veni în locul tău nu va pune zahăr în salată. Ne-am obişnuit deja cu tine.

— Dar eu n-am să mă obişnuiesc niciodată cu tine, Atalia. Şi nici n-am să uit.

— Am rugat-o pe Sara de Toledo ca în zilele următoare, atât timp cât ai piciorul în ghips, să vină la noi de două-trei ori după-amiaza şi seara. Ea o să vă facă ceai şi o să vă servească între şapte şi opt grişul cu lapte. A fost de acord şi să spele vasele în bucătărie, şi să hrănească peştişorii din acvariu. Iar înainte de a pleca, va închide ea şi obloanele, în fiecare zi. Tu precis ne vei uita în două-trei săptămâni. Toţi uită. Oraşul e plin de fete. Ai să găseşti altele. Tinere. Tu eşti un copil delicat şi generos. Fetelor le plac trăsăturile astea, pentru că sunt foarte greu de găsit la bărbaţi. Dar, între timp, singurul tău rol e să stai şi să faci conversaţie cu Wald după-amiaza şi seara. Străduieşte-te să nu fii de acord cu el în nicio privinţă. Străduieşte-te să provoci discuţii în contradictoriu, ca să-l ţii treaz şi alert cel puţin câteva ore pe zi. Eu fac tot ce-mi stă în putere ca să nu se stingă. Trebuie să plec. Stai liniştit şi termină de mâncat. N-ai de ce să te grăbeşti. Uite cum stai şi mă priveşti şi nu încetezi nicio clipă să-ţi plângi de milă. Destul! Nu e decât foarte puţină milă în lume, şi e păcat s-o risipeşti.

Tăcu, aruncându-i privirea ei pătrunzătoare, ca şi cum l-ar fi evaluat din nou. Şi deodată spuse râzând:

— Te vor iubi tot felul de femei, cu barba asta sălbatică şi cârlionţii imposibil de pieptănat, nici măcar cu grebla. Mereu zăpăcit şi puţin înduioşător, şi de fapt destul de drag. Nu vânezi. Nu te umfli în pene niciodată, nu eşti obositor, nici tocmai îndrăgostit de propria persoană. Şi mai ai ceva care-mi place destul de mult: totul îţi stă mereu scris pe frunte. Copil fără secrete. Te agiţi mereu de la o dragoste la alta, de fapt nu te agiţi, ci aştepţi cu ochii închişi să te găsească dragostea şi să vină la tine şi să te alinte, fără ca tu să catadicseşti să te trezeşti din somn. Mi se pare un lucru destul de atrăgător. Tot Ierusalimul e plin acum de băieţi cu voci guturale şi cu braţe puternice, eroi în lupte, în Palmah sau în garnizoane, şi care acum sunt la universitate, studiind ceva, combinând ceva, făcând câte o lucrare de cercetare, trecând de la o facultate la alta, sau ajungând chiar profesori. Şi dacă nu sunt la universitate, sunt funcţionari de stat, ocupaţi cu tot felul de sarcini secrete, călătorind în tot felul de misiuni misterioase, cu toţii nerăbdători să-i povestească fiecărei fete, în mare taină, despre diverse probleme de stat secretizate, în care ei deţin rolul eroului principal. Mai sunt şi unii care îţi sar pur şi simplu în faţă pe stradă, ca şi cum tocmai ar fi coborât din garnizoanele izolate, de pe vârfurile dealurilor. Ca şi cum timp de zece ani n-ar fi văzut şi n-ar fi atins o femeie. Îmi place că tu nu semeni deloc cu ei: puţin adormit şi parcă puţin exilat. Lasă tacâmurile în chiuvetă, Sara de Toledo va veni astăzi şi va face ordine în bucătărie.

La unsprezece şi jumătate noaptea, după ce citise puţin, iar ochii

i se închideau de oboseală, se acoperi repede cu plapuma, surprins s-o vadă venind desculţă, fără să fi auzit uşa deschizându-se sau închizându-se. În lumina slabă a felinarului din stradă, strecurată prin fisurile oblonului, Atalia se îndreptă iar spre birou şi întoarse poza tatălui cu faţa în jos. Apoi, fără un cuvânt, trase plapuma de pe Shmuel şi se aşeză lângă el, culcându-se şi mângâindu-i cu degetele pieptul păros, şi pântecele, şi coapsele, apucându-i cu mâna mădularul. Când el încercă să spună ceva, ea îi acoperi gura cu mâna. Apoi îi luă mâinile în mâinile ei, punându-i fiecare palmă pe câte un sân, şi îşi apropie buzele nu de buzele lui, ci de frunte, trecându-i uşor cu limba peste faţă şi peste orbitele ochilor închişi. Cu lentoare şi blândeţe, îl conducea pas cu pas, ca în somn. Însă în noaptea asta nu plecă, nu-l părăsi, ci rămase şi-l îndrumă ca pe un oaspete într-o ţară necunoscută, luându-i degetele între degete, pentru a le face cunoştinţă cu trupul ei, până când îl învăţă cum să-i întoarcă plăcerea. Rămase puţin întinsă lângă el, fără să se mişte, respirând atât de uşor şi regulat, încât lui Shmuel i se părea că adormise în patul lui. Dar ea şopti „Să nu dormi”, şi iar se urcă deasupra lui, de data aceasta făcând lucruri la care el doar visase, şi acum reuşi şi el să-i bucure trupul. La unu dimineaţa plecă, răsfirându-i cârlionţii şi mângâindu-i o clipă buzele cu un deget moale, în timp ce-i şoptea: „Dintre toţi, de tine am să-mi aduc probabil aminte”, şi apoi se duse să întoarcă fotografia tatălui, după care ieşi cu paşi uşori, în cămaşa ei de noapte, închizând uşa în urma ei, fără niciun sunet.

A doua zi la opt şi jumătate dimineaţa intră din nou în cameră. De data asta purta o fustă neagră şi un pulover roşu, strâmt, cu guler înalt, peste care avea un lănţişor fin de argint. Îl ajută să se îmbrace, îl sprijini de umăr când porni şchiopătând spre toaletă şi aşteptă la uşă până termină să urineze, să se spele pe dinţi, să-şi ude barba şi s-o dea cu pudră de talc. Când ieşi, îl sărută pe gură în grabă, fără a pomeni niciun cuvânt despre noaptea trecută, şi plecă lăsând în urma ei o boare uşoară de parfum fin de violete. El rămase acolo încă puţin, aşteptând poate ca ea să se întoarcă şi să-i dea vreo explicaţie. Îi părea rău, poate, că nu o sărutase în sfârşit pe şănţuleţul adânc, ameţitor, care-i cobora de sub nări spre buza superioară. În cele din urmă zâmbi preţ de-o clipă, fără să-şi dea seama că zâmbea. Şi se îndreptă şchiopătând spre bibliotecă, pentru a-l aştepta pe bătrân, scoţând din buzunar inhalatorul şi inspirând puternic şi prelung, apoi îşi ţinu respiraţia, păstrând substanţa în plămâni, după care expiră lung. Între timp scoase de pe un raft *O mie şi una de nopţi,* tradusă în ebraică de Iosef Yoel Rivlin, din care citi vreo jumătate de oră, sau poate o oră. Compară în minte cartea aceasta cu Cântarea Cântărilor, şi pe acestea două cu Heloise şi Abélard, întrebându-se dacă va reuşi într-o zi să-i scrie măcar o scrisoare frumoasă de dragoste. Lacrimile îl sugrumară.

Toată după-amiaza, Ghershom Wald a stat pe fotoliul lui de nuiele, cu mâinile sale dizgraţioase odihnindu-se pe braţele fotoliului ca două unelte învechite; mustaţa lui albă şi deasă îi tremura uneori în lumina becului, ca şi cum bătrânul conversa cu sine fără voce. Dar când vorbi, în vocea lui era, ca de obicei, o urmă de ironie zeflemitoare, părând că ar fi vrut să-şi anuleze dispreţuitor propriile vorbe, chiar în timp ce le pronunţa:

— După părerea lui Yosef Klausner[80], Isus creştinul nu era deloc creştin, ci un evreu perfect. S-a născut evreu şi a murit evreu, şi niciodată nu a avut intenţia să fondeze o nouă religie. Pavel, Saul din Tars, el e părintele religiei creştine. Isus nu dorise decât să trezească inimile, şi să le purifice, şi să-i convertească pe evreii corupţi, pe saduchei şi pe farisei, pe vameşi şi pe prostituate, să-i readucă la izvoarele curate ale începuturilor. Iată, tu stai aici la mine de câteva săptămâni, zi de zi, spunându-mi o poveste cu „va urma”, istorisindu-mi cum aproape în fiecare generaţie a apărut câte un evreu înţelept în propriii ochi şi a început să dea în el cu pietre. De cele mai multe ori era un gest demn de condamnat, de om fricos, bârfe de tot soiul despre originea lui şi condiţiile în care s-a născut, precum şi tot felul de critici meschine despre miracolele lui. Poate cândva te vei aşeza şi ne vei scrie despre evreii aceia abominabili, şi vei da în vileag lipsa de valoare a gândirii lor. Poate vei adăuga şi povestea lui Iuda Iscariotul, despre care s-au scurs o mulţime de gânduri mizerabile, ca şi despre Isus. Deşi fără el nu ar exista nici biserica, nici creştinismul. Cât despre ce se petrece între tine şi ea, nu spun nimic. Acum îţi acordă puţină bunăvoinţă. Să nu crezi. Sau crede. Cum vrei. Cei care au fost aici înaintea ta îi făceau ochi dulci, şi ea accepta uneori situaţia, şi poate chiar i-a acordat vreunuia din ei două-trei nopţi înainte de a-l alunga de-aici. Acum a venit rândul tău. Adevărul e că sunt de fiecare dată la fel de uluit: relaţia dintre un bărbat şi o femeie, dintre o femeie şi un bărbat nu se poate măsura. Dar ce înţelege unul ca mine în ceea ce priveşte vicisitudinile unei inimi de femeie? Uneori am impresia – dar nu. Nimic. Mai bine tac.

Două zile mai târziu, Atalia îl luă pe Shmuel cu taxiul la policlinică, unde i-au făcut o radiografie şi i-au scos ghipsul, înlocuindu-l cu un bandaj elastic bine strâns. El încercă să facă haz de căzăturile lui, şi chiar făcu un palid joc de cuvinte. Atalia îl întrerupse:

— Încetează odată. Nu-i de râs.

Shmuel încercă imediat să-i povestească istorioara despre Rotschild şi cerşetorul, apoi cea despre Ben Gurion care-l întâlneşte pe Stalin pe lumea cealaltă. Ea ascultă în tăcere. Dădu din cap de două ori. După care îşi puse degetele reci pe mâna lui, spunând cu cea mai calmă voce:

— Shmuel. Destul.

Şi continuă:

— Aproape că ne-am obişnuit cu tine.

După o tăcere, adăugă:

— Dacă ţi-e comod în camera aceea, din partea mea poţi să mai rămâi acolo încă vreo câteva zile. Până ţi se vindecă piciorul. Când vei vrea, lasă-mi un bilet pe masa din bucătărie şi vin să te-ajut să-ţi împachetezi lucrurile de sus şi de jos. Camera lui Abarbanel se simte bine numai când e goală, ferecată şi cufundată în întuneric. Cu poza lui vorbind la pereţi zi şi noapte, pe întuneric. Încă de când eram copil, camera asta mi se părea o chilie obscură de călugăr. Sau o celulă de închisoare. Temniţă subterană. Nu am avut nici fraţi, nici surori. Am să-ţi povestesc ceva, deşi nu eşti obligat să asculţi. Dar, în fond, eşti aici numai ca să asculţi. Ti se plăteşte un salariu pentru asta. Când aveam zece ani, mama ne-a părăsit şi a plecat la Alexandria după un negustor grec care venea adesea acasă la Abarbanel şi căruia îi plăcea să recite poezii în cinci sau şase limbi. Nu o dată a rămas să doarmă sus, în mansardă. Am fost întotdeauna convinsă că grecul acela, care era un om nu tocmai tânăr, era interesat doar de Abarbanel şi ne ignora complet pe mama şi pe mine. Deşi era politicos, îi săruta întotdeauna mâna, îi aducea uneori câte o sticluţă de parfum, mie îmi aducea păpuşi din bachelită, cu rochii de dantelă, cu un mic buton pe burtă, pe care dacă-l apăsai puteau chiar să şi plângă. Sau să râdă. Dar aproape niciodată nu stătea de vorbă cu mama, şi nici cu mine. Numai cu Abarbanel stătea de vorbă ore întregi. Uneori se certau aproape în şoaptă. Uneori stăteau în camera asta, fumând până noaptea târziu, citind poezii şi vorbind între ei în greceşte. Numai când intra în bucătărie să mai ceară cafea, grecul rămânea câteva minute şuşotind cu mama, în franceză. Uneori o făcea să izbucnească în râs. Îi plăcea să râdă, şi asta mă mira, pentru că la noi râsul era un oaspete foarte rar. Într-o seară, stând în uşa bucătăriei, am văzut-o punându-şi mâna ca din întâmplare pe umărul lui. Iarna venea cu câte o sticlă de vin. Până când odată, în timp ce Abarbanel era la Beirut, iar eu în excursie cu şcoala, s-a trezit într-o dimineaţă devreme, şi-a împachetat lucrurile într-o valiză şi o geantă şi a plecat la Alexandria, în căutarea grecului. Care nu era un bărbat frumos, dar ochii lui aruncau uneori scântei de râset şi zeflemea. A lăsat în bucătărie o scrisoare, spunând că nu avea încotro, nu are de ales, nimeni nu poate alege, pentru că suntem cu toţii conduşi de forţe care fac din noi ce vor. Mai erau în scrisoarea ei referiri la tot felul de sentimente de care nu-mi amintesc, şi nici nu vreau să-mi amintesc. După plecarea ei, Abarbanel şi-a făcut din camera asta sala lui de pedepse. Mă chema şi mă aşeza nu lângă el, ci în faţa lui, dincolo de birou, numai ca să-mi ţină discursuri. Nu mi-a pus niciodată nicio întrebare. Niciun fel de întrebare. Nici măcar una singură. Niciodată. Nici despre lecţiile de la şcoală, nici despre

prieteni sau prietene, nu unde am dispărut ieri, nu dacă am nevoie de ceva, nu dacă mi-e dor, nu cum am dormit noaptea, nu dacă e greu să fii o fetiţă fără mamă. Dacă îi ceream bani, îmi dădea imediat, fără să pună întrebări. Dar niciodată nu m-a luat la întâlnirile lui. Nu m-a invitat la film sau la cafenea. Nu mi-a spus niciodată poveşti. Nu mergea cu mine la cumpărături. Dacă mă duceam în oraş şi-mi cumpăram vreo haină nouă, nu observa niciodată. Dacă venea vreo prietenă la mine, se închidea în camera lui. Dacă mă îmbolnăveam, chema un doctor, sau pe Sara de Toledo, să mă ajute la treburile casei. Odată am plecat şi eu de-acasă, fără să-i spun un cuvânt. N-am lăsat niciun bilet. Am dormit vreo cinci sau şase nopţi la o prietenă. Când m-am întors, a întrebat calm, cred că şi fără să se uite la mine: Ce faci? Nu te-am văzut ieri. Pe unde mi-ai umblat? Altă dată i-am amintit că în lunea următoare aveam să împlinesc cincisprezece ani. A început să caute pe rafturile cu cărţi. A stat acolo câteva minute, cu spatele la mine, căutând. În cele din urmă a scos o carte, pe care mi-a dat-o cadou, traduceri alese din poezia Orientului, şi mi-a scris o dedicaţie: „Pentru Atalia cea dragă, cu speranţa că această carte îţi va arăta în sfârşit unde trăim”. Şi m-a pus să stau pe canapea, în faţa lui, care stătea aşezat pe scaun, aşa încât să fim separaţi de birou, şi mi-a ţinut un lung discurs despre epoca de aur în care au trăit cândva evreii şi musulmanii. Nu i-am spus nimic altceva în afară de mulţumesc. Am luat cartea şi m-am dus în camera mea, închizând uşa după mine. Dar de ce ţi-am spus dintr-odată poveşti vechi despre Abarbanel? Peste câteva zile, ne părăseşti şi tu. Camera asta va rămâne din nou încuiată şi cu obloanele trase. Acestei camere i se potriveşte să stea mereu încuiată. Nu are nevoie de nimeni. Mi se pare că nici tu nu-ţi iubeşti părinţii. Şi tu eşti un fel de detectiv particular. Şi nici tu nu mă mai întrebi aproape niciodată nimic.

49

După câteva zile, Shmuel nu a mai avut nevoie de cârje, ajutându-se uneori doar de bastonul cu cap de vulpe pe care-l găsise sub patul din mansardă când venise acolo. Era din nou în stare să-i servească ceaiul lui Ghershom Wald, să hrănească peştişorii, să aprindă lumina când se însera şi să spele ceştile în bucătărie. Se părea că totul revenise la normal, dar tânărul ştia că zilele lui în casa aceea erau numărate.

Oare îi făcuse şi pe cei dinainte să coboare din mansardă, deschizând de dragul lor camera încuiată a tatălui ei pentru două-trei nopţi, înainte de a-i da afară? Oare şi pentru ei întorsese fotografia tatălui sau o sufocase cu perna? Nu avea curajul să întrebe, şi Atalia nu vorbea. Dar se uita uneori la el cu o simpatie amuzată şi îi zâmbea spunând parcă: Să nu-ţi pară rău.

Dacă se întâlneau în bucătărie sau pe hol, îl întreba ce-i face piciorul. El îi răspundea că era aproape vindecat. Piciorul rănit, gândea el, îi oferea încă un scurt răgaz, câteva zile, cel mult o săptămână. Niciun cuvânt despre posibilitatea de a se întoarce în mansardă. Cu toate că putea să urce şchiopătând, dacă i-ar fi spus că a venit timpul să elibereze camera lui Shaltiel Abarbanel şi să se întoarcă în mansardă. Dar nu a spus.

Aproape toată dimineaţa stătea singur la masa din bucătărie, mâncând câte o felie de pâine cu gem şi desenând cu degetul linii abstracte pe muşamaua imprimată cu flori albastre, delicate. Shmuel nu ştia cum se numeau florile acelea. Îi păru dintr-odată rău că nu se gândise niciodată să-i aducă un buchet de flori. Sau un parfum. Sau o eşarfă. Sau cercei fini. I-ar fi putut face o surpriză o dată sau de două ori. Să-i cumpere o carte de poezie. Să-i facă un compliment în legătură cu vreuna dintre rochiile ei. Nu va mai îndoi pentru ea bărcuţe din hârtie şi nu i le va mai trimite pe muşama, la micul dejun. Nu va mai rătăci în urma ei noaptea, prin labirintul aleilor Ierusalimului, după pisici flămânde.

O dimineaţă întreagă a stat la *secrétaire*-ul lui Shaltiel Abarbanel, scriindu-le o scrisoare lungă Yardenei şi lui Nesher Sharshevski. Îi venise ideea să le povestească ce i se întâmplase aici şi poate să se laude printr-o aluzie la povestea dintre el şi Atalia. Dar la mijlocul scrisorii înţelese deodată că nu avea rost. Îşi aminti că promisese în scris să nu povestească nimănui despre ce se petrecea în casa aceea. Rupse scrisoarea în bucăţele mici, le aruncă în vasul de toaletă şi trase apa, luând hotărârea să le scrie, în loc, scrisori părinţilor şi surorii lui. În timp ce stătea şi se întreba ce să le spună, îl cuprinse oboseala şi porni şchiopătând spre bucătărie, unde spera s-o întâlnească din întâmplare pe Atalia. Dar femeia nu veni. Poate că plecase la lucru. Poate stătea singură în camera ei, citind sau ascultând muzică în surdină. Îşi pregăti două felii groase de pâine neagră cu brânză şi le mâncă una după alta cu muşcături mari, apoi bău cafea neagră.

Mai rămase un timp în bucătărie, adunând de pe muşama firimitură după firimitură, din care frământă un cocoloş turtit, pe care-l aruncă la gunoi, şi luă hotărârea să nu dea jos fotografiile de pe pereţii mansardei, înfăţişând figurile conducătorilor Revoluţiei din Cuba. Le va lăsa pentru cel care va veni după el. Şi va lăsa şi reproducerea după imaginea Madonei îmbrăţişându-şi fiul răstignit, pentru că pictura aceea i se părea deodată prea dulceagă şi împodobită cu o mulţime de figuri de îngeraşi rotofei plutind în jurul lor. Ca şi cum durerea ar fi fost iertată.

Încă nu ştia unde se va duce de aici, dar simţea că ideile lui de om tânăr se împuţinau, aşa cum se perima în ochii lui Cercul Renaşterii Socialiste, şi la fel cum se împotmolise lucrarea lui despre

Isus, pe care nu ştia cum s-o termine, pentru că povestea antică despre Mântuitor şi evrei nu luase încă sfârşit» şi nici nu se va sfârşi curând. Povestea asta nu are sfârşit, în sinea lui ştia acum că totul e inutil şi nu are – şi nici nu a avut – niciun rost. I se trezise dorinţa de a ieşi din casa aceasta cavernoasă, de a pleca în locuri deschise, în munţi sau în deşert, sau poate pe mare.

Odată, pe seară, îşi îmbrăcă paltonul lui studenţesc, îl încheie, ridicându-i gulerul, îşi puse şapca peste cârlionţii care crescuseră şi mai sălbatic şi care-i acopereau acum reverul paltonului, luă bastonul cu cap de vulpe şi ieşi şchiopătând pe alee. Becul palid, datând din perioada Mandatului Britanic, se aprinsese deja şi împrăştia sub el o lumină slabă şi multe umbre îngrămădite. Nu era nici ţipenie afară, dar la ferestre se vedeau lumini palide, iar la capătul aleii, spre vest, se stingeau încet rămăşiţele apusului, pete pâlpâitoare de vin care se scursese purpuriu ca sângele peste o pânză de lumină roşiatică. Shmuel se plimbă puţin pe alee, străduindu-se să descifreze la lumina slabă a becului numele locatarilor scrise la intrările caselor vecine. Până când descoperi pe o plăcuţă de porţelan numele lui Avram şi Sara de Toledo, cu litere negre pe un fundal bleu. Ezită puţin înainte de a bate la uşă. Pe Sara de Toledo o cunoscuse în timpul scurtelor ei vizite, dar nu schimbaseră niciodată mai mult de câteva replici politicoase. Soţul, un bărbat scund, gras şi îndesat, cu un cap pătrat, semănând cu o nicovală de fierar, întredeschise uşa privindu-l bănuitor pe cel care stătea în faţa lui. Shmuel se prezentă şi ceru, ezitând, să schimbe doar câteva cuvinte cu doamna de Toledo, dacă era posibil.

Avram de Toledo nu răspunse. Închise uşa şi păru că şuşoteşte cu cineva din casă pentru câteva clipe. Apoi se întoarse crăpând uşa şi-l rugă să aştepte încă puţin. Şi iarăşi întoarse capul, consultându-se cu cineva a cărui voce nu putea fi auzită. Într-un târziu spuse:

Şi întrebă cu o voce răguşită:

— Vrei să bei ceva?

După care adăugă:

— Sara vine imediat.

Îl invită pe Shmuel să se aşeze pe un scaun căptuşit cu două perne vechi de culoare grena, se scuză şi ieşi din cameră, dar tânărul nostru avea impresia că rămăsese în picioare undeva în apropiere, pe hol, continuând să-l supravegheze din umbră.

Camera era luminată slab de o lustră ce cobora din tavan, cu două becuri galbene. Un al treilea bec era ars. În afară de scaunul pe care stătea, în cameră se mai aflau încă două scaune vechi, diferite unul de altul, şi diferite de cel pe care şedea el, o canapea joasă decolorată, o sobă cu petrol, un şifonier greoi, cu picioare răsucite, o masă neagră şi un raft negru, legat cu două frânghii de două cuie

bătute în perete. Pe raft erau aliniate vreo zece sau douăzeci de cărţi religioase pe spatele cărora se vedeau sclipind litere aurite. Şi vaza mare turcoaz din mijlocul mesei avea modele aurite, iar de o parte şi de alta, două urechi mari. Colţul camerei era ocupat de un scrin mare din lemn, închis la culoare, nelustruit, care era plin, probabil, cu lenjerie de pat sau haine şi alte lucruri care nu aveau loc în şifonier. Pe scrin era un mileu brodat în cinci sau şase culori.

După vreo zece minute intră Sara de Toledo, într-un capot larg, cu un şal de culoare închisă acoperindu-i capul şi umerii şi încălţată cu papuri. Nu se aşeză pe scaun, ci rămase în picioare, în umbra dintre hol şi cameră, sprijinindu-se cu spatele de perete, şi se grăbi să-l întrebe pe Shmuel dacă, Doamne fereşte, se întâmplase ceva rău. Shmuel răspunse că nu se întâmplase nimic, totul era bine, îşi cere scuze că deranjează la o astfel de oră, cere voie doar să-i pună o întrebare doamnei de Toledo: Îl cunoscuse pe proprietarul dinainte, domnul Abarbanel? Şi ce fel de om fusese?

Sara de Toledo rămase tăcută. Dădu din cap de câteva ori, încet, ca şi cum ar fi căzut de acord cu ea însăşi sau ca şi cum ar fi deplâns un fapt care avusese loc şi nu mai putea fi reparat.

— Îi iubea pe arabi, spuse în cele din urmă cu durere, pe noi nu ne iubea. Poate că arabii îl plăteau.

După încă o tăcere scurtă adăugă:

— Nu a iubit pe nimeni. Nici pe arabi nu-i iubea. Când au fugit toţi arabii, sau când noi i-am ajutat să fugă, el a rămas acasă. Nu s-a dus cu ei. N-a iubit pe nimeni. Mai rămâi? Vrei o cafea?

Shmuel refuză mulţumind, se ridică şi se îndreptă spre uşă. Sara de Toledo spuse:

— Mâine la prânz am să vin la voi cu mâncarea. Cum se face că aproape niciodată nu vine nimeni la domnul Wald? Cum e posibil? N-are rude? Prieteni? Elevi? El e, de fapt, un om foarte bun. Om cu educaţie. Cultivat. Fiul lui a murit în război, săracu', fiu unic, şi nu mai are pe nimeni în afară de tânăra aceea care nu mai e aşa de tânără, fiica domnului Abarbanel. Ea a fost nevasta fiului, dar numai pentru un an de zile. Poate un an şi jumătate. Nici ea nu mai are pe nimeni. Tu eşti student?

Shmuel îi explică pe scurt cum a fost cândva student, dar acum, în curând, are de gând să înceapă să-şi caute de lucru, înainte de a ieşi pe uşă, a mai spus:

— Mulţumesc. Scuzaţi. Îmi pare rău.

Bărbatul pitic şi turtit îşi făcu apariţia în viteză din întunericul holului şi-l conduse pe Shmuel la uşă.

— Nevastă-mea vrea să întrerupă la voi. Nu mai e aşa de tânără. Şi casa voastră, cred că aduce poate nenoroc.

Shmuel mai rămase un sfert de oră singur sub felinar. Aşteptând.

Pe cine, nu ştia. Se gândea că faptul că stă şi aşteaptă nu are nimic special, majoritatea oamenilor trăiesc de la o zi la alta, aşteptând tot timpul, fără a şti ce şi pe cine aşteaptă. Cu gândul acesta se întoarse acasă şchiopătând şi se grăbi spre bibliotecă, unde îl întrebă pe bătrân dacă avea nevoie de ceva, poate de un ceai sau un biscuit, sau poate să-i cureţe o portocală.

Ghershom Wald spuse:

— Ea are un radio mic în camera ei. În nopţile în care nu iese, ascultă muzică. Sau trece de la un post la altul, ascultând emisiuni transmise de staţiile arăbeşti. Tatăl ei a învăţat-o puţină arabă, dar probabil că nu i-a moştenit şi visele despre frăţia arabo-evreiască. Numai furia lui a moştenit-o. Furia şi afrontul. Poate că are alte visuri. Poate ştii tu? În ultimii ani, când stătea închis în casă, aproape încetase şi el să mai vorbească despre idealul frăţiei dintre cele două popoare. Odată mi-a povestit că, tânăr fiind, fusese foarte convins, ca noi toţi, că evreii se vor stabili în Eretz Israel fără a dezmoşteni pe nimeni şi fără a nedreptăţi pe nimeni. Da. În anii ’20 începuse să aibă îndoieli, iar în anii ’30 înţelesese că cele două popoare înaintează cu rapiditate pe o pantă care îi duce obligatoriu la înfruntare, la un război sângeros din care nu va supravieţui decât unul singur. Cei învinşi nu vor putea rămâne aici. Dar nu s-a despărţit prea curând de ideile din tinereţe. Destul de mulţi ani şi-a ţinut în frâu îndoielile şi a fost în consens cu ceilalţi, spunând mai mult sau mai puţin numai ceea ce aşteptau cu toţii să spună un reprezentant al nobilimii sefarde din Ierusalim în cadrul instituţiilor mişcării sioniste. Din când în când, propunea un dialog cu poporul vecin. Din când în când, avertiza împotriva folosirii violenţei. Însă vorbele acelea nu atrăgeau atenţia nimănui. Ceilalţi primeau cu indiferenţă, sau chiar cu uşoare semne de plictiseală, faptul că Shaltiel Abarbanel avea din când în când câte o reacţie emoţională – sensibilitate sefardă, probabil – faţă de dificultăţile pe care le ridicau complicaţiile problemei arabe. În concepţii, se îndepărtase de toţi tovarăşii lui. Încă mai credea că evreii aspirau, pe bună dreptate, să-şi găsească locul aici, dar ajunsese la concluzia că acest loc trebuie să fie comun evreilor şi arabilor. Numai în anii ’40 a început să se pronunţe făţiş împotrivă, în timpul şedinţelor conducerii Sohnutului şi ale Comitetului Executiv Sionist. În ’47, când s-a ridicat să-şi exprime părerea – pe care nimeni nu o împărtăşea – împotriva programului de împărţire propus de Organizaţia Naţiunilor Unite şi împotriva declarării independenţei Israelului, câţiva oameni începură să-l socotească trădător. Au crezut că înnebunise. În cele din urmă i-au dat 24 de ore pentru a alege între demisie şi îndepărtarea din funcţie. După demisie, nu s-a mai pronunţat deloc. Nu a rostit public niciun cuvânt. S-a cuibărit în jignire ca într-un giulgiu. A înţeles că nimeni nu-l ascultă. În ajunul

înfiinţării statului, ca şi în timpul Războiului de Independenţă, oricum nu avea nicio şansă ca cineva să dea atenţie unor idei ca ale lui. Înţeleseserăm cu toţii atunci că războiul care se apropia va fi de data aceasta un război pe viaţă şi pe moarte şi, dacă vom fi învinşi, niciunul dintre noi nu va rămâne în viaţă. Pe 2 aprilie a fost ucis Micha, unicul meu fiu. Unicul meu fiu a fost ucis. Micha. Sunt mai bine de zece ani de când stau treaz noaptea. Noapte de noapte vin şi mi-l omoară acolo, între stânci, pe povârnişul cu păduricea aceea de pini. Şi de atunci, toţi trei ne-am închis aici, în cavoul ăsta, şi de atunci am rămas aşa, închişi. În lunile asediului iordanian asupra Ierusalimului, am fost apăraţi de zidurile astea groase de piatră, de gloanţe şi bombe. Atalia era singura care ieşea uneori, ca să stea la rând la căruţa cu petrol şi la cea cu gheaţă, aşteptând cu cartela în mână şi la cozile lungi la produse alimentare. După ce războiul s-a terminat, el a rămas închis în casă, a rupt şi ultimele legături cu lumea din afară, la scrisori a încetat să mai răspundă, chiar şi la telefon refuza să răspundă, citind toată dimineaţa ziare în camera lui, şi doar faţă de mine sau de fiica lui îşi exprima, arareori, durerea nesfârşită provocată de înfiinţarea acestui nou stat, care după părerea lui era dominat de un ritual militar, îmbătat de victorie şi ros de o bucurie naţionalistă goală de sens. I se părea că Ben Gurion suferă de un sindrom mesianic, iar foştii lui tovarăşi nu erau decât un popor de debili şi slujitori care duc tava. Ore în şir se încuia în cameră şi scria. Ce scria acolo, nu ştiu. Nimic n-a lăsat în urma lui, în afară de mireasma dezamăgirii şi tristeţea care umple casa asta până în ziua de astăzi. Mireasmă care e probabil chiar fantoma lui, care nu vrea să părăsească încăperile acestea. În curând pleci şi tu, şi voi rămâne aici cu ea. Îşi va găsi un alt tânăr bizar, care va accepta să te înlocuiască. Întotdeauna găseşte pe cineva, întotdeauna îl ameţeşte, uneori îi acceptă avansurile pentru o clipă, după care îl trimite acasă. Noaptea primeşte uneori oaspeţi, care pleacă tot noaptea. Îi aud, dar nu-i văd. Vin şi pleacă. De ce? N-aş putea spune. Poate că încă n-a găsit ceea ce caută. Şi poate că nici nu caută, ci doar zboară din floare-n floare, ca un colibri. Sau poate dimpotrivă. Poartă un doliu neîntrerupt, chiar şi când îşi găseşte un partener pentru o noapte sau două. Cine ştie. De mii de ani ne-am obişnuit să credem că femeia e, prin natura ei, complet diferită de noi, în toate, în mod absolut. Poate că am exagerat cu asta? Nu? Tu ai să pleci pe drumul tău şi probabil că ai să-mi lipseşti puţin uneori, mai ales în orele după-amiezii, când lumina scade brusc şi seara îţi pătrunde în oase. Eu trăiesc de la o despărţire la alta.

50

La începutul lunii martie au încetat ploile de iarnă. Aerul era

cald, uscat şi sticlos, iar dimineaţa cerul era senin, şi un albastru sclipitor se întindea deasupra oraşului, a munţilor şi a văilor. Chiparoşii şi zidurile de piatră de pe aleea Rav Elbaz erau curate şi păreau iluminate cumva din interior de o strălucire clară şi precisă. Parcă fuseseră create chiar în dimineaţa aceea. Un titlu din ziar informa despre un cutremur puternic ce avusese loc în Maroc, în oraşul Agadir, în urma căruia muriseră mii de oameni. Ghershom Wald spuse: Viaţa e o umbră trecătoare. Şi moartea e o umbră trecătoare. Doar durerea nu trece. Continuă să persiste. La nesfârşit.

La capătul străzii şerpuieşte uedul pe fundul căruia încă se mai văd câteva gropi în care se aduna apa de ploaie. La capătul lui se întindeau câmpii şi coline goale, pe care din loc în loc se încăpăţâna să crească un măslin singuratic. De departe, măslinii păreau că părăsiseră lumea vegetală cu multă vreme în urmă, ca să se alăture lumii neînsufleţite. Câmpurile şi colinele se acoperiseră de o pătură verde-închis, pătată din loc în loc de florile răsărite în urma ploii, ciclame, anemone şi maci. În depărtare se vedeau ruinele satului arăbesc părăsit, Sheikh Bader. Deasupra ruinelor se ridica mândră, ca un dragon antic, umbra greoaie a unei clădiri enorme, părăsite în mijlocul lucrărilor de construcţie, şi printre pereţii ei înălţaţi pe jumătate se iţeau degete subţiri şi răsucite de fier ruginit.

Uneori, pe seară, se întorceau nori negri, joşi şi apăsători deasupra Ierusalimului, ca şi cum iarna se răzgândise şi venise să se instaleze iar peste oraş, dar până dimineaţa norii se împrăştiau, şi azuriul limpede stăpânea din nou peste toate turnurile şi cupolele, minaretele şi zidurile, străduţele întortocheate, porţile de fier, treptele de piatră şi gropile cu apă. Ploile se îndepărtau de Ierusalim, lăsând în urmă doar bălţi, din loc în loc. Geamgiul, tapiserul, neguţătorul de *alte zachen*[81] treceau din nou de la o stradă la alta, anunţându-şi prezenţa cu voci răguşite. Ca şi cum ar fi fost trimişi toţi trei să prevină oraşul de ameninţarea vreunei epidemii sau a unui incendiu. La ferestre şi pe balustradele teraselor ardeau muşcatele. Coroanele copacilor se umpleau de ţipetele păsărelelor, ce păreau să fi primit o veste senzaţională, pe care aveau sarcina s-o transmită în tot oraşul.

Într-o dimineaţă, Atalia intră fără să bată la uşă în camera sumbră a tatălui ei. Îi adusese lui Shmuel un rucsac militar vechi, kaki şi decolorat; îl puse pe patul lui. Shmuel presupuse că rucsacul acela îi aparţinuse cândva lui Micha. Pe urmă îşi aminti deodată că era de fapt al lui, rucsacul în care îşi adusese puţinele lucruri personale şi cele câteva cărţi, când ajunsese acolo, la începutul iernii.

Atalia spuse:

— Piciorul tău e aproape vindecat.

Nu era o întrebare, ci un verdict. Şi adăugă:

— Am venit să te ajut. Nu vei reuşi să împachetezi totul singur.

Apoi urcă şi coborî de două ori din mansardă, aducându-i hainele şi cărţile, deşi piciorul lui era aproape sănătos, şi Shmuel ar fi putut să-şi coboare singur lucrurile. Întrebând-o de ce lua asupra ei ceea ce putea face singur, femeia răspunse:

— Am vrut să te mai odihneşti puţin.

Shmuel zise:

— Au trecut mai bine de trei luni de când mă odihnesc aici fără întrerupere.

La care ea replică:

— Dacă mai rămâi, ai să te fosilizezi complet. Ca noi. O să crească isop pe tine. Şi-aşa ai îmbătrânit aici.

Şi adăugă:

— Trei luni sunt de-ajuns. Trebuie să trăieşti printre tineri, băieţi şi fete, studenţi, vin, petreceri, distracţii. Ce s-a întâmplat aici a fost doar o pauză de care aveai probabil nevoie, dar numai pe timpul iernii. Şi iarna a trecut. Ursul trebuie să se trezească.

— Ursul nu va uita mierea.

— Lumea e plină de miere. Şi te aşteaptă.

Vru să întindă mâinile şi s-o îmbrăţişeze, să o strângă în braţe şi să mai simtă o dată, ultima dată, sânii ei striviţi de pieptul lui. Dar o voce interioară îi aminti că el era oaspetele, iar ea, gazda lui. Aşa că se abţinu, înghiţindu-şi lacrimile care-l sufocau şi aproape îi jucau în ochi. Cu toate acestea, fără a fi vorba de o contradicţie, simţea şi o bucurie vagă că pleca de acolo în curând.

Hainele, cărţile, obiectele de toaletă se adunaseră în dezordine pe canapea. Şi paltonul şi şapca erau acolo, şi câteva caiete, şi câteva cutii de carton. Atalia se aplecă pentru a-l ajuta să pună totul în rucsac. Deodată se întoarse spre etajera cu cărţi a tatălui ei şi luă o vază fină, albastră, din sticlă de Hebron, care era poate un cadou primit de la prietenii arabi ai lui Abarbanel, o împachetă cu mişcări iuţi în câteva foi de ziar şi o puse printre hainele şi lenjeria din rucsac, spunând:

— Un mic cadou. De la mine. Pentru drum. Oricum ai s-o spargi. Sau ai s-o pierzi. Sau ai să şi uiţi de la cine e.

Şi continuă să pună înăuntru haine, şi hârtii, şi maşina de scris. Dar dintr-odată se ridică anunţând:

— Pauză. Hai în bucătărie. Acum vom sta zece minute împreună şi vom bea o cafea. Eu voi şedea la masă, iar tu mă vei servi. Vei putea chiar să-mi mai faci o bărcuţă de hârtie. E singurul lucru din lume la care nu ai concurent: construirea bărcuţelor de hârtie. Poţi să-ţi pregăteşti şi câteva felii de pâine cu gem sau cu brânză, ca să nu pleci flămând de la mine.

Shmuel murmură:

— Plec de la tine şi mai flămând decât am venit.

Atalia preferă să nu ia în seamă aluzia. Spuse:

— Mi se pare că ai reuşit totuşi să scrii câte ceva în lunile astea. În afară de mine, toată lumea de aici stă şi scrie cât e ziua de lungă. Nu se mai opresc din scris. E ceva în zidurile astea. Sau în fisurile podelei.

— Aş fi dat orice să pot citi ceea ce a scris tatăl tău.

— Nu ne-a lăsat nimic. La sfârşit, a avut grijă să distrugă fiecare bucăţică de hârtie. Ca şi cum şi-ar fi şters toată viaţa.

— Ai să vezi că într-o bună zi se va scrie despre el. Oamenii vor cerceta. Cineva îşi va aduce aminte de el, poate peste doar câţiva ani, sunt sigur că cineva se va duce să scotocească prin arhive şi va da la iveală povestea lui.

— Dar n-a fost nicio poveste. N-a făcut nimic. A vorbit puţin de câteva ori, şi pentru că a vorbit l-au dat afară, el s-a simţit jignit, s-a închis în casă de atunci şi a tăcut pentru totdeauna. Asta-i tot. N-a fost nicio poveste.

Shmuel spuse:

— Nu pot să respir. Scuză-mă. Cred că am nevoie de inhalator. Dar nu mai ştiu unde e. Poate că l-am împachetat deja?

Atalia se ridică, ieşi din bucătărie şi după vreo două-trei minute se întoarse şi-i dădu inhalatorul, spunând cu vocea ei liniştită:

— Aerul de-aici nu-ţi prieşte. Mereu închis. Înăbuşitor.

Spunând asta, îşi termină de băut cafeaua în picioare, îşi spălă ceaşca, o clăti şi o şterse, o puse în dulap şi se apropie de el pe la spate, acoperindu-i pentru o clipă ochii cu amândouă mâinile, ca într-un joc de copii.

— Aşa, cu ochii legaţi, ai trăit aici la mine toată iarna.

Apoi, din pragul uşii, spuse:

— Ce mult aş vrea să am şi eu ochii legaţi. Măcar din când în când. Măcar în nopţile fără somn. Măcar când mă atinge un bărbat. Nu trebuie să ne scrii, şi nici să telefonezi. Nu-i nevoie. Ai să începi o viaţă nouă.

Când Shmuel Asch rămase singur, aşezat la masa din bucătărie, cu inhalatorul încă în mână, se miră pentru o clipă că ea nici măcar nu găsise de cuviinţă să-l întrebe unde pleacă de acolo şi dacă avea unde să se ducă. Poate că uitase. Poate nu voia să ştie. Ca şi cum se aplecase pe drum, să dezmierde o pisică de stradă, şi, iată, când pisica a început să toarcă sub mâna ei, s-a înduioşat pentru o clipă şi a scos o bucăţică de brânză sau de salam, a pus-o în faţa ei mângâind-o pe cap de două ori, continuându-şi apoi drumul singură.

După ce înghiţi trei felii groase de pâine cu gem, pătându-şi puloverul, se duse şi el la chiuvetă ca să-şi spele pentru ultima oară farfuria şi ceaşca. Apoi plecă să termine de împachetat.

Intenţiona să aştepte în camera lui Shaltiel Abarbanel până se va

trezi bătrânul Wald, ca să-şi ia rămas-bun de la el, deşi nu avea nici cea mai mică idee cu ce cuvinte se vor despărţi. Apoi îşi va lua rucsacul în spate şi va porni la drum. Cu siguranţă va porni la drum. Nu va mai întârzia nicio clipă. Însă bastonul cu cap de vulpe îl va lua cu el fără a cere voie. Nici ea, nici bătrânul n-au nevoie de bastonul acela. Să aibă măcar o mică amintire. Trei luni a stat aici, de la începutul iernii, până la sfârşitul ei, puţinii bani de buzunar pe care-i primise îi vor ajunge poate să trăiască, în lipsuri, timp de trei-patru săptămâni. Cel puţin va avea un baston. Nu va pleca de-aici cu mâinile complet goale. Simţea că bastonul acela i se cuvenea pe bună dreptate.

Hainele, cărţile, caietele, obiectele de toaletă – pe toate i le înghesuise Atalia în rucsacul pe care i-l adusese. Avea totuşi senzaţia acută că-i lipsea ceva, aşa încât rămase întrebându-se ce uitase aici sau dacă rămăseseră lucruri sus, în mansardă. Se gândi să urce în vechea lui cameră, să verifice dacă Atalia îi adusese într-adevăr toate lucrurile şi, poate, să se despartă de posterele şi de reproducerea pe care hotărâse să le lase pe perete pentru cel care va veni acolo după el.

În timp ce termina de împachetat, apăru Ghershom Wald. Deschizând uşa cu umărul, şchiopătă până în mijlocul camerei, unde rămase nemişcat, bine sprijinit în cârje; corpul lui părea că umple un spaţiu mult mai mare decât ocupa cu adevărat. Îl fixă cu privirea nu pe Shmuel, ci rucsacul plin ochi de pe canapea. Mare şi diform, cu umerii laţi, cu capul lui ciudat, care părea că nu fusese terminat, cu trupul ca un trunchi de copac bătrân pe care vântul sălbatic al iernii îl lovise an după an, cu mâinile late prinzând cârjele, cu nasul mare, coroiat, făcându-l să semene cu un evreu sumbru dintr-o caricatură antisemită, cu părul alb coborându-i pe ceafă, aproape până la umeri, cu mustaţa albă şi deasă deasupra buzelor încordate, ţintuindu-te cu ochii lui mici, albaştri până când eşti obligat să-ţi întorci privirea. Shmuel simţi deodată un nod în gât şi înţelese că omul acela singuratic îi era drag. Îşi căută cuvintele cele mai potrivite, dar până la urmă spuse doar:

— Te rog, nu te supăra pe mine.

Jenat şi întristat adăugă:

— Am venit să-mi iau rămas-bun de la dumneata.

Deşi nu venise el. Dimpotrivă. Bătrânul i-o luase înainte şi venise în cârje în camera lui Abarbanel, ca să-şi ia rămas-bun de la Shmuel.

Lui Ghershom Wald îi plăceau cuvintele şi le folosea întotdeauna cu largheţe şi fără să ezite. Însă de data aceasta nu spuse decât:

— Am pierdut deja un fiu. Vino încoace, băiete. Apropie-te, te rog. Şi mai mult. Încă puţin. Îşi lăsă în jos capul greu şi-l sărută pe Shmuel pe frunte, cu buzele lui puternice şi reci.

Ieşind din casa de pe aleea Rav Elbaz, îşi aminti să calce cu mare grijă pe treapta improvizată. Închise după el uşa de fier şi rămase s-o mai privească o clipă. Era o uşă cu două canaturi din metal, verde, pe care era fixat un cap de leu orb, cu ajutorul căruia se putea ciocăni. În mijlocul canatului din dreapta era scris cu litere în relief:

CASA YEOCHIN ABARBANEL DUMNEZEU SĂ-L APERE PENTRU A MĂRTURISI CĂ DOMNUL E DREPT

Îşi aminti de ziua în care venise aici, ziua în care stătuse în faţa uşii ezitând un timp, întrebându-se dacă să bată sau să renunţe. Se întrebă dacă era posibil să se întoarcă. Nu acum. Nu acum. Poate într-o bună zi. Poate peste ani. Poate doar după ce va reuşi să scrie Evanghelia după Iuda Iscariotul. Aşteptă lângă uşă vreo două-trei minute, ştiind prea bine că nimeni nu-l va chema înapoi, dar aşteptând totuşi să fie chemat.

Nu auzea niciun fel de chemare, în afară de câinii care lătrau undeva departe, din direcţia ruinelor de la Sheikh Bader. Shmuel se întoarse cu spatele spre uşă şi traversă curtea pietruită, ieşind în stradă fără a încerca să închidă poarta ruginită, care oricum stătea tot timpul întredeschisă. Poarta asta e blocată aşa de mulţi ani. Nu are cine s-o repare. Poate că nici n-ar mai avea rost. Poarta blocată de ani de zile îl făcea pe Shmuel să creadă că avea totuşi dreptate. Dreptate în legătură cu ce? Nu găsi răspuns. Deasupra porţii văzu arcul de fier pe care erau gravate cuvintele:

SE VA RIDICA ÎN SION MÂNTUITORUL IERUSALIMULUI ZILELOR NOASTRE, AMIN 5674 (1914)

Tot drumul până la autogară îşi cără rucsacul pe un umăr, ţinând bastonul în mâna liberă. Din cauza greutăţii şi a durerii din picior înainta încet, şchiopătând uşor, trecându-şi din când în când rucsacul de pe un umăr pe altul, şi bastonul dintr-o mână în alta. La colţul străzii Betzalel îl văzu deodată pe profesorul său, Gustav Yom-Tov Eisenshloss, venind înspre el cu o servietă într-o mână şi un coş de nuiele doldora de portocale în cealaltă. Era în plină conversaţie, sau ceartă, cu o femeie nu tocmai tânără, care îi era şi ea cunoscută lui Shmuel, dar nu-şi putea aminti de unde. Din cauza acestei ezitări, tânărul îşi aduse aminte să-l salute pe profesor doar după ce amândoi trecuseră de el. Îşi spuse că profesorul, cu ochelarii lui cu multe dioptrii, cu siguranţă nu l-ar fi recunoscut sub rucsacul acela mare, şi chiar dacă l-ar fi recunoscut, ce şi-ar fi putut spune acum unul altuia? Cum l-au văzut generaţii de evrei pe Isus creştinul? Cum l-a văzut

luda? Cu ce ar fi ajutat de fapt subiectul acesta în aducerea vreunui beneficiu, măcar pentru un singur om?

La autogară, aşteptă vreo zece minute la ghişeul greşit. Când îi veni rândul, casierul îi atrase atenţia că ghişeul respectiv deservea doar soldaţii care aveau cupoane de călătorie şi cetăţenii cu certificate de rezervişti, care fuseseră chemaţi în armată. Shmuel se scuză, aşteptă încă un sfert de oră la alt ghişeu, întrebându-se dacă nu era mai bine să plece direct la părinţi, la Haifa. Acum, când sora lui era la Roma, nu va mai trebui să doarmă pe holul înnegrit de fum. Poate că de data aceasta îi vor da camera lui Miri, cu fereastra frumoasă care dă spre golf. Dar părinţii i se păreau acum străini, ca şi cum amândoi erau doar umbra unei vagi amintiri, ca şi cum iarna aceasta ar fi fost adoptat de bătrânul infirm şi de văduvă, şi nu le aparţinea decât lor de acum înainte.

După ce-şi cumpără bilet, îşi dădu seama că următorul autobuz spre Beer Sheva nu pleca decât o oră mai târziu. Îşi luă deci rucsacul pe umărul stâng, şi bastonul tot în stânga, să-i rămână liberă mâna dreaptă. De la un chioşc cumpără doi covrigi săraţi, apoi bău un pahar de sifon, simţind nevoia urgentă să-i telefoneze lui Ghershom Wald şi să-i spună: îmi eşti drag. Oare va reuşi să pronunţe cuvintele acelea, şi încă de la distanţă, prin telefon, fără ca bătrânul să-l străpungă cu una dintre privirile lui ironice? Sau poate că Atalia va fi aceea care va ridica receptorul, iar el se va ruga de ea fără ruşine să-i dea voie să se întoarcă imediat în mansarda lui, promiţându-i solemn că de azi înainte. Dar ce anume de azi înainte, nu avea nicio idee. Era cât pe ce să pună la loc receptorul, în furca de pe perete. În loc de asta, se întoarse şi i-l dădu soldatului slab şi palid care aştepta răbdător în spatele lui.

Pe când stătea pe o bancă prăfuită, cu rucsacul între genunchi, privind mulţimea de soldaţi înarmaţi care alergau printre peroane, Shmuel se gândi să folosească timpul scriind câteva rânduri, ca să nu uite. Dar nu găsi în buzunare nici carneţel, nici stilou. În loc să scrie, compuse în minte o scrisoare scurtă, adresată prim-ministrului şi ministrului Apărării, Ben Gurion. Apoi renunţă la idee şi rugă o femeie soldat micuţă să aibă grijă de lucrurile lui pentru o clipă, după care se duse iar la chioşc, unde bău încă un pahar de sifon şi cumpără alţi doi covrigi, unul pentru el, pentru drum, şi unul pentru fata care-i păzise lucrurile.

Shmuel Asch părăsi Ierusalimul la ora trei după-amiază, cu un autobuz Egged, care se îndrepta spre Beer Sheva. Cu câteva luni în urmă auzise despre construcţia unui nou orăşel în deşert, pe marginea Craterului Ramon. Nu cunoştea pe nimeni acolo. Avea de gând să-şi lase rucsacul şi bastonul undeva şi să pornească în căutarea unui post de paznic de noapte pe un şantier, sau om de serviciu la şcoala

elementară, sau poate chiar bibliotecar ori ajutor de bibliotecar. Cu siguranţă se înfiinţează acolo şi o mică bibliotecă. Nu există localitate fără bibliotecă. Dacă nu bibliotecă, poate casă de cultură.

După ce-şi va găsi un loc în care să pună capul, se va aşeza şi va compune o scrisoare adresată părinţilor, şi alta surorii sale şi va încerca să le explice încotro curge viaţa lui. Poate îi va scrie câteva rânduri Yardenei, şi poate chiar celor de pe aleea Rav Elbaz. Nu ştia ce le va scrie, dar spera că în locul acesta nou va înţelege, cu timpul, ce căuta de fapt.

Deocamdată stătea singur în spatele autobuzului, pe mijlocul ultimei banchete goale. Îşi ţinea strâns între genunchi rucsacul cel voluminos, pentru că nu reuşise să-l pună sus, pe locul destinat bagajelor, de deasupra capului. Doar bastonul cu cap de vulpe reuşise să-l strecoare acolo sus, punându-şi deasupra şi paltonul şi şapca, deşi ştia sigur că le va uita acolo când va coborî din autobuz, la sfârşitul călătoriei.

Autobuzul lăsă în urmă tristele case de piatră de la capătul străzii Jaffa, trecu pe lângă staţiile de benzină de la ieşirea din oraş şi pe lângă intersecţia cu drumul care duce spre Ghivat Shaul, şi într-o clipă intră printre munţi. Un val de bucurie călduţă îl cuprinse dintr-odată. Imaginea munţilor golaşi, crângurile cu copaci tineri şi cerul imens care acoperea totul îi dădeau senzaţia că se trezea în sfârşit dintr-un somn prea lung. Ca şi cum îşi petrecuse toată iarna într-o închisoare, izolat, iar acum îşi regăsise libertatea. Şi, de fapt, nu numai iarna trecută, şi nu numai în casa de pe aleea Rav Elbaz. Toţi anii studiilor la Ierusalim, campusul, biblioteca, sălile de seminar, cantina, camera lui din Tel Arza, Isus prin ochii evreilor şi Isus prin ochii lui Iuda, Yardena, care se purtase cu el întotdeauna ca şi cum ar fi fost un animal de casă amuzant, dar cam ridicol, provocând numai dezordine în jurul lui, şi Nesher Sharshevski, hidrologul cel harnic pe care şi-l găsise, tot oraşul ăsta care se încolăceşte mereu în el însuşi, aşteptând parcă o lovitură în fiecare clipă, Ierusalimul cu bolţile lui obscure de piatră, şi cu cerşetorii orbi, şi bătrânele habotnice stafidite, care stau ore întregi nemişcate, ofilindu-se la soare pe scăunele scunde, la intrarea în pivniţe întunecate. Credincioşii acoperiţi cu talit, care trec aproape în goană, ca nişte umbre încovoiate, încoace şi încolo, de pe o străduţă pe alta, în drum spre obscuritatea sinagogilor. Fumul gros de ţigară din cafenelele scunde, pline de studenţi îmbrăcaţi cu pulovere groase şi guler rulat pe gât, cu toţii dornici să îndrepte lumea şi toţi vorbind în acelaşi timp. Grămezile de gunoi care umplu terenurile virane dintre clădirile de piatră. Zidurile înalte de piatră care împrejmuiesc mânăstirile şi bisericile. Linia baricadelor şi a gardurilor de sârmă ghimpată, şi terenurile minate care înconjoară din trei părţi Ierusalimul israelian, despărţindu-l de Ierusalimul iordanian.

Rafalele de focuri din mijlocul nopţii. Disperarea asta sugrumată, care pluteşte tot timpul în aer.

Era fericit să părăsească Ierusalimul şi să simtă că fiecare clipă care trecea îl îndepărta de el.

Afară, prin geamul autobuzului, se vedeau înverzind povârnişurile munţilor. Primăvara sosise, şi flori sălbatice înmugureau pe marginea drumului. Respirând adânc, ritmic, indiferent, învăluit într-o linişte absolută, aşa părea pământul acela muntos din afara oraşului. O lună palidă plutea printre resturi de nori în miezul zilei, fără să părăsească fereastra autobuzului. Dar ce faci tu aici, în acest timp care nu e timpul tău? se miră Shmuel privind luna aceea. La Shaar Hagay, drumul coti printre colinele împădurite; pe una din ele, cu doisprezece ani în urmă, primăvara, murise Micha Wald singur, sângerând printre stânci toată noaptea, până ce-şi pierduse cunoştinţa şi îşi dăduse sufletul, părăsit, în zori. Datorită morţii lui am primit eu în dar iarna asta în casa lui, înconjurat de tatăl şi soţia sa. El e cel care mi-a oferit această iarnă. Pe care eu am risipit-o. Deşi am avut acolo timp nesfârşit şi singurătate.

Lângă chioşcul de la Hartov, autobuzul făcu o pauză de zece minute. Shmuel coborî să urineze şi să-şi mai cumpere un covrig, apoi bău încă un pahar de sifon. Aerul era călduţ şi nemişcat. Doi fluturi albi dansau împreună. Shmuel trăgea adânc în piept miresmele acelea primăvăratice, umplându-şi plămânii cu ele, până ce începu să simtă ameţeala. Când se întoarse la locul lui, observă că se urcaseră în autobuz şi alţi călători. Locuitori ai aşezărilor vecine. Unii purtau haine de lucru şi păreau bronzaţi, deşi primăvara venise doar cu două-trei zile în urmă. Unii duceau cu ei unelte sau coşuri cu păsări vii, ouă şi brânză. Pe bancheta din faţă, două femei tinere purtau o conversaţie însufleţită şi amuzată într-o limbă pe care Shmuel nu o înţelegea. Mai în faţă stătea un grup de elevi, sau poate membri ai Mişcării de Tineret, care se întorceau dintr-o excursie. Băieţii şi fetele cântau cât îi ţinea gura cântece de război şi de foc de tabără. Şoferul, un bărbat în vârstă, rotofei, purtând haine kaki boţite, cânta în rând cu ei. Cu o mână ţinea volanul, şi cu cealaltă bătea ritmul în perforatorul de bilete aşezat pe bordul din faţa lui. Afară, pe fereastră, se scurgeau unul după altul sate noi, care apăruseră toate după război. Erau sate albe, cu acoperişuri roşii şi chiparoşi tineri în curţi, cu şoproane lungi, din tablă, care acopereau grajdurile şi coteţele. Între un sat şi altul se întindeau cât vedeai cu ochii livezi şi ogoare cu grâu tânăr şi orz şi terenuri cu trifoi şi lucernă.

La Kastina autobuzul se opri iar pentru o pauză de zece minute. Călătorii urcau şi coborau, iar Shmuel coborî şi el şi se plimbă printre peroanele prăfuite, murdare de benzină arsă. I se păru deodată că locurile acelea îl aşteptau de mult, mirate că întârziase şi aşteptând

parcă să dea explicaţii sau să se scuze. Cumpără de la chioşc ziarul de seară, dar nu-l deschise. Îşi ridică privirea, căutând să vadă dacă luna aceea palidă îl însoţea încă. Se gândi că astrul aparţinea Ierusalimului, şi era normal să rămână acolo şi să nu-l mai urmărească. Dar luna era la locul ei, printre nori, devenind din ce în ce mai palidă. Şoferul claxona pentru a-şi chema călătorii. Shmuel se întoarse la locul lui şi nu-şi mai desprinse ochii de la viile şi livezile care se perindau la fereastră şi se întindeau până la poalele munţilor. Toate îl bucurau şi-i încălzeau sufletul. De o parte şi alta a şoselei fuseseră plantaţi eucalipţi, al căror rost era unul militar – de a ascunde de ochii avioanelor duşmane traficul de pe şosele. Pe măsură ce înaintau spre sud, satele cele noi, din Hevel Lakhish, erau din ce în ce mai rare, şi doar câmpiile întinse îi mai însoţeau de-a lungul drumului, înlocuite încet-încet de coline joase, golaşe, şi ele tot verzi datorită ploilor iernii; dar Shmuel ştia că verdele acela era trecător şi că în câteva săptămâni vor fi din nou aride din cauza soarelui dogoritor, şi numai tufele de scaieţi arse de hamsin se vor mai agăţa de ele cu ghearele lor ascuţite.

Când, spre seară, autobuzul ajunse la Beer Sheva, Shmuel abandonă ziarul necitit pe banchetă, îşi puse rucsacul pe umăr, îşi luă paltonul, bastonul şi şapca, îşi cumpără un pahar de sifon pe care îl bău aproape dintr-o sorbitură şi se duse să afle când şi de unde va pleca autobuzul spre orăşelul de pe marginea Craterului Ramon. La ghişeul de informaţii i se spuse că ultimul autobuz plecase deja spre Mitzpe Ramon, iar următorul va pleca abia dimineaţa, la ora şase. Ştia că mai avea ceva de întrebat, dar nu-şi amintea ce anume. Aşa că plecă şchiopătând uşor, cu rucsacul pe umărul stâng, cu paltonul şi bastonul în mâna dreaptă, ieşi din staţie şi începu să se plimbe prin orăşelul pe care aproape că nu-l cunoştea. La capătul străzilor nou construite se vedeau întinderile aride ale deşertului; dune joase sau aproape plate, pe care ici şi colo se vedeau răzleţe corturile negre ale ciobanilor beduini.

Paşii îl purtau de pe o stradă pe alta, toate semănând între ele, ale cartierelor muncitoreşti dizgraţioase, rânduri-rânduri de blocuri uniforme, cu tencuiala căzută, ca nişte cutii lunguieţe de trei sau patru etaje, care se degradează peste noapte. În curţi erau grămezi de fiare vechi, amestecate cu bucăţi de mobilier vechi. Într-o grădină creştea un smochin pipernicit; Shmuel, căruia îi plăceau smochinele, zăbovi o clipă lângă pom, căutând cu ochii câteva fructe timpurii. Pe care nu le găsi, şi nici nu avea cum să le găsească, pentru că niciun smochin nu dă roade la început de primăvară, înainte de Pesah. Shmuel rupse o frunză de smochin şi continuă să coboare cu paşi leneşi pe o străduţă, cu rucsacul în spate. De-a lungul trotuarelor din faţa caselor se înşiruiau lăzile de gunoi, multe dintre ele fără capac. Pe străduţa

strâmtă, copii gălăgioşi alergau după o pisică galbenă, care dispăru ascunzându-se în spaţiul întunecat de sub picioarele butucănoase de beton ale clădirilor. Pe spaţiile dintre case creşteau scaieţi şi buruieni. Din loc în loc se vedeau fiarele vechi diforme şi ruginite. Majoritatea obloanelor erau trase, iar în casa scărilor se vedeau, legate cu lanţuri, biciclete vechi şi cărucioare pentru copii.

La o fereastră de la etajul al doilea apăru o femeie tânără, frumoasă, într-o rochie de vară colorată, cu părul lung, desfăcut, care se aplecă pe jumătate afară, strivindu-şi sânii tari de pervaz, şi atârnă o cămaşă udă pe sârmă. Shmuel o privea de jos. Frumoasă, fină, prietenoasă, poate şi binevoitoare, aşa i se părea femeia aceea. Se hotărî să i se adreseze, scuzându-se şi cerându-i un sfat, unde să se ducă, ce să facă? Dar în timp ce el îşi căuta cuvintele potrivite, ea terminase de întins cămaşa, închisese fereastra şi dispăruse. Shmuel rămase pe loc, în mijlocul străzii pustii. Îşi dădu jos rucsacul de pe umăr. Îl puse pe asfaltul prăfuit. Pe rucsac, îşi aşeză cu grijă paltonul, bastonul şi şapca. Şi rămase în picioare întrebându-se.

Nota autorului

În scrierea acestui roman m-am inspirat din cartea *Acelaşi om – evreii povestesc despre Isus*, editor Avigdor Shinan, seria „Iudaism aici şi acum”, coordonată de Yokhi Brandes, Yediot Aharonot – Sifre Hemed, Tel Aviv, 1999.

De mare ajutor mi-a fost şi cartea lui S.Z. Zeidin, *Isus creştinul regele evreilor*, Ierusalim şi Tel Aviv, 1959, dar şi cartea lui M. Goldstein, *Jesus in the Jewish Tradition*, New York, 1950.

Notes

[←1]

Nathan Alterman (1910-1970) – unul dintre cei mai influenţi poeţi moderni israelieni, dramaturg, jurnalist şi traducător, membru activ al Mişcării Muncitoreşti. Rubrica lui din ziarul *Davar* era foarte bine receptată în perioada Mandatului Britanic, denunţând abuzurile englezilor asupra supravieţuitorilor Holocaustului. A fost recompensat cu Premiul Bialik şi Premiul Israel pentru Literatură (n. red.).

[←2]

Roman ai scriitorului S. Yizhar (1916-2006), publicat în 1958 şi recompensat cu Premiul Israel în 1959 (n. red.).

[←3]

David Ben Gurion (1886-1973) – prim-ministru al Israelului, politicianul care a proclamat întemeierea statului la 14 mai 1948 (n. red.).

[←4]

Parte componentă a Talmudului, care conţine analize şi comentarii la Mishna (Legea Orală) (n. tr.).

[←5]

Completare a Mishnei datând de la sfârşitul secolului al II-lea (n. tr.).

[←6]

Şal de rugăciune făcut, în mod tradiţional, din lână, in sau mătase (n. red.).

[←7]

Proverbe, 10:12 (n. red.).

[←8]

Cântarea Cântărilor, 8:7 (n. red.).

[←9]

Rubin Reuven (1893-1974), pictor israelian născut în România; a fost preşedinte al Asociaţiei Pictorilor şi Sculptorilor din Palestina, dar şi primul ambasador al Israelului la Bucureşti (n. red.).

[←10]

Numele primei litere a alfabetului ebraic (n. red.).

[←11]

Geneza, 14:19 (n. tr.).

[←12]

Isaia, 1:3 (n. tr.).

[←13]

Referire la Agenţia Evreiască pentru Israel, înfiinţată în 1908 de Mişcarea Sionistă sub numele de Oficiul Palestinian. Denumirea actuală a primit-o după înfiinţarea statului. Principala activitate a acestei organizaţii nonprofit este absorbţia imigranţilor evrei sosiţi în Israel din toate colţurile lumii (n. red.).

[←14]

Mapam – prescurtare de la *Mifleget HaPoalim HaMeuhedet* (Partidul Muncitoresc Unit), partid de stânga, înfiinţat în 1948, precursor al actualului Meretz.

[←15]

Uniunea Muncii – *Achdut HaAvoda*, partid înfiinţat în 1919, sub conducerea lui David Ben Gurion.

[←16]

Numeri, 23:9 (n. red.).

[←17]

Eretz Israel – Ţara lui Israel, Pământul lui Israel (în ebraică, în original) (n. red.).

[←18]

Chaim Weizmann (1874-1952) – primul preşedinte al statului Israel, între 1949 şi 1952. Pe lângă activitatea politică, a desfăşurat şi o bogată activitate ştiinţifică, fiind un reputat biochimist (n. red.).

[←19]

Nathan Alterman (v. nota 1 de la p. 3) (n. red.).

[←20]

Nathan Zach (n. 1930) – figură importantă a scenei literare israeliene, fiind unul dintre cei ce au pus bazele canonului poeziei israeliene moderne, recompensat cu premiile Bialik şi Israel (n. red.).

[←21]

Joc de cuvinte ironic prilejuit de prenumele poeţilor Nathan Alterman şi Nathan Zach, cu referire la expresia *MiMoshe adMoshe lo kam che Moshe,* adică: „De la Moise (personajul biblic) la Moise (Maimonide) nu a mai fost nimeni altul ca Moise”(n. red.).

[←22]

Dalia Ravikovitch (1936-2005) – renumită poetă israeliană, traducătoare şi activistă pentru pace. A fost recompensată cu premiile Bialik, Israel şi Premiul Prim-Ministrului (n. red.).

[←23]

Titus Flavius Josephus (37-100) – istoric şi biograf roman de origine evreiască. Cunoscut îndeosebi pentru scrierile despre evenimentele care au avut loc în Iudeea Romană în secolul I, cu accent pe tradiţiile iudaice şi originile creştinismului (n. red.).

[←24]

Flavius Josephus, *Antichităţi iudaice*, cartea XVIII, cap. III, p. 446, Ed. Hasefer, Bucureşti, 2001 (n. red.).

[←25]

Idem (n. red.).

[←26]

Hazal – acronim pentru *Hahameinu Zikronam Livraha* („Înţelepţii noştri, binecuvântată fie-le memoria”), referire la înţelepţii Mishnei, Toseftei şi cei ai Talmudului (n. tr.).

[←27]

Shimon ben Azzai – distins rabin şi înţelept din secolul al II-lea (n. red.).

[←28]

Adunare formată din 23 până la 71 de bărbaţi din fiecare oraş al Israelului antic, reprezentând autoritatea religioasă, morală şi judecătorească (n. red).

[←29]

Oraş în care apostolul Petru i-a vizitat pe sfinţi şi în care l-a vindecat pe Enea (Faptele Apostolilor, 9:32,38,34). În Vechiul Testament, oraşul apare sub numele de Lod (n. red.).

[←30]

Antologie de învăţături midrashice (alegorice), care aduc diverse interpretări şi explicaţii fiecărui capitol al Tanahului (n. red.).

[←31]

Primul autor de *piyiutim* (poeme liturgice, a căror tradiţie data de pe vremea Primului Templu) care a introdus rima şi şi-a trecut numele în acrostih (n. red.).

[←32]

Set de texte care stabilesc cutumele şi ritualul pascal, precum şi rugăciunile ce trebuie rostite în timpul acestora (n. red.).

[←33]

Paştele evreiesc, în timpul căruia se celebrează eliberarea evreilor din sclavia egipteană (n. red.).

[←34]

Proverbe, 30:18,19 (n. red.).

[←35]

Referire la Deuteronom, 21:23 (n. red.).

[←36]

Evanghelia după Matei, 10:34 (n. red.).

[←37]

Referire la Evanghelia după Matei, 10:16: „Fiţi înţelepţi ca şerpii şi blânzi ca porumbeii” (n. red.).

[←38]

Iov, 7:2 (n. red.).

[←39]

Yehuda Halevi (1075-1141) este considerat unul dintre cei mai mari poeţi evrei ai tuturor timpurilor, unele dintre poemele sale religioase fiind încă incluse în ritualul liturgic. Reputat medic şi filozof, cea mai cunoscută dintre scrierile sale fiind *Cartea Kuzarilor* (n. red.).

[←40]

Rambam (1135 sau 1138-1204) – acronimul lui Rabbeinu Moshe Ben Maimon, cunoscut spaţiului occidental mai ales ca Moise Maimonide. A fost unul dintre cei mai mari filozofi în interiorul comunităţii de evrei sefarzi din Evul Mediu. Renumit pentru contribuţia deosebită la studiul astronomiei şi al medicinei, reuşind totodată să devină o parte importantă a culturii musulmane. Şi-a desfăşurat activitatea în Spania, Egipt şi Maroc (n. red.).

[←41]

Radak (1160-1235) – acronimul lui Rabbi David Kimhi. A fost un important filozof şi gramatician medieval, renumit pentru comentariile la cărţile Bibliei (n. red.).

[←42]

Theodor Herzl (1860-1904) – renumit ziarist şi dramaturg evreu născut în Austria, devenit cunoscut în special pentru faptul că a pus bazele Organizaţiei Sioniste şi a militat pentru crearea unui stat evreiesc independent (n. red.).

[←43]

Yitzhak ben-Zvi (1884-1963) – cel de-ai doilea preşedinte al statului Israel, în perioada decembrie 1952–aprilie 1963 (n. red.).

[←44]

Băutură alcoolică orientală, foarte tare, obţinută din fructe fermentate (n. red.).

[←45]

Şcoală evreiască religioasă, în cadrul căreia se studiază mai ales textele Talmudului şi ale Torei (n. red.).

[←46]

Referire la Ecclesiastul, 7:26 – „Şi am găsit că mai amară decât moartea este femeia a cărei inimă este o cursă şi un laţ şi ale cărei mâini sunt nişte lanţuri” (n. red.).

[←47]

Baronul Carl Gustaf Emil Mannerheim (1867-1951) este considerat cel mai mare lider militar şi om de stat finlandez, deţinând pe rând funcţii precum cea de regent al Finlandei, comandant-şef al forţelor armate finlandeze în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, mareşal al Finlandei şi în cele din urmă, cel de-al şaselea preşedinte al ţării. Este considerat părintele Finlandei moderne, datorită rolului însemnat pe care l-a jucat în păstrarea independenţei ţării faţă de Uniunea Sovietică (n. red.).

[←48]

Kyösti Kallio (1873-1940) – cel de-al patrulea preşedinte al Finlandei, deţinând însă, de mai multe ori, şi funcţia de prim-ministru şi de purtător de cuvânt al Parlamentului (n. red.).

[←49]

Saul din Tars, nume sub care mai era cunoscut apostolul Pavel (cca 5-cca 67), considerat a fi întemeietorul creştinismului. Lui îi este atribuită scrierea unei părţi însemnate din textele Noului Testament (n. red.).

[←50]

Noul Testament, Evanghelia după Matei, 5:17 (n. red.).

[←51]

Holocaust (în ebraică, în original) (n. red.).

[←52]

Evanghelia după Matei, 6:23 (n. ied.).

[←53]

Evanghelia după Matei, 14:34 (n. red.).

[←54]

Evanghelia după Luca, 8:22 (n. red.).

[←55]

Evanghelia după Matei, 5:13 (n. red.).

[←56]

Prescurtarea de la Keren Kaiemet Leisrael (Fondul Naţional Evreiesc) (n. red.).

[←57]

Institutul Politehnic din Haifa sau Institutul Tehnologic Israelian este cunoscut în lumea întreagă pentru valoarea sa, fiind cea mai veche instituţie universitară din Israel (n. red.).

[←58]

Psalmii, 83:5 (n. red.).

[←59]

Haim/Chaim Nahman Bialik (1873-1934) este poetul naţional al Israelului. A scris în ebraică şi idiş, fiind totodată şi un eseist, prozator şi publicist de seamă (n. red.).

[←60]

Matei, 7:7-8; Luca, 11:9 (n. tr.).

[←61]

Ieremia, 17:9 (n. red.).

[←62]

Cântarea Cântărilor, 8:6 (n. red.).

[←63]

Yehuda Arie Mimodena sau Leon Modena (1571-1648) a fost un prodigios învăţat şi rabin evreu (n. red.).

[←64]

Psalmul 21 (n. red.).

[←65]

Referire la Evanghelia după Ioan, 13:14, însă traducerea în limba română diferă mult de varianta ebraică – „Deci dacă Eu, Domnul şi învăţătorul vostru, v-am spălat picioarele, şi voi sunteţi datori să vă spălaţi picioarele unii altora”. Se poate observa că în acest punct apare o contradicţie între cele două variante ale Evangheliei (n. red.).

[←66]

Matei, 26:39 (n. red.).

[←67]

Asher Zvi Hirsch Ginsberg (1856-1927) este considerat a fi întemeietorul sionismului cultural, aflat în opoziţie cu sionismul politic al lui Herzl. A fost susţinătorul ideii de stat evreiesc, în defavoarea celei de stat al evreilor (n. red.).

[←68]

Dibuk (derivat din rădăcina ebraică *davak*, „a se agăţa, a se lipi”) este un spirit rău, sufletul cuiva care a murit, aflat în căutarea unei gazde pe care s-o posede (n. red.).

[←69]

Creatură antropomorfă, alcătuită din materie inanimată şi adusă la viaţă cu ajutorul magiei (n. red.).

[←70]

Referire la Vladimir Yevgenyevich Zhabounsky (1880-1940), cunoscut mai curând ca Zeev Jabotinsky. A fost un lider sionist revizionist, fiind cofondatorul Legiunii Evreieşti din cadrul armatei Marii Britanii în timpul Primului Război Mondial, dar şi părintele unor organizaţii evreieşti militante din Palestina, precum Irgun (n. red.).

[←71]

Referire la Avraham Stern (1907-1942), fondatorul unei organizaţii sioniste extremiste, Lehi sau Organizaţia Stern, în urma desprinderii aripii radicale a Irgun (n. red.).

[←72]

Ieremia, 17:9 (n. red.).

[←73]

Aharon Avraham Kabak (1880-1944) – scriitor evreu de origine lituaniană. În anul 1943 a primit Premiul Bialik pentru Literatură (n. red.).

[←74]

Prescurtare de la Lohamei Herut Israel (Luptătorii pentru Eliberarea Israelului). A fost o organizaţie sionistă, care a acţionat în timpul Mandatului Britanic. Mai este cunoscută şi ca Organizaţia Stern, după numele lui Avraham (Yair) Stern, fondatorul ei (n. red.).

[←75]

Numele unităţii monetare a Israelului (n. red.).

[←76]

Shabbatai Tzvi (1626-1676) – rabin şi cabalist sefard născut pe teritoriul Turciei de astăzi, care s-a autoproclamat îndelung aşteptatul Mesia al evreilor (n. red.).

[←77]

Jacob Frank (1726-1791), născut Jacub Lejbowicz, în Polonia – a fost un renumit lider religios, care se pretindea a fi reîncarnarea lui Shabbatai Tzvi. În cele din urmă, din pricina convingerilor eretice, a fost excomunicat (n. red.).

[←78]

Elisha Ben Abuyah (sec. I d.Ch.) a fost un mare înţelept rabinic născut la Ierusalim. Din pricina viziunii sale universale asupra religiei a fost excomunicat, iar numele lui a fost scos din comentariile talmudice, atunci când se face referire la el folosindu-se numele Aher (Altul) (n. red.).

[←79]

Nathan Bistritzky (1896-1980) – scriitor şi traducător israelian de origine rusă (n. red.).

[←80]

Yosef Ghedalia Klausner (1874-1958) – prodigios istoric şi critic literar israelian. În 1949, a participat în calitate de candidat al opoziţiei naţionaliste la primele alegeri prezidenţiale din Israel, pierzând în favoarea lui Chaim Weizmann. Este unul dintre fondatorii Universităţii Ebraice din Ierusalim, unde a şi predat literatură ebraică şi istorie. Este unchiul dinspre tată al scriitorului Amos Oz (n. red.).

[←81]

Vechituri (în idiş, în original) (n. red.).